

SIPERIA OPETTAA KESTÄÄMÄÄN. PEKKA MUTASEN OMAELÄMÄKERRAN
KÄÄNNÖKSEN TARKASTELU KÄÄNNÖSPROSESSIN JA KÄÄNNÖSTRATEGIAN
NÄKÖKULMASTA.

Sibir naušit vyzivat. Opisanie processa perevoda na osnove avtobiografičeskogo romana P. Mutanena ”Siperia opettaa kešämään”.

Описание процесса перевода на основе автобиографического романа П. Мутанена Сибирь научит выживать.

Ilona Mutanen

Pro gradu – tutkielma

Itä-Suomen yliopisto

Filosofinen tiedekunta

Vieraat kielet ja kääntäminen

Venäjän kieli ja kääntäminen

Maaliskuu 201

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Humanistinen osasto	
Tekijät – Author Mutanen Ilona			
Työn nimi – Title Siperia opettaa kestävään. Pekka Mutasen omaelämäkerran käännöksen tarkastelu käännösprosessin ja käännösstrategian näkökulmasta.			
Pääaine – Main subject Venäjän kieli ja kääntäminen	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date 1.03.2012	Sivumäärä – Number of pages 60 sivua, kaksi liitettä
	Pro gradu -tutkielma	☒	
	Sivuainetutkielma	☐	
	Kandidaatin tutkielma	☐	
	Aineopintojen tutkielma	☐	
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on ollut pohtia käännösprosessia sekä analysoida omia käännösratkaisuja: kuinka paljon tekstiä pitää muokata ja millaisia tekstin muutokset ovat, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet käännösratkaisuihin. Tutkimus muodostuu kahdesta osasta, käännöksestä ja analyysiosasta, jossa pohdin kääntäjän käännöstyön ongelmia ja ratkaisuja.</p> <p>Teoriaosuudessa tarkastelen kääntämistä ja erityisesti käännösprosessia. Tarkastelen myös käännös menetelmän käsitteitä. Tavoitteena on kuvata käännösprosessia ja analysoida tekemiäni käännösratkaisuja. Käännöstyön alussa perehdyn kunnolla lähtötekstiin, koska tarkka analyysi muodostaa pohjan kaikelle kääntämiselle.</p> <p>Tutkielmaa tehdessäni olen tutustunut myös omaelämäkijallisuuteen. Elämäkertakijallisuus syntyi jo antiikissa. Elämäkertatutkijoiden mukaan antiikin omaelämäkerrat ja romaaniin tutkimus voi auttaa meitä modernin eurooppalaisen kulttuurin ymmärtämisessä.</p> <p>Käännettävänä aineistona on ollut Pekka Mutasen oma elämäkerta <i>Siperia opettaa kestävään</i>, joka on omakustanne ja julkaistu vuonna 2010.</p> <p>Kuvailen omaa käännösprosessia sekä tarkastelen kotouttamisen ja vieraannuttamisen perustrategioita. Käännösanalyysissä olen ottanut esille käännöksen mielenkiintoisimmat ja merkittävimmät käännösratkaisut. Lähtötekstissä on käytetty runsaasti idiomeja, joita esiintyy kaikkien puhekielessä ja vapaissa tyyilajeissa. Idiomien kääntäminen on haasteellista, koska ei kielten idiomit eivät yleensä muistuta toisiaan, vaan ne sisältävät poikkeavia leksikaalisia aineksia ja käyttävät hyväkseen erilaisia kuvakieltä.</p> <p>Henkilönimien kääntämisessä oli oma haasteensa, koska Inkerissä viralliset henkilönimet noudattavat venäläistä henkilönimikäytäntöä. Inkeriläisten keskuudessa henkilönimet ovat taas venäläisten ja suomalaisten nimien sekoitus.</p> <p>Reaalioiden kääntämisessä otin huomioon inkeriläisten ja venäläisten kulttuuriset erot. Monet kirjailijan lisäykset on tarkoitettu suomalaiselle lukijoille, jotka taas ovat venäläisille lukioille itsestään selvyyksiä.</p> <p>Omien havaintojeni ja päätelmien pohjalta tulin siihen lopputulokseen, että vieraannuttamisen ja kotouttamisen suhteen toimivia ratkaisuja on etsittävä jokaisessa käännösongelmassa erikseen. Ratkaisuun vaikuttavat oman mielipiteen lisäksi toimeksiantajan mielipide ja käännökselle asetetut tavoitteet.</p>			
<p>Avainsanat – Keywords henkilönimien kääntäminen, idiomien kääntäminen, kotouttaminen, kääntäminen, lisäys, omaelämäkerta, poisto, vieraannuttaminen.</p>			

1 JOHDANTO	3
2 MITÄ KÄÄNTÄMINEN ON?	
2.1 Mitä kääntäminen on?	5
2.2 Kääntäminen on aina uudelleenkirjoittamista	9
2.3 Uudelleenkirjoitettava teksti	11
3 KÄÄNTÄMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ	
3.1 Tekstianalyysi	12
3.2 Tyylianalyysi	14
3.3 Tekstityypin vaikutus kääntämiseen	16
3.4 Aineiston analyysi	17
4 ELÄMÄKERTAKIRJALLISUUS TEKSTILAJINA	
4.1 Mikä on elämäkerta?	20
4.2 Elämäkirjallisuuden monet vaiheet	21
4.3 Miksi omaelämäkertoja kirjoitetaan?	23
4.4 Elämäkerta totta vai tarua?	24
4.5 Omaelämäkertojen analysoiminen	26
4.6 Kirjailija Pekka Mutanen	27
5 KÄÄNNÖSTYÖN KUVAUS	
5.1 Lähtötekstin analyysi	28
5.1.1 Inkerin historia	30
5.1.2 Elinkeinot ja kulttuuri	31

5.1.3 Inkeriläisten vainot	32
5.1.4 Evakuointi Suomeen ja palauttaminen Neuvostoliittoon	33
5.1.5 Nykyaika ja Inkerin kieli	34
5.1.6 Oheismateriaalin analyysi	36
5.2 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen	38
5.3 Erisnimien kääntäminen	40
5.3.1 Henkilönimet	40
5.3.2 Paikannimet	42
5.4 Lisäys tekstin täydennyksenä	44
5.5 Poisto	46
5.6 Idiomi-ilmaisujen kääntäminen	48
5.7 Saksan kieli lähtötekstissä ja käännöksessä	53
5.8 Runon kääntäminen	54
6 LOPPUSANAT	56
LÄHTEET	
LIITTEET (2KPL)	

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on pohtia käännösprosessia sekä analysoida omia käännösratkaisuja: kuinka paljon tekstiä pitää muokata ja millaisia tekstin muutokset ovat, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet käännösratkaisuihin. Tutkimus muodostuu kahdesta osasta, käännöksestä ja analyysiosasta, jossa pohdin kääntäjän käännöstyön ongelmia ja ratkaisuja.

Pro gradun teoriaosuudessa tarkastelen kääntämistä ja erityisesti käännösprosessia. Tarkastelen myös käännös menetelmän käsitteitä. Tavoitteena on kuvata käännösprosessia ja analysoida tekemiäni käännösratkaisuja.

Käännettävänä aineistona on ollut Pekka Mutasen oma elämäkerta *Siperia opettaa kestämään*, joka on omakustanne ja julkaistu vuonna 2010. Olen saanut kirjailijalta toimeksiannon kirjan kääntämiseen venäjän kielelle. Samaan aikaan mietin pro gradu - tutkielman aihetta. Keskusteltuani Pekka Mutasen kanssa, hän antoi suostumuksen käyttää tutkielmassa osaa kirjan tekstiä ja sen käännöstä.

Tutkielman toisessa luvussa käsittelen kääntämistä yleisellä tasolla ja perehdyn käännösprosessiin. Tässä luvussa tutustun myös ammattikäntäjien mielipiteisiin käännösprosessista. Vaikka monet ovat vuosikymmeniä tehneet käännöstöitä, yksiselitteistä vastausta kysymykseen ”Mitä kääntäminen on?” eivät ammattilaisetkaan ole osanneet antaa.

Kolmannessa luvussa keskityn kääntämiseen vaikuttaviin tekijöihin. Käännöstyön alussa on tärkeää perehtyä kunnolla lähtötekstiin, koska tarkka analyysi muodostaa pohjan kaikelle kääntämiselle.

Tutkielmaa tehdessäni olen tutustunut myös omaelämäkirjallisuuteen. Kerron siitä luvussa neljä. Elämäkertakirjallisuus syntyi jo antiikissa. Elämäkertatutkijoiden mukaan antiikin omaelämäkerrat ja romaaniin tutkimus voi auttaa meitä modernin eurooppalaisen kulttuurin ymmärtämisessä.

Tutkielman viidennessä luvussa käsittelen lähdetekstin analyysiä ja oheismateriaaliin tutustumista. Kuvailen omaa käännösprosessia sekä tarkastelen kotouttamisen ja vieraannuttamisen perusstrategioita. Käännösanalyysissä olen ottanut esille käännöksen mielenkiintoisimmat ja merkittävimmät käännösratkaisut. Lähtötekstissä on käytetty runsaasti idiomeja, joita esiintyy kaikkien puhekielessä ja vapaissa tyyllilajeissa. Idiomien kääntäminen on haasteellista, koska eri kielten idiomit eivät yleensä muistuta toisiaan, vaan ne sisältävät poikkeavia leksikaalisia aineksia ja käyttävät hyväkseen erilaista kuvakieltä.

Henkilönimien kääntämisessä oli oma haasteensa, koska Inkerissä viralliset henkilönimet noudattavat venäläistä henkilönimikäytäntöä. Inkeriläisten keskuudessa henkilönimet ovat taas venäläisten ja suomalaisten nimien sekoitus.

Reaalioiden kääntämisessä otin huomioon inkeriläisten ja venäläisten kulttuuriset erot. Monet kirjailijan lisäykset on tarkoitettu suomalaiselle lukijoille, jotka taas ovat venäläisille lukioille itsestään selvyyksiä. Poistomenetelmää käytin, ottaen huomioon lukijan kannalta merkityksettömät asiat.

2 MITÄ KÄÄNTÄMINEN ON?

Tässä luvussa käsittelen kääntämistä. Tutustun eri käännöstutkijoiden ajatuksiin kääntämisestä sekä ammattikäntäjien kuvauksiin kääntäjän työstä, sen monimutkaisesta prosessista ja haasteista joita kääntäjät kohtaavat.

2.1 Mitä kääntäminen on?

Käännöstiede on varsin uusi itsenäisenä tieteenalana. Sen piiriin kuuluu sekä kääntämisen että tulkkauksen tutkimus. Keskeisiä tutkimusalueita ovat muun muassa kääntämisen ja tulkkauksen prosessit ja tuotokset, käännösteknologia, kääntämisen historia ja sosiologia sekä kääntäjän ja tulkin asiantuntijuus.

Hyvin suuri osa teksteistä, joita kohtaamme päivittäin, on käännöksiä. Onko käännösten kieli erilaista kuin alun perin kirjoitettujen tekstien kieli? Tutkijat puhuvat kääntämisen universaaleista, joilla tarkoitetaan sitä, että käännösprosessin tuloksena tekstiin tulee mukaan jotain, mitä kääntämättömässä tekstissä ei ole, tai siitä jää jotain pois. Esimerkiksi kääntäjän täytyy selventää vieraita käsitteitä, tai hän voi muuttaa tekstiä lähemmäksi kohdekielen yleisiä normeja. (Tiittula 2007.)

Vehmas-Lehdon (1999) mielestä kääntäjä joutuu usein vastakkain muunkin kaksikielisen viestinnän kuin puhtaan kääntämisen kanssa. Kääntäjän tehtävänä on usein esimerkiksi lukea tekstejä vain ottaakseen selvää, kannattaako niitä ylipäätään kääntää. Kääntäjän toimenkuvaan kuuluu joskus myös muiden tekemien käännösten tarkastamista ja korjaamista. (Vehmas-Lehto 1999: 11.)

Marja Jäniksen (2006: 11) mukaan kääntämisessä on kyse jollain kielellä ilmaistun viestin tai sanoman välittämisestä toiselle kielelle. Kääntäminen on viestintää, jossa kääntäjä tuottaa merkityksiä ja vaihtaa niitä. Kääntäjä joutuu miettimään, miten yhdellä kielellä tuotettu sanoma tulisi tuottaa toiselle kielellä niin, että se voidaan siirtää uudelle lukijalle. (Janis 2006: 12.) Olen samaa mieltä Jäniksen kanssa siitä, että kääntäjät ovat viestin välittäjiä, joiden vastuulla on alkuperäisen sanoman välittäminen vastaanottajalle asiamukaisella tavalla.

Lehto (2008: 16) kirjoittaa artikkelissa *Varjot korvissamme – näkökohtia runouden kääntämisestä*, että hän kannattaa vahvasti paradoksia, jonka mukaan runouden kääntäminen on mahdotonta ja juuri siksi välttämätöntä. En ole ihan samaa mieltä Lehdon kanssa, totta kai runoja voi kääntää, mutta mikä on lopputulos, runon käänös. Runojen kääntäjien on noustava runoilijan tasolle, eikä jokainen kääntäjä ole runoilija.

Komissarov (2001: 53) määrittelee kääntämisen viestinnän erikoislajiksi, kielelliseksi välitystoiminnaksi, jonka tarkoituksena on muodostaa kohdekielellä lähtökielisen tekstin viestinnän kannalta täysiarvoinen vastine. Fjodorov (1983: 9) katsoo, että kääntäminen on psyykinen prosessi, jossa toisella kielellä muodostettu kielellinen ilmaisu muodostetaan uudelleen toisella kielellä. Käytännössä kääntämisen tehtävänä on etsiä lähtökielen sisältöä vastaavan ja rinnakaiset ilmaisukeinot toisen kielen keinovalikoimasta (Fjodorov 1983: 21.)

Vehmas-Lehto (1999) kuvailee kääntämistä erittäin monimutkaiseksi prosessiksi, jossa on otettava huomioon mitä erilaisimpia asioita ja tehtävä jatkuvasti valintoja eri käänösvaihtoehtojen välillä. Lisäksi kääntäjä on erittäin usein, ellei jatkuvasti ristiriitatilanteissa, jossa käänökseen ei voi välittää lähtötekstistä kaikkea minkä haluaisi, vaan täytyy turvautua erilaisiin kompromisseihin. (Vehmas-Lehto 1999: 16)

Komissarovin näkemys kääntämisestä on nykyaikainen, ja omasta kokemuksesta kääntäminen on nimen omaan viestintää. Tärkeintä on saada ilmaistua kohdekielelle se viesti, mikä on sanottu tai kirjoitettu lähtökielellä. Sanatarkka käänös voi toisinaan johtaa jopa kohtalokkaaseen virheeseen. Lähtötekstin pitää ilmaista siten, että käänöksen vastaanottaja reagoi samalla tavalla kuin lähtötekstin vastaanottaja. Yhdyn myös Vehmas-Lehdon näkemykseen kääntämisestä, varsinkin ristiriitatilanteissa, jolloin käänöstavoitteiden välillä on tehtävä kompromisseja.

Kääntämistä on tutkittu monesta näkökulmasta, mutta olin kiinnostanut miten kääntäjät kuvailevat omaa työtä ja mitä heidän mielestä on kääntäminen.

Kersti Juva (2005) kirjoittaa artikkelissaan *Kotimaani omi suomi*, että olisi hauska tietää, mitä kääntäminen on. Hän on suomentanut englanninkielistä kirjallisuutta yli kolmekymmentä vuotta, mutta silti hänestä tuntuu, että ei vielä kukaan kunnolla ymmärrä, mistä kääntämisessä on kysymys. Kääntämisestä puhuttaessa on tavallista, että keskitytään käänösongelmin ja vaikeuksiin. Kääntäminen ei ole kuitenkaan sarja pulmia, se on luovaa toimintaa. Sitä, mitä kääntäjä todella tekee, on kovin vaikea selittää. Jo nuorena hänelle selvisi, että ei käännä kieltä. Mutta mitä sitten? (Juva 2005: 10.)

Haistelu, maistelu ja muu aistiminen ovat kääntäjän välineitä siinä missä tietokone ja sanakirjatkin. On helpompi löytää oikeat ilmaisut, jos tietää kokemuksesta, miltä jokin tuntuu, haisee, maistuu, näyttää, kuulostaa. Eläytyminen, sulautuminen, samastuminen – ovat kääntäjän työn perusedellytyksiä. (Lindholm 2005: 162.)

Warburton (2003) kuvaa kääntäjän toimintaa monenlaiseksi. Kääntäjän tehtävä voi muistuttaa näyttelijän tai esittävän muusikon tehtävää – tällöin hän on tulkitseva, uusiutuva taitelija. Tai jos hän on nainen, jatkaa Warburton, hän on kahden juoksevan hevosen selässä tasapainoileva sirkustaiteilija, yksi jalka kummankin hevosen päällä. (Warburton 2003: 5.) Hän jatkaa, että kääntäjä on eräänlainen käsityöläiskirjuri, jonka hoitoon aivan yksinkertaisesti uskotaan palanen kirjallista viestintää, kirjallisuuden putkimies. Ja sellaiset ovat hyviä ja hyödyllisiä, jos osaavat ammattinsa, sillä ilman heitä meidän kaikkien vedensaanti ei olisi lainkaan niin kuin kuuluu ja niin kuin tarvitsemme. (Warburton 2003: 5.)

Juvan (2005) mielestä kääntämisen keskiössä on ymmärtäminen. Sellaista mitä ei voi ymmärtää, ei voi kääntää. Mutta miten kääntäjä voi ymmärtää sellaista, mikä ei ole yksiselitteistä eikä merkitykseltään staattista? Juva toteaa että, jos lähdetään siitä, että käänös on alkuteoksen vastine toisella kielellä, kääntäminen on mahdotonta. Käänös ei voi tyhjentää alkuteosta toiselle kielelle. Käänöksen varsinainen päämäärä ei ole muistuttaa alkutekstiä vaan täyttää sen paikka tai ehkä paremminkin luoda samantapainen paikka kohdekielellä. (Juva 2005: 17.)

Warburton (2003: 125) on mestarikääntäjä, jonka erikoisalaa ovat olleet mahdottomina pidetyt käänökset ja omassa kääntäjäelämäkerrassa hän sanoo, että on syytä kääntää äidinkielelleen, kääntää sitten kaunokirjallisuutta, mainostekstiä, nimikiilpiä tai muita julkisia tiedonantoja. Vain silloin hänen mielestään voi löytää ne sanakäänteet ja vivahteet, puhuvat tai sanansovitukset, jotka voivat tehdä lähtökielelle oikeutta.

Mutta sekään ei ole niin helppoa. Jaakkola (2005) kirjoittaa artikkelissaan *Bysantista Varjagienmerelle: Kääntäjän kronikka*, että raskainta on virkeiden muuntaminen omalle äidinkielelle. Sillä hän tarkoittaa sitä, että kääntäjän on riuhaistava itsensä irti vieraan kieleen otteesta. Jaakkola

kuvaa edelleen, miten vieraan kielen ote on aina niin tiukka, että kokenut ammattikäntäjäkin rimpuilee siinä. Eikä hän saa mistään apua, ei lähdeoteoksista, ei konekielisistä ohjelmista, ei mistään. Käntäjän on ajateltava asia kokonaan uudelleen oman äidinkiellensä varaan.

Mitä kääntäminen on? Miten käännetään? Onko kääntäjä sirkustaiteilija, näyttelijä, muusikko vai asentaako hän putkia, tekeekö hän käsitöitä? Käntäjien analysoidessa omaa työtään he toteavat, että kääntäminen on luova prosessi, jonka tuloksena syntyy uusi teksti. Monet ovat sanoneet, että työn alussa kääntämisen mahdottomuus tuntuu nousevan muurina kääntäjän edessä. Mutta käännoistyön tehtyään he kuvaavat käännoosprosessia selviytymiseksi, ongelmien ratkaisemiseksi ja taiteelliseksi suoriutumiseksi.

2.2 Kääntäminen on aina uudelleenkirjoittamista

Teoksen kääntäminen yhdestä kielestä toiseen on uudistamisprosessi, jonka aikana säilytetään teoksen alkuperäinen sisältö, ns. merkitys (Barhudarov 1975: 11). Fjodorovin (1983: 9) mukaan käännoos on psyykinen toimintaprosessi, jossa lähdekielen teksti luodaan uudelleen kohdekielille. Käännoos on tämän prosessin tuotos eli uusi teksti.

Kääntäminen on aina uudelleenkirjoittamista: kun sanotaan asiat uudella kielellä, ne saavat uuden sävyn ja tunnelman, ne pukevat ylleen toisen kielen ja kulttuurin ja muuttuvat osaksi toista kulttuuria, kieltä ja kirjallisuutta. Kääntäminen on aina uudelleenkirjoittamista myös siitä syystä, että ihminen jotakin kokiessaan – nähdessään kuullessaan, lukiessaan – kokee asiat aina oman itsensä kautta. (Oittinen 1995: 9.)

Myös Paloposken (2001) mielestä kääntäminen on aina uudelleenkirjoittamista ja uuteen tekstiin tulee väistämättä uusia tulkintoja. Tulkintoihin vaikuttavat sekä jokaisen kääntäjän oma kääntämisnäkemys, että valitsema strategia: haluako kääntäjä vieraannuttaa tekstiä vai tuoda sen lähelle lukijaa. (Paloposki 2001: 367.)

Aika on myös merkittävä tekijä kääntämisen yhteydessä. Aika vaikuttaa siihen, mitä teksteiltä ja käännöksiltä kulloinkin odotamme; aika vaikuttaa myös käännösnormeihin ja siihen, miten ylipäänsä lukemamme ymmärrämme. George Steiner (1976) korostaakin, että teokset on käännettävä ajan muutosten myötä aina uudelleen. Kyse on myös kääntäjän tietoisesta toiminnasta sen lisäksi, että ymmärrämme jo luonnostamme teokset eri tavoin eri tilanteissa (Steiner 1976 via Oittinen 2001: 270).

Kääntäminen ja uudelleenkirjoittaminen liittyvät oleellisesti yhteen, sillä kääntämällä teos saa uutta henkeä ja jatkoa elinkaarensa. Lefeveren (1992: 9) mukaan kääntäjät ovat selkeimmin tunnistettavia uudelleenkirjoittajia, ja he pystyvät siirtämän kirjailijan ja tämän teoksen lähtökulttuurin rajojen ulkopuolelle.

Kääntäjällä pitää olla ensin käsitys tekstin käyttötarkoituksesta, ennen kuin hän alkaa analysoida tekstiä. Kun analysoimme lähdetekstiä ja mietimme tulevan käännöksemme toimivuutta, mietimmekin tulevien lukijoidemme odotuksia ja käännöksen vaikutuksia. (Oittinen 2001: 270.)

Kääntäjä uudelleenkirjoittaa tekstejä myös sen mukaan, millaiset normit yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevat. Tärkeätä onkin, että kääntäjä ratkaisee tietoisesti, milloin hän halua noudattaa ja milloin rikkoa normeja. Tärkeää on myös, että kääntäjä tuntee, mitä toimeksiantaja ja tulevat lukijat häneltä kulloinkin odottavat.

Nordin (1991: 48) mielestä kääntäjä on sidoksissa ainakin kahdenlaiseen teksti- ja kulttuuriympäristöön, lähdekieliseen ja kohdekieliseen, jotka vaikuttavat hänen tulkintaansa. Itse olen asunut puolet elämästä Venäjällä ja puolet Suomessa, ja voisin sanoa, että jonkun verran tunnen sekä venäläistä kulttuuria, että suomalaista. Tämä on tietenkin suuri etu kääntäessäni suomen kielestä venäjän kielelle.

2.3 Uudelleenkirjoitettava teksti

Kun mietitään kääntämistä ja uudelleenkirjoittamista, meidän pitää pysähtyä miettimään, mikä uudelleenkirjoitettava teksti oikein on: mikä on kääntäjän lähdeteksti? Mikä on se kohdeteksti, jonka hän tuottaa? Tekstin ja sen osien sidosta johonkin tilanteeseen ei voida irrottaa kontekstistaan ilman, että se menettää merkitystään. Kyse on ns. hermeneuttisesta kehästä, jonka mukaan kokonaisuus ymmärretään osiensa perusteella ja päinvastoin. (Oittinen 2001: 271–273.)

Kääntäjä on siis lähdetekstin uudelleenkirjoittaja. Jotta kääntäjä kuitenkin pääsee niin pitkälle, että alkaa kirjoittaa tekstiä uudelleen muille kohdekielisille lukijoille, hänen pitää ensin ymmärtää tarina itse: hänen pitää uudelleen lukea tarina. (Oittinen 2001: 273.)

Kaunokirjallisuus ei ole pysyvää, ainakaan määritelmällisesti, puhutaan kaunokirjallisuuden kääntämisen sijasta kaunokirjallisesta kääntämisestä. Tällä tavoin korostuu se, että kyse on uudelleenkirjoittamisen strategiasta, ei tietyn tekstilajin kääntämisestä. Kyse on jonkinlaisesta esteettisestä strategiasta, jonka kääntäjä valitsee tilanteen ja tulevien lukijoiden mukaan,

ei niinkään joistain teksteissä itsessään olevista muuttumattomista piirteistä. (Oittinen 2001: 283.)

Uudelleenkirjoittaminen on peri-inhimillistä toimintaa: aina kun ihminen ymmärtää jotakin, hän tuo tilanteeseen uuden näkökulman. Tältä pohjalta voitaisiin jopa sanoa, ettei ns. sanasanainen kääntäminen tai edes tarkka kääntäminen ole lainkaan inhimillisesti mahdollista. Käännös ei koskaan ole ”sama” kuin alkuteksti. (Oittinen 2001: 283.)

3 KÄÄNTÄMISEEN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Tässä luvussa pohdin, mitkä asiat vaikuttavat käännösprosessiin. Miten tutustuin käännettävään tekstiin, millaista kirjallisuutta luin ennen käännösprosessia, kuinka analysoin luetun tekstin ja mitkä tekijät vaikuttivat käännösprosessiin.

3.1 Tekstianalyysi

Reissin ja Vermerin (Reiss & Vermeer 1986) näkemyksen mukaan alkutekstin funktio voi olla eri kuin sen käännöksen funktio. Kohdekieleen välitetään käännösprosessin avulla lähdekielestä peräisin olevia merkityksiä. Kääntäjä toimii eräänlaisena siltana kahden joskus hyvinkin paljon toisistaan poikkeavan kulttuurin välillä. Käännös ei ole lähdetekstin uudelleenkodeauksen tuote vaan informaatiotarjous lähdetekstistä. Käännös kuvaa lähdetekstiä kohdetekstiin vain harvoin yksiselitteisesti. Alkuperäisen tekstin mukailua tärkeämpi on käännöksen muodostama yhtenäinen kokonaisuus. (Reiss & Vermeer 1986: 19.)

Kääntäjää pidetään kulttuurienvälisen viestinnän ja tekstien asiantuntijana, joka ei toimi omien viestintätarpeittensa tyydyttämiseksi, vaan jonka tehtävänä on lähdetekstin, toimeksiannon ja mahdollisen muun taustamateriaalin pohjalta tuottaa toimiva väline toimeksiantajan ja vastaanottajan kommunikaatiota varten. Keskeisimpiä kriteerejä onnistuneen käännöksen kannalta on toimivuus, ja sen vuoksi tärkeimpinä kääntämistä ohjaavina tekijöinä korostetaan käännökselle asetettua tavoitetta sekä kohdekulttuurista käyttötilannetta ja vastaanottajaa. (Reiss & Vermeer 1986: 20.)

Lähtötekstin tarkka analyysi muodostaa pohjan kaikelle kääntämiselle, koska ainoastaan käännettävän tekstin monipuolinen ja läpikotainen tuntemus on riittävä edellytys onnistuneelle kääntämiselle. Perusteellinen analyysi auttaa siirtovaiheessa löytämään semanttisesti tarkkoja merkitysvastineita, toisaalta siitä on apua myös tekstin muotoiluvaiheessa, esimerkiksi oikean tyylin tavoittelussa. Jotta analyysivaihe olisi riittävän perusteellinen, on syytä tutkia lähtöteksti eri näkökulmista käsin. (Ingo 1990: 110.)

Tutustuminen tekstiin alkaa huolellisesta lukemisesta. Oikean tuntuman saa usein vasta usean lukemisen jälkeen, varsinkin jos kysymyksessä on jonkin erikoisalan teksti. Lähtötekstin huolellinen lukeminen helpottaa varsinaista analyysia, ja lisäksi se aktivoi ikään kuin etukäteen alitajuisesti siirto- ja muotoiluvalmiutta. Teksti on varsinaisessa käännösvaiheessa jo tuttu. Kääntäjä hyötyy siitä, että hän tuntee koko tekstin ennen kun hän ryhtyy työhön. (Ingo 1991: 110.)

Kääntäjältä odotetaan, että hän sekä muodoltaan että sisällön osalta on uskollinen lähtötekstin kirjoittajalla. Kaikilla kielen käyttäjillä – ei vain suurilla kirjailijoilla – on oma henkilökohtainen tyylinsä, omia mielisanontoja ja maneerejaan. Kääntäjän ei kuitenkaan saa laiskasti pysytellä omassa idiolektissaan, vaan hänen on pystyttävä mukauttamaan kielenkäytön tilanteen mukaisesti. Hänen pitää kameleontin tapaan itseään muuttamalla sulautua huomaamattomasti ympäristöönsä, lähtötekstin luonteeseen. Tämä alkaa käännettävän tekstin tarkkaavaisella lukemisella. (Ingo 1991: 111.)

3.2 Tyylianalyysi

Tekstilaji ja tyyli vaikuttavat kääntämiseen, on tärkeitä määrittää käännettävän tekstin tyyli ja tekstilaji. On tärkeä tietää, mistä tekstilajista on kysymys, koska kääntäjä joutuu ottamaan mukaan tai eliminoimaan yksittäisiä tekstelementtejä.

Mitä paremmin kääntäjä tunnistaa eri tekstilajeja ja niiden sisältämiä tekstityylejä, sitä helpompi hänen on ymmärtää ja kääntää. Ingon (1990) mielestä tyyli on määritelty monella tavalla; yleensä on lähdetty siitä tosiasiaista, että sama asia voidaan ilmaista eri tavoin. Tyyli muodostaa ikään kuin tekstin ilmaisutapojen summan, se on niiden valintojen tulos, jotka kirjoittaja on tehnyt kielen leksikon ja kieliopin tarjoamien synonyymisten ilmaisutapojen välillä.

Kirjoittajan valintoihin vaikuttavat ennen kaikkea käyttötarkoitus, funktio ja käyttötilanne. Nykyään puhutaan kahdesta päätyylistä, kaunokirjallisesta tyylistä ja asiatyylistä. Kaunokirjallinen tyyli erikoisia tehokeinoja käyttäen pyrkii tiettyihin efekteihin, kun taas asiatyyli mutkattomasti pyrkii tehokkuuteen ja helppouteen. (Ingo 1990: 181.)

Reissin mukaan tekstien tyylit usein eivät ole täysin puhtaita vaan on olemassa sekamuotoja, joissa teksteihin on liittynyt kaksi tai useampia perusintentiona. Pitempiin teksteihin voi kuulua eri tekstilajia, esimerkiksi elämäkerta sisältää aineksia paitsi ekspressiivisestä myös informatiivisesta tekstilajista. (Reiss & Vermeer 1986: 116.)

Elämäntarina on koetun elämän kuvaamista, mutta samanaikaisesti myös sen tulkintaa. Muisteltua elämäntarinaa yleensä ohjataan tulkitsemaan totuutena, eli faktana. Fiktiota käytetään vain tulkitsemaan sirpalemaista kokonaisuutta. (sama.)

Reissin mukaan jos tekstiä lähestytään empiirisesti, löydetään teksteille kolme kommunikatiivista funktiota: tekstejä kirjoitetaan tiedottamisen, ilmaisun ja vaikuttamisen vuoksi. Jos taas tekstejä tarkastellaan kielen funktion kannalta, päädytään toisenlaiseen jakoon: kieli kuvaa esineitä ja asioita, ilmaisee tunteita, vaikuttaa lukijan toimintaan. (sama.)

Adekvaatti kääntäminen edellyttää, että kielen funktioiden hierarkia säilyy lähdetekstissä ja kohdetekstissä samana. Kun tekstejä tarkastellaan viestintäteoreettisesta näkökulmasta, on viestintätapahtumassa erotettavissa kolme osapuolta: lähettäjä, sanoma sekä vastaanottaja. (Reiss & Vermeer 1986: 116)

Tekstilaji on rakenteensa, käyttönsä ja variaatioalueensa puolesta sääntöihin sidottu ja näin ollen johonkin tekstilajin kuuluminen on osa tekstin identiteettiä. Tekstilaji on oman kulttuuriyhteisön jäsenen tunnistettavissa. Tekstilajit ovat yliyksilöllisiä puhe- ja kirjoitustyyppisiä, jotka liittyvät toistuvien viestintäakteihin ja johtavat toistuvuutensa takia tyyppillisiin

kielenkäyttö- ja tekstinstrukturoidimalleihin. Tekstilajit ovat kielenkäyttömalleja, vakiintuneita muotoja, jotka ovat historiallisesti kehittyneet ja jotka kielenkäyttäjät identifioi kompetenssinsa avulla. (Reiss & Vermeer 1986: 101.)

Tekstilajit voidaan luokitella kolmeen kategoriaan: kompleksiset, yksinkertaiset ja komplementaariset. Luokittelu on sen mukaan, kuinka kääntäjä voisi yleisellä tasolla analysoida lähdekielen tekstilajit ja näin saada apua työhönsä. Komplementaaristen tekstilajien erityispiirre on, ettei niitä voi ajatella ilman primääritekstiä, kuten arvostelujen ja sisältötiivistelmien kohdalla voidaan todeta. Yksinkertaisia tekstilajia tutkittaessa törmätään usein niin suureen määrän eri variantteja, että kaikkien niiden hallitsemista ei voida edes vaatia kääntäjältä. Kuitenkin kääntäjän on oltava tietoinen konventioiden olemassaolosta ja lähdekohtekulttuurien niitä koskevista eroista. (Reiss & Vermeer 1986: 106.)

Kääntäjän on tunnettava näin ollen lähdekielen kulttuurin useita eri tekstilajikonventioita ja osattava ottaa ne huomioon, koska ilman lähtökielen kulttuurin tuntemusta ei voi ymmärtää tekstiä kokonaisuudessa.

3.3 Tekstityypin vaikutus kääntämiseen

Lähdetekstin tekstityypin määrittäminen antaa kääntäjälle yleiskuvan siitä, mitä käännösmetodia kuulloinkin tulisi soveltaa. Informatiivisten tekstien kohdalla suositellaan käyttämän ”yksinkertaista” käännösmetodia, jonka ideana on, että sisältö säilyy muuttumattomana. Ekspressiivisten tekstien käännöksissä on tärkeää säilyttää lähtötekstin taiteellinen muoto analogisena kohdetekstissä. Näihin teksteihin sovellettavaa käännösmetodia luonnehditaan identifioivaksi. Operatiivisen lähtötekstin ja sen kohdetekstissä vastaanottajassa aikaansaaman vaikutuksen tulisi olla

identtinen. Kääntäjä soveltaa lähdetekstin adaptiivista käännösmetodia. (Reiss 1983: 20)

On erotettava kaksi käännösmetodin pääluokkaa: tarkoitus vastaavaan ja funktiota vastaavan käännösmetodin. Käännösmetodit toimivat tilanteissa, joissa lähdetekstin tekstifunktio vastaa käännösfunktiota. Tästä asetelmasta poikettaessa on sovellettava funktionaalista käännösmetodia. Tällainen tilanne tulee kysymykseen silloin, kun kohdetekstillä on lähdetekstistä poikkeava uusi funktio tai kun kohdetekstillä on eri vastaanottajaryhmä kuin lähdetekstillä. (Reiss 1983: 24.)

3.3 Aineiston analyysi

Tyyliä analysoitaessa kääntäjän ensimmäinen tehtävä on selvittää mihin päätyyliin ja mihin alalajiin käännettävä teksti kuuluu. Sen jälkeen on tutkittava, mitä tyylikeinoja kirjailija on käyttänyt kirjoittaessaan. Tyylipiirteet voivat ilmentyä monin eri tavoin ja monilla tasoilla. Erilaiset tyylipiirteet voivat sisältyä ääntämykseen, oikeinkirjoitukseen, välimerkkien käyttöön, morfologisiin ja syntaktisiin ilmiöihin, sananvalintaan ja tekstin sisällön valintaan.

Sananvalinta on kääntäjälle tärkeä ratkaisu tyylin säilyttämisen kannalta. Kun kääntäjä on määritellyt kyseisen tekstin ja tekstijakson tyylin, hänen on johdonmukaisesti valittava käännösvastineiksi sellaisia sanoja ja muita käännösratkaisuja, jotka edustavat juuri tätä lähtötekstin tyyliä. (Ingo 1990: 183.) Leksikaalisten ja syntaktisten erojen lisäksi tyylejä tarkasteltaessa on otettava huomioon myös kielen muita eri tyylejä erottavia piirteitä kuten: foneettiset, sananmuodostukseen liittyvät, morfologiset ja syntaktiset erot (Rozental 1974: 21).

Lähtötekstissä on paljon käytetty Inkerin murretta ja murteen kääntäminen toiselle kielelle on melkein mahdotonta. Martin (2006) kirjoittaa, että murre on sydämen kieli, kaipuun ja ikävän kieli: sillä palataan lapsuuden maisemiin ja kotiseudulle. Jänis (2006) toteaa, että murteita esiintyy sekä puheessa että kaunokirjallisuudessa. Murteen kääntäminen on aina ongelma, sillä murre on paikallinen eikä murteilla ole konkreettisia vastineita toisessa kielessä. Puhuja tai kirjoittaja haluaa käyttää murteellisuuksia, johtuu yleensä, että puheessa se on tyylikeino, kaunokirjallisuudessa kertoja tai teoksen henkilöä kuvaava keino. Kääntämisessä käytetään erilaisia keinoja, joilla välitetään että kyse on erityisestä puhe- tai kirjoitustavasta, mutta alueellinen viittaus jää puuttumaan. (Jänis 2006: 96.)

Omassa käänöksessäni, murretta kääntäessäni käytin venäjän kielen kirjoitettua puhekieltä, koska kirjan tapahtumat ovat arkielämää, jossa käytetään arki- tai puhekieltä, näin olleen, oletan että myös lukija paremmin samaistuu niihin tapahtumiin muuta kuin virallista tai kirjakieltä lukiessa.

Lähtötekstissä on paljon puhekieltä. Nykysuomen sanakirja sanoo puhekielestä, että se on yhtä kuin puhuttu kieli, sitä tuotetaan puhuen ja jota kuunnellaan. Sen vastakohtana on kirjoitettu kieli, jota tuotetaan kirjoittaen ja omaksutaan lukien. Puhekieli sanalla on myös merkitys – jokapäiväisessä puheessa käytetty kieli. Jokapäiväisen puheen kieli, toisin sanoen tyyllilaji, josta käytetään nimitystä arkinen kieli eli arkikieli. (Penttilä 1965.) Arkikielellä on ominaista yleiskieltä vapaampi rakenne ja sille on ominaista idiomien käyttö. Idiomaattiset ilmaukset ovat erittäin kieli- ja kulttuurisidonnaisia, ja siksi ne usein tuottavat kääntäjille päänvaivaa.

Monet käännöstieteen tutkijat (Ingo 1990, Oittinen 2001, Vehmas-Lehto 1999) ovat todenneet, että lähtötekstin kääntäminen ilman koko tekstin

ensin lukemista on melkein mahdoton ajatus, koska kokonaisuuden ymmärtäminen on yhtä tärkeä kuin oikea sanan valinta tekstiä kääntäessä.

Usean kääntäjän käännöstyö sisältää tuntemattomia termejä, käsitteitä ja sanoja. Monet asiat voivat olla aivan tuntemattomia kääntäjälle. Se ei ole mitenkään ihmeellistä, koska kukaan ei voi tietää kaikkea. Näin ollen kääntäjän pitää osata löytää tietoa ja ratkaisuja omaa käännoästä tehdessään, tehdä omasta mielestä, oikeita valintoja. Voidaan sanoa, että niin monta käännoästä, kuin monta kääntäjääkin.

Kirjallisuutta on erilaista – romaaneja, dekkareita, novelleja, tietokirjallisuutta, eri alojen, ammattien kirjallisuutta jne. Yleensä kirjoista saa kuitenkin uutta tietoa, sama koskee kääntäjän työtä. Ei yksikään kääntäjä ottaessaan vastaan käännoästyötä voi etukäteen tuntea sen tekstiä ja sisältöä. Aina tulee vastaan joku uusi asia, sana, käsite tai tieto. Monesti kääntäjän pitää turvautua tietosanakirjoihin, Internetiin, asiantuntijan apuun ja monesti myös oheistekstien lukemiseen. Jotkut asiat voivat olla tarkemmin selitettynä muussa kirjallisuudessa kuin kääntäjän lähtötekstissä.

Ensimmäistä kertaa lukiessani Pekka Mutasen *Siperia opettaa kestämään*, luin elämäkertaa niin kuin mitä tahansa kaunokirjallisuus teosta. Mutta sitten kun otin sen käännoästyöksi, aloin ajatella asioita monista näkökulmista. Teva (2001) kirjoittaa artikkelissaan *Kääntäjä yhteiskunnan ytimessä*, että kääntäjä ei voi ”vain” kääntää, vaan hänen täytyy pohtia ja punnita asioita hyvin laajakatseisesti.

4 ELÄMÄKERTAKIRJALLISUUS TEKSTILAJINA

Tässä luvussa keskityn elämäkertakirjallisuuteen ja sen historiaan. Kuvailen myös lukemiani elämäkertoja.

4.1 Mikä on elämäkerta?

Suuritietosanakirjan mukaan elämäkerta (*biografia*) on kuvaus ihmisen elämänvaiheista, luonteenkehityksestä, toiminnasta ja sen syistä ja seurauksista. Elämäkerran yksinkertaisin muoto on elämäntapahtumien kaavamainen luettelo (lat. *curriculum vitae*, ”elämäkulkku”). Omaelämäkerrassa kirjoittaja kuvailee omia elämävaiheitaan. (Suuritietosanakirja 2001: 152).

Venäjäksi elämäkerrasta käytetään sanaa *биография*, joka tulee kreikan kielen sanoista *bios* ’elämä’ ja *graphos* ’kirjoitus’. Jos elämäkerran kirjoittaja on sama kuin tarinan subjekti, on kysymyksessä omaelämäkerta eli autobiografia (Suomalainen tietosanakirja 1989: 196). Sana *auto* tulee kreikasta ja tarkoittaa itse.

Elämäkertaromaaniksi lasketaan teos, joka käyttää henkilöhistoriallista materiaalia ja rakentuu elämäkerrallisen ajan varaan. Se on omillaan toimeen tuleva ja yleispätevä ja ihmisen kuvaa rakentava taideteos, romaani. Omaa elämää tarkastellaan yleensä pitkällä aikavälillä ja elämäkertateos kirjoitetaan tavallisimmin vasta myöhäisessä elämänvaiheessa. (Bauman 2000: 331.)

Elämäkerran kirjoittaja joutuu yleensä käyttämään apunaan useita dokumentteja, mutta omaelämäkerta perustuu tyypillisesti kirjoittajan omaan muistiin. Tästä Mutanen (2010:13) mainitsee luvussa Lukijalle ”Löytyy varmaan monia asioita, jossa nuoret lukijat haluavat korjata ja arvostella. Mutta ajankuvan välittämisessä minua voidaan vain kadehtia”

4.2 Elämäkirjallisuuden monet vaiheet

Elämäkerta ei ole alun perin länsimainen, saati eurooppalainen laji. Historioitsijat, antropologit ja kirjallisuudentutkijat ovat 1900-luvun asti korostaneet orientaalistien vaikutteiden merkitystä länsimaisen omaelämäkirjallisuuden muotoutumisessa erityisesti hellenistisen kulttuurin välityksellä. Itämaisestä omaelämäkertakulttuurista kertovat mm. egyptiläiset hautakirjoitukset, babylonialaisten ja muinaisten persialaisten hallitsijoiden hautamonumentit ja piirtokirjoitukset, hallitsijoiden toimintakertomukset, itämainen minämuotoinen kerrontaperinne sekä persialainen ja japanilainen päiväkirjakulttuuri. (Kosonen 2007: 17.)

Palmgren (1986) toteaa, että antiikissa kehiteltiin erilaisia muotoja elämäkertakirjallisuuteen. Kreikkalaisissa elämäkertoissa oli kaksi päätyyppiä, joista toisessa keskiössä on tiedon etsintä ja toinen päätyyppi on alun perin ollut julkinen ylistys-, tilitys, tai tunnustuspuhe, jonkin ihmisen henkilökuvaa. (Palmgren 1986: 247.)

Elämäkertakirjallisuutta on ollut olemassa kirjallisuuden kulttuurin alusta alkaen. Antiikin elämäkerta ei ollut muodoltaan samanlainen kuin nykypäivän elämäkerta. Siinä ei kuvattu ihmisen elämänkulkua vaan kuvauksen kohteena oli jo valmiiksi kehittyneen elämisen tavan tai täydelliseksi muotoutuneen luonteen kuvan esittäminen. (Kosonen 2007: 21.)

Antiikin elämäkerralla on usein aivan muita tarkoituksia kuin historiallinen dokumentaarinen kuvaus. Se voi olla ylistys, idealisoitu ohjelmakirjoitus, ja sillä voi olla myös avoimesti lausutun opetukselliset ja normatiiviset tavoitteet. (Kosonen 2007: 22.)

Kosonen (2007) toteaa, että antiikissa elämäkerrallisuus ja omaelämäkerrallisuus kuuluivat molemmat samaan kirjoittamiseen tapaan. Pitkään aikaan ne eivät muodostaneet toisistaan eriytyneitä tai täsmällisiä käsitteitä tai lajeja.

Kososen (2007) mukaan antiikin elämäkerralla on usein myös aivan muita tarkoituksia kuin historiallinen ja dokumentaarinen kuvaus. Omaelämäkerran ja elämäkerran välillä ei antiikissa ollut näkyvää ja modernille kulttuurille ominaista raja-aitaa, mutta se ei tarkoita, ettei tällaista rajaa olisi kyetty ajattelemaan. Jo klassisessa Kreikassa kysymyksen omaelämäkerrallisuudesta voi sanoa nousevan esiin yksilöllisyyttä, itsensä tuntemista ja myös omaa elämää koskevia kysymyksiä ja pohdiskeluina.

Roomalaisissa elämäkertoissa heijastuvat perheen ja suvun itsetajunta. Ne olivat luonteeltaan julkisia, mutta erosivat historiallisuudessa. He olivat linkki edesmenneiden sukulaistensa ja jälkipolvien välissä. (Palmgren 1986: 248) Bauman (2000: 332) toteaa, että vaikka ensimmäinen elämäkerta teos syntyikin jo 400-luvulla, niin kirjallisuuden lajina se alkoi kehittyä vasta 1400-luvulla ja silloin teokset käsittelivät pääasiassa tekijöidensä uskonnollisia kokemuksia.

4.3 Miksi omaelämäkertoja kirjoitetaan?

Omaelämätarinan kirjoittaminen lisää omaa itsetuntemusta, samalla se auttaa ymmärtämään toisia ihmisiä. Yksi omaelämäkerran kirjoittamisen tärkeä aspekti on, että kirjoittaja pystyy siirtämään ajatuksiaan, kokemuksiaan ja neuvoja nuoremmille ja myös tuleville sukupolville.

Myyryläinen (2008) toteaa, että kirjoittaminen on myös terapeutista ja samalla se on selviytymiskeino pahimman yli. Toisinaan kirjoittaja pyrkii suoranaisesti vaikuttamaan lukijoihin. Hän kritisoi ilmiötä, oikoo vääristymiä, vetoaa päättäjiin, nostaa esiin tabuja. Hän voi myös valistaa lukijoita. Jokainen omaelämäkerran kirjoittaja kirjoittaa siksi, että hänellä on tarina kerrottavana. Romaanikirjailijan lailla omaelämäkerran kirjoittaja on ennen kaikkea tarinankertoja (Bauman 2000:333).

Omaelämäkerran kirjoittajat yrittävät selittää sekä lukijalle että itselleen, kuinka heidän käsityksensä ovat muodostuneet, tai kuvata ulkopuolista maailmaa ja historiallisesti merkittäviä tapahtumia, joita he todistavat aktiivisina mukanaolijoina tai silminnäkijöinä. Mutta usein omaelämäkerran kirjoittamista motivoi halu itsetuntemukseen, tarve luoda 'itse' jota muuten ei ole olemassa, tai merkityksen antaminen omalle elämälle. Jean-Paul Sartre toteaa: ”Jokainen haluaa kirjoittaa, koska jokainen haluaa olla merkittävä, antaa merkityksiä sille, mitä hän kokee.” (Bauman 2000:333.)

4.4 Elämäkerta totta vai tarua?

Omaelämäkerrallisten kirjoitusten uskottavuus näyttää toimivan täysin eri pohjalta kuin kollektiiviseen tai tieteelliseen tietoon nojaavien tekstien: se juontaa juurensa hengellisten tunnustuskirjoitusten perinteeseen, erityisesti puritaanien levittämään hengellisen omaelämäkertaan ja päiväkirjaan. Uskonnollisiin tarkoituksiin laadituissa omaelämäkerroissa kertomuksen totuudellisuuden takasi se, että kerronta osoitettiin viime kädessä Jumalalle, joka rankaisi kirjoittajaa mahdollisista valheista viimeistään tuonpuoleisessa. (Norkola 1998:160.)

Nykyajassa, joka on menettänyt uskonsa tuonpuoleiseen, sydän on punnittava hyvissä ajoin ennen kuolemaa – ilman että omaelämäkerrallinen hanke menettää silti vakavuuttaan ja totuudellisuuden vaatimusta (Norkola 1998:160).

Myyryläinen (2008) on sitä mieltä, että totuus on myös lukijoille edelleen tärkeä. He odottavat saavansa selville, onko julkaistu teksti totta ja faktat tarkistettavissa. Kirjassa *Siperia opettaa kestämään* Pekka Mutanen kirjoittaa luvussa Lukijalle: ”En panettele ketään enkä mitään, vaan kerron totuuksia, jotka ovat useasti kirjallisuudessakin tärkeämpiä kuin keksityt tarinat. ... En halua antaa synkkää kuvaa, vaan kertoa mitä on perheemme elämässä ollut, ollut tosiasiasa. ... En kirjoita säälin herättämiseksi, vaan siksi, että näistä asioista on vähän tietoa. Tosiasiat häviävät historian vinkuroissa. Kärsimys pitää nähdä todellisena eikä fiktiona. Eri sirpaleista ja eri faktoista syntyy täysi kuva eletystä ajasta.”

Bauman (2000) kirjoittaa artikkelissa Muisti ja mielikuviutus, että jokainen omaelämäkerran kirjoittaja kirjoittaa siksi, että hänellä on tarina kerrottavana. Omaelämäkertoajat yrittävät selittää sekä lukijoille että

itselleen, kuinka heidän käsityksensä ovat muodostuneet, tai kuvata ulkopuolista maailmaa ja historiallisesti merkittäviä tapahtumia, joita todistavat aktiivisina mukanaolijoina tai silminnäkijöinä.

4.5 Omaelämäkertojen analysoiminen

Omaelämäkerta on performatiivinen kaltainen, koska sen totuudellisuutta ei voi kiistää, se on kokemuksellisesti totta kirjoittajalleen ja se tuottaa todellisuutta. Usein omaelämäkerran kerronnan keinot ovat vakuuttavuuteen pyrkiminen ja suostuttelu. Osa tästä vaikutelmasta tulee siitä, että omaelämäkerta on vahvasti minämuotoinen kertomus, jossa itseoikeutettu puhuja on "minä". (Keskisaari 2000.)

Elämäntarinat kiehtovat yhteiskuntatieteilijöitä. Niiden tutkimuskäyttö on lisääntynyt 1980-luvun aikana. Monesti on todettu, että omaelämäkerrat ovat mainio tie historiallisen ja sosiaalisen todellisuuden ymmärtämiseen. (Vilkko 1997:90.)

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa omaelämäkerta on useimmiten kohdeltu sosiaalishistoriallisena dokumenttina. Painopiste on ollut *elämässä*, kerrotussa reaalihistoriassa. Elämä kerrotaan kullekin kulttuurille sopivalla tavalla, ja elämän kuvat ovat tietyn yhteiskunnan kuvia. (Vilkko 1997:91-92.)

Monet elämäkerran tutkijat ovat huomanneet, että viime vuosikymmeninä kiinnostus juurien etsintään ja yhteiseen menneisyytemme on kasvanut. Tutkimuksen kohteeksi ovat nousseet pienet ihmiset, ne tavalliset tarinat, arjen historia, pienyhteisöt, vähemmistöt ja syrjään sysätyt kansalaiset. (Myyryläinen 2008:9).

Menneisyyden tutkiminen on synnyttänyt paljon elämäkerrallista ja mikrohistoriallista kirjallisuutta. Yhä useammin menneisyydestä kerrotaan tarinan muodossa. Tarinoita kerrotaan siitä, mistä makrohistoriat vaikenevat eli ihmisten ja pienyhteisöjen elämästä iloineen ja suruineen. Myyryläisen (2008) mielestä menneisyyden kirjoittaminen jälkipolville on kulttuuriteko ja se on myös oivallinen tapa osallistua yhteisen historiamme tekoon.

Elämäkerrat ovat yleensä suhteelliseen helppolukuisia ja niiden kautta on paljon mielenkiintoisempaa tutustua kirjoittajan kulttuurin ja hänen maan historian. Minä muodossa kirjoitettu teksti sisältää paitsi tietoa ja faktaa, mutta myös kirjoittajan kokemuksia ja tunteita eri tapahtumien ajalta. Elämäkerran lukijat saavat tietoa ja samalla kirjoittajan kannanottoja, hänen mielipiteensä, jos ne eivät ole suoraan ilmaistuja, niin kyllä monet asiat voi lukea ja aistia rivien välistä.

Usein elämäkerran kirjoittaja kuvaa pääasiassa ulkoisia tapahtumia, ilmiöitä ja henkilöitä ja rakentaa itseään suhteessa näihin. Usein kerrotaan historiallisia käännteitä ja merkittäviä tapahtumia, joita on ollut itse todistamassa ja joista haluaa luoda oman näkemyksensä. Mielenkiintoa elämäkertoissa herättävät tavallisetkin arkielämän asiat. Niiden kautta lukijalla on mahdollisuus paremmin ymmärtää sen ajan henkeä. Monet tärkeät asiat, joita kirjoittaja kertoo, jäävät mieleen nimenomaan hänen kertomiensa tunteiden kautta.

4.6 Kirjailija Pekka Mutanen

Oittinen (1995: 12) muistuttaa, että kirjailijan tausta ja muut teokset saattavat olla tärkeä osa käänköskokonaisuutta, kääntäjän tekstiä, myös kääntäjä tulkitsee taustatietoa. Näin ollen tarkistin ja kokosin tärkeimmät faktat kirjailija Pekka Mutasen elämästä ja hänen julkaistuista kirjallisuudestaan.

Pekka Mutanen on syntynyt 21 kesäkuuta 1935, Suuressa Kikkerissä Leningradin alueella. Sotavuosina, niin kuin monet muutkin inkeriläiset hän oli evakuoituna Suomessa. Neuvostoliittoon Mutasen perhe palasi tammikuussa 1945.

Vuonna 1955 Mutanen valmistui autoteknisestä opistosta automekaanikoksi. Naimisiin hän meni vuonna 1961 Armida Saarelaisen kanssa. 1963 hän aloitti opinnot Petroskoin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden osastolla ja valmistui vuonna 1968.

Mutanen on työskennellyt Karjala–kustantamossa, Punalipussa ja Karjalan kirjailijaliitossa. Vuodet 1979–1985 hän oli Karjalan kirjailijaliiton varapuheenjohtaja, ja vuonna 1984 hänet hyväksyttiin Kirjailijaliiton jäseneksi. Vuonna 1989 hän oli Karjalan kirjailijaliiton hallinnon puheenjohtaja.

Mutasen ensimmäinen erillinen kertomuskokoelma *Pronssinen tähti* ilmestyi vuonna 1978. Sen jälkeen vuonna 1983 ilmestyi novelli *Poika Markkovan kylästä*. *Poika Markkovan kylästä* kuvaa laajasti ja

yksityiskohtaisesti inkeriläisten elämää pääasiassa vallankumouksen ja sodan väliseltä ajalta. Teos kuvaa suomalaisia vastaan taistelleen, Neuvostoliiton sankariksi nimitetyn Pietari Tiikkiläisen vaiheita.

Suomeen Mutanen muutti vuonna 1991. Vuonna 1999 ilmestyi heimosotilaista kertova kirja *Vaiennetut sotilaat*, joka kertoo Erillispataljoona 6:n miehistä ja heidän elämänvaiheistaan. Inkerinmaalla muodostettu pataljoona palveli ensin Saksan armeijassa vartiointitehtävissä ja sitten Suomen puolella suurhyökkäyksen aikana kesä-heinäkuussa 1944.

Suomessa Mutanen on toiminut tulkkina ja opettanut kansalaisopistossa venäjän kieltä. Vuodesta 1995 Mutanen on Suomen kirjailijaliiton jäsen.

5 KÄÄNNÖSTYÖN KUVAUS

Tässä luvussa analysoin lähtötekstiä ja luettua oheismateriaalia. Tarkastelen kotouttamisen ja vieraannuttamisen pääperiaatteita. Koska työni käsittelee sanastollisen käänносongelmien ratkaisua kaunokirjallisessa tekstissä, keskityn kotouttavien ja vieraannuttavien käänносkeinojen käsittelyyn lähinnä niiden kannalta.

5.1 Lähtötekstin analyysi

Kääntäjän on ensin analysoitava lähtöteksti, josta hän voi alkaa päätellä, mitä muutoksia tulokieleen ja kulttuurin kääntäminen edellyttää. Käännostyön alussa piti tarkkaan miettiä, miten ilmaista monille arkaluonteisia asioita. Toinen maailman sota on Neuvostoliitolle ollut hirveä ihmishenkiä vienyt sota. Jos vielä ottaa huomioon Stalinin puhdistukset, niin

monelle kansalaiselle ne vuodet ovat olleet Neuvostoliiton historian pahimpia. Koulun historian kirjoissa on pienestä pitäen lapsille opetettu, että Saksa hyökkäsi Neuvostoliittoa vastaan, ja kun puhutaan sota-ajasta, niin yleisimmin saksalaisista käytettiin sanoja *natsi* tai *fasisti*. Kääntäessäni *Siperia opettaa kestämään* teosta päätin, että käytän käännöksessä vain sanaa *немец*, koska sanat *natsi* ja *fasisti* ovat voimakkaita ilmaisuja ja venäjänkieliselle lukijalle näiden sanojen myötä herää paljon negatiivisempi mielikuva. Saksalaiset kuitenkin suhtautuivat inkeriläisiin myötätunteisesti.

Talvisodasta on Venäjällä kirjoitettu varsin vähän, vain muutamissa 2000-luvun oppikirjoissa on annettu sodan syttymisestä ja kulusta totuudenmukainen kuva. Neuvostoliiton aikana talvi- ja jatkosodasta suomalaisista oli samanlainen mielikuva kuin saksalaisistakin – vihollisena. Monelle inkeriläiselle evakuointi Suomeen oli taas pelastus, muuten he olisivat kuolleet nälkään niin kuin tuhannet ihmiset Leningradin piirityksessä. Monet inkeriläiset palvelivat ensin Saksan armeijassa ja myöhemmin Suomen armeijassa mikä tekee heistä venäläisten silmissä pettureita. Toisaalta heitä voi ymmärtää, ehkä muuta vaihtoehtoa ei ollut. Tämä on erittäin arkaluonteinen asia, joka piti ottaa huomioon käännöstä tehdessä.

Meidän ja ympäristömme muuttumisen myötä myös se, mitä sallimme tai emme salli, muuttuu, koska arkielämämme ohjaavat säännöt ja normit muuttuvat. Yhteiskunnan kehittyessä ilmenee aina uusia asioita, joiden suhteen pitää sopia yhteisistä pelisäännöistä ja toimintaperiaatteista. Myös ne normit, jotka ohjaavat tekstien tuottamista ja näin myös kääntämistä, muuttuvat. (Mäkinen 2001:412.)

Pekka Mutasen kirjan *Siperia opettaa kestämään* kertoo inkeriläisestä perheestä, mutta samalla monien inkeriläisten perheiden kohtaloista. Itse olen inkeriläinen, syntynyt, lapsuuden ja nuoruuden elänyt Neuvostoliitossa,

mutta käännöstyön alkuvaiheessa minulla ei ollut paljoakaan tietoa inkeriläisistä. Monet perheen asiatkin olivat salaisia. Luulen, että vanhemmat eivät kertoneet niitä, koska yrittivät suojella minua ja sisarusia niiltä kaikilta järkytyksiltä, joita itse olevat joutuneet kärsimään ja kestäämään.

Kirjan *Siperia opettaa kestäämään* monet asiat herättivät kysymyksiä, joihin minulla ei ollut vastauksia. Neuvostoliitossa sanat *inkeriläinen* ja *Inkeri* (ингерманландец и Ингерманландия) ovat melkeinpä olleet tuntemattomia. Tässä vaiheessa menin kirjastoon ja lainasin kirjoja inkeriläisistä ja Inkerin historiasta. Oittinen (1995: 12) toteaa, että kääntäjä on kuin historioitsija, joka tulkitsee taustatietoja. Käännöstilanteessa kulkevat mukana koko kääntäjän kulttuuritausta ja kaikki ne tekstit, jotka kääntäjä tuntee (esim. oheiskirjallisuus) (Oittinen 2007: 174).

5.1.1 Inkerin historia

Tässä luvussa kerron lyhyesti Inkeristä, koska lähtötekstin ymmärtäminen ja oheismateriaalin lukeminen auttaa kääntäjä paremmin ymmärtämään lähtötekstiä. Vehmas-Lehto (2001) Kirjoittaa artikkelissaan *Kääntäjän työ*, että kääntäjällä täytyy olla runsaasti myös tekstinulkoisia tietoja: erilaisia asiatietoja ja yleissivistystä.

Näyttää siltä, että Neuvostoliitossa on tietoisesti vaiettu Inkeristä ja syrjitty inkeriläisiä. Pekka Mutanen (1995) toteaa artikkelissaan *Onko Inkerin laulut laulettu*, ettei ”yhdessäkään neuvostotietosanakirjassa ole Inkeri-aiheista artikkeleita. Vain historiallisessa tietosanakirjassa on Inkeristä maininta ja edelleen selitys: ’ks. Izorskaja Zemlja’ (Izorin Maa). Ei edes sanakirjoissa ole sanaa inkeriläinen. Mutta kaikista sanakirjoista löytää venäläisten

inkeriläisistä käyttämän haukkumasanan 'tshna'." (Mutanen 1995: 204, Sihvo 2000: 11.)

Inkeri sijoittuu maantieteellisesti alueelle, joka on Suomenlahden ja Laatokan järven välissä. Siellä on asunut suomensukuisia heimoja yli tuhat vuotta. Inkerin nimen alkuperästä on kaksi versiota. Ensimmäisen selityksen mukaan nimi tulisi Nevaan laskevasta Inger- eli Inkereenjoesta. Toinen selitys on, että se tulisi Ruotsin kuninkaan Olavi Sylikuninkaan tyttären Ingegerdin nimestä. Todennäköisesti ensimmäinen vaihtoehto on oikea. (Laakso 1998.)

Inkeri joutui 1000-luvun alussa Novgorodin ekspansion kohteeksi. Vuonna 1478 Inkeri liitettiin Novgorodin mukaan Venäjään. Inkeri siirtyi Stolbovan rauhassa 1617 Ruotsille, mikä johti venäläisen väestön pakenemiseen ja savolaisten siirtymiseen heidän tilalle. Pietari Suuri valloitti Inkerin vuosina 1702-1703 ja aloitti uuden pääkaupungin Pietarin rakentamisen. (Suuri tietosanakirja 2001:268.)

Vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen Suomeen siirtyi noin 4000 inkeriläispakolaista. Tarton rauhassa 1920 Neuvosto-Venäjä takasi Inkerille kulttuuri-autonomian, mikä ei toteutunut. Toisen maailmansodan aikana Suomeen evakuoitiin noin 63 000 inkeriläistä, joista suuri osa palautettiin vuonna 1944. (Suuri tietosanakirja 2001:268.)

5.1.2 Elinkeinot ja kulttuuri

Perinteisinä elinkeinoina Inkerissä olivat maanviljelys ja karjanhoito. Vaikka luonnonolosuhteet olivatkin suotuisat, olivat maatilat melko pieniä, useimmat alle 10 hehtaaria. Tärkeimpiä viljelyskasveja olivat ruis, kaura, ohra, pellava, peruna ja muut juurekset. Varallisuudesta riippuen tiloilla oli yksi tai useampi hevonen. Lehmillä oli keskeinen sija inkeriläisessä elämässä. Pietarin miljoonakaupungissa inkeriläisten maito- ja muille maataloustuotteille oli loputtomat markkinat ja Pietari oli hyvien kulkuyhteyksien päässä. Vielä maatalouden kollektivisoinnin jälkeenkin, Inkerin naiset jatkoivat maitoreissujaan Leningradiin turvatakseen perheensä välttämättömät tarpeet, vaikka perheellä oli lupa pitää vain yhtä lehmää ja peltotilkku oli kutistunut alle 10 aariin. Suomenlahden rantakylissä kalastus oli huomattava sivunelinkeino. Ennen vallankumousta miehet kävivät töissä Pietarissa ajureina ja rakennustöissä. (Miettinen 1995.)

Inkeristä on kerätty suhteellisesti eniten kansanrunoutta ja -perinnettä. Suomen kansan vanhojen runojen 33 niteestä peräti yhdeksän niteen aineisto on tallennettu Inkeristä. Tunnetuin runonlaulajista oli lempäläläinen Larin Paraske, jolta kirjoitettiin muistiin yli 30 000 runonsäettä. Se on suurin yhdeltä henkilöltä koskaan talletettu muistiinpanojen määrä. Vuoden 1917 helmikuussa tapahtuneen tsaarinvallan kukistumisen jälkeen alkoi Inkerissä kansallinen herätyskausi. Siihen mennessä Inkerinmaalla toimi 314 kansakoulua sekä Pietarin suomalainen yhteiskoulu. Vuosisadan vaihteessa venäläistämispolitiikan kiihtyessä kansakouluissa sallittiin ainoastaan uskonnon ja äidinkielen opetus suomen kielellä. (Miettinen 1995.)

5.1.3 Inkeriläisten vainot

Inkerin kansan neuvostoajan kärsimystie alkoi 1930-luvulla. Kirkkoon ja papistoon kohdistetut vainot alkoivat jo 1920-luvulla. Pappaja vangittiin ja

karkotettiin. Lopullisesti kirkot suljettiin 1930-luvulla. Koululaitos venäläistettiin vuonna 1937. Suomea äidinkielenään puhuvat ja venäjää taitamattomat lapset joutuivat kesken oppivuoden siirtymään venäjänkieliseen opetukseen. Suomenkieliset oppikirjat tuhottiin ja suomen puhumisesta rangaistiin.

Inkerinsuomalaisia pakkosiirrettiin Pohjois-Inkeristä Suomen rajan tuntumasta jo 1920-luvulla. 1929 - 1938 maatalouden kollektivisoinnin yhteydessä 60 000 inkerinsuomalaista eli puolet Inkerin suomalaisväestöstä vangittiin ja karkotettiin pois kotiseuduiltaan. Vainot kohdistuivat etenkin varakkaimpaan ja koulutettuun väestöön. Karkotukset kiihtyivät toisen maailmansodan puhjettua, ja väkeä vietiin Siperiaan ja muille syrjäseuduille. (Sihvo 2000: 20-36.)

5.1.4 Evakuointi Suomeen ja palauttaminen Neuvostoliittoon

Toisessa maailmansodassa Neuvostoliiton sota-alueilla asuvista inkeriläisistä osa jäi Leningradin piiritykseen, josta talvella 1941-1942 siirrettiin Siperiaan arviolta 10 000 inkerinsuomalaista ja sen jälkeen kesällä 1941 Inkerin länsiosat, jossa asui yli 76 000 inkeriläistä. Saksalaiset miehittivät syksyllä 1941 suurimman osan Inkerinmaata. Sodan jatkuessa useat tuhannet inkeriläiset joutuivat siirtymään rintamavyöhykkeeltä länteen, Viron, Veimarin ja Kloogan karanteenileireillä kuoli kulkutauteihin ja nälkään yli 3000 inkeriläistä. (Flink 1995: 154 - 157.)

Sihvon (2007) kirjoittaa teoksessa *Inkerinsuomalaisten kohtalo*, että Saksan ja Suomen välisen sopimuksen mukaisesti kevästä 1943 alkoivat inkerinsuomalaisten muutot Suomeen vapaaehtoisperiaatteella. Kaikkiaan

Suomeen evakuoitiin 63 000 inkeriläistä. Suomessa inkeriläiset sijoittuivat pääasiallisesti Hämeen, Turun ja Porin sekä Uudenmaan lääneihin. Toimeentulonsa he saivat maataloudesta ja teollisuudesta. Kielitaitoisina ja maaseudun oloihin tottuneina tulokkaat sopeutuivat uusiin oloihinsa melko nopeasti.

19.9.1944 solmitun välirauhan ehtojen mukaan Suomi sitoutui palauttamaan sodan aikana internoidut Neuvostoliiton kansalaiset. Myös inkeriläisten katsottiin kuuluvan tähän joukkoon. Inkeriläisille luvattiin pääsy takaisin omalle kotiseudulle. 55000 inkeriläistä palasikin takaisin Neuvostoliittoon, mutta yksikään heistä ei päätynyt Inkerinmaalle, vaan heidät sijoitettiin maan syrjäisille seuduille.

1950-luvun loppupuolella inkerinsuomalaiset saivat mahdollisuuden palata takaisin kotiseudulleen. Vasta 1990-luvulla inkeriläiset rehabilitoitiin ja heidän kunniansa palautettiin. 1990-luvun alussa entisellä Inkerinmaalla asui vain noin 20 000 kansallisuudeltaan suomalaista ihmistä. Tämä oli noin kolmannes Neuvostoliitossa asuneesta inkeriläisväestöstä. 18 000 kansallisuudeltaan suomalaista asui Itä-Karjalassa ja noin 17 000 Virossa.

Tuhansia asuu edelleenkin Siperiassa, Keski-Aasiassa sekä muilla entisen Neuvostoliiton pakkosiirtoalueilla. Suomesta palaamatta jääneistä noin 8000 inkeriläisestä, siirtyi 1950-luvun loppuun mennessä Ruotsiin yli 4000 henkilöä. Toinen maailmansota merkitsi inkerinsuomalaisen väestön täydellistä hajaannusta, eikä yhtenäisestä kansasta enää tämän jälkeen voida puhua.

5.1.5 Nykyaika ja Inkerin kieli

Perestroikan ja glasnostin aikana 1980-luvun jälkipuoliskolla kommunistinen ideologia alkoi nopeasti rapautua. Rapautumisprosessia edisti omalla tavalla Venäjän ortodoksisen kirkon 1000-vuotisjuhla vuonna 1988. Kirkko sai juhluvuoden ansiosta paljon kansainvälistä ja kansallista julkisuutta. Maassa käynnistyi jonkinlainen uskonnollinen renessanssi. Varttuneen inkeriläisväestön keskuudessa se ilmeni voimakkaana luterilaiskansallisena herätyksenä. Muodollisesti se oli ihmisten uskonnollista aktivoitumista, koska se purkautui luterilaisten seurakuntien perustamiseen. Todellisuudessa se oli yhtä paljon kansallista vapautumista homo sovieticus – roolista. Inkeriläistenkään ei enää tarvinnut vaieta sisimmistä tunnoista. He uskalsivat jälleen olla sitä, mitä tunsivat olevansa. He uskalsivat olla inkeriläisiä. (Sihvo 2000: 265.)

Perestroikan aikana kirkollisen toimeliaisuuden rinnalla käynnistyi selvästi kansallinen ja kulttuurinen toiminta Inkerin kansan keskuudessa. Vuonna 1988 perustettiin Leningradissa Inkerin liitto. Sen tarkoituksena nähtiin inkeriläisten taloudellisten ja oikeudellisten asioiden ajamisen rinnalla Inkerin kulttuurin elvyttäminen ja tallentaminen sekä suomen kielen taidon edistäminen. Inkerin liitto ja Inkerin luterilaiset seurakunnat toimivat läheisessä yhteistyössä alusta alkaen. Näin Inkerin liitto perustettiin jatkamaan ja toteuttamaan Tarton rauhassa inkeriläisille luvattua kulttuuriautonomiata, jonka Stalin väkivaltaisesti lopetti vuoden 1937 lopussa. (Sihvo 2000:269.)

Kettusen (1930) mukaan kaikkien Inkeriläistenmurteiden alkukotina on pidettävä lähinnä kannaksen seutuja, mistä sitten eri aikoina ja hiukan eri tahoiltakin kukin ”tytärmurre” on suorittanut ”vaelluksen” Inkerin puolelle. Inkerin suomalaiset puhuivat murteita, jotka olivat lähellä Karjalankannaksella puhuttuja

kaakkoismurteita (ns. ”Karjalan murteita”) ja toisaalta lähellä Inkeröis-kieltä. Inkerin suomalaisväestö jakautui ennen toista maailmansotaa kolmeen murreryhmään, äyrämöisiin, savakoihin ja Narvusin suomalaisiin. Tyypillisiä piirteitä Inkerin suomalaismurteille ovat esim. ts-yhtymän säilyminen (*metsä, vitsa*), sanaloppuisten vokaalien kato (*talos, kotont*), perfektin partisiipimuodot *ei tult, ei sanont*, personapronominit *mie, sie*, yksikön kolmannen persoonan muotojen labiaalistuminen *tulloo, männöö*. Monikon kolmannessa persoonassa käytetään muotoja *antaat, ottaat*. (Kettunen 1930.)

Vuosisatoja jatkunut rinnakkaiselo venäjän kielen naapurissa on tuonut inkeriläismurteisiin huomattavan määrään lainasanastoa. Lainasanasto kattaa monia elämän osa-alueita, kaupasta ja elinkeinoista ja arkipäivän esineistöön. Venäjän kielen vaikutus ulottui myös lauserakenteisiin ja sanajärjestykseen.

Ihminen, joka ei tunne oman kansansa menneisyyttä, on vailla muistia, vailla historiallista muistia. Ihminen, jolta muisti on ryöstetty äidinkielen kieltämisen avulla, kuten inkerinsuomalaisille kävi, lisäksi pyritty alistamaan henkisesti, ja siinä on pitkälle onnistuttu. Kielen riistämistä alistetuilta kansoilta ovat valloittajat pitäneet heidän ruumiillista sortoaan tärkeämpänä. Kansan kieli on myös sen historiallista muistia. Kun kieli häivytetään kansan muistista, se muutamassa sukupolvessa muuttuu juurettomaksi ja helpommin hallittavaksi. (Flink 1995: 23–24.)

5.1.6 Oheismateriaalin analyysi

Lähdetekstiä on hankala rajata, koska sekin on pohja mitä kirjailija on lukenut ja kokenut. Käännöstilanteessa kulkevat mukana myös koko kääntäjän kulttuuritausta ja kaikki ne tekstit, jotka kääntäjä tuntee (esim.

oheiskirjallisuus). (Oittinen 2001:174.) Myös Teva huomauttaa, että kääntäjän täytyy tarkkailla sekä omaa kulttuuriaan että kääntämänsä tai kääntämiensä kielialueiden kulttuureja (Teva 2001:33).

Koska kukaan ei voi tietää kaikkea, kääntäjän taidoista tärkeämpiä on kyky hankkia tietoa. Yhtä tärkeitä ovat rinnakkaistekstit eli samaa aihetta käsittelevät ja mahdollisuuksien mukaan muutoinkin toisiaan muistuttavat aidot, kääntämättömät erikieliset tekstit. (Vehmas-Lehto 2001:42.)

Oheismateriaalin lukeminen auttaa ymmärtämään käännostekstin aihealueen. Olen lukenut ja tutustunut teksteihin, joita on kirjoitettu inkeriläisistä aikaisemmin. On otettava kuitenkin huomioon, että tekstit on kirjoitettu suomen kielellä ja suomalaiselle lukijalle. Vieläkään ei löydy venäjänkielistä kaunokirjallisuutta, jossa inkeriläisistä käytettäisiin sana *ингерманландец* eikä yleisesti Venäjällä inkeriläisistä käytettyä sanaa *финн*.

Käännettävän tekstin taustatiedot ovat auttaneet ymmärtämään historiallisia tapahtumia, joista venäjän historiakirjoissa ei ole mitään mainintaa. On todennäköistä, että kauempana Suomen rajalta asuvilla venäjänkansalaisilla ei ole mitään tietoa inkeriläisistä ja Inkeristä. Neuvostoliiton aikana on tehty kaikki mahdollinen, jotta tämä pieni kansa häviäisi melkein kokonaan.

Oheismateriaalin tutustuminen auttoi ymmärtämään monia historiallisia tapahtumia. Suomessa löytyy kymmeniä kirjoja, jotka kertovat inkeriläisistä. Nämä kirjat kertovat eri henkilöistä, mutta kaikkia teoksia yhdistää yksi aihe – inkeriläisten sorto Neuvostoliitossa.

5.2 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen

Kulttuurisidonnaisten käännösongelmienratkaisuun liittyvät olennaisesti myös kotouttaminen ja vieraannuttamisen käsitteet. Lähes jokaisessa tekstissä on aineksia, jotka ovat vahvasti sidoksissa lähtökulttuurin ja saattavat sen takia käännettynä tuntua kohdekulttuurin lukijasta oudoilta. Nämä ainekset voivat liittyä kulttuurille tyypillisiin puhe- ja ilmaisutapoihin, ne voivat olla rakenteellisia tai sanastollisia. (Leppihalme 2000: 101.)

Aaltonen (2001) kirjoittaa artikkelissa *Muita näkökulmia*, että Venutin mukaan kääntäjä valitsee uskollisuuden joko lähtötekstiä tai vastaanottavaa kulttuuria kohtaan. Omasta mielestäni, ainakin tätä käännöstyötä tehdessä, jo muutama esimerkki osoittaa, että on otettava huomioon sekä lähtö- että kohdekulttuuri. Myös Vehmas-Lehdon (1999: 96) mukaan käännöksen kelpoisuus riippuu tulokulttuurin olosuhteista, ei lähtökulttuurin.

Kotouttamisella tarkoitetaan, että tekstiä muokataan tulokulttuurin odotusten mukaisesti. Tekstin aineksia, jotka ovat sidoksissa lähtökulttuuriin, muutetaan vastaamaan tulokulttuurin konventioita. Tekstiä saatetaan muokata tulokulttuuria lähemmäksi myös tekemällä poistoja tai korvaamalla oudoksi jäävä käsite tulokulttuurin lukijalla tutummalla käsitteellä. (Oittinen 2000: 278.)

Vieraannuttava käänнос jättää lähtökulttuuriin sidoksissa olevat ainekset myös tulotekstiin. Koska nämä ainekset saattavat tulokulttuurin lukijasta tuntua oudoilta, on käännöksissä usein tarjottu lukijalle lisäselvitystä erilaisin keinoin. Käännökseen voidaan laittaa lisäselvitystä tarjoavia

alaviitteitä, selvittäviä lisäyksiä tai erillisiä sanastoja selventämään tulokulttuurin lukijalla tekstin vieraita aineksia.

Tapauksissa, jossa käännöskielet ovat peräisin täysin eri kulttuuripiireistä, saattaa käydä niin, että joitakin lähtötekstin sanoja tai käsitteitä täytyy jollakin tavalla selittää. Muuten koko tekstistä tulee raskaslukuista ja monet asiat jäävät lukijalle osittain tai täysin hämäräksi tai ne ymmärretään väärin. (Ingo 1990: 238.)

Tulevaa lukija ajatelleen kääntäjä joutuu jatkuvasti päättämään, mikä on se näkökulma tai punainen lanka, josta hän pitää kiinni. Mistä ei voi luopua? Mitä voi jättää pois, jos tarve vaatii? Kääntäjä joutuu pohtimaan sitä, minkä verran hänen lukijansa ymmärtää ja paljonko taustatietoja tällä on. Välillä kääntäjä selittää lukijalle enemmän kuin alkutekstin kirjoittaja, jos syntyy epäily siitä, pystyykö lukija todella tajuamaan juonen. Jotkin seikat voivat olla niin lähtökulttuuriin ja kieleen sidoksissa, että lukija saattaa tästä syystä tarvita kääntäjän tukea. (Oittinen 1997: 55.)

Yleinen ja tehokas tapa auttaa lukijaa vieraiden sanojen ja nimien ymmärtämisessä on se, että käännökseen lisätään suoraan juoksevaan tekstiin selittävä sana tai sanaliitto, joka johtaa lukijan ajatukset oikeaan suuntaan, vaikka vieras nimi tai käsite ei merkitsisikään hänelle mitään. (Ingo 1990: 238.)

5.3 Erisnimien kääntäminen

5.3.1 Henkilönimet

Henkilönimien kohdalla olen käyttänyt vieraannuttava käänöskeinoa. Kirjan tapahtumat sijoittuvat sekä Venäjälle, että Suomeen. Venäjällä on erilainen henkilönimikäytäntö kuin Suomessa. Inkerissä viralliset henkilönimet noudattavat venäläistä henkilönimikäytäntöä, mutta inkeriläisten keskuudessa henkilönimet ovat venäläisten ja suomalaisten nimien sekoitus.

Virallisesti venäläinen nimi koostu kolmesta osasta: etunimestä, isännimestä ja sukunimestä. Bassnetin (1995:133) mukaan venäläiset etunimet ovat olleet ongelmana kääntäjille. Otin yhteyttä kirjailijaan ja kysyin hänen mielipidettä henkilönimien kääntämisessä. Vastaus oli selkeä – inkeriläiset henkilönimet täytyy säilyttää alkuperäisessä muodossa.

Etu-, suku- ja isännimen lisäksi Venäjällä on tapana käyttää nimien deminutiivimuotoja eli lempinimiä. Lempinimet ja hellittelynimet ovat epävirallisia ja niitä käytetään perheen ja ystävien kesken. Näin ollen Venäjällä *Пётр* on *Петя*, *Александр* on *Саша*, *Анна* on *Аня*.

Kirjailijan veljen ja kirjassa yhden päähenkilön nimi on Aleksanteri, venäjäksi *Александр* nimestä deminutiivimuotoja on montakin: *Саша*, *Сашка*, *Сашечка*, *Сашенька*, *Шура*, *Шурик*, *Шурочка*. Luetteloa voisi vieläkin jatkaa, mutta todennäköisesti inkeriläinen nimi Shuri (Шури) on tullut deminutiivimuodosta *Шура* tai *Шурик*.

Nimien säilyttäminen alkuperäisessä äänimuodossa tai translitterointi, Ingon mielestä (1990: 45), antaa kääntäjälle mahdollisuuden luoda aidon käännöksen, koska kansallisten ominaispiirteiden ja niiden kunnioittaminen ovat kaikessa kääntämisessä erittäin keskeisiä. Myös Harju-Autin mielestä nimet ovat osa kieltä, ja niistä avautuu ikkunoita hyvinkin kauas. Ihminen käyttää nimiä osoittaakseen, mitkä paikat ja kohteet ovat tärkeitä. Nimet muodostavat linkin konkreettisen maailmaan ja kielen välillä. (Harju-Autti 2003: 22.)

Kirjan tapahtumien siirtyessä Suomeen, päähenkilöiden nimet muuttuvat, asuessaan toisessa maassa heidän olisi helpompi kotoutua siihen ilmapiiriin ja muiden ihmisten olisi helpompi kommunikoida heidän kanssaan. Näin olleen myös käännöksessä säilytin suomalaiset nimet (esimerkki 1).

(1) -Tiä pienempi on Petja ja suurempi Shuri...

-Meillä nämä nimet muuttuvat. Emme me osaa niitä oikein lausuakaan. Kelpaako – Pekka ja Santeri?

-Младший Петя, а постарше Шури...

-Мы будем звать их по другому, не умеем мы произносить их правильно. Годится ли Пекка и Сантери?

Perinteisinä elinkeinoina Inkerissä olivat maanviljelys ja karjanhoito. Varsinkin lehmä on ollut tärkeä osa perheen elinkeinoa, siitä saatiin maitotuotteita oman käyttöön ja myyntiin. Näin Pekka Mutanen kirjoittaa kirjassaan *Siperia opettaa kestämään*: ”Äiti puheli hieholle kuin ihmiselle, pyysi olemaan meille, uusille isännille, kiltti ja oma perheenjäsen.” (Mutanen 2010: 107).

Koska lehmä on ollut tärkeä kuin perheenjäsen, myös käännöksessä otin sen huomioon. Vieraannuttava käännöskeinoa käytän myös lehmän nimen kohdalla ja kohdetekstissä säilytän sen inkeriläisen nimen Kirjo, jonka translitteroin venäjäksi – *Курьё*.

5.3.2 Paikannimet

Lähtötekstissä kirjailija käyttää Pietari-kaupungista inkeriläisittäin nimeä Linna. Suora käännös johdattaisi lukijan harhaan (*Linna – замок*). Kirjassa on paljon kirjoitettua puhekieltä, näin ollen päätin käyttää käännöksessä venäläisten arkipuheessa käytettyä Pietarista nimeä *Пумер*.

Perinteisen semanttisen katsontatavan mukaan erisnimillä ei ole varsinaista merkitystä, vaan ne ovat etiketinomaisesta yksilöiden tunnistimia. Kun ei ole merkitystä, ei ole mitään käännettävääkään, joten tässä olisi loogisesti johdettavissa selkeä periaate, jonka mukaan nimiä ei käännetä. Mutta todellisuus ei ole näin yksinkertainen. Erisnimet eivät ensinnäkään aina ole merkityksettömiä äänneyhdistelmiä, vaan varsin usein ne ovat syntyneet apelaatiiveista, joilla uudesta funktiosta huolimatta on semanttinen sisältö, joka kuvaa esimerkiksi paikkaa ja tällainenkin merkitys tekee kääntämisen mahdolliseksi. (Ingo 1990: 241.)

Erisnimet voivat vielä olla todellisia tai fiktiivisiä, kuten esimerkiksi kaunokirjallisuudessa. On itsestään selvä, että fiktiiviset nimet ovat paljon alttiimpia kääntämiselle kuin todelliset. (Ingo 1990: 242.)

Ingon (1990) mukaan rinnakkaisten paikannimien nimimuotojen käytöstä voidaan poimia seuraavia ohjeistuksia:

- 1) oma nimivariantti: jos kohdekielessä on oma nimivariantti, sitä on syytä käyttää

2)vierassana: käyttää lähtökielen sanaa. Kaunokirjallisuudessa on yleistä että vierassanaa käytetään paikallisvärin luomiseksi.

3)käännöslaina: lähtökielen sanat käännetään kohdekielelle suoraan.

Aina pelkkä käänнос ei riitä kohdekielisen tekstin vastaanottajalle, jotta sisällöstä tulisi täysin ymmärrettävä. Lisäys käsittää yleensä selitykset varsinaisen tekstin ulkopuolella, esimerkiksi kääntäjän huomautuksissa alaviitteinä, sanastoissa, esipuheessa tai jälkisanoissa. Alaviitteet voivat toimia hyvänä tukena silloin kun käytetään vierassanaa. Useasti näistä alaviitteistä liittyvät maantieteellisiin nimiin tai historiallisiin tapahtumiin. (Leppihalme 2001:144.) Alaviitteet voivat aiheuttaa käytännön ongelmia, jos lukija joutuu usein tarkistamaan asioita liitteistä ja palamaan taas varsinaiseen tekstiin. Omassa käännöksestä lisäykset ovat tekstissä, koska ne ovat lyhyitä, eikä niitä ole montaa, ja oletan, että lukijan on helpompi lukea tekstiä.

Olen sisällyttänyt omaan käännökseen myös tekstin sisällä olevat lisäykset, sanoja tai merkityksiä joita ei ole alkuperäisessä tekstissä. Vehmas-Lehdon mukaan paikannimien käänöksissä käytetään yleisnimien liittämistä erisnimiin tasoittamaan taustatietojen eroja (Vehmas-Lehto 1999:103).

(2) *Juna saapui Viroon, Kloogaan.*

Поезд прибыл в Эстонию, в посёлок Клоога.

Tässä tapauksessa (esimerkki 2) lisäsin käännökseen paikan kokoa tarkentavan sanan – *посёлок* – koska pienen paikkakunnan tuntemus on melko epätodennäköistä.

(3) *Aamulla oltiin rannassa. Paikan nimi oli Hanko. Olimme siis Suomessa.*

Утром корабль приплыл к берегу. Место называлось город Ханко. Значит мы уже в Финляндии.

Kun tapahtumat siirtyvät toiseen maahaan niin halusin tarkentaa paikkaa mainitsemalla, että Hanko on kaupunki (esimerkki 3). Oletan että kaikki venäjänkieliset lukijat eivät tunne niin hyvin maantieteellisesti Suomea.

Lähtötekstissä esiintyy muutamia sanoja armeijansanastosta, *Ost-Pataljoona 664* ja *Erillinen Pataljoona 6*. Armeijansanastoa kääntäessäni tutustuin Hannolaisen (2008) pro graduun, jossa hän on tutkinut inkeriläisten nimien ja myös armeijansanaston kääntämistä. Omassa käännöksessäni käytin samoja ratkaisuja kuin hän: *Ost-Pataljoona 664* on venäjännetty *664-й Восточный батальон*, *Erillinen Pataljoona 6* – *6-й Особый батальон*.

5.4. Lisäys tekstin täydennyksenä

Pelkkä käännös ei aina riitä, jotta kohdekielinen teksti olisi lukijan kannalta katsottuna moitteeton ja hyvin toimiva. Jos käännöskielet ovat peräisin täysin eri kulttuuripiireistä, saattaa käydä niin, että joitakin lähtötekstin sanoja tai käsitteitä täytyy jollakin tavalla selittää. Muuten koko tekstistä tulee raskaslukuista ja monet asiat jäävät lukijalle osittain tai täysin hämäräksi tai ne ymmärretään väärin. (Ingo 1990:238.)

(Ingo 1990) kirjoittaa että, yleinen ja tehokas tapa auttaa lukijaa vieraiden sanojen ja nimien ymmärtämisessä on se, että käännökseen lisätään suoraan juoksevaan tekstiin selittävä sana tai sanaliitto, joka johtaa lukijan ajatukset oikeaan suuntaan, vaikka vieras nimi tai käsite ei merkitsisikään hänelle mitään. (Ingo 1990:238). Ingo (1990) kuitenkin muistuttaa, että täydennyksiä on käytettävä vain, kun ne ovat todella tarpeen. Liiallinen

täydentäminen tekee tekstissä banaalin ja raskassoutuisen, joten sitä on tarkoin vältettävä.

(4)Torremolinoksessa on Torretupa. Se on suomalaisten tapaamispaikka, missä on aina väkeä. Nauttimassa kahvia, lukemassa suomalaisia lehtiä, lainamassa kirjoja, vaihtamassa mielipiteitä päivän uutisista.

В Торремолиносе есть дом Торре, это место где финны (живущие в Испании или приехавшие отдохнуть, прим.переводчика) встречаются, там всегда есть посетители – пьют кофе, читают финские газеты, обмениваются книгами или обсуждают последние новости.

(5)Laivan henkilökunta ja samanlaisiin vaatteisiin pukeutuneet naiset, joilla oli kummallinen nimi – lotta, liikkuiivat ruumasta ruumaan seuraten, onko kaikki hyvin.

Персонал корабля и в такой же одежде женщины, со странным названием – лотта (женская военизированная организация в Финляндии существовавшая с 1919 по 1944 год. прим. переводчика), ходили из одного трюма в другой, проверяя всё ли в порядке.

Reaaliöiden kääntämisen yhteydessä lisäykset ja selitykset auttavat Leppihalmeen (2001: 143) mukaan välttämään kulttuuritöyssyjä. Lisäyksiä käyttävä kääntäjä halua ottaa käännöksen lukijan kulttuurin huomioon.

Näissä kahdessa tapauksessa (esimerkki 4 ja 5) lisäykset ovat selittäviä, koska käsitteet esim. *lotta* ja *Torre* ovat vieraita venäjänkieliselle lukijalle. Mielestäni selvittävä lisäys helpottaa tekstin ymmärrystä ja antaa kirjan lukijalle helpottavaa lisätietoa.

Tarpeellisenä kohdetekstin täydennyksenä pidän lisäystä, joka selvittää lukijalle myös sotien välistä aikaa. Venäjänkielinen lukija ei välttämättä tiedä mitään Talvisodasta, koska tästä historian tapahtumasta Neuvostoliitossa ei ollut paljoakaan tietoa.

(6)Elämä kotikylässä sotien välisenä aikana

Жизнь в родной деревне между войнами (Зимней и Второй мировой войной)

Oletan, että tässä tapauksessa riittää selittävä lisäys, joka tarkoittaa mistä sodista on kysymys, enkä tarkenna sitä enää vuosiluvuilla (esimerkki 6).

5.5 Poisto

Poisto voi olla perusteltu ratkaisu esimerkiksi tilanteessa, jossa kääntäjä poistaa vastaanottajan kannalta merkityksettömän asian. Poistojen avulla saadaan jätettyä pois semanttisesti tyhjät sanat, joiden merkitys on vähäinen tai käy helposti ilmi kontekstista.

Ingon (1990:293) mukaan nyrkkisääntönä voi aiheellisista lisäyksistä ja poisjätöistä pitää sitä, että niiden syyt yleensä ovat pragmaattisia, ts. muutokset ovat tarpeellisia lähtö- ja kohdetekstien poikkeavien kieli- ja

kulttuuriympäristöjen tai muiden kääntämistilanteeseen liittyvien seikkojen takia.

Vehmas-Lehdon (1999) mielestä poisto voidaan tehdä silloin, kun käännettävässä tekstissä on jotakin sellaista, joka on tarvinnut selittää lähtötekstin lukijoille mutta joka on käännöksen lukijalle itsestään selvää. Kirjassa *Siperia opettaa kestämään* kirjailija muutaman kerran on laittanut suomalaisille lukijoille selittäviä lisäyksiä, jotka helpottavat tekstin ymmärtämistä tai antavat helpottavaa lisätietoa. Koska monet kirjailijan lisäykset tarkentavat venäläisiä olosuhteita, omasta mielestä niitä ei tarvita kohdetekstissä ja näin olleen olen jättänyt monet lisäykset pois.

(7) Rinkeleitä, halvaa (*turkkilaisperäinen makeistuote*), litentsilöitä (*karamelleja*), vehnäleipää.

(8) Yleisimpinä peleinä olivat laptta (*suomalainen pesäpallopele* *muistuttaa suuresti tätä peliä*), linnapeli, poppi, veitsipeli.

(9) Soljessa oli kolme kirjainta FZU, *silloisen tehdasammattikoulujen alkukirjaimet*.

(10) Juho Kostiaisesta tulloo kylän stuarosta (*kylänvanhin*).

(11) Sotaa edeltävinä vuosina tuhannet inkeriläiset olivat joutuneet Siperiaan kulakkeina (*näin Neuvostoliitossa leimattiin niitä, jotka eivät vapaaehtoisesti liittyneet kolhoosiin, vaikka laki salli yksityistalouden harrastamisen*) tai pakkosiirtolaisina raja-alueilta.

(12) Opettaja otti liidun ja kirjoitti taululle: ” 9-е мая – День Победы!” (9. toukokuuta on Voitonpäivä).

(13) Muutaman päivän kuluttua kylässä liikkui NKVD:n (*Neuvostoliiton Sisäasiainministeriön*) miehet.

Esimerkeissä (7–13), kursivoitu teksti on jätetty kohdetekstistä pois, koska kaikki lisäykset lähtötekstissä on tarkoitettu suomalaiselle lukijalle.

5.6 Idiomi-ilmaisujen kääntäminen

Kaikissa kielissä on idiomeja, ts. fraaseja ja ilmauksia, joiden merkitystä ei aina ole mahdollista päätellä yksittäisten ilmaukseen kuuluvien sanojen perusteella. Semanttisesti koko ilmaus muodostaa sinänsä sanastollisen yksikön, lekseemin ja se on sellaisenaan analysoitava semanttisessa analyysissä. Idiomaattiset ilmaukset ovat varsin usein kielikohtaisia, ja juuri sen takia käänntöstyön kannalta aina pulmallisia. (Ingo 1990:245.)

Idiomit, joita esiintyy kaikkien puhekielessä ja ylipäätään vapaissa tyyllilajeissa, on mahdollisuuksien mukaan käännettävä semanttisesti vastaavalla kohdekielen idiomilla. Muodoltaan eri kielten idiomit eivät yleensä muistuta toisiaan, vaan ne sisältävät poikkeavia leksikaalisia aineksia ja käyttävät hyväkseen erilaista kuvakieltä. (Ingo 1990:245-246.) Jäniksen (2006: 95) mielestä kuvaannollisia sanoista muodostuvia ilmaisuja, joilla on kiinteä merkitys, ovat kääntämisen kannalta varsin ongelmallisia. Joillekin löytyy vastine toisesta kielestä, toiselle ei.

Sanna Mustonen (2010) on tutkinut pro gradu tutkielmassa idiomien kääntämistä ja tutkimustyön tuloksena oli että idiomien kääntämisessä käytetään pääasiassa kolmea eri strategiaa. Useimmiten idiomit käännetään epäidiomaattisella ilmauksella. Toiseksi suosituin strategia oli idiomien kääntäminen idiomilla. Kolmas ja vähiten käytetty strategia oli sananmukainen kääntäminen, koska kaikkia idiomeja ei voi kääntää idiomeina. Tutkimuksen lopussa Mustonen toteaa, että idiomit eivät ole

erityinen käännösongelma, mutta ilmausten idiomaattisuuden säilyttäminen sitä vastoin on välillä hankalaa.

Ingo (1990: 246-247) ehdottaa idiomien kääntämisessä neljää ratkaisumallia:

1. idiomit käännetään idiomilla. Idiomit edustavat kunkin kielen ominta luonnetta, sen värikkäintä, puhuttelevinta ja ilmaisuvoimaisinta sanastoa. Kääntäjän tehtävänä on mahdollisuuksien mukaan säilyttää lähtötekstin ilmaisuvoima ja tyylilliset ominaispiirteet.
2. idiomit käännetään sananmukaisesti. Tämä ratkaisu on harvoin onnistunut. Parhaimmassa tapauksessa kääntäjä tulee luoneeksi uuden kohdekielisen idiomien tai käyttäneeksi sellaista sanastoa, joka on täysin ymmärrettävissä, mutta tavallisesti tällaiset menettely tuloksena syntyy kohdekielessä vieras, ehkä jopa täysin käsittämätön ilmaus.
3. idiomit käännetään selittävällä normaali-ilmauksella. Tähän ratkaisuun kääntäjä turvautuu ainoastaan siinä tapauksessa, ettei hän perusteellisen etsinnän jälkeen ole pystynyt löytämään kohdekielestä vastinetta lähtötekstin idiomille. Tämä ei saa missään tapauksessa muodostua kääntäjän vakioratkaisuksi, sillä sen heikkous on ennen kaikkea siinä, että ilmeikäs ja nautittava lähtöteksti muuttuu kalpeaksi ja ilmeettömäksi.
4. normaali-ilmaus käännetään idiomilla. Kohdekielen idiomien löytäminen lähtökielen normaali-ilmaukselle vaatii kääntäjältä suurta valppautta. Onneksi tätä menetelmää ei

tarvitse noudattaa systemaattisesti – olisihan tuloksena silloinkin tyyliltään poikkeava käännös.

Olennaista idiomien osalta on se, että kääntäjä analyysivaiheessa selvittää itselleen, mitä kirjoittaja ilmauksellaan tarkoittaa. Kääntäjä on vastattava kolmeen kysymykseen:

- 1) Mitä kirjoittaja sanoo?
- 2) Mitä hän tarkoittaa?
- 3) Miten hän sanoo sanottavansa?

Siperia opettaa kestämään – teoksen esipuheessa Pekka Mutanen kirjoittaa:

(14) *Riemastuin ja sisimmissäni olin valmis halailemaan naista, järki kuiskasi – pysy lestissäsi.*

Обрадовался так, что был готов обнять женщину, но разум сказал – держи себя в руках.

Suomalais-venäläinen suursanakirja sanalle *lesti* (esimerkki 14) ehdottaa venäjänkielistä sanaa *колодка*. Sanakirja myös antaa esimerkin missä idiomissa käytetään sanaa *lesti*: *suutari pუსyкöön lestissä – всяк сверчөк знай свой шесток* – joka tässä tapauksessa ei vastaa kirjoittajan lauseen ilmaisua. Näin olleen käytin tässä tapauksessa Ingon ensimmäistä ratkaisumallia kääntäessäni idiomia – *держи себя в руках* – joka taas mielestäni paremmin kuvaa lähtötekstin ilmiötä.

(15) *Kotoisin hän oli Kannakselta ja sieltä pikkupoikana joutunut sodan aikana kiertämään maailmaa...*

Родом он был с Карельского перешейка и после того как началась война он много повидал...

Kirjailijan ilmaisulla *kiertämään maailmaa* (esimerkki 15) tarkoitetaan tässä ei pelkästään monissa maissa tai paikoissa käyntiä vaan myös niitä kokemuksia ja kärsimyksiä, joita henkilö on joutunut kokemaan, mikä mielestäni voi ilmaista venäjän kielellä ilmaisulla – *много повидал*, joka ei pelkästään tarkoita nähtyjä paikkoja vaan myös niitä kokemuksia, joita henkilö on kohdannut. Käytin tässäkin Ingon idiomien kääntämisen ensimmäistä ratkaisumallia.

(16) *Mutta – ei se tiedä kuorman painoa, joka ei sitä ole kantanut.*

Тот не знает тяжести ноши, кто её не таскал.

Idiomille (esimerkki 16) en löytänyt vastaavaa venäjän kielessä, näin olleen käänsin niin, että idiomilmaisu tulee selväksi. Todennäköisesti tämä on inkeriläinen tai sitten kirjailijan oma idiom.

(17) *Sitä tikulla silmään, joka vanhoja muistelee.*

Кто старое помянит, тому глаз вон.

Suomenkieliselle idiomille (esimerkki 17) löytyy vastaava venäjän kielessä, ja mikä ihmeellistä, vielä molemman kielen ilmaisut käyttävät sanaa *silmä*, sillä pienellä erolla, että venäjänkielisessä silmään ei pistetä tikulla vaan se tarkoittaa silmän menetystä. Nenonen (2002) toteaa, että ruumiinosien suuri suosio idiomien rakenneosina on havaittu niin monessa kielessä, että voidaan puhua universaalista. Suosituimmat elementit ovat *pää*, *silmä* ja *käsi*.

(18) *Mies katosi kuin tuhka tuuleen.*

Пропал человек, ищи его как ветра в поле.

Tälle idiomi-ilmaisulle (esimerkki 18) ei löydy tarkkaa vastinetta vaan samaa tarkoittava ilmaisu. Suomenkielisessä tekstissä tuhka katoaa tuuleen, mikä tarkoittaa että häviää jälkiä jättämättä. Venäjänkielessä vastaavaa tilannetta kuvattaessa käytetään tuulta arolla, mikä vastaa suomenkielistä ilmaisua. Idiomit ovat kuitenkin kieli- ja kulttuurisidonnaisia ja usein kielikohtaisia.

(19) *Pian hän nukahti ja nukkui kuin pölkkö.*

Скоро он заснул и спал крепко, как убитый.

Venäjän kielessä on montakin idiomia (esimerkki 19), jotka tarkoittavat että nukkuu sitkeästi, esim. *спит как сурок, спит как суслик, спит без задних ног*. Päätin käyttää *спит как убитый*, koska oletan että lapset muutenkin nukkuvat hyvin, mutta ottaen huomioon vielä, että lapsi oli juotettu humalaan, niin hän nukkuu todennäköisesti kuin kuollut.

(20) *Nyt mukana oli meitä neljä henkeä, äiti ja kolme poikaa. Junni-veljemme oli hävinnyt sodan melskeissä kuin tuhka tuuleen.*

Теперь нас было четверо, мать и три сына, брат Юнни пропал в войне, как в воду канул.

Käytin erilaista venäjänkielistä idiomia (esimerkki 20) kuin aikaisemmin, sillä *кануть* tarkoittaa hävitä jälkiä jättämättä. Kirjan tapahtumissa henkilöä on jo etsitty, mutta tuloksetta, näin ollen idiomi *как в воду канул* tässä tapauksessa paremmin kuvaa tapahtumaa.

(21) *Joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa.*

Кто жалеет розги своей, тот ненавидит сына.

Tälle idiomille (esimerkki 21) venäjänkielessä löytyy vastaava, mutta se on pidempi ja näin olleen käytiin siitä vain alku osan. ”*Кто жалеет розги своей, тот ненавидит сына; а кто любит, тот с детства наказывает его.*”

(22) ”*Harakatkin nauraisiit*”, äiti sanoi.

«*Курам на смех*», сказала мать.

Suomenkielisissä idiomissa (esimerkki 22) *harakat* nauravat, ja harakka on kansanperineessä pidetty pirun luomana lintuna. Sen ei tarvinnut edes avata suutaan nauruun, kun se jo ennusti kaikkinaista paha. Venäjänkielisissä idiomissa *kanat* nauravat, ja kanaa pidetään tyhmänä, pelokkaana, eikä se ole edes lintu, vaikka sillä onkin siivet. Asia on niin naurettava, että tyhmät kanatkin nauravat. Harakalla ja kanalla on aivan eri luonteen merkitys, mutta idiomit, jossa ne esiintyvät, tarkoittavat samaa.

5.7 Saksan kieli lähtötekstissä ja käännöksessä

Lähtötekstissä on muutamia lauseita ja sanoja saksan kielellä. Säilytin ne alkuperäisessä muodossa myös käännöksessä. Ingon (1990:84) mielestä ei ole harvinaista, että joitakin lähtötekstin osia siirretään kääntämättöminä kohdekielen tekstiin, jolloin puhutaan tekstin osittaisesta kääntämisestä.

Lähtötekstinä voi olla yksikielinen teksti, jonka kääntämisessä nimenomaan kääntäjä katsoo parhaaksi jättää joitakin sanoja tai pitempiä jaksoja kääntämättä. Hän voi päätyä tällaiseen ratkaisuun esim. siksi, että hän halua antaa paikallisväriä esitykselleen, välittää jotakin alkuperäisestä tunnelmasta. Tähän tarkoitukseen riittää usein kääntämättä jätetty

yksittäinen sana, kuten titteli tai puhuttelusana (Sir, Mylady jne.) tai lyhyt huudahdus (Voilà! Mama mia! jne.). Toisinaan kääntäjä päätyy osittaiseen käännökseen siksi, että jokin lähtöteoksen esim. hyvin runollinen kohta menettäisi liian paljon sointuvuudestaan käännöksessä. (Ingo 1990:84.)

Toinen lähtöasetelma on se, että jo käännettävän teoksen kirjoittaja on omassa tekstissään käyttänyt kahta tai useampaa kieltä rinnan. Tällaista esiintyy varsinkin kaksikielisissä kulttuureissa ja piireissä, joissa ihmiset ovat tottuneita kahden tai useamman kielen rinnakkaiseloon tai ainakin pystyvät ymmärtämään monikielisiä tekstejä. (Ingo 1990:85).

Ingon (1990:92) mielestä kääntäjä itse luo sitaattilainoja säilyttämällä yksikielisen lähtötekstin osia paikallisvärin aikaansaamiseksi. Myös tyylin kannalta kääntäjä säilyttää tai muuntaa jo lähtötekstissä esiintyviä sitaattilainoja. Kääntäjä voi myös, silloin kun katsoo tarpeelliseksi, liittää käyttämänsä sitaattilainan yhteyteen kohdekielisen käännökseen sulkeissa, alaviitteenä tai rinnain vieraskielisen tekstin kanssa.

Tunnelman ja tyylin säilyttämiseksi jätin saksankieliset lauseet ja sanat kääntämättä, koska eivät kirjan henkilökään ymmärtäneet saksan kieltä. Monessa tapauksessa kirjan tekstissä tulkkina toiminut opettaja on kääntänyt käskyjä ja kysymyksiä, ja näin olleen oletan, että myös lukija ymmärtää mitä saksankieliset lauseet tarkoittavat.

5.8 Runon kääntäminen

Bassnet (1995:101) toteaa, että kirjallisuuden kääntämisen tutkimus on uhrannut enemmän aikaa runouden kääntämiselle ja sen ongelmille kuin millekään toiselle kirjallisuuden lajille.

Bassnetin (1995: 101) mukaan Lefevere (1984) luettelee seitsemän eri strategiaa runojen kääntämisestä:

1. Foneeminen kääntäminen, jossa tavoitteena on lähtökielen äänneasun toistaminen kohdekielessä, niin että runon merkityssisältö kuitenkin kohtuullisesti säilyy.
2. Sanatarkka kääntäminen, jossa sana sanalta – kääntämisen painottaminen syö alkuperäistä merkityssisältöä ja lauserakennetta.
3. Runomitta käänös, jossa päätarkoituksena on luoda runo alkuperäistä vastaavassa mitassa.
4. Runosta proosaksi. Tuloksena on lähtötekstin merkityssisällön kommunikatiivisen arvon sekä lauserakenteen vääristyminen, joskaan ei samassa määrin kuin sanatarkassa ja runomittakäännöksessä.
5. Riimikääntäminen, jossa kääntäjä ”sitoutuu kahtalaisesti mitan ja riimin pauloihin”.
6. Silosäekäänös. Tässä korostuvat rakenteen kääntäjälle asettamat rajoitukset, vaikka sanatasolla saavutettava toisia suurempi täsmällisyys ja tarkkuus.
7. Tulkinta, lähtötekstin sisältö on säilytetty mutta muoto muutettu.

Runokielen kaunistuskeinoihin kuuluu riimi, joka kautta aikojen on liittynyt varsin kiinteämuotoisiin runoihin, joissa on tietyn määrän runojalkoja käsittäviä säkeitä, joissa vuorostaan runojalkojen rakenne ja järjestys on säännöllinen. (Ingo 1990:50.)

Ingon mukaan runojen kääntäminen on vaikeaa ja yleensä siihen ryhtyvät vain runoilijat ja muut kirjallisuuden harrastajat. Runokäännöksen pitäisi noudattaa vieraskielisen runon riimejä ja yleistä sointuvuutta. Runo on lähellä musiikkia, ja musiikissa jokainen sävel tai sointu on tärkeä.(Ingo 1990: 50.)

(23) Mustalaine mullisilmä

kusi pinon rakkoo,

pino syttyi palamaa,

ja mustalainen pakkoo...

Цыган тёмноокий

нассал на полено,

полено зажглось

цыган бегом прочь...

Nelisäen kääntämisessä yritin luoda venäjänkielille alkuperäistä vastaavassa mitassa. Runoa kääntäessä tarkkaa sanakäännöstä on mielestäni turhan yrittäkää. Yritin kääntää kokonaisuutta, valitsemalla sanoja, jotka kokonaisuudessa tuovat esille nelisäen merkityksen.

Kansanrunot samoin kuin idiomit ovat kulttuuri- ja kielikohtaiset. Kansanrunous on kansan muistin varassa suullisena perimätietona säilyneet mielikuvituksen tuotteet, joiden tekijää ei yleensä tunneta.

6 LOPPUSANAT

Tässä tutkielmassa tarkastelin käännösprosessia oman käännöstyön aineistosta. Analyysimateriaalina toimi oma käännös Pekka Mutasen elämäkerrasta *Siperia opettaa kestämään*, jonka käänsin venäjän kielelle nimellä *Сибирь научит выдерживать*.

Aloitettuani käännöstyön minulla ei ollut selvää strategiaa, eikä varsinaisia tutkimuskysymyksiä. Käännöstyön edetessä esille tuli käännösongelmia, joita sitten selvittelin käännöstutkimuskirjallisuuden aineistoa tutkimalla. Käännöstyötä analysoidessa huomasin, että kaikki ei olekaan niin yksinkertaista kuin alussa näytti.

Käännöstiedekirjallisuutta, kääntäjien kokemuksia sekä käännöstöiden analyysia lukiessa totesin, että kääntäminen ei ole mitenkään mekaanista työtä, jossa käännetään kieltä. Kääntäminen on paljon muuta, ensinnäkin lähtötekstin ymmärtämistä, koska sellaista mitä ei ymmärrä, ei voi myöskään kääntää.

Käännöstieteen tutkijat ja kääntäjät ovat sitä mieltä, että kääntäminen on aina uudelleenkirjoittamista. Olen täysin samaa mieltä, totesin tämän, kun tein käännöstyötä. Vaikka yrityksenä on kääntää kielestä toiseen, tosiasia on, että kääntäessään aina kirjoitat tekstiä kohdekielelle uudelleen, kääntäjän ei tarvitse kuin seurata punaista lankaa.

Perehdyin elämäkertojen tutkimuskirjallisuuteen, mistä kävi ilmi, että elämäkertakirjallisuus ei ole ainoastaan lukunautintoa vaan siitä on tullut

tärkeä kulttuuri- ja historiatutkimuksen osa-alue. Se on rikas tutkimuskohde, sillä siinä nousevat esille kysymykset kokemuksesta, kielestä, subjektista ja toimijuudesta.

Omaelämäkerta on taas vuosisatojen ikäinen genre, jossa fiktiivinen ja non fiktiivinen aines aina taistelevat keskenään. Omaelämäkerran kertominen on myös taito, ominaisuus, joka on harvoilla, mutta joka voi myös liittyä johonkin poikkeuksellisen elämänvaiheeseen ja tapahtumaketjuun, tai valottaa aiemmin pimentoon jääneitä historiallisia tapahtumia.

Määriteltyäni kohdekielisen lukijan olen tullut tulokseen, että kirjan *Siperia opettaa kestämään* käänös on tarkoitettu ensisijaisesti inkeriläisille, jotka vuosien sorron aikana ovat unohtaneet äidinkieltänsä, mutta myös venäläisille lukioille, joilla ei ole mitään tietoa Inkeristä ja inkeriläisistä, ja niistä kärsimyksistä, joita he ovat joutuneet kokemaan ja kestämään. Kohdekielen lukijan määrittelyn jälkeen piti ottaa huomioon kahden kansan ja kielen eroja. Kirjan esille nostamat monet aiheet ovat arkaluonteisia ja lukijalla on mahdollisuus nähdä tosiasioiden toisen puolen. Lukijakunta varmasti kiinnostuu kirjasta, mutta se voi myös herättää erilaisia kannanottoja. Inkeriläiselle lukijalle monet asiat ovat omista kokemuksistaan jo entuudesta tuttuja, mutta venäläiselle lukijalle tämä kirja on paljon informatiivisempi.

Suomessa on julkaistu monia kirjoja inkeriläisten kohtaloista. Kirjallisuutta on Inkerin historiasta, erilaisia tutkimuksia inkeriläisten ajasta sodan aikana Suomessa ja karkotuksesta. Venäjällä on vasta perestroikan jälkeen aloitettu elvyttämään luterilaisia kirkkoja, Inkeri-liitto perustettiin Inkerinmaalla 1988 ja Petroskoissa 1989. Monesta edistysaskeleesta huolimatta on kuitenkin huomattava, että venäläisten keskuudessa Inkeri ja inkeriläiset (Ингерманландия и ингерманландцы) ovat tuntemattomia. Tästä syystä koen melkein velvollisuutena tämän kirjan kääntämisen.

Käännösprosessi on ollut erittäin mielenkiintoinen tekstin ja käännösratkaisujen kannalta. Omien havaintojeni ja päätelmien pohjalta tulin siihen lopputulokseen, että vieraannuttamisen ja kotouttamisen suhteen toimivia ratkaisuja on etsittävä jokaisessa käännösongelmassa erikseen. Ratkaisuun vaikuttavat oman mielipiteen lisäksi toimeksiantajan mielipide ja käännökselle asetetut tavoitteet. Paras ratkaisu kotouttamisen ja vieraannuttamisen käytössä on jossakin ääripäiden välissä. Oittisen (2001: 279) mukaan kotouttaminen ja vieraannuttaminen eivät välttämättä ole toisilleen vastakkaisia strategioita, vaan ne voivat esiintyä samassakin teoksessa.

Kääntäminen on pitkäjänteinen prosessi, jossa täytyy hallita sekä koko teksti että sen osat. Käännösratkaisujen on toimittava eri tilanteissa ja tekstiympäristössä itsenäisesti, mutta niiden on oltava sopusoinnussa koko tekstin kanssa.

Ingon (1990: 246) mielestä idiomit on mahdollisuuksien mukaan käännettävä semanttisesti vastaavalla idiomilla, mutta muodoltaan eri kielten idiomit eivät yleensä muistuta toisiaan, vaan ne sisältävät poikkeavia leksikaalisia aineksia ja käyttävät hyväkseen erilaista kuvakieltä.

Jos suomenkielisessä idiomissa harakat nauravat, venäjänkielisessä nauravatkin kanat. Jos jokin häviää, niin yhdellä kansalla se häviää kuin tuhka tuuleen, mutta toinen etsii tuulta arolla. Väsyneenä tai humalassa ihminen nukkuu kuin tukki, mutta venäläinen nukkuu kuin kuollut tai ilman jalkoja.

Analysoidessani käännöstä tulin myös siihen tulokseen, että vaikka lähtöteksti on arkikielistä ja arkityylistä, idiomit antavat sille kansallis- ja kulttuuripiirteitä, mikä tekee sen paljon kauniimmaksi ja arvokkaammaksi. Idiomit ovat kielen värikkäitä elementtejä, joiden avulla lauseesta saadaan mielentarttuva.

Kohdekielen lukijalle kirjan tapahtumat talvisodan ja toisen maailmansodan aikana saattavat olla arkaluonteisia ja pyrin parhaani mukaan ottamaan sen huomioon. Ei tieteenkään kaikille voi olla mieliksi, mutta toivon lukijan ymmärtävän, että historiallisia tapahtumia ei voi unohtaa tai muuttaa.

РЕЗЮМЕ

Данная работа рассматривает переводческие проблемы, связанные с переводом автобиографического романа, на примере глав из книги Пекки Мутанена «*Siperia opettaa kestämään*» («Сибирь научит выдерживать»). Работа состоит из двух частей: из перевода глав книги с финского языка на русский язык и описания процесса перевода.

Данное произведение было издано самоиздатом, не большим тиражом, в Финляндии в 2010 году. Книга рассказывает о судьбе семьи автора, но в тоже время в ней можно узнать о судьбах многих ингерманландцев.

Целью данной работы является рассмотрение основных переводческих проблем, с которыми мы столкнулись при переводе автобиографического романа. Писатель сам попросил о переводе книги на русский язык, после чего нами было принято решение об использовании не большей части текста и перевода для данной работы, на что писатель дал нам своё согласие.

В автобиографической книге П.Мутанен подробно описывает повседневную жизнь ингерманландского народа на примере своей семьи начиная с 30-годов прошлого столетия до нынешнего времени.

Каждому финну нужно прочесть хотя бы одну книгу-автобиографию ингерманландца, чтобы понять, что они испытали по ту сторону Восточной границы (Нюкянен 2007:4). Мы совершенно согласны с этим. В Финляндии издано достаточно книг о судьбах ингерманландцев, но историю народа, подверженному геноцидом должны знать не только финны. История ингерманландцев должна быть всем доступна. Наследники ингерманландцев

раскиданы по всему миру и они хранят свою историю, передавая рассказы о нелёгких судьбах своих предков из поколения в поколения.

Во времена Советского Союза произносить слово ингерманландец, а тем более издать книгу о судьбе ингерманландцев было просто не возможным. До нынешних времен в паспорте каждого ингерманландца в графе «национальность» стояла отметка «финн». Совсем недавно из российских паспортов была удалена строка «национальность». Данный факт доказывает, что в России долго умышленно умалчивалось существование ингерманландцев, не говоря уже о истории, культуре и языке этого народа.

В России долгое время умалчивалось о существовании ингерманландцев, их приравнивали к финнам, финны же считали и до сих пор считают ингерманландцев русскими. Так кто же мы?

В начале своей работы мы ознакомились с литературой, в которой опытные переводчики высказывают своё мнение о процессе перевода. По их мнению процесс перевода не только механический процесс, а он включает в себе и ознакомление с культурой исходного языка (ИЯ), а так же переводного языка (ПЯ). Переводчик должен в совершенстве владеть (ИЯ) и (ПЯ), но и понимать разницу культур, склад мышления читателя, для которого он делает перевод, а так же разные уровни развития, разные традиции и разные эпохи.

Комиссаров (1999:56) считает, что задача перевода заключается в передаче содержания текста оригинала. В идеале переводчик должен стремиться к воспроизведению всего глобального содержания текста, другими словами, следует переводить не только текст оригинала, но и текст плюс контекст.

Произведение Мутанена «*Siperia opettaa kestämään*» («Сибирь научит выдерживать») подробно рассказывает о своей жизни, но в то же время о судьбе многих ингерманландцев. Поэтому нам было не обходимо познакомиться с литературой об ингермаландцах, об истории Ингерманландии и её культуре. В основном это было литература на финском языке, т.к. на русском языке об Ингерманландии и ингерманландцах стало возможным издавать литературу только в последние годы, после начала перестройки.

Ознакомление с дополнительной литературой помогло лучше понять текст исходного языка, т.к. перевод текста, которого переводчик до конца не понимает, не возможен. Левый (1974:59) подчёркивает, что переводчик должен в первую очередь быть хорошим читателем.

Для осуществления перевода особенно важную роль играет анализ текста. После стилистического и смысловое анализирование текста переводчик подходит к постижению художественный единств.

При переводческом процессе данной работы мы уделили особое внимание переводческой стратегии «доместикации» и «форенизации». Согласно Ойттинен (2001:278) переводчик сам выбирает форенизацию и доместикацию, как глобальную стратегию перевода. Переводчик анализирует произведение и определяет, с какой стороны лучше подойти к его толковани, и принимает решение насколько он должен приблизить или отдалить свой текст от принимающей культуры.

Ойттинен (2001:279) отмечает, что доместикация и форенизация не являются противоположными стратегиями по отношению друг к другу и они могут быть использованы в одном и том же переводном тексте. Ни одна из данных стратегий не является предпочтительной по отношению к другой,

напротив, они обе необходимы в процессе перевода и применяются в зависимости от ситуации.

В данной работе мы применяли, доместикацию, например, при помощи добавлений. Добавления могут иметь различную функцию - при переводе реалий они просто необходимы, а иногда добавления имеют чисто информационный характер. Форенизация же была нами использована в частности, например, при переводе персональные имена, так как автор просил сохранить ингерманландские имена в их изначальной форме.

Перевод фразеологизмов или идиом по мнению Инго (1990:245) доставлял переводчику всегда не мало проблем. Идиоматические выражения являются важной частью повседневной речи, и они придают языку выразительность, образность и оттеночную изящную лаконичность.

Инго (1990:246) определяет четыре случая перевода идиом:

- перевод идиомы идиомой, если перевод возможен и если в обоих языках имеется полный, как по значению, так и по форме эквивалент
- перевод с помощью идиоматического т.е. идиома, передающего ту же мысль, но связанной с иной образностью
- описанный перевод, не редко, не возможно подобрать соответствующие эквиваленты
- перевод идиоматического оборота обычным текстом.

Идиомы отражают национальную культуру, описывают определённые обычаи, особенности быта и культуры, исторические события и многое другое.

Целью данной работы было описание процесса перевода. Материалом для анализа послужил перевод автобиографического романа П.Мутанена, состоящий из 78 страниц.

В процессе нашей работы мы ознакомились с автобиографической литературой, изучили дополнительную литературу, анализ нашего перевода заключался в выявлении трудностей с которыми сталкивается переводчик в процессе работы. Особое внимание обратили при переводе идиом.

В конце работы мы попытались определить глобальную переводческую стратегию, но учитывая будущего читателя, мы пришли к выводу, что используемые нами решения и на основе наших решений, мы использовали в переводе стратегии доместикации и форенизации.

Lähteet

Aineslähteet

Mutanen 2010 Mutanen, Pekka. *Siperia opettaa kestämään*. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna.

Oma käänös (78 sivua)

Tutkimuskirjallisuus

Bauman 2000 Bauman, Janina. *Muisti ja mielikuviutus. Otteita kulttuurista*. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.

Flink 1995 Flink, Toivo. *Pois Inkeristä, ohi Inkerin*. Yliopistopaino, Helsinki.

Harju-Autti 2003 Harju-Autti, Marketta. *Nimet osana identiteettiä*. Pohjalainen.

Ingo 1990 Ingo, Rune. *Lähtökielestä kohdekieleen*. Juva. WSOY.

Jaakkola 2005 Jaakkola, Marja-Leena. *Bysantista Varjagienmerelle: Kääntäjän kronikka*. Teoksessa *Suom. huom.* WSOY. Vantaa.

Jänis 2006 Jänis, Marja. *Venäjistä suomeksi ja suomesta venäjäksi*. Aleksanteri-instituutti ja kirjoittajat. Vaajakoski.

- Juva 2005 Juva, Kersti. *Kotimaani ompi suomi*. Teoksessa *Suom. huom.* WSOY. Vantaa.
- Kettunen 1930 Kettunen, Lauri. *Suomen murteet*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Komissarov 1999 Komissarov, Vilen. *Sovremennoe perevodovedenie*. Moskva, ETS.
- Kosonen 2007 Kosonen, Päivi. *Isokrateesta Augustinukseen*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Leppihalme 2001 Leppihalme, Ritva. *Translation strategies for realia*. Helsinki, University Press.
- Levyj 1974 Levyj, Irži. *Iskusstvo perevoda*. Moskva, Progress.
- Martin 2006 Martin, Elmikaarina. *Murrezoomi*. BTJ Kirjastopalvelu Oy, Helsinki.
- Mutanen 1995 Mutanen, Pekka. *Onko Inkerin laulu jo laulettu?* Teoksessa *Itämeren suomalaiset. Heimokansojen historiaa ja kohtaloita*. Jyväskylä. Atena Kustannus.
- Myyryläinen 2008 Myyryläinen, Marja. *Totta ja Tarua*. Tampere. Pilot-kustannus Oy.

- Nenonen 2002 Nenonen, Marja. *Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Joensuun yliopisto.
- Nord 1991 Nord, Christiane. *Text analysis in translation*. Amsterdam, Rodopi.
- Oittinen 1995 Oittinen, Riitta. *Kääntäjän karnevaali*. Tampereen yliopisto. Vammala.
- Oittinen 1997 Oittinen, Riitta. *Liisa, Liisa ja Alice*. Tampereen yliopisto. Vammala.
- Oittinen 2001 Oittinen, Riitta. *Tekstilaji ja strategia: ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä*. Teoksessa *Alussa oli käänös*. Tampere University Press. Juvenes Print.
- Palmgren 1986 Palmgren, Marja-Leena. *Johdatus kirjallisuustieteeseen*. Porvoo. WSOY.
- Paloposki 2001 Paloposki, Outi. *Kääntäminen historiassa*. Teoksessa *Alussa oli käänös*. Tampere University Press. Juvenes Print.
- Reiss & Vermeer 1986 Reiss Katariina, Vermeer Hans J. *Mitä kääntäminen on*. Helsinki. Gaudemus (Kuriiri).
- Rozental 1974 Rozental D.E. *Praktičskaja stilistika ruskogo jazyka*. Moskva. Vysšaja škola.
- Sihvo 2000 Sihvo, Joukko. *Inkerin kansan 60 kohtalon vuotta*. Jyväskylä, Gummerus Oy.
- Sihvo 2007 *Inkerinsuomalaisten kohtalo: suomalaisten salattu kansanmurha Venäjällä ja sen seuraamukset vuosina 1930-2002*. L. A. Gildin

venäjänkielisen kirjan "*Sosiaalisesti vaarallisen kansan kohtalo*" pohjalta toimittanut Jouko Sihvo; kääntänyt Lilja-Emilia Kuivanen. Helsinki, Inkeriläisten sivistyssäätiö.

Teva 2001 Teva, Tarja. *Kääntäjä yhteiskunnan ytimessä*. Teoksessa *Alussa oli käänös*. Tampere University Press. Juvenes Print.

Vilkko 1997 Vilkko, Anni. *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana*. Tampere. Tammer-Paino Oy.

Warburton 2004 Warburton, Thomas. *Kolmen metrin pino*. WS Bookwell Oy. Juva.

Painamattomat lähteet

Hannolainen 2008 Hannolainen, Olga. Проблемы перевода документальной повести, на примере перевода книги П. Мутанена «*Vaiennetut sotilaat*» («Приговорённые к молчанию»). Pro gradu – tutkielma. Joensuun yliopisto.

Keskisaari 2000 *Mitä ja miten omaelämäkerrat oikeastaan kertovat?*
www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2000/12/

Laakso 1998 Laakso, Johanna. *Itämeren suomalaisten kielten johdatus kurssin materiaaleja*. www.helsinki.fi/hum/sugl/oppimat/imsjohd/inkeri.html

Miettinen 1995 Miettinen, Helena. www.inkeri.com/historia.html

- Mustonen 2010 Mustonen, Sanna. Pro gradu, *Translating idioms: A case study on Donna Tartt s The Secret History and its Finnish translation*. Jyväskylän yliopisto.
- Penttilä 1965 Penttilä, Aarni. Kielivartio. www.kaapeli.fi/aarnipenttila/Puhekieli.htm
- Tittula 2007 Tittula, Liisa.
http://www.edu.fi/perusopetus/aidinkieli/agricola/opetusmateriaalia_kaantamisesta/kaannostiede
- Sanakirjat
- Bolšoj finsko-russkij slovarj I. Vahros, A. Scherbakoff. *Bolšoj finsko-russkij slovarj*. Izdatelstvo Russkij jazyk. Moskva.
- 2001
- Suuri tietosanakirja 2001 *Suuri tietosanakirja*. Werner Söderström Osakeyhtiö. Juväskylä. Gummerus.

LUKIJALLE

Kone nousi Helsinki-Vantaa kentältä taivaalle. Istumme vaimoni kanssa kumpikin omissa ajatuksissamme. Vaimoni Armida Mutanen, o.s. Saarelainen, on ennen tätä lentoa istunut lentokoneessa vain muutaman kerran. Minulle taas lentäminen on tavallista, ja kiinnostus lentokoneisiin ja lentämiseen on tuttua aina kouluajoilta. Lakikorkeuteensa noustuaan koneen ääni rauhoittui, matkustajien jännitys laukesi ja heihin tuli liikettä: turvavöistä vapauduttiin, haettiin lukemista, kaivettiin käsilaukuista pikkuesineitä.

Kaksi lentoemäntää seisoj koneen nokkaosassa keskustelemassa. Pyyntöjä matkustajilta ei vielä alkanut tulla, ja katsoin aikani koittavan mennä kyselemään minua kovasti kiinnostavista asioista.

- Vieläkö Malagaan lentävän koneen henkilökunta muistaa Jussi Laisaarta? kysyin.

Nuori lentoemäntä vastasi lyhyesti, ettei tunne koko nimeä, vanhempi innostui:

- Jussi Laisaartako? No, kukapa hänen aikanaan Malagaan lentävän koneen emännistä ja piloteista ei muistaisi Jussia? Meidän Jussia.

Riemastuin ja sisimmissäni olin valmis halailemaan naista, mutta järki kuiskasi

– pysy lestissäsi.

Kerroin olevani Jussi Laisaaren nuorin veli ja olevamme vaimon kanssa ensimmäistä kertaa menossa Espanjaan ja nimenomaan Malagaan tapaamaan Jussin lapsia.

- Kun Jussi oli mukana matkassa, hänellä oli aina jotain meille kerrottava, vanhempi lentoemäntä muisteli. - Hän oli luonteeltaan espanjalainen – puhelias ja vilkas.

Torremolinoksessa on Torretupa. Se on suomalaisten tapaamispaikka, missä on aina väkeä. Nauttimassa kahvia, lukemassa suomalaisia lehtiä, lainaamassa kirjoja, vaihtamassa mielipiteitä päivän uutisista.

Istuimme kerran vaimon kanssa Torretuvassa juomassa kahvia. Viereisessä pöydässä kaksi miestä keskusteli jostakin Jussista. En kiinnittänyt huomiota keskusteluun,

mutta kun toinen miehistä mainitsi myös Jussin sukunimen, Laisaari, rupesin kuuntelemaan, mitä hän kertoi Jussi Laisaaresta.

- Uskomattomia olivat olleet sen miehen elämänvaiheet, mies kertoi.
- Kotoisin hän oli Kannakselta ja sieltä pikkupoikana joutunut sodan aikana kiertämään maailmaa...

Menin miesten pöytään ja pyysin lupaa liittyä heidän seuraansa. - Ole hyvä ja kuuntele sinäkin tämä tarina. Mies jatkoi ja innostui entistä enemmän, kun oli saanut lisää kuuntelijoita. Kerronta sai yhä enemmän paikkansa pitämättömiä seikkailumuotoja.

- Ei nyt kaikki ole niin ollut, keskeytin eräässä paikassa kertojan.
- Mistä sinä sen tiedät?
- Olen Jussi Laisaaren nuorin veli.
- No sittenhän sinun pitäisikin kaikki kertoa.

Kerroin lyhyesti veljeni tarinan.

- Kuulehan, Laisaaren veli. Sinun täytyy kirjoittaa veljestäsi kirja. Hänen elämänsä on kuitenkin niin poikkeava meidän tavallisten jussien elämästä, että kirjan arvoinen asia se on.

Palattuamme majapaikkaamme Jussi Laisaaren vanhimman lapsen, Floran luo, kerroin tästä tapaamisesta.

- Papasta täällä kerrotan useankin. Milloin minkäkin yhteydessä. Malagassa avattiin muutama aika sitten ilmailumuseo, siellä on hänestä aineistoa. Espanjassa ilmestyy suomenkielinen Ole-lehti, siinäkin on kerrottu papasta.

Keskustelimme asiasta ja myös siitä, minkälaisia olivat olleet perheemme vaiheet sen jälkeen, kun Junni löytyi ja hänet tunnustettiin jopa virallisesti olevan Juho Mutanen.

- Mutta me emme taas tiedä näistä asioista yhtään mitään. Mutasten koko perheestä täytyy tehdä kirja, Flora sanoi.

Asia jäi hautomaan. On se totta, että jopa eri puolilla maailmaa asuvat sukulaisetkaan eivät tunne sukunsa elämänvaiheita. Eipä kovinkaan paljon tunneta inkeriläisten vaiheita yleensäkään. On julkaistu kymmeniä kirjoja inkerinsuomalaisista.

Niissä todellisuus ja taru sekoittuvat. Mutta useimmiten Inkeri-nostalgia on niin voimakasta, että tositapahtumat jäävät syrjään. Niin käy, kun kaukana Inkeristä ja

sukulaisistaan, esimerkiksi Ruotsissa, asuvat omaiset, tai ei-inkeriläiset tuntevat inkeriläisten vaiheita paremmin, kuin ne joista kirjoissaan kertovat. Mutta – ei se tiedä kuorman painoa, joka ei ole sitä itse kantanut.

Lopullisen ratkaisun keskustelu Floran kanssa sai hiukan myöhemmin.

Huhtikuun alussa 2005, lauantaina, rintaani ahdisti niin kovasti, että olin vähällä kuolla, eikä kotonakaan ketään ollut. Kun kipu hiukan hellitti, arvelin kaiken olevan ohi. Mutta olo oli niin vaikea, että maanantaina täytyi mennä lääkäriin. Sydänfilmin tarkastettuaan lääkärin otteet olivat kiireiset: kytkettiin heti letkut ja suoraa päätä minut vietiin Joensuun keskussairaalaan tutkittavaksi. Seuraavana päivänä Kuopiossa suoritettiin ohitusleikkaus.

Leikkausunesta heräsin illalla kello viiden aikaan. Pää oli selvä aivan kuin en olisikaan nukkunut koko päivän. Ja ensimmäisenä ajatuksena oli tehdä kirja Mutasen perheen vaiheista. Ennemmin tai myöhemmin elämä loppuu, ja kuolema yllättää äkkiä. Eikö olisi parempi kertoa hyvissä ajoin. Tiedämme, että kevään ja kesän jälkeen tulee syksy ja talvi, ei niitä voi väistää.

Perheemme kuudesta lapsesta olen nuorin ja yksin elossa. Kaksi sisartani kuoli lapsena, neljä poikaa eli aikuiseksi. Jokaisella on ollut oma kohtalonsa. Ja kun yhden ihmispolven aikana on maailmassa tapahtunut suuria mullistuksia, päätin tehdä faktakirjan: elämä pitää nähdä todellisena eikä fiktiona. Tosin ei faktoja peräkkäin lueteltuina, vaan kirjana, jonka jaksaa lukea alusta loppuun.

En panettelee ketään enkä mitään, vaan kerron totuuksia, jotka ovat useasti kirjallisuudessakin tärkeämpiä kuin keksityt tarinat. Ymmärtäähän toki, että onnettomuuksia elämässä voi tapahtua, eikä se ole aina kenenkään syytä. Sitä tikulla silmään, joka vanhoja muistelee. Tämä sanonta tunnetaan. En halua antaa synkkää kuvaa, vaan kertoa mitä on perheemme elämässä ollut, ollut tosiasiasa. Jälkiviisaat keksivät kyllä samasta ajasta ja samoista tapahtumista omia tutkimuksiaan, jotka tulevat perustumaan enemmän mielikuvitukseen kuin tositapahtumiin. Toisaalta – voisi luulla, ettei neuvostovallan epäinhimillisistä oloista ole enää mitään paljastettavaa, eikä kerrotussa ole mitään uutta. Se ei pidä paikkaansa. En kirjoita säälin herättämiseksi, vaan siksi, että näistä asioista on vähän tietoa. Tosiasiat katoavat

historian vinkuroissa. Kärsimys pitää nähdä todellisena eikä fiktiona. Eri sirpaleista ja eri faktoista syntyy täysi kuva eletystä ajasta. Aikaisemmin tehtävä olisi ollut mahdotonta: vaikka esittäisit asioita kuinka totuudellisina, yhtä totta oli myös se, ettei totuutta saanut tuoda esille.

Löytyy varmaan monia asioita, joissa nuoret lukijat haluavat korjata ja arvostella näkemyksiäni. Mutta ajankuvan välittämisessä minua voidaan vain kadehtia. Loppujen lopuksi – historia ei opeta mitään, mutta se rankaisee lukematta jääneistä läksyistä. Eteenpäin mentäessä täytyy tarkasti katsoa mennyttä elämää. Tässä on riittävästi todistusaineistoa jälkipolville. Kyseessä ei ole henkilökohtaiset muistelmat – pääosassa on ajan kuva, miten on ennen eletty. Eletty ja kestitetty, ja se on ollut meidän historiamme. Mistä voisin sitä moittia?

Ilomantsin Kuuksenvaaralla juhannuksena 2006.

KOTI -INKERISSÄ

ensimmäiset muistumat ja
ensimmäinen valokuva

*Ensimmäinen valokuva Mutasen pojista: Juhana eli Junni, Pekka,
Aleksanteri eli Shuri. 1939.*

Muistiin ovat jääneet tapahtumat niiltä ajoilta, kun olin nelivuotias. Oli kevättalvi 1939. Kotikyläämme Suureen Kikkeriin oli tullut kiertävä valokuvaaja. Tieto lähti

liikkeelle, olihan se arkipäivästä poikkeava tapahtuma. Joka talossa alkoivat valmistelut: täytyi löytää parhaimmat vaatteet, panna ne kuntoon, ja kun valokuvaaja tuli talon, perhe oli valmis valokuvattavaksi. Vaikka elettiin vaatimattomasti, ei sellaista taloa ollut etteikö olisi otettu valokuvia. Niin myös meilläkin.

Äiti kutsui meidät kolme poikaa sisään, ja valmistelut alkoivat. Vanhin veljeni Pauli ja isä eivät olleet kotona. Isä oli töissä Kikkerin rautatieaseman posliinitehtaalla omalla vuorollaan – hän oli siellä palomiehenä ja Pauli-veli taisi olla omilla teillään. Hän oli silloin 15-vuotias ja kävi jo hanttitöissä.

Äiti antoi jokaiselle puhtaan paidan, mutta housujen kanssa tulikin ongelmia. Minä pienimpänä käytin viimeisenä vanhempien veljien housuja, ja ne olivat polvista paikatut, ei sellaisissa saanut asettua valokuvattavaksi. Shuri-veljelle oli hankittu lasten kesäinen merimiespuku, ja hän sai paidan, minulle äiti antoi puvun polvihousut. Huopikkaat takaisin jalkaan, ja niin me olimme valmiit.

Valokuvaaja kameroineen ja kolmihaaraisine kamerajalkoineen tuli taloon, ja hän puhui äidin kanssa venäjäksi, mitä en siinä vaiheessa ymmärtänyt ollenkaan. Äiti otti piirongista lakanan ja yhdessä miehen kanssa he ripustivat sen seinälle. Meidät pantiin riviin, minä jouduin keskelle, mies asetti kameran meidän eteemme, kumartui laatikkoonsa, peitti sen ja päänsä mustalla huivilla ja sanoi jotain, äiti käski: ”Älkää liikkuko!” Laatikosta kuului räpsähdys. Mies puheli äidin kanssa, otti maksun ja lähti seuraavaan taloon. Muutaman päivän kuluttua sama mies kiersi talosta taloon ja luovutti valokuvat. Niin me saimme valokuvan, jota koko perhe ihasteli. Äiti pahoitteli, etteivät kaikki olleet kotona eikä siten saatu koko perheen valokuva.

Olisiko silloin voinut tulla kenelläkään mieleen, että onnellisena hetkenä otettu kuva saa tulevaisuudessa vaeltaa maasta toiseen ja todistaa tärkeän asian: kaikki pojat ovat veljeksiä keskenään ja samojen vanhempien lapsia.

Tämä valokuva on nyt perheemme albumissa. Samalla se on ensimmäinen minusta ja kahdesta veljestäni otettu kuva. Sillä oli merkitystä sukumme monessa vaiheessa, mutta siitä tuonnempana.

Minulla ei ole yhtäkään valokuvaa isästäni, enkä itse isääkään paljon muista. Hän taisi olla hyvin usein kotoa poissa, kun hänellä oli vuorotyö. Minulla ei ole käsitystä, millainen hän oli ihmisenä ja miehenä, neljän pojan isänä. Hänen kohtalonsa oli traaginen, ja siksi äiti ei meille paljonkaan hänestä kertonut. Sukulaiset kuvailivat häntä pitkäksi hoikaksi mieheksi, jolla oli tumma tukka, ”kuin mustalaisella” sekä kapeat kasvot. Mitä on jäänyt isästäni mieleen on se, että saunassa kävimme hänen kanssaan ja hän pesi meitä kuumalla vedellä. Parku taisi kuulua kotiin asti, ja isä rauhoitteli meitä sanomalla, ettei kylmällä vedellä saa likaa pois. Kun tulee puhe isästäni tai muistelen häntä, mieleen palautuvat saunankäynnit hänen kanssaan ja kuuma vesi.

Muita muistoja isästä ei ole, koska viisivuotiaana jäin isättömäksi.

Tietoja isästä

Isäni Aapraham Aataminpoika Mutanen syntyi vuonna 1887 Suuren Kikkerin kylässä, joka kuului Kupanitsan seurakuntaan. Isäni juuret ulottuvat Suomeen. Mutasen sukuseuran tutkija Armi Penttinen, o.s. Mutanen, on selvittänyt sukumme juuria kirkonkirjoista. Kaksi miespuolista Mutasta lähti 1710-luvulla kotipaikkakunnaltaan Joensuun Mutalasta Inkeriin. Verohelpotukset ja monet muut viettelykset houkuttelivat miehiä lähtemään vieraisiin paikkoihin. Samaan aikaan muualtakin Suomesta siirtyi väkeä Inkeriin. Toinen miehistä asettui Spankkovan seurakuntaan ja toinen Kupanitsan seurakuntaan. Spankkovan Mutasesta tietoja ei jatkossa löytynyt, kun taas Kupanitsan seurakunnan kahdessa kylässä, Suuressa Kikkerissä ja Pienessä Kikkerissä on Mutasia ollut aika paljon. Kahden Kikkerin välimatka on yksi kilometri, niin että Mutaset eivät ole Inkerinmaalla kovin kauas levinneet.

Isäni Aapraham Mutanen oli ollut naimisissa Anna Wiirusen kanssa, lapsia heillä ei ollut. Äitini Amalia, o.s. Sutelainen kotoisin Kupanitsan itäisimmästä Luumitsan kylästä oli ollut avioliitossa ensimmäisen kerran kotikylässään Luumitsassa? Vääräsen kanssa. Vanhin veljeni Pauli on tästä avioliitosta. Nuorena miehenä ennen avioliittoa Paulin tuleva isä oli osallistunut Venäjän sisällissotaan ”valkoisten”, bolshevikkeja vastustavalla puolella. Armeija perääntyi Pietarin rintamalla ja osa, siinä joukossa myös Paulin tuleva isä, oli joutunut Suomeen. Sisällissodan päätyttyä

bolshevikit julistivat kaikille heitä vastustaville joukoille amnestian (armah

Äitini rippikuvassa (toinen rivi, neljäs oikealta). Kupanitsa, 1915.

duksen), ja niin mies palasi kotimahansa. Hän solmi avioliiton Amalian kanssa, syntyi ensimmäinen lapsi, Pauli. Kaikki tuntui menevän rauhallisia polkuja. Valtaansa vahvistaessaan bolshevikit luopuivat lupauksistaan, ja jokaista maahansa palannutta miestä ruvettiin epäilemään vakoojaksi. ”Mikä tehtävä sinulle annettiin?” Miestä kuulusteltiin niin keskiajan armottomin menetelmin, että hän menetti järkensä ja pian kuoli.

Isästäni minulla on vain hajanaisia muistikuvia. Ne ovat henkilökohtaisia, ja niihin on varmaankin sekoittunut jotain kerrottua. Hän oli laiha ja korkeakasvuinen mies. Lapsia hän käsitteli vanhan inkeriläiskasvatuksen mukaan, mutta ei koskaan kurittanut. Pienestä pitäen hän otti meidät saunaan, kylvetti armottomasti koivuvastalla

ja pesi kuumalla vedellä. Mitään muuta kuin nuo saunassa käynnit isän kanssa en hänestä muista.

Isän menettäminen on hirveän vaikea asia. Kun sitä rupeaa miettimään, siihen liittyy paljon surua.

Elämää kotikylässä ennen sotaa

Menetettyään ensimmäisen miehensä Amalia

vieraili entistä useammin vanhimman Anna-Maria-sisarensa luona Suuressa Kikkerissä.

Siellä hän kohtasi Aapraham Mutasen, joka eli leskenä vaimonsa kuoleman

jälkeen. He solmivat avioliiton, ja Aapraham otti omaksi lapsekseen Paulin, joka siitä

lähtien kantoi uuden isänsä sekä suku- että isännimeä. Amalia piti huolen siitä, että

lapset eivät saaneet asiasta tietää kuin vasta aikuisikäisinä, mikä oli mielestäni aivan oikein.

Perheessämme niitä asioita ei koskaan selvitelty.

Perheessämme on ollut kaksi tyttölasta, he kuolivat vauvoina. Aaprahamin ja Amalian

ensimmäisenä yhteisenä lapsena oli Helenatyttö, joka kuoli kahden kuukauden ikäisenä.

Maaliskuussa 1930 syntyi poikalapsi,

Pauli-veljeni kaksivuotiaana. 1926.

joka sai kasteessa nimen Aleksanteri, mutta venäjän kielen vaikutuksesta häntä kutsuttiin inkeriläisittäin Shuriksi. Kahden vuoden kuluttua, 8. elokuuta 1932, perheeseemme syntyi kaksoset, tyttö ja poika. Elsa kuoli neljän kuukauden ikäisenä.

Poikalapsi Juhana, inkeriläisittäin Junni, oli pienestä asti ollut vilkas ja terve.

Maailman suurtahtumissa pojan elämä muuttui arvaamattomalla tavalla, se oli täynnä traagisia käännteitä ja mutkia. Minä ”koreana” kuopuksena synnyin 1935, kun elämä Inkerinmaalla neuvostoliittolaisissa oloissa Stalinin yksinvaltiaskaudella alkoi muuttua pelkäksi helvetiksi.

Vuonna 1934 murhattiin Sergei Kirov, joka kuului Stalinin lähimpiin miehiin, mutta samassa oli Stalinin vaarallisin poliittinen kilpailija. Hän oli Leningradin, nykyisin Pietari, ja koko alueen kommunistipuolueen ensimmäisenä sihteerinä, Neuvostoliitossa vallitsevan lain mukaan suurkaupungin ja koko alueen ykkösmiehenä. Murha väitettiin suoritettuna kommunistipuolueen opposition toimeksiannosta. Kirovin murha aiheutti laajan puhdistuksen. Poliittiset vainot niittivät sivistyneistöä, nälkä tappoi maaseutuväestöä. Alkanet puhdistukset ja pidätykset saivat sellaiset mitat, ettei niitä ole edes mihin verrata. Ajallisesti ne jatkuivat aina Stalinin kuolemaan asti 1953. Syitä ja seurauksia selvitetään meidän päiviimme saakka, ja varmasti tullaan vielä pitkään selvittelemään.

Äitini teki töitä Suuren Kikkerin kolhoosissa pääasiassa vihanneskasvitarhassa.

Isäni oli palomiehenä Kikkerin rautatieaseman asutuksessa olevalla posliinitehtaalla.

Aika oli sellainen, että kaikista ruokatarpeista, mitä ei saatu omasta tarhasta ja lehmästä, oli suuri pula. Kaupassa olivat aina pitkät jonot.

Isäni lähti maaliskuussa 1941 aamuyöllä leipäjonoon Kikkerin rautatieaseman kauppaan. Olivat vielä kovat pakkaset, ja ulkona jonottajat kävivät milloin missäkin lämmittelemässä. Kun sitten kauppa avasi ovensa, isäni ei sinne ilmestynyt.

Minne hän oli joutunut? Se jäi arvoitukseksi. Äiti ilmoitti miliisille (poliisille).

Alkoivat asiaan kuuluvat selvitykset ja etsinnät. Kului päiviä, kului viikkoja ja kuukausia, eikä mitään selvitystä viralliselta taholta saatu. Mies katosi kuin tuhka tuuleen. Sanottakoon tässä vaiheessa, että vuonna 1985 Neuvostoliitossa alkanut Gorbatshovin suojasää, perestroikka, antoi vastauksen monelle omaisensa menettäneelle.

Mutta moni ei vielä kukaan ole saanut tietoa, minne sukulainen tai omainen

oli niinä vuosina joutunut ja mikä oli heidän kohtalonsa.

1980-luvulla minäkin rupesin etsimään isäni jälkiä. (Äitini kuoli heinäkuussa 1980, hän ei olisi antanut lupaa ruveta etsimään isää peläten seurauksia.) Kirjoittelin pyyntöjä sisäministeriön arkistoihin, KGB:n, salaisen poliisin, laitoksiin. Vastauksena oli: ”Ei ole tietoa”. Neuvottiin kääntymään toisen ja taas kerran toisen laitoksen arkistoon. Ja kun olin saanut vastauksen kääntyä sisäministeriön arkiston puoleen, minne olin jo aikaisemmin ottanut yhteyttä, tulin siihen tulokseen, ettei vielä ole aika, kun kaikkiin kiperiin tapauksiin voi saada vastauksen.

Elämää kotikylässä sotien välisenä aikana

1930-luvun puolivälissä aina Kirovin murhaan asti elämä Inkerin lounaisosissa vaikutti suhteellisen rauhalliselta. 1920-loppupuolella Neuvostoliitossa ruvettiin toteuttamaan maatalousreformia. (1900-luvun alussa tsaari-Venäjän silloisen pääministeri Pjotr Stolypinin aloittama 50 vuoden pituinen maareformi oli kumottu bolshevikkien tultua valtaan.) Aikaisemmin perustettujen neuvostojen maataloustilojen, venäjäksi sovhoosien, rinnalle kaikkien yksityistilojen vapaaehtoiselta pohjalta piti liittyä kollektiiviin talouksiin eli kolhooseihin.

Vapaaehtoisuus oli näennäistä. Ne, jotka eivät kolhoosiin liittyneet, julistettiin kulakeiksi (kulak venäjäksi tarkoittaa nyrkkiä) eli kolhoosien vastustajiksi, ja heidät karkotettiin Siperiaan tai Keski-Aasian tasavaltoihin, inkeriläisille erittäin vaikeisiin oloihin.

Inkerin talonpojat olivat 1930-luvun puolivälissä käytännöllisesti kaikki kolhooseissa. Venäjä, joka aikaisemmin myi viljaa ja muita maataloustuotteita, kol-

Isäni 1900-luvulla rakentama talo pilkottiin sodan jälkeen polttopuuksi. Samalle kivijalalle 1960-luvulla rakennettiin lähestulkoon samanlainen talo.

hoosioloissa joutui näkemään nälkää. Tutkijoiden mukaan vuosina 1930-1933 Neuvostoliitossa kuoli nälkään kuusi miljoonaa.

Inkeriläisiä nälältä pelasti Pietari eli inkeriläisittäin Linna, joka Leninin kuoleman jälkeen 1924 sai nimekseen Leningrad. Pientä yksityistaloutta sai harrastaa.

Oma perunamaa talon ympärillä ja lehmä olivat inkeriläisten pelastuksena. Ne, jotka asuivat kauempana Linnasta, veivät voita, rahkaa, smetanaa kaupungin asukkaille.

Suuren Kikkerin kolhoosin puheenjohtaja salli yhden päivän viikossa olla työstä pois, mutta se päivä piti myöhemmin korvata sunnuntaipäivätyöllä. Äitini kävi kerran viikossa Linnassa, hänellä oli omat ostajansa, ja inkeriläisten ensiluokkaiset maitotuotteet olivat hyvässä arvossa. Äiti palasi Linnan matkalta illalla.

Ja voi sitä iloa! Rinkeleitä, halvaa (turkkilaisperäinen makeistuote), litentsilöitä (karamelleja), vehnäleipää. Se ilta oli koko perheen juhlaa. Samalla äiti osti maitotuotteista lunastetuilla rahoilla vaatteita ja jalkineita.

Kesällä me lapset emme jalkineita käyttäneet, se olisi ollut suurta ylellisyyttä. Keväällä lumen sulettua ja aina uuteen lumeen saakka oltiin paljain jaloin. Siksi jalat olivat aina kipeät, mutta kuitenkin kestävät – pienet naarmut ja kolhut eivät merkinneet yhtään mitään.

Lasten ilot ja huolet

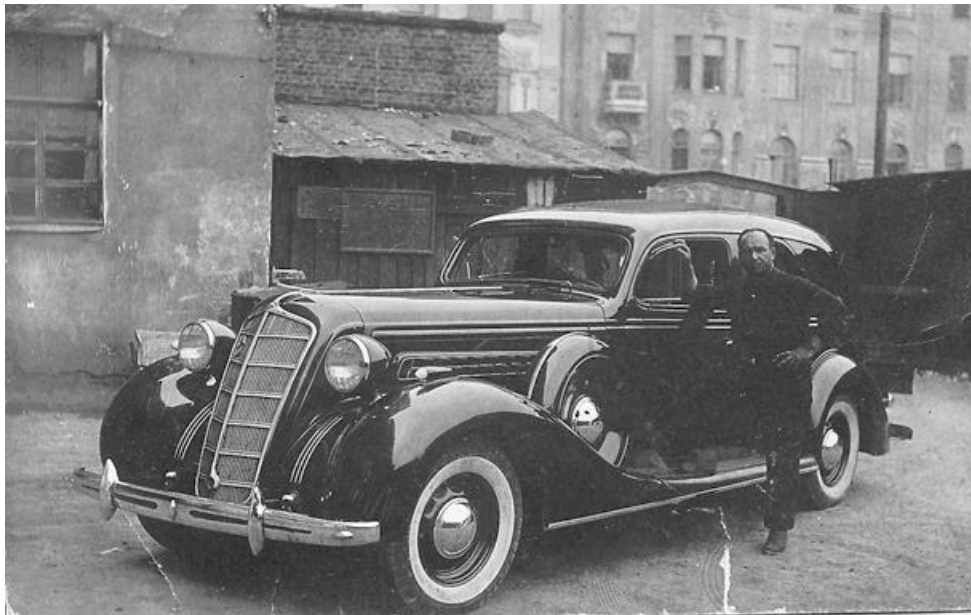
Pienestä pitäen inkeriläislapset tekivät voimiensa mukaisia töitä. Niin paljon kuin itseäni muistan, minulla ei ole koskaan ollut minkäänlaisia leluja. Ja olisiko ollut aikaakaan leikkiä! Mutta ulkona pelattiin sitäkin enemmän. Talvella rakennettiin lumilinnuja, ja nuoskasäällä käytiin armotonta lumisotaa. Muistan, miten usein minunkin silmä oli lumipallon siihen sattuessa mustelmassa, mistä sain äidiltä moitteita ja joskus vitsaakin. ”Joka vitsaa säästää, se lastaan vihaa”, äiti sanoi pannessaan vitsan takaisin ovenpieleen. Se pysyi siellä rauhassa ja odotteli seuraavaa käyttöä. Remmiä eli inkeriläisittäin remeliä äiti käytti isompia veljiäni kurittaessa. En muista yhtäkään tapausta, että äiti olisi meitä poikia koskaan vetänyt korvasta tai tukistanut.

Kesällä pelattiin monia erilaisia pelejä. Meidän kyläpuolta kutsuttiin ”Vanhaksi kyläksi”, se jatkui Kikkerin rautatieasutusta kohti ”Uutena kylänä”. Se kylänosa oli rakennettu pääasiassa 1920-luvulla, kun Stolypinin maareformia ruvettiin purkamaan ja talot piti siirtää talonpojan maatilalta takaisin kylään. Vanhan kylän keskellä oli iso nurmikenttä ja lammikko eli inkeriläisittäin tiikki. Tällä nurmikolla oli mittaa, ja se olikin pelikenttänä. Yleisimpinä peleinä olivat lapta (suomalainen pesäpallopelejä muistuttaa suuresti tätä peliä), linnapeli, poppi, veitsipeli. Nämä olivat poikapelejä. Tytöt hyppäsivät ruutua, pelasivat seinäpalloa. Yhteisiä olivat kuurupeitto ja palikkapeli. Isommilla pojilla oli vielä rahapeli, niitä oli kahta eri lajia: seinä- ja plitkapeli. Rahakolikot vaihtoivat omistajaa, ja jos joku yritti huijata, peli loppui tappeluun. Tappelussa olivat omat sääntönsä: maassa olevaan ei koskettu, tappelu jatkui kun vastustaja nousi jaloilleen, ja voitto oli kunniakas, jos nenä saatiin verille.

Kuumina päivinä uitiin tiikissä. Tiikki muodostui siten, että taloja rakentaessa tarvittiin savea, sitä otettiin samasta paikasta aina niin syvälle kuin sitä oli tai pystyttiin

ottamaan. Lumien sulaessa ja kesällä vettä sataessa syvennykset täyttyivät vedellä. Uimaan opittiin aika pieninä, vanhemmat veljet tai naapuripojat neuvoivat, miten pysyä veden pinnalla. Ei sellaista tapausta kylässämme ollut, että joku lapsista olisi hukkunut. Tiikin yksi puoli oli uimareiden käytössä ja toinen lehmien. Illalla karjan palatessa kylään lehmät, vasikat ja lampaat menivät ensin lammelle juomaan ja vasta sen jälkeen lehmä jatkoi matkaa kotiinsa. ”Stalinin lehmiä” eli vuohia kylässämme ei ollut. En osaa selittää miksi. Isommat pojat juottivat kolhoosin hevosia samassa lammessa.

Hevosia, joita oli vain kolhoosilla, yksityisille niitä ei sallittu, paimennettiin raskaan työpäivän jälkeen tabunissa eli öitsissä. Hevosen etujalat pantiin kammitsaan (sidottiin), ja ne liikkuivat paikasta toiseen hyppimällä, töminä kuului kauas. Hevosmiehen lisäksi öitsissä kävivät keskenkasvuiset pojat, ja se oli heille mieluisaa hommaa. Läpi koko yön pidettiin nuotiota, siinä paistettiin perunaa, mikä oli pojille suurta herkkua. Poikia oli useimpia, joskus jopa kuusi seitsemän. Vuoron perään he kävivät ajamassa kauemmas eksyneen hevosen takaisin nuotion ääreen. Perunaa kului paljon, ei koskaan sitä ollut niin paljon, että sitä olisi tuotu takaisin

Enoni Abraham Sutelainen. Leningrad, 1935.

kotiin. Ja mikä olisikaan parempaa, kuin öitsissä nuotiossa paistettu omassa tarhassa kasvatettu peruna! Sen opin tuntemaan, kun jo aika pienenä sain äidiltä luvan mennä vanhempien veljien kanssa öitsiin.

Unettoman yön jälkeen jokaisella pojalla oli kotonaan omat jokapäiväiset työnsä. Kun äiti oli päivät töissä kolhoosissa, kotityöt kuuluivat lapsille. Peruna- ja ryytitarhan kitkeminen ja kunnossa pitäminen kuului meille. Ja kun meillä ei ollut isää, polttopuiden hankkiminen oli myös meidän tehtäviämme. Kolhoosin karjakujan takana oli metsä, sieltä käytiin hakemassa pystyyn kuivuneita tai maassa olevia puuta, kasvavaa puuta ei saanut ottaa, se olisi ollut rikos. Puut halottiin uuniin pantavan pituisiksi ja taakassa kannettiin kotiin. Uunia lämmitettiin joka päivä, ylimääräiset polttopuut pantiin pinoon talven varaksi.

Jos lehmä illalla ei itse tullut kotiin, joku meistä pojista kävi sitä etsimässä ja ajamassa navettaan eli liävään. Jos syksyllä joskus sattui niin, että ämpäriin jääneet perunat lehmä söi kaikkien huomaamatta, piti meidän ajella vitsan kanssa lehmää ympäri taloa niin kauan, että eläimen halkeamisen vaara oli ohi.

Lattian lakaiseminen kuului meille, samoin taloustarpeisiin tarvittava vesi piti kantaa ”pienestä” kaivosta, joka oli naapuritalon pihalla. Ruokavettä kävi hakemassa vain äiti tai vanhin veli Pauli, meitä muita ei ”suurelle” kaivolle päästetty. Se sijaitti lammen tienoilla, ja se oli niin syvä, ettei siitä lasten sallittu vettä nostaa.

Veljesten koulunkäynti

Kylässämme koulua ei ollut. Vanhemmat veljeni kävivät koulua Kikkerin rautatieaseman asutuksessa. Sotien välisenä aikana Junni oli ensimmäisellä ja Shuri toisella luokalla. Vanhin veli Pauli oli käynyt alkeiskoulun, neljä luokkaa, eikä suostunut jatkamaan koulunkäyntiä. ”Menen paimeneksi, mutten enää kouluun”, oli hänen päätöksensä. Paimeneksi hän ei mennyt, oli kolhoosissa milloin missäkin työssä. Myöhemmin hän hakeutui Leningradiin tehdasammattikouluun hakemaan muurarin ammattia. Hän kävi opintojensa aikana miltei joka sunnuntai kotona, vaikka matkaa kertyi 75 kilometriä. Tosin junaliikenne toimi moitteettomasti, eikä lipunhintakaan ollut kovin korkea. Hänellä oli yllään tehdasammattikoululaisen musta puku ja leveä vyö komeine solkineen. Soljessa oli kolme kirjainta FZU, silloisen tehdasammattikoulujen alkukirjaimet.

Pauli erottui meistä heti kuin aikuinen, ja olivat hänen kiintymyksensäkin jo teini-ikäisen pojan yläpuolella. Kaupunkielämä vaikutti häneen suuresti, ja hän itsekin yritti kaikin tavoin sen näyttää. Häntä oli vaikea saada tekemään kotitöitä,

Kikkerin koulu, jota veljeni kävivät ennen sotaa ja sotavuosina.

hänen kiintymyksensä kohteina alkoivat olla tytöt, oman kylän tai naapurikylien tanssit sekä muut moninaiset viettelykset.

Kotikylässämme venäläisiä ei ollut, ja siksi inkeri oli yleisenä kielenä. Aikuiset osasivat venäjää, mutta lapset oppivat sen vasta koulua käydessään. Tosin kylässämme oli useitakin perheitä, joilla oli venäläinen sukunimi. Se johtui siitä, että niiden kantajat olivat olleet ”linnanlapsia”: vanhaan aikaan orpolapsia annettiin inkeriläisiin perheisiin pientä korvausta vastaan. Inkeriläisessä perheessä he unohtivat äidinkieltensä, venäjän, ja omaksuivat täydellisesti inkerin. Vain sukunimi muistutti heidän venäläisistä juuristaan.

Koulunkäynti vieraalla kielellä tuotti inkeriläislapsille suuria vaikeuksia. Muistan, miten vastenmielistä oli ainakin Junni-veljelle lähtö kouluun. Se alkoi tavallisesti siitä, että häntä piti aina hoputtaa lähtemään. Ensi alkuun piti löytää hänen koulusalkkunsu. Koulusta kotiin palattuaan hän heitti sen milloin minnekin. Salkun etsiminen kuului tavallisesti minun tehtäviini, mutta usein sattui niinkin, että

koko perhe oli sitä etsimässä. En muista yhtäkään kertaa häntä lukemassa kotona läksyjä. Shuri taas lähti kouluun suuremmitta vaikeuksista. Ehkä se johtui siitä, että hän osasi venäjää veljeään paljon paremmin.

Saatettuaan pojat kouluun äiti lähti töihin ja vei samassa minut kolhoosin lastentarhaan. Kun koululaiset palasivat kotiin, tavallisesti minäkin pääsin tarhasta pois.

Sota!

Talvisotaa sanottiin Suomen sodaksi. Kotikylästämme sitä käytiin kaukana, eivätkä sen välittömät seuraukset vaikuttaneet jokapäiväiseen menoon. Miehiä oli sodassa, kylässämme ei ollut ainuttakaan tapausta, että joku olisi kaatunut ja olisi järjestetty hautajaiset.

Kesäkuun 21. päivänä 1941 täytin kuusi vuotta. Siihen aikaan ei syntymäpäiviä millään tavalla merkitty. Seuraavana päivänä eli 22. kesäkuuta kello neljän aikaan aamuyöllä Saksa aloitti sodan Neuvostoliittoa vastaan. Hyökkäys oli raju, ja saksalaisten tavoitteena oli vallata Leningrad mitä pikimmin ja Neuvostoliiton itsenäisyyspäivänä, 7. marraskuuta, järjestää Moskovan keskustassa, Punaisella Torilla, voitonparaati.

Sodan ensimmäisistä päivistä alkaen saksalaisten lentokoneet pommittivat seutuamme. Taloja paloi, ihmisiä kuoli, kun pommit räjähtelivät ja lentokoneista ammuttiin kuularuiskuilla. Joskus lentokoneet lensivät niin alhaalla, että pelättiin niiden törmäävän talojen kattoihin. Aikuiset opettivat, mitä pitää tehdä lentokoneen äänen kuultua – juosta talosta ulos ja heittäytyä maahan, eikä mihin tahansa, vaan talon ympärillä olevaan perunamaan vakoon. Tällöin lentokoneesta ei ihmistä näkysi, ja yleisen käsityksen mukaan oltaisiin suojassa.

Elämä kylässä jatkui entiseen tapaan, ja äiti kävi kolhoositöissä. Miehiä otettiin sotaan, ja yleisenä mielipiteenä oli, että fasistit lyödään ja syksyksi sota päättyy: kansannousu oli valtava, ja olihan Puna-armeija propagandan mukaan maailman voimakkain.

Mutta muutaman viikon kuluttua maantietä pitkin marssivat puna-armeijalaisten perääntyvät kolonnat. Pöly nousi heidän jaloistaan sankkana maanläheisenä pilvenä. Miehet olivat nääntyneitä ja erittäin väsyneen näköisiä. Me pikkupojat seisoiimme tien varrella ja seurasimme tuntikaupalla tätä kulkuetta.

Kylästämmme ei ketään evakuoitu. Piirikeskus Volosova oli kahdeksan kilometrin päässä, ja sieltä kuulemma paikalliset puolue- ja neuvostojohtajat oli viety muualle, minne – sitä ei ilmoitettu eikä kerrottu.

Eräänä päivänä yksikään aikuisista ei lähtenyt töihin. Levisi tieto, että saksalaiset olivat jo aivan lähellä. Mitä tulee tapahtumaan, ei kukaan osannut arvata. Koko kylän väki jokapäiväisine tarpeineen lähti pakoon lähimetsään. Sinne ajettiin myös lehmät ja muu karja, vain kanat ja kissat jäivät kotiin, koirat taas juoksivat isäntiensä perässä. Ovia ei lukittu siltä varalta, etteivät tulijat niitä rikkoisi. Metsässä asetuttiin tuuheiden puiden suojaan. Me lapset rupesimme tekemään omia piilopaikkoja. Aikuiset kertoivat toinen toiselleen, mitä omaisuudestaan kukin oli ehtinyt siinä vaiheessa piilottaa. Tavallisena piilopaikkana oli tarhamaahan kaivettu ja umpeen luotu kuoppa. Äiti oli kuopannut Singer-ompeelukoneen perunamaan reunaan. Hän päivitteli, että jospa saksalaiset menevät nostamaan perunaa, he löytävät koneen. Peruna oli jo syömäkelpoinen, elettiinhan elokuun loppupuolta.

Kului muutama päivä. Tulia ei sytytetty, syötiin kaikki kylmänä. Lehmiä pidettiin lähellä, ei päästetty karjamaille, ja maitoa riitti kaikille, niillekin joilla lehmää ei ollut. Tosin sellaisia perheitä kylässämme oli vain muutama – lehmä on aina ollut inkeriläisten pelastajana. Tulevaisuudesta ei ollut minkäänlaista tietoa. Kolhoosin puheenjohtaja, äitini sisaren aviomies Juho Kostiainen, rohkeni käydä kylässä. Siellä olivat jo saksalaiset, ja hänet pidätettiin. Samana päivänä hän palasi takaisin metsään kahden saksalaissotilaan saattamana. Me pikkupojat olimme heti heidän ympärillään. Ensi kertaa saimme nähdä saksalaisia. Pitkiä hoikkia miehiä konepistoolit ampumavalmiina käsissä. Vähitellen piilosta uskalsivat tulla myös aikuiset.

- Wer sprechen deutsch? toinen miehistä sanoi kovalla äänellä.

Mitä se tarkoitti, sitä ei kukaan tietänyt. Sitten naiset alkoivat tuupata takana seisovaa Källin Annia saksalaisten luo. Hän oli opettaja, ja kaikki tiesivät, että

opettajat osaavat saksaa.

- Ich... etwas... sai Anni sanottua katkonaisella äänellä.

- Gut.

Saksalainen osoitti konepistoolin piipulla Juho Kostiaista:

- Kommunist?

Kaikki säikähtivät – ampuuko saksalainen miehen. Juho Kostiaisen tunnettiin kylässä oikeudenmukaisena miehenä ja hyvänä kolhoosin asioiden hoitajana. Missään muualla lähitienoilla kolhoosin työntekijät eivät saaneet vapaata päivää käydä Linnassa maitotuotteita myymässä.

Anni pelästyi myös ja sanoi kovalla äänellä:

- Nicht Kommunist.

Saksalainen ei laskenut asettaan.

- Partisan? saksalainen tiukkasi.

- Nicht Partisan.

Tämän jälkeen saksalainen puhui kovalla äänellä. Väki hänen ympärillään seisoి hiirenhiljaa. Anni kuunteli tarkkaavaisesti, ja kun saksalainen oli lopettanut, hän tulkki tärkeämmän mitä tämä oli sanonut: - Kaikki käsketään takaisin kylään.

Väki seisoи liikahtamatta.

- Schnell! saksalainen karjaisi.

Mitä tämäkin sana tarkoitti, sitä ei kukaan tietänyt, eikä säikähtänyt Annikaan sitä tulkannut. Tajuttiin hyvin, että täytyy toimia ja toimia ripeästi. Kaikki hajaantuivat omille pesilleen. Saksalainen jätti luokseen Juho Kostiaisen ja Annin, ja he lähtivät kylään.

Väki keräsi kampeensa ja karjansa, ja iltaan mennessä kaikki palasivat koteihinsa.

Saksalaisotilaat olivat miehittäneet kylän. Kaikki suurimmat ja hyväkuntoisimmat talot olivat täynnä sotilaita. Oma väki tuli kotiinsa arkaillen kuin kutsumattomat vieraat. Tosin heitä ei ajettu pois, he saivat jäädä omiin nurkkiinsa, ja olivat

tyytyväisiä – kuitenkin kotona.

Meidän talossamme saksalaisia ei ollut, se oli heille nähtävästi liian vaatimaton: keittiö ja tupa, inkeriläisittäin ”suuri puoli”, missä olivat nukkumatilat sekä piironki, iso pöytä, muutama tuoli, seinällä peili. Keskellä oli iso leivinuuni, jonka päällä me kaikki pojat talvella nukuimme. Talomme päädyssä oli kolme ikkunaa, jotka antoivat kylälle päin. Meidän kyläpuolta pidettiin Suuren Kikkerin keskuksena, ja ensimmäiset talot rakennettiin juuri kylän tähän osaan. Isäni rakentama talo oli tukevasta hirrestä pystytetty. Varat taisivat rakentajilta loppua, kun taloa ei ollut vuoritettu. Hirret olivat ikää myöten harmaantuneet.

Keskellä Vanhaa kylää ison nurmikentän ja lammikon ympärillä seisoivat ripirinnan talot. Kasvitarhat olivat talojen takana. Talon takana olivat myös muut taloon kuuluvat rakennukset: heinälato, sauna, monella talolla oli vielä vanhoilta ajoilta säilynyt riihi. Äiti suoritti iltatöitä, me pojat katsoimme ikkunoista, mitä kylässä tapahtuu.

Sotilaita oli miltei joka talon edessä. Oli paljon hevosia kärryineen ja muutama sivuvaunullinen moottoripyörä. Ei aikaakaan kun kaiken keskelle ilmestyi kylämme lapsia. Ja kun äitiä ei sisällä ollut, me kaikki kolme poikaa juoksimme myös seuraamaan tapahtumia. Sotilaat eivät kiinnittäneet meihin minkäänlaista huomiota. He kantoivat kärryistä tavaroitaan sisälle kovaäänisesti puhellen. Kuormia saapui koko ajan lisää. Hevoskärryt olivat vankat, pyörät isot ja hevosmiehen penkissä oli pystyssä piiska. Sellaista ei kukaan kylämme pojista ollut koskaan nähnyt. Naapuripoika Kolja uskalsi mennä koskemaan piiskaa. Saksalainen huomasi, astui kärrylle, sieppasi piiskan ja vetäisi sillä poikaa niin, että paita selän paikalla halkesi.

- Fort kleine Partisan! saksalainen karjaisi.

Kolja kyyristyi kivusta ja lähti saman tien juoksemaan kotia kohti. Me muut peräännyimme peloissamme, mutta mies ei meihin koskenut, vaan pani piiskan takaisin omalle paikalleen. Partisan-sanana me ymmärsimme, mitä tarkoittivat muut sanat, se jäi epäselväksi. Isommat pojat katsoivat parhaakseen lähteä pois, ja niin

me pienimmätkin seurasimme heidän perässään.

Saksalaisten kovat otteet

Seuraavana päivänä saksalaiset antoivat käskyn kokoontua koko kylän väen Mikkolan talon eteen. Se talo oli kylän suurin, vuorattu ja maalattu, tosin maali oli vuosien aikana haalistunut. Isommat pojat jo tiesivät, että siinä oli saksalaisten esikunta. Tärkeä paikka se olikin, koska siihen taloon majoittuivat sellaiset miehet, joilla oli päässään koppalakki ja vyöllä jokaisella pistooli. Heidän saappaansa kiilsivät, ja jos niihin osui auringon säde, ne läikkyivät kuin peili. Muut miehet tekivät heitä kohdatessaan kunniaa vetäen kätensä terävästi ohimolleen. Ja jos koppalakkinen pysäytti sotilaan, tämä seiso i hänen edessään kuin tinasotilas ja kuunteli tarkasti. Saatuaan luvan jatkaa matkaansa hän löi kantapäät yhteen niin kovasti, että kopsahdus kuului kauas.

Koppalakkinen kutsui Anni Källin ja Juho Kostiaisen kuistille. Ensimmäisenä kysymyksenä oli, onko Kostiainen hyvä mies. Anni tulkkasi, ja väkijoukosta kuului moniääninen vastaus: ”On”. ”Eikä ole kommunisti?” – ”Ei!” Koppalakkinen sanoi jotain Annille.

- Juho Kostiaisesta tulloo kylän stuarosta (kylänvanhin), Anni tulkkasi, ja kyläläiset ottivat tiedon helpolla huokauksella vastaan. - Ja häntä pittää totella, Anni lisäsi vielä.

Väki odotti, mitä tästä vielä nyt seuraa. Koppalakkinen puhui Annille vielä pitkään. Sitten oli tulkin vuoro välittää sanoma kyläläisille.

- Kolhoosi on nyt lopetettu, mutt työtä tehhää nii ko ennempääki, sato pittää korjata. Stuarosta hoitaa asjat etteepäin.

Tämän jälkeen väki sai lähteä. Anni Källi ja Juho Kostiainen yhdessä koppalakkinen kanssa menivät sisälle.

Näin alkoi elämä saksalaisten aikana. Stuarosta, piti huolen siitä, että sadonkorjuutyöt

jatkuivat niin kuin kolhoosinkin aikana. Äiti meni aamuisin töihin ja me jatkoimme omia askareitamme. Äiti oli varoittanut, ettei kylään saa mennä, talvi on edessä ja puita pitää hankkia.

Osa saksalaisista majoittui lähimetsään. He pystyttivät teltat, yhdistivät ne puhelinlangoilla, panivat hevostattaat yhteen paikkaan ja tasaiseen riviin. Kaikessa oli hyvä järjestys.

Muutaman päivän kuluttua kylässä nousi kova meteli. Levisi huhu, että metsässä liikkuu partisaaneja. Saksalaiset olivat hälytystilassa. He suorittivat kotitarkastuksia etsien partisaaneja. Niitä ei löytynyt. Mutta muutamassa talossa löytyi saksalaisten puhelinlankoja, joita lapset olivat tuoneet metsästä. Perheenemännät olivat keksineet niille jo käyttöäkin – ne olivat pyykkinauruina.

Niistä taloista, mistä oli löydetty puhelinlankoja, poikalapset ja heidän vanhempansa komennettiin Mikkolan talon eteen. Me kaikki kolme poikaa kävimme myös metsässä hakemassa puita, mutta emme siellä päin, missä olivat saksalaisten teltat. Muutenhan mekin olisimme varmasti ihastuneet erivärisiin puhelinlankoihin.

Sotamies toi talosta pitkän penkin ja sille asetettiin ensimmäinen poika rivistä vatsalleen ilman paitaa. Upseeri ojensi pojan isälle nahkapiiskan ja tulkin välityksellä antoi käskyn – kaksikymmentä viisi iskuja, ja jos toimitus ei käy riittävän tehokkaasti, lyöjä joko ammutaan tai hän saa saman verran iskuja, ja lyöjänä silloin olisi saksalaissotilas.

Tieto poikien rangaistuksista oli levinnyt nopeasti, ja tätä toimitusta oli kokoontunut seuraamaan miltei koko kylän väki. Ensimmäisenä oli Uutilan Shurka. Hänen isänsä sivalsi poikaa, piiska jätti selkään selvän jäljen. Mutta upseerille se ei kelvannut.

- Stärken! hän karjaisi.

Seuraava isku oli kovempi ja sitä seuraava vieläkin kovempi. Pojan selkä oli punaviivoja täynnä. Veri levisi pitkin selkää ja sitä alkoi tippua penkillekin. Naiset itkivät pyyhkien kyyeleitä huivinsa kulmalla. Upseeri laski ääneen iskuja:

- Ein, zwei, drei, vier...

Kymmenennen iskun jälkeen upseeri komensi:

- Genug!

- Tapajaa, seurasi välittömästi tulkkaus.

Isä otti poikansa syliin ja kantoi hänet syrjään. Äiti sieppasi huivin päästään ja ääneen itkien rupesi pyyhkimään selästä verta pois. Seuraava poika asetettiin penkille. Hänen isälleen annettiin samanlainen tehtävä. Kovat iskut seurasivat ilman taukoja aivan kun mies olisi piiskallaan puinut riihessä viljaa. Upseeri ei tehnyt huomautuksia, laski vain kahteenkymmeneen viiteen asti.

Kaikkiaan viisi poikaa sai rangaistusraippoja. Hajaannuttiin hiljaisina ja tyrmistyneinä. Sinä päivänä kylässä ei mistään muusta puhuttu kuin tästä tapahtumasta. Kaikille kävi selväksi, ettei saksalaisille saa tehdä mitään pahaa, heidän otteensa ovat kovat.

Nälkätalvi

Jäätyämme isättömiksi yhä useammin saimme tuntea äidin kovan käden, etenkin raipparangaistuksen jälkeen. Pienestäkin asiasta hän rankaisi meitä. Aloimme pitää sitä oikeana. Me aikuistuimme lapsina. Äiti ei raipparangaistuksen jälkeen meitä nuhdellut. Hän esitti ajatuksiaan ääneen, ja me kuuntelimme hiljaisina. Selvää selvempääkin oli, että saksalaisten kanssa pitää tulla toimeen ja että sota on sotaa.

Sato korjattiin ja jaettiin kokonaan kyläläisten kesken, eikä niin kuin tehtiin kolhoosin aikana. Silloin kolhoosi luovutti valtion verot, jätti siemenet seuraavaan kylvöön ja loput, mitä jäi, jaettiin vuoden aikana työpäivien määrän mukaan. Hyvin usein kävi niin, että saatavia oli niin vähän mitä yksi ihminen jaksoi säkissä kolhoosivarastosta kotiin kantaa. Oma pieni yksityistalous sekä Linnaan menevät maitotuotteet pitivät kolhoosin väkeä hengissä. Näin siitäkkin huolimatta, että ympäri vuoden tehtiin töitä, kesällä jopa sunnuntaisin.

Ensi kertaa pitkästä aikaa aitassa oli viljaa ja heinälato täynnä heinää. Kylä eli omaa elämäänsä ja saksalaiset omaansa. Sotaa käytiin jossakin kaukana Leningradin läheisyydessä. Pommitukset paikkakunnallamme loppuivat, tuntui siltä,

ettei mitään hätää olekaan, vaikka rintamalle matkaa oli vajat kuusikymmentä kilometriä. Kyläämme lännestä saapui joukkoja milloin saksalaisia, milloin taas unkarilaisia. Pienen tauon jälkeen he jatkoivat matkaa rintamalle valloittamaan Leningradia. ”Leningrad kaputt” oli sotilaitten mieli-ilmaisuna. Mutta syksy kului, Leningradia ei vallattu, talvi oli alkanut, ja se toi miehittäjille vaikeuksia – he eivät olleet varautuneet sotaan talvioloissa. Lämpimiä vaatteita ei ollut, huolto ei pelannut. Ja niinpä kyläläisiltä vietiin aitoista vilja, heinäladoista heinät. Paremmassa asemassa olivat ne talot, joissa katto oli olkinen, oljet kun syötettiin lehmille, inkeriläisten pelastajasta pidettiin huolta. Lehmän menettäminen tiesi perheen ennennäkemätöntä kurjuutta.

Samoin kuin monet muutkin kyläläiset äiti kävi kymmenen kilometrin päässä olevalla suolla ja kaivoi lumet alta sammalta. Äiti löysi jostakin jauhojen rippeitä ja sammalen ja jauhojen sekoituksesta paistoi kakkaroita. Kun illalla mentiin nukkumaan nälkäisinä, herättiin varhain. Nälkä oli aina läsnä. Varhain aamulla äiti lämmitti leivinuunin, jonka päällä talvella nukuimme. Herättyämme menimme uunin eteen odottamaan, koska paistuvat sammalkakkarat. Mutta muruakaan emme saaneet ennen kuin uunin edessä kädet ristissä olimme lausuneet Isä meidän ja Herran siunauksen. Vasta sen jälkeen jokainen sai kakkaransa. Voi että kun se maistui hyvältä! Toisen kakkaran saimme hiukan myöhemmin perunan ja maidon lisäkkeenä. Lehmä meillä oli, säästävästi käyttäen puuliiterin katto-olkia riitti koko talveksi.

Tammikuun tulipalopakkasten aikana ammuttiin ensimmäinen kyläläinen. Jalkavammainen keskenkasvuinen Tuavetin Antti seurusteli jatkuvasti saksalaisten kanssa. Hän oppi nopeammin kuin kukaan muu kylän pojista puhumaan saksaa ja tuli miesten kanssa helposti toimeen. Nöyränä ja auttavaisena hän pääsi saksalaisten suosioon. Hän sai heiltä suuhun pantavaa, toi joskus ruoan jätteitä kotiinsakin. Sitten levisi huhu, että varastosta oli kadonnut tupakkaa. Sotilaat saivat sitä säännöllisesti, mutta kylän miehet joutuivat pahasti kärsimään. Tosin me pikkupojat autoimme heitä. Meidän tehtäviimme kuului kerätä natsoja. Taskuissamme oli aina tupakanmuruja. Joskus saimme vanhemmilta selkäämme, kun jotkut alkoivat myös itse polttaa. Junni-veljeni oppi juuri silloin polttamaan, vaikka sai äidiltä useamman kerran kunnon selkäsaunan. Syytös tupakan varastamisesta lankesi Antille.

Hänet kutsuttiin esikuntaan. Mistä siellä puhuttiin, se jäi arvoitukseksi. Oliko poika syypää, sitäkään ei saatu koskaan tietää. Antti päästettiin. Hän kerkisi ottaa pihalla muutaman askeleen, kun kuistilta kajahti laukaus – upseeri ampui häntä pistoolilla niskaan. Poika kaatui kuolleen kasvoilleen. Antin isä ja äiti kutsuttiin paikalle. Heidät käskettiin asettumaan polvilleen ruumiin molemmin puolin. Kylän väelle annettiin käsky käydä katsomassa ruumista. Illan hämärtyessä Antin vanhemmille annettiin lupa viedä ruumis pois ja haudata.

Kylän miehet ja naiset joutuivat saksalaisten määräämiin töihin. Puulapioilla pidettiin ajotiet auki. Nuoret ja vahvimmat miehet vietiin linnoitustöihin rintamalinjalle. Vanhin veljeni Pauli ei sinne joutunut, koska oli metsätöissä puun hakkuussa. Tammikuussa 1942 poikia ja nuoria miehiä ruvettiin ottamaan armeijaan. Heistä muodostettiin Ost-Bataillon 664, jonka tehtäviin kuului vartioida Leningradin ja Novgorodin alueilla rautateitä ja rautatiesiltoja sekä taistella partisaaneja vastaan. Saksalaiset pelkäsivät partisaaneja eivätkä pystyneet heitä vastaan taistelemaan. Niille perheille, joista mies oli joutunut armeijaan, oli luvattu ruoka-apua. Mutta apu viivästyi viivästymistään, ja ensimmäisiä avustuksia, mitättömän pieniä, saatiin vasta keväällä.

Pauli-veljeni joutui Saksan armeijaan vaikka oli vasta 17-vuotias. Veli pääsi muutaman kuukauden jälkeen käymään lomalla kotona. Hän kertoi, että heidän joukossaan oli 15-vuotiaitakin, olivat väärentäneet syntymävuotensa – nälkä tekee ihmisen kekseliääksi.

Toinen sotavuosi

Vuodenajat vaihtuvat, vaikka talvi olisi kuinka ankara ja ihmiset näkisivät kuinka pahasti nälkää. Kevät antoi uutta toivoa. Saksasta saatiin siemenviljaa, perunaa löytyi omasta takaa. Entiset kolhoosin hevoset oli annettu kyläläisten yhteiseen käyttöön, ja niillä kynnettiin pellot. Vilja ja peruna saatiin maahan. Jokaisen talon takana oli ryytitarha. Sota sotana, mutta inkeriläinen on aina luottanut omaan perunamaahansa ja kasvitarhaansa samoin kuin lehmäänsä. Nämä kolme tekijää ovat aina olleet inkeriläisperheen turvapilareina.

Huhtikuun loppupuolella lehmät päästettiin navetasta laitumelle. Monen talon lehmää piti sivusta tukea, että se pysyisi jaloillaan eikä kaatuisi, niin huonokuntoi³² seksi ne olivat talven aikana menneet. Ei nähty sitä karjan iloa, kun se päästettiin keväällä navetasta ulos. Lehmät ja vasikat juoksentelivat hännät pystyssä nauttien navetan jälkeen vapaudesta.

Kesä toi parannusta myös ruokapöytään. Poimittiin suolaheinää ja nokkosia ja niistä keitettiin keittoa. Hyvin usein syötiin ilman leipää, kun sitä ei ollut. Hengenravintoonkin tuli muutoksia: Jeesuksen ja enkelin kuvia samoin kuin raamatunlauseita ilmestyi joka kodin näkyvälle paikalle olohuoneen seinälle. Ensimmäiset suomalaiset sotilaspastorit kävivät kylässä. Seurakuntamme kirkko, kivirakenteinen Kupanitsan kirkko, joka oli kolhoosiaikana viljavarastona ja myöhemmässä vaiheessa tallina, kunnostettiin talkoovoimin. Voi sitä riemua ja iloa, kun se avattiin ensimmäisellä jumalanpalveluksella! Syksyllä alkoivat toimia pyhäkoulut. Pitkän tauon jälkeen järjestettiin ensimmäinen konfirmaatio.

Omien töiden lisäksi kylän vanhempi väki kävi saksalaisten määräämissä töissä. Kylien välisiä teitä kunnostettiin, rautatiet ja rautatiesillat vaativat työvoimaa, kaadettiin metsää linnoituksiin, louhittiin paasikiveä Saksaan vietäväksi. Kaiken lisäksi joka talolle annettiin tehtävä kerätä ja kuivattaa erilaisia rohtoja. Vanhemmat näyttivät, mitä kukkia ja kasviksia piti kerätä, mutta itse keräykseen he eivät osallistuneet. Tällaiset työt kuuluivat lapsille.

Saksalaisotilaat elivät omaa elämäänsä. Erilaisia harjoituksia järjestettiin lähimetsiköissä, kevytrakenteisia siltoja rakennettiin kylän lammikon yli. Saksalaiset uivat myös siinä. Kylän naiset ujostelivat ja hämmästelivät, kun sotilaat eivät ollenkaan peitelleet alastomuuttaan. Hyvin usein olimme uimassa yhdessä heidän kanssaan, ja he leikkivät ja juoksentelivat alastomina rannalla kuin pikku pojat konsanaan.

Saksalaisilla syntyi myös suhteita kylän naisiin. Tavallisesti he olivat yksinäisiä naisia tai leskiä, ja heidät kylässä leimattiin ”saksalaisten huoriksi”, heitä vierastettiin ja selän takana pilkattiin. Me pikkupojat tunsimme nämä asiat ja narrasimme tällaisia naisia, vaikka saimmekin heiltä hyvin usein selkäämme. Kiro sanat samoin

kuin naisten ja miesten suhteita ilmaisevat rumat sanat ja ilmaisut me osasimme hyvin. Tosin harvoin me saksalaisille niitä sanoimme – sillä sellainen poika ei koskaan mitään saanut saksalaiselta. Yleensä he olivat anteliaita: milloin antoivat makeisia, milloin jonkin pikkuesineen. Lempeitä suhteita ei kuitenkaan syntynyt, koska samat sotilaat eivät kauan viipyneet kylässämme, heidät kun lähetettiin eteenpäin rintamalle.

Syksyllä 1942 Kikkerin rautatieasemalla avattiin suomenkielinen koulu. Opettajat löytyivät omasta takaa – monet olivat toimineet 1930-luvulla suomenkielisissä kouluissa ennen niiden sulkemista. Veljeni Junni ja Shuri jatkoivat vuoden tauon jälkeen koulunkäyntiä, mutta nyt suomen kielellä. Kirjoja saatiin Suomesta, ne oli laadittu Inkerin kouluja varten. Katselin mielelläni veljien kirjojen kuvia ja opin pikkuhiljaa kirjaimet. Ei aikaakaan kun tapailin lukemista. Ja kun olin ensimmäistä kertaa joutunut pyhäkoulun opettajan eteen, osasin lukea, mikä hämmästytti opettajaa.

Talvi 1942 – 43 oli edellistä talvea rauhallisempi ja ruoan puolesta turvallisempi. Ei nähty nälkää. Sato oli korjattu ajoissa, talven varaksi purnuissa oli viljaa ja maakellareissa, inkeriläisittäin ”sillan alla”, minne mentiin talosta poikkeamatta lattiaan tehdyn luukun kautta, perunaa, porkkanaa ja lanttua. Suuren Kikkerin ja Pienen Kikkerin välissä pellolla oli paasikivestä rakennettu tuulimylly, joka jauhoi viljat jauhoiksi. Mylly oli pitkän tauon jälkeen taas käytössä, ja sen toimintaa hoiti yksi ainoa kotikylämme virolainen perhe. Karjalle oli saatu riittävästi heinää. Inkeriläisten suuri haave – yksityistalous – oli päässyt hyvään alkuun. Kirkko toimi, lapset kastettiin avoimesti kirkossa ja vainajat siunattiin luterilaismenoin haudan lepoon. Kätköistä löytyi sekä Raamattuja että virsikirjoja, lisää saatiin Suomesta kenttäpastorien tuomina. Uskonnon harjoituksessa ei ollut kieltoja eikä pelkoa. Kirkko ja uskonnon vapaa harrastus lujittivat Inkerin kansaa henkisesti.

Ensi kertaa pitkästä aikaa saatiin juhlia vapaasti kirkollisia juhlia. Joulua odotettiin ja siihen valmistauduttiin. Kävimme kolmen pojan voimin hakemassa joulukuusen lähimetsiköstä. Äiti löysi jostakin kätköstä kuusen ristijalan. Asetimme kuusen suurelle puolelle ja koristimme sen paperista tehdyillä koristeilla. Liimaa ei ollut, liimasimme keitetyllä perunalla, ja hyvin kestivät ketjunmuotoiset koristeet. Inkeriläiseen tapaan teimme väripaperista

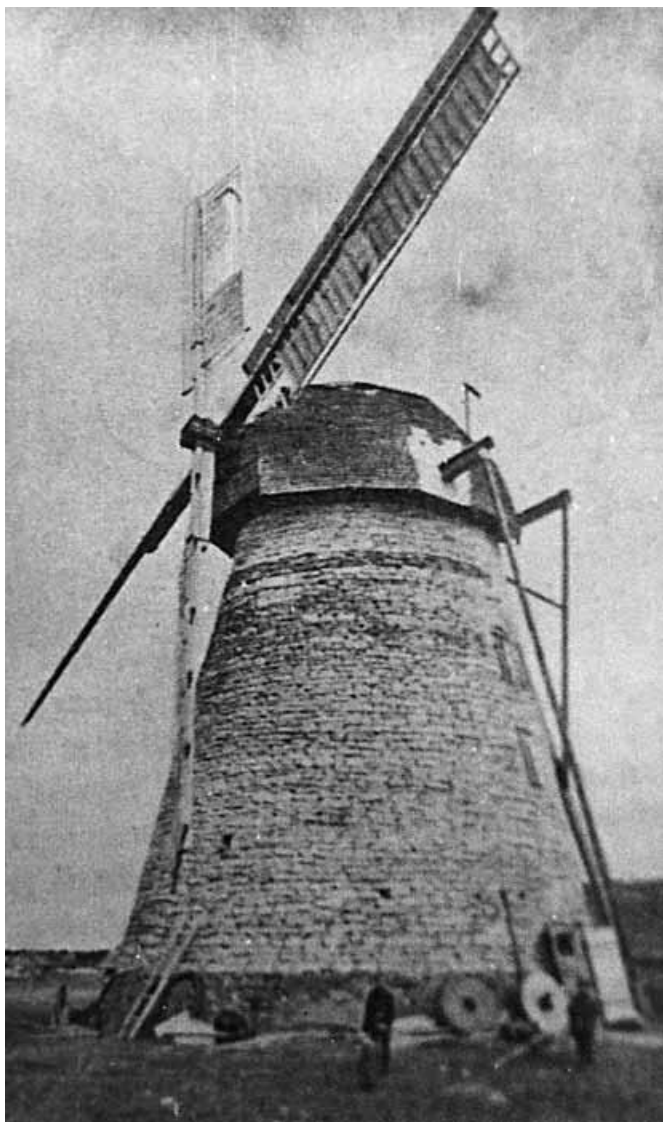
karamelleja ja ripustimme niitä kuusen oksille. Kynttilöitä ei ollut ja niiden asemesta panimme rullalle käärittyjä ”kynttilöitä”.

- Sorja kuusi, äiti kehui kohennellessaan paperikoristeita.

Sotilaat saivat jouluksi kotoa paketteja. Miehillä tuli myös väkijuomia.

Saimme siitä tietää, kun monesta talosta kuului saksalaisten

lauluja. Aikuiset kertoivat, että niillä on joulun vietto jo alkanut.

Suuren Kikkerin tuulimylly.

Esikuntatalosta kotiamme kohti lumista polkua kävelin poika horjuen ja laulaan hoilottaen. Menimme ikkunaan katsomaan, kuka se poika on. Se oli Junni.

*Mustalaine mullisilmä
kusi pinon rakkoo,
pino syttyi palamaa,
ja mustalaine pakkoo...*

Saksalaiset olivat huvikseen juottaneet pojan humalaan. Kotikynnykselle hän jaksoi tulla, missä äiti häntä jo odotti nuora kädessä. Kunnon selkäsaunan Junni sai. Hän ei huutanut eikä itkenyt, ynisi kuin puoliuudessa. Päästyään äidin otteista hän kiipesi vikkelaisti uunin päälle, missä me Shurin kanssa olimme. Pian hän nukahti ja nukkui kuin pölkkyy.

Seuraavana päivänä tapahtumaa ei muisteltu sanallakaan. Juottivatko saksalaiset muitakin kylän pikkupoikia, siitä ei kylässä puhuttu. Me kotona kyllä ymmärsimme, että saksalaisten tempuilla ei ole rajoja.

Jouluaamuna äiti herätti meidät kirkkoon. Matkaa kylästäimme Kupanitsan kirkkoon oli neljä kilometriä, ja tiellä oli jo naapureitamme. Liityimme heidän joukkoon, ja matka taittui joutuisasti. Lumi narskahteli huopikkaiden alla kuin sitäkin kauniimpi musiikki. Aikuiset keskustelivat puoliääneen, me lapset kävelimme heidän perässään hiljaisina, kun emme olleet tottuneet heräämään niin aikaisin. Kirkko oli täynnä väkeä. Alttarilla paloivat kynttilät, mutta muuten kirkkoa valaisivat petrolilamput. Alussa oli viileätä, mutta aikaa myöten virsien veisuu ja toinen toiseensa puristautuminen sekä yhteen kuulumisen tekivät olon lämpimäksi.

Kevättalvella 1943 kylässämmeikin alettiin puhua inkeriläisten siirrosta Suomeen. Siirto olisi vapaaehtoinen. Vapaaehtoisia lähtijöitä ei kylästäimme löytynyt. Siihen vaikuttivat suuresti vakiintuneet olot. Mutta perussyy oli kuitenkin syvemmällä – oman kodin jättäminen ikuisiksi ajoiksi ei ole millekään kansalle helppoa, olisivatpa sitten olot kuinka vaikeat tahansa. Aikuisena, kun meidän piti pakosta siirtyä paikasta toiseen, muistelin mitä olin lapsena silloin kuullut: oman kodin jättäminen vapaaehtoisesti on kuin pujottaisi kaulaansa hirtonuoran.

Kylämme läpi kulki inkeriläisiä, ryysyisiä ja nälkäisiä. Rintamalinjan läheisyydestä väki lähti liikkeelle kohti Viroa. Saatiin tietää, että Linnan puolella inkeriläisiä

kuolee nälkään ja pommituksiin kylittäin. Näin sodan kauhut tulivat entistä lähemmäksi. Pakolaisia päästettiin tinkimättä yöksi ja levolle, tarjottiin heille ruokaa ja annettiin eväitäkin. Joillakin pakolaisilla oli vielä jotain omaisuutta mukanaan, vaatekappaleita vaihdettiin ruokaan. Levon jälkeen pakolaiset jatkoivat matkaa. Kylässämme huokailtiin: ”Meijänki lähtö ei ole ettääl”.

Hyvästi koti, hyvästi Inkeri

Elettiin elokuuta 1943. Aikuiset ahersivat pelloilla – olihan sadonkorjuun aika. Me kolme poikaa poimimme kesän viimeisiä mansikoita. Eräänä aamuna, ennen kuin äiti oli ehtinyt lähteä pellolle, kylän staarosta kävi joka talossa ilmoittamassa, että alkaa siirto Suomeen. Ei vapaaehtoinen, vaan pakkosiirto. Kaikkien on lähdettävä. Keskellä päivää pitää olla rautatieasemalla junaan lastattavaksi. Mukaan saa ottaa kaksi puutaa (noin 32 kiloa) tavaraa henkeä kohti, ei enempää. Entä muu omaisuus? Entä karja? Kaikki on jätettävä. Sanottiin, että saksalaiset pitävät kaikesta huolen.

Junni-veljeni oli meistä vilkkain, ja hän kävi myymässä mansikoita sotilaille. Meillä kylässä olivat saksalaiset, naapurikylässä Röllässä oli espanjalaisia. Röllä oli saksalaisille kuin kynttilä pirulle. Toisena sotavuotena siinä kylässä eräs mies surmasi talossaan asuvat kaikki seitsemän saksalaista. Sen jälkeen hän lähti polkupyörällä kohti rintamaa, lähellä rintamalinjaa hänet pidätettiin. Saksalaisten surma paljastui. Mies tuotiin kotikyläänsä ja hirtettiin. Ruumis roikkui hirsipuussa kokonaisen viikon, ja kaikkien lähikylien asukkaiden piti käydä sitä katsomassa ja ottamassa tapahtuneesta oppia. Sen jälkeen saksalaisia ei siinä kylässä nähty, mutta sinne majoittuivat espanjalaiset. He olivat Sinisen Divisioonan vapaaehtoisia, koska Espanja ei virallisesti osallistunut sotaan Saksan puolella. Espanjalaiset eivät olleet yhtä tiukkoja kuin saksalaiset ja suhtautuivat paikalliseen väestöön paljon suopeammin, jopa ystävällisesti. Heidän kanssaan oli helppo tulla toimeen, ja he tarjosivat miltei joka kerta jotain syötävää ja lapsille makeisia tai pikkuesineitä. Mieluisin meille pojille oli linkkuveitsi. Junni oli ahkera käymään Röllässä, minne kotikylästämmme oli matkaa metsän kautta kaksi kilometriä. Siinä vaiheessa hän oli saksan lisäksi oppinut joitakin sanoja ja lauseita espanjaksi.

Sinä aamuna Junni oli jo ehtinyt lähteä Röllään, kun staarosta tuli kotiimme.

Äiti ei ollut siinä vaiheessa huolissaan, olihan ”puoleenpäivään” asti aikaa. Mutta tuo määräys! Äiti oli aivan tyrmistyksissään – jättää kaikki, jättää koko omaisuus, jättää karjasta ennen iltaa saapuneet eläimet, oma pelastaja Kirjo-lehmä ja lähteä. Me Shuri-veljen kanssa emme oikein ymmärtäneet, mitä kaikkea tästä nyt seuraa. Äiti rupesi ensi töikseen valmistamaan eväitä. Tarkempaa tietoa matkasta ei ollut, mutta selvähän se oli, että se kestää pitkään. Meille äiti antoi tehtäväksi hakea neljä ehjää säkkiä sekä narua ja tehdä reppu. Mitä otetaan mukaan, ei osattu heti päättää. Kun ensimmäinen reppu oli tehty, äiti pani siihen käsikäyttöisen Singerompelukoneen. Se tuntui olevan niin arvokas esine, ettei äiti halunnut siitä luopua.

- Hyvä Jumala, mihin tästä nyt joutuu, äiti päivitteli tuon tuostakin. Joskus hän istahti penkille miettimään, mitä pitäisi ottaa mukaan.

Alus- ja päällysvaatteita äiti sulloi jokaisen pojan säkkiin. Mutta kun tuli vuoro löytää jalkineet, siinä syntyi ensimmäisiä vaikeuksia. Itselleen säkkiin äiti pani pitkävartiset nauhalliset kengät. Niitä hän oli aina käyttänyt kirkkomatkoilla. Jalassaan hänellä olivat tavalliset kengät, ne hän jätti jalkaansa matkaan lähtiessä. Mutta meillä pojilla ei kunnan jalkineita ollutkaan. Varhaisesta keväästä aina pakkasiin asti me juoksentelimme paljain jaloin. Mitä tehdä? Äiti käski kaivamaan esille kaikki jalkineemme. Löytyihän niitä, kuluneita ja rikkinäisiä.

- Olisipa isä, näistä sais vielä jalkaa pantavaa, äiti päivitteli tarkastellessaan jalkinekasaa.

Ensi kertaa pitkästä ajasta äiti lausui isä-sanat. Mitä hänen mielessään liikkui, emme sitä osanneet edes arvata. Hän istahti taas kerran penkille ja kuivasi päähuivin kulmalla kyynelensä.

- Missä se Junni on näin kauan? äiti oli huolissaan. – Mein koht pitäisi lähteä, eikä häntä vaa ole...

Meillä Shurin kanssa oli suuri työ valita kasasta itsellemme ja Junnillekin käyttökelpoiset jalkineet. Äiti tuli apuun ja määräsi mitä kukin meistä panee jalkaansa.

Minä sain Junnin kengät, Junni Shurin ja Shuri Paulin saappaat, joita tämä oli käyttänyt armeijaan menoon asti. Niin ongelma tuli ratkaistua. Huomasimme ikkunasta,

että lähinaapurit olivat kampsuineen jo ulkona. Äidille tuli entistä suurempi hätä Junnista. Ääneen hän arvaili, että poika tulee suoraan rautatieasemalle, koska kaikki lähikylien ihmiset varmasti lähtevät samalla junalla.

Äiti auttoi minulle säkin selkään, itse en jaksanut sitä nostaa. Shurilta se kävi helposti, hän oli kuitenkin viittä vuotta minua vanhempi. Junnin säkin äiti sitoi omaansa ja nosti taakan olalleen: äidin oma säkki ompelukoneineen oli selkäpuolella ja Junnin edessä. Me Shurin kanssa kiiruhdimme ulos, äiti tuli perässä.

Huomasimme, että hän kääntyi takaisin suuren puolen ovelle asti ja sanoi: ”Herra Jeesus siunatkoon... Hyvästi...”

Säkki oli painava. En jaksanut kävellä äidin ja veljen perässä. Äiti pysähtyi tuon tuostakin odottamaan, ei hänkään voinut minua auttaa kun hänen omakin kantamuksensa oli painava. Kylän raitilla oli pitkä jono. Se eteni hitaasti rautatieasemaa kohti, minne meidän kylän puolelta matkaa oli noin kilometri.

Juna seiso, ja sen edessä oli ihmisiä kuin muurahaispesässä. Meille osoitettiin, mihin vaunuun piti nousta. Härkävaunut olivat korkeat, ja oven eteen oli asetettu lautatikapuut. Kylän miehet autoivat nostamaan säkkimme, sitten nousimme itsekin junaan. Äiti pani säkkimme nurkkaan, käski meidän istua niiden päälle ja itse lähti etsimään Junnia.

Vaunu täyttyi. Lapsia ei päästetty ulos. Alkoi olla tukahduttavan kuuma. Itkua ja huutoja kuului joka puolelta. Juna nytkähti. Joku sanoi, että veturi kytkettiin. Äiti nousi itkettyneenä vaunuun, ja pian lähdettiin liikkeelle.

- Löysitkö sie, Amalia, poikais? naapurit utelivat.

- En, kuului vastaus. Hiukan rauhoituttuaan äiti kertoi, että hän meni saksalaisupseerin luo ja tulkin avulla selitti, ettei hänen yhtä poikaansa ole; minne hän on joutunut, ei ole tietoa. Saksalainen oli vastannut, ettei yhden pojan takia juna jää seisomaan ja antoi veturinkuljettajalle merkin lähteä liikkeelle.

- A miss siul on Pauli-poikais? kyseltiin äidiltä.

- En tiije... äiti vastasi. - Mislie tiälpäin sotti.

Taakse jäi koti, taakse jäi Junni- ja Pauli-veli, taakse jäi kotikylä ja Kikkerin rautatieasema.

Tuskaiset huudot, itku ja rukoukset jatkuivat vaunussa pitkään. Koti, entinen elämä, Inkeri, hyvästi.

Juna jyskytti Viroa kohti. Sieltä jatkettaisiin matkaa laivalla Suomeen. Se olisi matkan määränpää. Sinne oli vielä pitkä matka.

Juna pysähtyi rautatieasemilla, ja tällöin miehet kävivät hakemassa vettä. Muita vaunuista ulos ei päästetty. Joskus juna seisoj pitkäänkin, kun venäläiset lentokoneet pommittivat. Junaan ei yksikään pommi kuitenkaan osunut, ja matkaa taas jatkettiin. Eväät matkan aikana hupenivat. Muonitusta ei ollut järjestetty. Siinä tuli monelle mieleen, että kotiin jäivät karja, pelloille sato, jota ei varmasti kukaan inkeriläisten lähdeyttä nostanut. Mistä löytyisi talteenottajia, ja keitä ne olisivat? Näistä ja monista muista asioista aikuiset keskustelivat.

Mutta mitä pieni ihminen olisi voinut tehdä siinä suuressa maailmassa, missä käytiin armotonta sota.

Juna saapui Viroon, Kloogaan. Mäntymetsässä pitkiä parakkeja, niihin meidät majoitettiin. Jo ensimmäisenä päivänä annettiin ruokaa, tosin niukasti. Monella oli vielä kotoa otettuja eväitä.

Äiti rupesi etsimään Junnia. Hän kävi monessa paikkaa viranomaisten puheilla, kierteli parakeissa. Me Shurin kanssa myös etsimme. Mutta tuloksetta. Junnia emme mistään löytäneet.

Leirillä suoritettiin lääkärien tarkastukset, toimitettiin pakkorokotukset, jatkuvasti tehtiin täitarkastuksia. Kun tällainen toimitus alkoi, äiti antoi puhtaan aluspaidan. Jos täitä löytyi, kaikki vaatteet piti viedä täisaunaan. Sitä ei kukaan toivonut. Ja jos täitä löytyi samalta henkilöltä useamman kerran, se tiesi pitempää aikaa karanteenileirillä olemista.

Viimein tuli se päivä, kun meille ilmoitettiin, että pääsemme lähtemään Suomeen. Sitä ennen jokaisen aikuisen ja neljätoista vuotta täyttäneen piti allekirjoittaa paperi, että siirtyy Suomeen vapaaehtoisesti.

SUOMESSA

Suomeen pääsimme

Laivaan noustiin hämärän tullen. Tilat täyttyivät, ja väkeä tuli koko ajan lisää. Oli yhtä ahdasta kuin kotoa lähtiessä härkävaunussa. Meidän Shurin kanssa teki mieli mennä kannelle, mutta äiti piti kovaa kuria eikä päästänyt. Pian naiset kaivoivat pusseistaan virsikirjat, ja hämärän valon varassa lauloivat virren toisensa perään. Laivan henkilökunta ja samanlaisiin vaatteisiin pukeutuneet naiset, joilla oli kummallinen nimi – lotta, liikkui ruumasta ruumaan seuraten, onko kaikki hyvin. Pian he toivat kattilat, ja meille tarjottiin puuroa. Lautasella oli pyöreä pala voita. Se sulii kuumassa puurossa, mikä maidon kanssa maistui kuin sitäkin maukkaampi herkku. Sen lisäksi saatiin myös ohut pala kovaa leipää, sitä sanottiin näkkileiväksi. Ensi kertaa saimme sitä syödä. Ruoka maistui, sitä oli vähän, mutta lisää ei annettu.

Laivakoneiden ääni voimistui, ja huomattiin, että lähdettiin liikkeelle. Ei aikaakaan, kun laiva alkoi keinua, ja aikuiset yksi toisensa jälkeen rupesivat oksentamaan. Laiva keinui keinumistaan, ja meistä pojista se oli miellyttävää, meitä kun aikuisten meritauti ei vaivannut. Matka laivalla oli meille mieleen – oltiinhan ensimmäistä kertaa laivassa. Keskenämme rupattelimme, minkälainen se Suomi on, kun näin mukavasti meitä sinne viedään. Ei aikaakaan kun uni alkoi painaa, ja nukuttiin siinä missä vain tilaa löytyi.

Aamulla oltiin rannassa. Paikan nimi oli Hanko. Olimme siis Suomessa. Tarjottiin taas ruokaa, se oli samaa mitä illallakin. Sitten annettiin käsky poistua laivasta. Taas säkki selkään. Huomasin, että kulkiessaan äiti vilkuili koko ajan sivuilleen – sattuisiko löytämään Junnin. Koska minun ja Junnin välinen ikäero ei ollut suuri,

tunsin, että minulta jotain koko ajan puuttuu. Sitä paitsi Junni oli minua vilkkaampi ja rohkeampi, pysyin usein hänen perässään ja suojassaan. Hän ei koskaan antanut toisten poikien loukata minua, piti puoliani.

Taakka painoi. Junalle saakka piti kestää. Äiti hoputteli, mutta en jaksanut sen nopeammin kävellä. Hiki valui, olkapäitä koski. Miten helpolta tuntui, kun laskin säkin selästäni vaunun edessä. Noustiin taas härkävaunuun. Se vaikutti komealta, olihan se suomalainen.

Meidät tuotiin Nummelaan ja majoitettiin teatterirakennukseen, missä oli kaksikerroksiset makuulavat. Me Shurin kanssa pääsimme nukkumaan ylälavalle, äiti alakerrokselle. Alkoivat taas lääkärintarkastukset ja rokotukset sekä täiden etsinnät. Sanottiin, että karanteeni kestää kolme viikkoa. Aikaa saimme viettää vapaasti. Sisällä oli ahdasta, ja me lapset olimme paljon ulkona ja kävimme myös asuintaajamassa. Moni meistä ei koskaan ollut käynyt koti- ja naapurikylää kauempana, ja siksi se vaikutti kaupungilta. Kauniit ja maalatut talot, ei mitään hökkeleitä. Ihmiset hyvin pukeutuneita, aivan kuin kaikki olisivat kirkkomatkalla. Kun mukanamme oli aikuisia, niin vastaan tulevat tervehtivät ”Hyvää päivää”, yksikään ei sanonut ”Terve”, mikä oli meille tuttu tervehtimissana. Elämä tuntui rauhalliselta. Ei pommituksia eikä tulipaloja. Jo ensi päivästä lähtien Suomi vaikutti kauniilta ja lupaavalta. Hyvä että pääsimme Suomeen!

Aikuiset kävivät vuoron perään jossakin toimistossa. Sieltä palattuaan he tiesivät kertoa, että kohta päästään leiriltä pois. Minne, siitä ei ollut tietoa. Ja niin sitten tulikin se päivä, kun ensimmäiset perheet lähtivät. Ne olivat työikäisiä perheitä, kenellä ei ollut paljon lapsia.

Päivät ja viikot kuluivat. Äitiä harmitti, ettei meitä kukaan huoli. Tuli joulu joulukuusineen. Äiti puki meidät parhaimpiin vaatteisiin. Meitä kävivät tervehtimässä ”suuret herrat”, kuten aikuiset asian ilmaisivat. Pappi piti jumalanpalveluksen, meille lapsille annettiin lahjoja. Ensi kertaa saimme maistella lakritsaa. ”Litentsit ovat parempii”, sanoivat isommat pojat, jotka muistivat vielä karamellin maun. Ruokakin oli sinä päivänä parempaa, annettiin jopa pullaa.

Me viivyimme leirillä pitkään. Tuli uusia siirtolaisia, ja äiti uteli heiltä, eikö sattuisi

heidän joukossaan olemaan Junni Mutasta, poikaa Suuren Kikkerin kylästä.

Kukaan ei ollut kuullut tällaista nimeä. Äiti huokaili ja pyyhki kyyneleitä päähuivinsa kulmalla.

Uusi koti ja uudet tavat

Viimein tuli meidänkin vuoro lähteä leiriltä. Meidät pusseineen, joissa oli koko omaisuutemme, saatettiin hevosella rautatieasemalle. Nousimme junaan, oikeaan matkustajavaunuun. Äidille oli annettu tarkat ohjeet, minne meidän piti matkustaa, sanottiin, että määränpäässä meitä ollaan vastassa. Vaunussa oli paljon sotilasväkeä, ja se palautti ajatukseen, että sota jatkuu. Me Shurin kanssa pääsimme istumaan ikkunan ääreen. Seurasimme ohi vilahtelevia taloja ja rakennuksia, metsiä ja peltoja. Ei aikaakaan kun nukahdin. Nukuin varmasti pitkään, kun minut piti herättää.

- Kohta on Inkeroinen, äiti sanoi. – Mein pittää siin männä pois.

Kannoimme säkkimme lähemmäksi ovea. Kun juna pysähtyi, äiti laskeutui ensimmäisenä ja otti meiltä vastaan tavaramme. Paikalle tuli mies ja kysyi äidiltä:

- Sinäkö olet Amalia Mutanen?

- Mie se olen.

- Ja nämä ovat sinun poikasi?

- Nii ovat.

Mies kantoi säkkimme rekeen, istutti meidät pehmeiden heinien päälle. Ne tuoksuivat kotoisan tutuilta, jännityskin katosi.

- Peitetään jalat viltillä, ettei tulisi kylmä. Meillä on matkaa kymmenen kilometriä, ja pakkastakin on parikymmentä astetta.

Koko matkan mies kyseli, ja äiti vastaili. Ensin piti kertoa meidän nimemme.

- Tiä pienempi on Petja ja suurempi on Shuri...

- Ovatko ne lempinimiä?

- No nii myö heitä koton kutsutaa. Täys nimi on Pietari ja Aleksanteri.

- Meillä nämä nimet muuttuvat. Emme me osaa niitä oikein lausuakaan. Kelpaako

– Pekka ja Santeri?

- No eiks kelpaaki, äiti suostui.

Ja niin me veljen kanssa uuteen paikkaan ajaessamme saimme uudet, suomalaiset nimet. Toistelin itsekseni ”Pekka, Pekka”. Alussa nimi vaikutti oudolta. Shurin nimen hyväksyin heti, se oli lyhyempi kuin Aleksanteri, vain loppuosa.

- Ja Amalia-nimi on meille tuttu, mies puheli. – On sellainen laulukin: ”Amalia armas, kotikylän lapsi...” Oletko kuullut?

- En ole. Ei meil Inkeris sellaista laulua laulettu, äiti vastasi.

- Teillä laulettiin varmasti venäläisiä ja kommunistien lauluja?

- No, lauletti niitäkii, mutt kyl meil on Inkeris omiiki laululoi.

- Osaatko niitä?

- No, en mie nyt. Nuorena lauletti liekkulaululoi ja pitolaululoi, ol meil omat piirilaulut, äiti muisteli. – Mutt viime aikoin enemmän virsii, ko uskontoki tul vappaaks.

Peitteen alla ei ollut kylmä. Mies hätyytteli hevosen joskus juoksemaan, ja tällöin keskustelussa tuli tauko. Pian maantieltä käännettiin vasemmalle, ajettiin mäkeä alas ja talon edessä pysähdyttiin. Oli jo pimeä, eikä näkynyt minkälainen talo ja mitä sen ympärillä oli. Meidät ohjattiin sisään. Kirkkaat sähkövalot sokaisivat silmät. Iso keittiö pitkine pöytineen, sen takana keski-ikäinen nainen, lähempänä hellaa pienellä jakkaralla istui vai seisoi pienikokoinen nainen, jolla olivat pienet kuin lapsen kädet. Näky hämmästytti meitä.

- Tässä ovat Amalia ja hänen kaksi poikaansa, mies sanoi. – Tämä pienempi on Pekka ja isompi Santeri. Näin minä olen nämä pojat ristinyt.

- Tervetuloa, nainen pöydän takana sanoi. Hän istui paikallaan, ei nousut tervehtimään tulijoita. Pienikokoinen nainen laskeutui ketterästi jakkaraltaan, ja koska olin hänen lähellä, hän liukui luokseni. Hän oli minuakin pienempi ja liikkui kummallisesti polvillaan. Hän ojensi kätensä sanoen: - Elina.

Puristin kättä. Se ei ollut tavallinen käsi, vaan jonkinlainen tynkä. Sormet olivat pienet, ja ne olivat koukussa. Hämmästyin. Elina huomasi sen ja meni samassa

tervehtimään äitiä ja Shuria. Hän liikkui polvillaan aika liukkaasti. Hänellä tuntui olevan vain pää tavallisen ihmisen kokoinen. Lyhyt tuuhea tukka oli huolellisesti kammattu, hän vaikutti naiselta, eikä alaikäiseltä tytöltä.

Laukaistakseen hämmennyksemme mies esitteli itsensä ja vaimonsa.

- Minä olen Manne, ja hän on vaimoni, Lyyli. Tuo on Elina, minun siskoni. Sukunimi on meillä kaikilla Leinonen.

- Näytä heille missä he tulevat nukkumaan, nainen pöydän takana sanoi.

Mies avasi oven viereiseen huoneeseen ja pani valot päälle. Isossa huoneessa nurkassa seisoj puusänky, vähän kauempana oli toinen samanlainen.

- Tuossa ovat teidän makuutilat, ja koko tämä huone on teidän käytössänne.

Mies kantoi säkkimme huoneeseen. Myöhemmin saimme tietää, että Elinalla on oma huoneensa ja isännällä ja emännällä omansa. Huoneen kalustosta minua ihmetytti keinutuoli. En ollut koskaan sellaista nähnyt. Menin sitä katsomaan ja uskalsin käydä istumaankin. Se keinahti ja olin ihmeissäni, miten miellyttävää oli siinä istua ja keinua.

Meidät kutsuttiin syömään. Lyyli-emäntä istui samassa paikassa, Elina kantoi hellalta ruokaa pöytään. Isäntä istahti pöydän päähän, ojensi kätensä viereisellä pikku pöydällä olevalle mustalle laatikolle ja pyöräytti nappulaa. Laatikosta alkoi kuulua miehen ääni. Se oli radio, jollaisen näin ensimmäisen kerran.

- Tässä on muusia, kastiketta ja lihaa. Syökää. Teillä on varmasti jo kova nälkä, Elina puheli.

Kuunneltuaan aikansa mustaa laatikkoa isäntä sammutti äänen.

- Meillä syödään kolme kertaa päivässä ja siihen kellonaikaan, kun radiosta tulee uutiset: aamulla puoli seitsemältä, päivällä puoli yhdeltä ja illalla seitsemältä, isäntä puhui harvakseen että sanat painuisivat mieleemme. – Ja te syötte samassa pöydässä meidän kanssa. Mutta ei mitään välipaloja. Jos myöhästyy, saa ruokaa seuraavan kerran, kun taas kaikki istuvat pöytään. Pojat pannaan kouluun ja Amalian tehtäviin kuuluu karjan hoito, lehmien lypsäminen, pyykinpesu, talon siivoustyöt. Lyylillä on reuma, hän ei pysty tekemään mitään töitä. Kaksi kertaa viikossa häntä käy hieromassa koulumme opettaja, ja hänen kanssaan on jo sovittu poikien

koulunkäynnistä.

Isäntä nousi pöydästä ensimmäisenä. Hän pyöräytti jollakin pelillä sätkän ja sytytti sen. Hän poltti miltei jatkuvasti. Ihmettelin, mistä hän saa niin paljon tupakkaa. Mieleen palasivat kotikylän miehet, joilla oli ainainen tupakanpuute.

Ruoan jälkeen Elina korjasi astiat toiselle pöydälle. Vaivaisesti se häneltä kävi. Äiti rupesi auttamaan, mutta emäntä kielsi: - Amalia katsoo, miten meillä tehdään,

ottaa oppia, ja vasta sen jälkeen saa luvan tarttua töihin. Muuten, mitä sinä osaat tehdä?

- Ossaanha mie... Koko iän olen työtä teht...
- Minkä ikäinen olet?
- Viime joulukuus täytin neljäkymmentäkolme.
- Neljäkymmentäkolme, kyllä, kyllä, olihan niissä papereissakin syntymävuotesi.

Osaatko leipoa?

- Ossaanha mie...
- Lauantaina sitten näytät. Meillä leipää paistetaan lauantaisin.

Äiti ja emäntä keskustelivat vielä pitkään, meitä Shurin kanssa veti omalle puolellemme.

Istuin taas keinutuoliin, Shuri kiersi huonetta ja katseli, mitä siinä on.

Elina tuli ja ojensi minulle ja Shurille vihkoja ja kyniä.

- Tässä on teille kirjoitustarpeet, kirjat saatte koulusta, Elina sanoi. – Kouluun lähdette ensi maanantaina. Nämä päivät siihen saakka tutustutte maisemiin. Sinä, Santeri, olet käynyt koulua Inkerissäkin?

- Olen. Kaks vuotta venäläistä, a sit suomalaista.
- Ja osaat kumpaakin kieltä? Elina ihmetteli.
- Ossaanha mie...
- Entä Pekka?
- En mie kouluu ole viel käynt, mutt lukkee ossaan.
- Ihanko totta?

Elina otti pöydältä sanomalehden ja ojensi sen minulle.

- Lue otsikko, tämä mikä on isoilla kirjaimilla, hän osoitti eriskummallisesti koukeroisella sormellaan.

- ”Inkeriläisiä saapuu Suomeen”, luin ja annoin lehden takaisin Elinalle, ettei hän pyytäisi lukemaan lisää.

- Hyvä. Sinä oletkin valmis ensiluokkalainen.

Koulunkäynti alkaa

Lauantaina koulun opettaja kävi hieromassa emäntää, ja sain tutustua opettajaani. Hän oli ensimmäisen ja toisen luokan opettaja nimeltään Alli Meriniemi. Shurilla tulisi olemaan toinen opettaja, koska hän menisi kolmannelle luokalle.

Maanantaina äiti saattoi meidät koululle saakka, sinne oli matkaa kaksi kilometriä. Ensimmäinen ja toinen luokka olivat alakerrassa, kolmas ja neljäs yläkerrassa. Shuri meni sinne. Opettaja näytti, mihin minun piti istua. Pulpettinaapurina oli Liisa-tyttö. Opettaja antoi samassa minulle kaksi kirjaa. Luokalle hän sanoi:

- Meillä on nyt uusi oppilas. Hän on Pekka Mutanen, inkeriläinen. Te tiedätte, että inkeriläisiä siirretään sotatoimialueelta Suomeen. Mutasen perhe sijoitettiin Manne Leinoselle.

Näin alkoi elämämme Suomessa Anjalan pitäjän Muhniemen kylässä. Ja minä sain aloittaa koulunkäynnin – Suomessa ja oikeassa koulussa. Koulunkäynti ei ollut meille Shurin kanssa vaikeata. Opin tulemaan muiden lasten kanssa toimeen. Heitä kiinnostivat monet asiat: osaanko minä ryssänkieltä, paljonko meillä oli kylässä ryssiä, miksi meidät vietiin koti-Inkeristä pois. Ensi kertaa sain kuulla ryssä-sananan enkä alussa ymmärtänyt, mitä se sana oikein tarkoitti, meillä kun kotikylässä ei tuota sanaa käytetty. Mutta muuten minuun ja Shuriin kaikki koululaiset suhtautuivat suopeasti. Opimme välitunneilla leikkimään suomalaisia pelejä, ja koulusta palasimme aina yhdessä. Joskus juoksimme kilpaa, ja tällöin matka tuntui lyhyeltä.

Äiti tutustui opettajaani ja pyysi häntä auttamaan Junnin asiassa. Opettaja otti äidiltä tarvittavat tiedot, kirjoitti jonnekin, ja me jäimme toiveikkaina odottamaan vastausta. Aikaa myöten vastaus tulikin, mutta ei se meitä lohduttanut. Tämän jälkeen äitikin tottui varmasti ajatukseen, että sota on sotaa, ja siinä on surma jokaisella lähellä.

Opettajani Alli Meriniemi kutsui minut hyvin usein kotiinsa, joka oli samassa koulurakennuksessa. Hänellä oli ollut ottopoika, joka oli kaatunut sodassa, sen me kaikki tiesimme. Opettaja etsi varmasti minusta korviketta ja piti minua kuin omaa poikaansa. Lauantaisin hänellä oli kahvin lisäksi vehnäpullaa. Sokeriakin sai panna kuppiin enemmän kuin yksi pala. Hän uteli jatkuvasti, millainen oli ollut elämämme kotikylässämme Inkerissä. Saman tien hän korjasi, kun satuin sanomaan inkeriläisen sanan. Hän muistutti tavallisesti aina, ettei koti-inkeriä saa unohtaa, mutta kirjakieli, suomi, pitää osata.

Pääsimme kesälomalle, saimme todistukset. Minun todistuksessani oli käytös kiitettävä 10, huolellisuus ja tarkkaavaisuus kiitettävä 9, muissa aineissa tyydyttävä 7, vain ympäristöoppi ja askartelu olivat välttävä 6. Toiselle luokalle kuitenkin minut siirrettiin. Jokaiselle annettiin puhdas vihko, siihen piti kirjata tunneittain kaikki työt, mitä kesäaikana tulisimme tekemään.

Talon tavat ja kotityöt

Jossakin riehui sota, meillä oli rauhallista. Ei pommituksia, ei kuolemaa, ei nälkää eikä ainaista pelkoa.

Isännän kuri piti paikkansa. Ruokaa sai kolme kertaa päivässä. Olipa isäntä missä työssä tahansa, uutisten aikana hän istui pöydän takana. Hän kuunteli tarkkaan kaikki sotatoimia koskevat uutiset. Siihen hänellä oli oma syynsäkin: hänen ainoa lapsensa, Leevi-poikansa, oli rintamalla. Harvoin isäntä kommentoi uutisia tai vaihtoi mielipiteitään toisten, edes vaimonsa kanssa.

Meidän Shurin kanssa tehtäviin kuului kantaa polttopuut puuvajasta. Shuria käskettiin kantamaan myös vettä kaivosta. Jos sattui niin, että isäntä tai emäntä huomasi

vesiastiassa vähän vettä, Shuri komennettiin sitä hakemaan. Eikä sillä ollut merkitystä, mitä sillä hetkellä poika teki, lukiko läksyjä tai oli muissa hommissa.

Vapaa-aikana me saimme olla omassa huoneessa. Se oli aika avara. Ison pöydän takana meille kummallekin oli tilaa lukea läksyt. Mutta pian tällainen vapaus meiltä loppui. Kotkan kaupungista taloon tuli sotaa pakoon eräs kaupunkilaisrouva, Tyyne. Hänen miehensä oli rintamalla ja kaksi alaikäistä lasta oli lähetetty Ruotsiin. Huoneeseen asetettiin vielä yksi sänky. Kaupunkilaisena Tyyne oli meille uusi näky. Arkipäivinäkin hän pukeutui hyvin hienoihin vaatteisiin aivan kuin olisi ollut menossa kirkkoon. Huoneeseen hänestä levisi voimakas tuoksu, mihin me maalaisihmiset emme olleet tottuneet. Hän ei tehnyt mitään talon töitä, paitsi että valmisti itselleen ruoan.

Kevättalvella 1944 talon poika Leevi tuli sodasta lomalle. Hän oli komea nuori mies, sotilaspukuaisena hän teki meihin suuren vaikutuksen: emmehän olleet vielä kertaakaan nähneet suomalaista sotilasta läheltä. Huomasimme, että kaupunkilaisrouvakin ihaili häntä, kyseli yhtä ja toista, mutta Leevi vastaili lyhyesti ja vältellen. Monet kerrat Tyyne yritti lähennellä Leeviä, tämä torjui kaikki yritykset, mistä

Ainoa kuva sodan aikana Suomessa. Pekka, toinen vasemmalta, takana valkoisessa paidassa Shuri, kotkalainen rouva ja naapuritalojen poikia Manne Leinosen talon pihalla. 1944.

kaupunkilaisrouva silminnähdessä kiukustui eikä edes sitä peitelty. Loma ei ollut

muutamaa päivää pitempi, ja Leevi jätti jäähyväiset isälle ja äidille ja matkusti takaisin sotaan.

Samana kevättalvena me saimme kirjeen Pauli-veljeltä. Hän kirjoitti, että heidät oli Saksan armeijasta siirretty Suomen armeijaan, ja että hän on Karjalan Kannaksella. Uutinen oli meille kaikille, mutta ennen kaikkea äidille erittäin iloinen.

”Yks poika löytyi, löytyispä viel toinenki”, äiti sanoi hyväntuulisena. Muutaman viikon kuluttua Pauli tuli lomalle. Hän oli suomalaisessa univormussa kuin Leevikin, aito suomalainen sotilas. Isäntä kyseli koko ajan Paulin asioita, tämä kertoi, miten heidät siirrettiin Saksan itärintamalta Viron kautta Hankoon, missä heidät puettiin suomalaisiin tamineisiin. He eivät ole vielä valaa vannoneet, se tapahtuisi myöhemmin. Kaikki inkeriläismiehet olivat tyytyväisiä päästyään Suomeen, minne olivat muuttaneet jo miltei kaikki inkeriläiset miehitysalueelta. Heidän yksikkönsä oli Erillinen Pataljoona kuusi.

Pauli viipyi lomalla kokonaisen viikon, ja me Shurin kanssa ihailimme veljeämme. Hän oli minua yhtätoista vuotta ja Shuria kuutta vuotta vanhempi. Minusta hän oli aikuinen mies, iso ja harteikas, joka jossain määrin korvasi puuttuvan isän. Pikkuveljet katsovat vanhimpaan veljeensä, etenkin kun ikäero on huomattava, alhaalta ylöspäin. Pauli oli puolestaan kiinnostunut meidän koulunkäynnistä, seurasi äidin kovaa työtä.

Pauli matkusti pois, ja meille syntyi uusi toive, etteikö Junnikin löytyisi. Äiti pyysi vielä kerran opettajaa auttamaan, tämä kirjoitti taas jonnekin. Lohdutusta siitä oli vähän: vastauksessa sanottiin – ei mitään tietoa.

Äidin ensimmäiset kyyneleet Suomessa

Aamuvuodelta aina myöhään iltaan äidillä kädet olivat täynnä työtä. Emäntä keksi hänelle aina uusia ja uusia tehtäviä. Etenkin kun alkoivat kevätistutukset. Kasvitarha oli iso, se piti panna kuntoon ja suorittaa istutukset. Meille Shurin kanssa annettiin kummallekin oma penkki, siihen sai kylvää porkkanaa ja naurista omaa käyttöömmek varten. Samoin me saimme kumpikin yhden herukkapensaas. Vain siitä me tulisimme saamaan marjoja, ei muista pensaista eikä yhdestäkään luumuja

omenapuusta. Olimme jo tottuneet talon kovaan kuriin, kun muutaman kerran olimme jääneet ilman ruokaa emmekä saaneet välipalaa vaikka pyysimmekin.

Kesätöitä meille Shurin kanssa riitti aamusta iltaan. Entisten jokapäiväisten töiden lisäksi kesä oli vuoden kiireisintä aikaa. Isäntä otti naapuritalon isosta lap⁴⁶ siperheestä vanhimman pojan töihin koko kesäajaksi. Lasse oli hiukan Shuria vanhempi, ja useimmiten yhdessä he tekivätkin töitä. Minun tehtäviini kuului hellapuiden hankkiminen talon ympärillä olevasta metsästä, kaikkien kasvipenkkiä kitkeminen, Lassen ja Shurin pilkkomien halkojen latominen pinoon. Mutta kun alkoi heinänteko, silloin minulla oli erittäin vastuullinen työ. Heinät niityltä latoon ajettiin hevostärryillä, joissa oli häkki, ja minun piti talloa heinät, jotta kuormaan sopisi enemmän. Heinänteossa äitikin oli mukana. Hänet päästettiin pellolta pois vain lehmien lypsyajaksi. Sitä paitsi kesällä isäntä kävi aamulla joka toinen päivä järvellä, missä hänellä oli kymmenkunta katiskaa. Äidin piti perata kalat, kukaan muu sitä työtä ei tehnyt.

Talon pojalta Leeviltä kirjeitä ei tullut moneen viikkoon. Isäntäväki oli huolissaan. Mutta kun ei saapunut kuolinilmoitustakaan, arveltiin, että poika oli joutunut vangiksi. Isäntä rupesi kuuntelemaan radiolähetyksiä, joissa kerrottiin sotavangiksi joutuneista suomalaisista. Leevin nimeä ei mainittu kertaakaan. Huoli pojasta masensi isännän niin kovasti, että hän oli useasti ärtyisellä tuulella. Tällöin oli parempi pysyä hänestä kauempana.

Eräänä päivänä Shuri ei tullut lounaalle. Me kaikki olimme jo nousseet pöydästä pois, mutta Shurista ei ollut mitään tietoa. Äiti kysyi isännältä, olisiko tämä lähettänyt pojan jotakin tekemään. Isäntä ärähti äkäisesti ”Mistä minä tiedän missä hän on!” Sillä kertaa emme olleet kovinkaan huolissamme, koska luultiin että Shuri viipyy vain jossakin omilla teillään. Mutta kun Shuri ei tullut illallisellekaan, eikä sitten yöksikään, huoli valtasi äidin. Hän uteli isäntäväeltä, tiesivätkö he jotakin pojasta, vastaus oli tily, eikä äiti uskaltanut enää kyselläkään.

Kului kaksi päivää. Shuri oli yhä kadoksissa. Äidin valtasi huoli. Iltamyöhällä olin päivätöiden jälkeen kitkemässä ryytipenkkiä. Äiti tuli luokseni.

- Isä hävis, Junnist ei ole mittää tietoo, ja nyt Shuri... Hän pyyhki huivilla silmänsä.

- Hyvä Jumala tätä mein elämää...

Rauhoittelin äitiä miten sen ikäisenä osasin, mutta äiti vain itki ja itki.

- Männää nukkumaa, on jo aikaki.

Sen yön nukuin äidin sängyssä, muulloin me nukuimme Shurin kanssa yhdessä.

Kolmantena päivänä Shuri ilmestyi keittiöön. Emäntä istui omalla paikallaan ikkunan ääressä. Oli selvää, että pojan on nälkä, mutta emäntä läksytti tapansa mukaan:

- Sinulle on sanottu, että omenoita ei saa ottaa. Teillä Pekan kanssa on oma marjapensas, vain siitä pensaasta saatte syödä, ei mistään muusta.

Lounaaseen asti oli vielä paljon aikaa, Shurin oli nälkä, mutta emäntä ei antanut yhtään mitään.

- Kun olet aamiaiselta myöhästynyt, et saa välipaloja. Sen tiedät.

Myöhemmin kävi selville, että Shuri oli ottanut omenapuusta omenan, isäntä näki ja kun oli menossa valjastamaan hevosta, ruoski poikaa ohjaksilla. Selkäsaunan jälkeen Shuri juoksi metsään ja piiloutui myöhemmin heinälatoon, missä oli kaikki kolme päivää. Isäntä ei ollut tapahtuneesta puhunut mitään, mutta äiti taisi tehdä omat päätöksensä.

Muutto uuteen paikkaan

Kesäkuussa 1944 sota sai uuden käänteen – alkoi suurhyökkäys. Entistä tarkemmin isäntä kuunteli uutisia rintamalta. Hänen käytöksensä kävi yhä huolestuneemmaksi, mikä tavalla tai toisella alkoi tuntua kaikessa. Isäntä palkkasi lisää työvoimaa, jotta kesätyöt ja sadonkorjuu sujuisivat joustavasti. Omankin väen työtaakka kävi yhä raskaammaksi. Sunnuntaikin muuttui tavalliseksi työpäiväksi. Äitiä tämä harmitti: hän ei saanut edes kuunnella radiosta jumalanpalvelusta. Heinäntekokausi päättyi, ja samassa ruvettiin korjaamaan viljaa, kun sää oli suotuisa ja työvoimaakin riitti.

Syksyn tullen lähdettiin kouluun, mutta aluksi käynnistyivät vain alaluokat.

Shurin koulunkäynti alkaisi vasta lokakuun alussa. Yläluokkien koululaisten voimaa käytettiin hyväksi nimenomaan sadon korjuussa. Meille alaluokkalaisille se tiesi sitä, ettei koulun keittiöstä tullut ruokaa, vaan jokaisella piti olla eväät kotoa. Pullo maitoa ja voileipä oli jokaisella repussa. Sitä paitsi käytiin hyvin usein tilallisten pelloilla, mistä sato oli jo korjattu, keräämässä tähkiä. Tähkät puitiin ja myllyssä jauhettiin. Näin saatiin jauhoja joulupullia varten.

Kävin mielelläni koulussa. Kesän työtulokset laskettiin ja palkinnot jaettiin. Palkintona oli erivärinen rintamerkki – kirves. Minun tulokseni oli hopeakirves (sen sai kun oli tehnyt neljä mottia halkoja). Muutama poika luokastamme sai jopa kullavärisen kirveen, eniten tuli pronssikirveitä. Yksikään ei jäänyt ilman palkintoa. Opettaja kiinnitti neulan kärjessä olevan kirveen rintaan. Asiasta puhuttiin välitunnilla, kerrottiin kuka mitäkin loma-aikana oli tehnyt. Jokainen oli ylpeä rintamerkistään. Sota Suomen osalta päättyi syyskuussa 1944, solmittiin välirauha. Kyläämme alkoi sodasta palata miehiä. Leevi Leinosesta ei vaan ollut mitään tietoa. Isäntä ja emäntä, ja heidän mukanaan koko talon väki, oli surullisella mielellä. Asia koski kaikkia. Pauli-veljeni pääsi myös siviiliin. Hän kävi pikaisesti luonamme ja matkusti sitten Helsinkiin, missä hänelle oli luvattu työpaikka olutpanimossa. Veljeni käynti masensi entistä enemmän isäntäväkeä: jotkut pääsevät sodasta kotiin, ja heidän pojastaan ei ole edes mitään tietoa.

Eräänä syyspäivän iltapuolella talomme eteen ajoi hevoscarru. Äiti oli jo ajat sitten kertonut isännälle muutostamme toiseen paikkaan. Miten tämä heidän välinen keskustelunsa kävi ja minkä äiti oli ilmoittanut muuton syyksi, siitä me Shurin kanssa emme saaneet koskaan tietää – äiti ei meille kertonut. Koska äiti oli käynyt etsimässä uutta paikkaa, emme siitäkään saaneet tietää. Joskus sunnuntaisin äiti sai luvan käydä naapurikylässä tapaamassa inkeriläisperhettä, varmasti sellaisella matkalla hän oli käynyt sopimassa uudesta työpaikasta.

Meidän vähäinen omaisuutemme kuormattiin carruille, isäntä ja emäntä eivät hyvästelleet meitä, vain Elina tuli kaikkia kättelemään. Elina oli meitä kohtaan erittäin ystävällinen. Hän muisti meidän syntymäpäivämme, ja syntymäpäiväamuna herätessämme sängyn vierelle oli pantu tuoli, jolla oli lahja. Meitä Shurin kanssa hän auttoi kotitehtävissä. Siinä hän oli meille kuin kotiopettaja. Kun hevoscarru

lähti liikkeelle, Elina huiskutti kättä, isäntä tuprutteli savuja, emäntä katsoi lähtöämme sisällä ikkunan ääressä istuen.

Elämää Wredebyssä

Wredebyn kartano oli samassa kylässä. Isosta puutalosta meille annettiin huone, jossa oli myös hella. Äiti oli päässyt lypsäjäksi. Työtaakka ei paljonkaan helpottanut entiseen paikkaan verraten, mutta äiti oli tyytyväinen. Varmasti Shurin kesäinen tapaus oli syynä muuttoon – hän ei tahtonut odottaa, että meille Shurin kanssa olisi tullut uusia vastoinkäymisiä isännän kanssa: mistä sitä voisi arvata, milloin tämä suuttuu ja alkaa meitä kurittaa.

Äidin tehtäviin kuului lehmien huolto ja niiden lypsäminen. Aamuviideltä hänen piti herätä ja mennä navetalle. Ruokittuaan ja lypsettyään omat 21 lehmää äiti tuli kiireen vilkkaa meitä Shurin kanssa herättämään. Häthätää söimme aamupalan ja äidin saattelemina lähdimme koulumatkalle. Koulu oli sama, mutta matkaa sinne oli nyt viisi kilometriä. Kaikki koululaiset kokoontuivat päätielle, ja siitä sitten lähdettiin eteenpäin. Matkan aikana kerrottiin tarinoita, joskus juostiin kilpaa johonkin merkkipaikkaan asti tai heitettiin keppiä ja sitten juostiin taas kilpaa kepille asti. Se joka sen sai, heitti eteenpäin. Viisi kilometriä taittui näin leikiten. En muista yhtäkään tapausta, että olisimme myöhästyneet tunneilta. Muuttomme uuteen paikkaan ei mitenkään vaikuttanut koulunkäyntiimme.

Kilpailuhenki oli vireillä myös koulun jälkeen. Lähestyessämme Wredepytä lähdettiin juoksemaan kartanon isännän postilaatikkoo kohti. Se, joka kerkisi ensimmäisenä laatikolle, otti postin ja vei sen kartanoon. Tuoja sai tavallisesti palkkioksi jotakin syötävää: lakritsaa, pullapalan tai jonkin pikkuesineen. Harvoin palkkioksi tuli pelkkä ”kiitos”.

Ensimmäisen kerran pääsin viemään postia kartanoon erään pojan kanssa, kun olimme juosseet laatikolle samaan aikaan. ”Mennään yhdessä”, poika oli sanonut. Se olikin minulle hyvä asia, näin sain tietää, minne posti piti viedä. Tultuamme pääovesta sisään, meitä ei oltu vastassa. Poika koputti erään oveen, ja sieltä kuului ”Sisään”. Menimme sisään, ja hämmästyin näkemästäni: iso huone, tauluja seinät

täynnään, vasemmalla seinällä iso matto ja siinä sapeleita ristissä, tikareita ja ampuma-aseita. Ison pöydän takana istui keski-ikäinen mies. Meidän tultua hän kääntyi ottaen silmälasit pois.

- Jahah, posti on tullut. Ja teitä onkin tällä kertaa kaksi kantajaa. Kukas tämä poika on?

Kaverini esitteli minut:

- Hän on täällä meillä uusi, Pekka Mutanen.

- Ai Mutanen. Ja äitisi on Amalia Mutanen, meidän uusi lypsäjä?

Häkellyin, mutta pystyin vastaamaan:

- Kyllä...

- Ja veljesi on ollut rintamalla?

- Kyllä...

- Missä hän nyt on?

- Helsingissä...

- On siis päässyt siviiliin. No niin, no niin... mies puheli ja otti pöytälaatikosta kaksi lakritsapussia ja ojensi meille kummallekin.

Kiitimme kumartaen niin kuin koulussa oli meitä opetettu ja poistuimme huoneesta.

- Meillä oli tuuria sinun kanssasi – kummallekin kokonainen pussi lakritsaa.

Harvoin näin käy.

Koulusta palatessa ei postia laatikossa joka kerta ollut. Mutta mielessäni pidin aina postilaatikkoa ja huomattuani sen, pinkaisin juoksuun. Harva minut silloin tavoitti – juoksin minkä jaloistani irti sain.

Lähtö Suomesta

Jokapäiväinen elämämme jatkui entisellään. Suuressa maailmassa tapahtui mullistuksia, niistä saimme kuulla uutisista. Liittoutuneiden Valvontakomissio saapui maahan, sotakorvausvaatimukset olivat ällistyttävät, uusi sota, Lapin sota oli alkanut. Meitä inkeriläissiirtolaisia koski Valvontakomission vaatimus – kaikkien pitää palata takaisin kotimaahan, Neuvostoliittoon. Äiti kävi naapurikylässä inkeriläisperheen

luona ottamassa selvää, miten olla. Sielläkään ei tiedetty, mikä meillä on edessä. Lopuksi äiti päätti ottaa selvän poliisilta. Hän kävi pitäjän poliisilaitoksella.

- Jos lähдете nyt vapaaehtoisesti, pääsette takaisin kotinne, mikäli se on sodassa säilynyt. Myöhemmässä vaiheessa on pakkosiirto, ja silloin teidät viedään suoraan Siperiaan, poliisi oli opastanut äitiä. Kun äiti kysyi, miten käy hänen pojalleen, joka oli ollut ensin Saksan ja sitten Suomen armeijassa, poliisi rauhoitteli:
- Yleinen armahtaminen elikkä täysamnestia. Ei mitään pelkoa.

Siperia-sanalla oli vaikutusta. Sotaa edeltävinä vuosina tuhannet inkeriläiset olivat joutuneet Siperiaan kulakkeina (näin Neuvostoliitossa leimattiin niitä, jotka eivät vapaaehtoisesti liittyneet kolhoosiin, vaikka laki salli yksityistalouden harrastamisen) tai pakkosiirtolaisina raja-alueilta. Sellaista kohtaloa ei kukaan itselleen toivonut. Oma koti ja rakas koti-Inkeri – niillä sanoilla ja käsitteillä ainakin vanhemman polven ihmisillä oli kova vetovoima. Kaikista vaikeuksista huolimatta, joita he joutuisivat kohtaamaan Inkerissä, sinne teki mieli päästä. Suomi ei läheskään kaikille ollut äiti, vaan emintimä, äitipuoli.

Äiti ilmoittautui vapaaehtoiseen paluumuuttoon.

Toisella luokalla opiskelut minulla menivät paljon joustavammin kuin ensimmäisellä. Inkeriä käytimme äidin ja veljen kesken, mutta muualla kieleni ei erottunut paikallisesta. Ryssäksi ei minua eikä veljeäni koskaan haukuttu. Siihen varmasti vaikutti suuresti se, että vanhin veljemme oli sodassa niin kuin kaikki muutkin suomalaiset nuoret miehet.

Syyslukukausi päättyi. Todistuksessani olivat nyt tyydyttävät arvosanat, eikä yhtäkään välttävää. Koulun joulujuhlissa olin tonttuna siinä missä muutkin luokkamme lapset. Lausuin runoja, lauloin kuorossa ja pyörin piirileikkiä kuusen ympärillä. Joulupulla maistui erinomaiselta – olihan se paistettu omin käsin poimituista vehnätähkistä ja niistä saaduista jauhoista.

Opettajani oli tietoinen meidän lähdöstämme Neuvostoliittoon. Hän ei millään tavoin osallistunut asiaan. Ei päivitelty äidin päätöksentekoa eikä neuvonut jäämään

ja odottamaan, mitä jatkossa seuraisi, jos emme lähtisi. Hän kutsui minut ja Shurin kotiinsa, tarjosi kahvia pullan kera. Jäähvyäisiksi hän suuteli minua poskelle ja ojensi paketin: - Tässä ovat, Pekka, sinun ensimmäisen ja toisen luokan kirjasi. Siinä on myös vihkoja ja muitakin koulutarvikkeita.

Shuri oli saanut vastaavan paketin jo aikaisemmin omalta opettajaltaan Kaisu Oleniukselta., joka oli samalla myös koulun vastaava opettaja. Shurille hän ei ollut yhtä äidillinen kuin Alli Meriniemi minulle.

Tuli se päivä, kun meidän täytyi jättää jäähvyäiset ja lähteä matkaan – 6. tammikuuta 1945. Kokoontumispaikkana oli Kouvola. Juna seisoivat sivuraiteilla, ja lähtijät nostivat omaisuuttaan tavaravaunuihin. Monella sitä olikin paljon. Matkalaukkuja, laatikoita, kasseja ja säkkejä. Oli yksi vaunu lehmille, niiden omistajat pitivät huolta että heinää saataisiin mukaan riittävästi. Heinäpaaleja ahdattiin samaan vaunuun.

Tuli käsky: ”Kaikki vaunuihin!”. Veturi vihelsi. Saattajille heilutettiin kättä tai liinoja oviaukosta. Täyteen vauhtiin junan päästyä ovi vedettiin kiinni. Keskellä vaunua lämmitettiin kamiinaa, ja pian tulikin lämmin olo. Monelle palasi väkisinkin mieleen lähtö Inkeristä. Silloin olivat apeammat tunnelmat. Aikuisilla silmät olivat kyynelissä, niitä kuivattiin ujostelematta, joku itki ääneen. Silloin äitikin oli surusta murtuneena. Nyt mukana oli meitä neljä henkeä, äiti ja kolme poikaa. Junni-veljemme oli hävinnyt sodan melskeissä kuin tuhka tuuleen.

Suomessa inkeriläisperheet asuivat erillään toinen toisestaan. Sukulaiset, tuttavat ja kotikylän naapurit olivat joutuneet eri puolille Suomea. Tavattuun nyt pitkästä ajasta jokaisella oli mitä kertoa omasta elämästään. Moni tuntui haikailevan taakse jäänyttä elämää Suomessa, monet taas olivat hyvillään – palataan kotiin, mikä ilo. Sota Neuvostoliiton ja Saksan välillä jatkui, mutta tiedettiin että kotiseutu on vapaa, saksalaiset ajettu pois, sotaa käydään maan rajojen ulkopuolella. Ei aikaakaan, kun se päättyi kokonaan.

Pauli-veljeni sodan jälkeen. Helsinki, 1944.

VENÄJÄLLÄ

Kurjat olot kotimaassa

Ylitettiin raja. Sodan jälki oli tyrmistyttävä – palaneita ja pommitettuja taloja, raunioita joka puolella, ihmisiä näkyi vain rautatieasemilla.

- Tämä on entistä Suomea, joku kommentoi näköaloja.

Pauli-veli katseli maisemia omalta näkökannaltaan: hän oli kesällä 1944 sotimassa juuri näillä paikoilla. Ovi oli raollaan, ja moni mies, siinä luvussa myös

Pauli, katsoa kurkotti paikkoja. Erään asutuksen ohi junan puskuksessa Pauli sanoi ääneen: ”Tuossa mekin olimme...”

Saavuttiin Viipuriin. Juna siirrettiin sivuraiteelle. Ovi vetäistiin auki. Lammasnahkaturkkinen sotilashenkilö antoi käskyn: kaikki tavarat laskea tarkastusta

varten vaunusta alas. Vaikka oli tammikuun tulipalopakkanen, siinä touhussa

hiki nousi hattuun. Mies kurkisti vaunuun. Nähtyään, että se on tyhjä, tavaroitten

tarkastus sai alkaa. Jokaisen piti esittää tarkastajalle omat laukkunsa ja säkkinsä. Lammasnahkaturkkiset sotilaat kävivät ne läpi. Jos sattui jauhosäkki, sotilas lävisti sen pitkällä terävällä pistimellä. Kirjat, valokuvat ja kaikki muut paperit pantiin eri kasaan, eikä niitä omistajille takaisin annettu.

Tuli meidän tarkastusvuoro. Yhdessä pahvilaatikossa olivat minun ja Shurin koulukirjat. Mies tyhjensi laatikon sisällön lumeen. Pakkasessa kirjat liukuivat leveälle. Seisoin siinä lähellä ja sieppasin yhden kirjan ja pistin sen takkini alle. Mies ei varmasti huomannut, ja minä hiivin väkijoukkoon. Siellä uskalsin katsoa, mikä kirja se oli. Riemastuin – se oli Martti Haavion ”Iloinen aapinen”. En mennyt enää omien tavaroittemme lähelle, ettei kirjaa olisi otettu pois. Saatuaan luvan äiti ja vanhemmat veljet nostivat kaikki pakkauksemme vaunuun. Shurin samoin kuin monet muutkin meidän kirjoistamme ja valokuvistamme jäivät yhteiseen kirja- ja paperikasaan lumeen. Yhtäkään kirjaa tai valokuvaa ei annettu omistajalle. Kun kaikkien tavarat oli nostettu vaunuun, ovi vedettiin kiinni ja varoitettiin, ettei sitä enää saanut avata. Junaan liitettiin vaunu vartiomiehiä varten.

Omaa Aapistani suojelin sitten koko matkan aikana. (Sanottakoon tämän yhteydessä, että Aapinen on kulkenut mukanani koko elämäni aikana ja kestänyt kaikki vaikeudet. Kaikki kolme lastani olen opettanut siitä lukemaan.)

Tarkastuksen jälkeen kaikilla mieli oli apea – näinkö meitä ottaa synnyinmaamme vastaan. Hymy hyytyi jopa niiltä, jotka lähtivät riemuiten takaisin: kotiseudun ja kodin jälleennäkemisen ilo oli pyyhkäisty pois. Mutta vielä apeammaksi menivät mielet, kun juna pyyhkäisi ohi Hatsinan, missä luultiin meidät otettavan vastaan paikallisten vallanpitäjien taholta. Kikkerinkin aseman ohi juna ajoi pysähtymättä. Kai se joskus pysähtyy, ajateltiin, hiili loppuu ja vettäkin pitää veturiin tankata.

Kun juna ensimmäisen kerran pysähtyi, kävi selväksi, että mennään ohi Inkerin. Mutta minne? Kenelläkään ei ollut tietoa, kenellekään ei kerrottu, minne meitä viedään. Vartiomiehet seurasivat, ettei kukaan pääsisi hyppäämään junan liikkuessa eikä kukaan jäisi pois pysäkeillä.

Meidät tuotiin Pihkovan alueen Outovan kaupunkiin. Se oli sodan jäljiltä täysin raunioissa. Meidät majoitettiin kylmään ja puoleksi hajoitettuun kivikirkkoon. Muutaman päivän sisällä kaikki saapuneet vietiin hevoskyydillä lähikyliin. Me jouduimme Hvorostovan kylään, joka oli 30 kilometrin päässä Outovasta ja kymmenisen kilometriä Peipsijärvestä. Sota oli pyyhkäissyt seudun yli kaksi kertaa: ensin Saksa hyökkäsi ja sitten perääntyä. Kokonaisia kyliä oli pantu maan tasalle. Osa asukkaista eli maakuopissa. Meidät sijoitettiin nelihenkisen perheen taloon, missä oli keittiö ja huone. Nukkumatilat kaikilla olivat kylmällä lattialla. Muonaa emme saaneet. Suomesta tuodut ruokatarpeet hupenivat hupenemistaan. Muutaman ajan kuluttua meillä ei ollut yhtään mitään. Toimeen tultiin sillä, mitä saatiin vaihtamalla vaatteita ruokatarpeisiin. Paikallisilla oli ainakin perunaa, joillakin oli lehmä ja viljaa.

Aikuiset joutuivat heti kolhoositöihin. Vahvimmat miehet vietiin metsätöihin. Sinne joutui vanhin veljenikin. Siellä he saivat ruokaa yhteisestä kattilasta. Kun he pääsivät käymään perheensä luona, olivat he silminnähdessä kovin laihtuneet. Työ oli raskasta ja eläminen kylmässä parakissa oli sietämätöntä. Mutta sinne piti mennä, ellei halunnut vankilaan.

Nälkä keinot keksii. Kymmenkunta naista kuormasi kukin perheensä vaatteita kelkkaan ja lähti Peipsijärven yli Viroon tekemään vaihtokauppaa. Kun seuraava ryhmä kokoontui lähtemään Viroon, oli äitikin mukana. Viikon päästä äiti palasi takaisin kelkka täynnä ruokaa. Siinä oli jauhoja, ryynejä ja jopa voita. Voi sitä iloa! Taas kerran inkeriläisnaiset löysivät keinon pitää perheensä hengissä.

Toista kertaa ensimmäiselle luokalle

Inkeriläislapsset luettelotiin, annettiin kuukausi aikaa oppia kieli ja mennä kouluun. Vanhemmat lapset osasivat venäjää, minulle se oli aivan tuntematon. Sitä paitsi emme alussa seurustelleet paikallisten lasten kanssa, niin että venäjän kielen käyttö oli vähäistä. Mutta kaikesta huolimatta maaliskuussa täytyi mennä kouluun.

Koulu oli naapurikylässä, matkaa pari kilometriä. Se oli entinen kolhoosin hal54 lintorakennus. Laidoista kyhätty pitkä ristikkojalkainen pöytä ja penkki, neljä oppilasta saman pöydän takana. Kynistä, vihkoista, musteesta ja kaikista muista

koulutarpeista oli huutava pula. Joillakin inkeriläislapsilla Viipurin tarkastuksessa sattui olemaan tuuria – heillä jotakin jäi tallelle. Suomalaisvihkoja ja kyniä ihailtiin, mutta jokaisen täytyi pitää huolta ettei niitä varastettu. Paikalliset koululaiset saivat ani harvoin vihkoja, myynnissä niitä ei ollut, useat käyttivät vihkoina vanhoja kirjoja. Kysytyjä olivat runokirjat, niissä kun olivat leveämmät marginaalit.

Neuvostoliiton ja Saksan välinen sota jatkui. Koulussa oli vain naisopettajia. Minä menin taas ensimmäiseen luokkaan, Shuri jatkoi kolmannella luokalla, hän kun osasi kutakuinkin venäjää. Heti alussa en paljoakaan ymmärtänyt, olin enimmäkseen tuppisuuna. Opettaja suhtautui meihin hyvin kärsivällisesti, alussa harvoin meitä pyydettiin taululle tai vastaamaan opettajan kysymyksiin. Mutta kun sellainenkin aika koitti, oli siinä venäläislapsilla nauramista. Tappeluita meidän kesken ei syntynyt: sekä paikalliset että inkeriläiset olivat nähneet riittävästi sodan karmeita puolia. Varmasti kaikille riitti entisiä kokemuksia. Sekä lapset että aikuiset kertoivat, minkälainen oli ollut elämä saksalaismiehittäjien aikana. Se oli ollut paljon kovempaa, kuin meillä Inkerissä: meitä saksalaiset pitivät suomalaissukuisina ja suhtautuivat meihin myötämielisesti, täällä paikalliset asukkaat olivat kaikki venäläisiä ja sitä paitsi partisaaniliike oli voimakasta. Kokonaisia kyliä ihmisineen saksalaiset polttivat kostoksi partisaani-iskuille.

Vaivaisia ja sodan runteleimia ihmisiä löytyi joka kylästä. Luokassammekin oli poika, jolla ei ollut vasenta kättä: rajussa pommituksessa pojan talo oli hajonnut, perheestä oli jäänyt eloon kaksi jäsentä. Hän auttoi minua mielellään venäjänkielen tehtävissä.

Eräänä päivänä toukokuun alussa tulimme kouluun kuten tavallisestikin. Kello soi, ja jokainen meni omalle paikalleen pitkän pöydän taakse. Opettaja tuli luokkaan leveästi hymyillen.

- Lapset! hän sanoi kovalla äänellä. - Tänään on meillä ilonpäivä! Sota on päättynyt! Hän pyyhki ilonkyyneleensä ja jatkoi: - Ja muistakaa tämä päivä – toukokuun yhdeksäs.

Opettaja otti liidun ja kirjoitti taululle: ”9- !” (9. toukokuuta on Voitonpäivä).

- Tänään on meillä vapaapäivä. Menkää kotiin ja kertokaa kaikille: sota on päättynyt!

Opettajan viimeiset sanat hukkuivat yleiseen kovaääniseen huutoon ja hälinään. Siepattiin salkut ja rynnättiin ulos. Sillä hetkellä oli vaikea sanoa, mistä me olimme iloisia: siitäkö, että sota päättyi, vai siitäkö, että saimme vapaapäivän. Mutta hurraata me huusimme. Emme malttaneet kävellä kotiin rauhallisesti, vaan juoksimme. Monet heittelivät lippalakkiaan ilmaan ja huusivat iloissaan: ”Voitontäivä! Voitontäivä!”

Arkielämässä muutoksia ei tapahtunut. Ponnisteltiin sinnikkäästi jokapäiväisen leivän saamiseksi. Ja meidän elämämme jatkui samoissa kurjissa oloissa. Luultiin, että sodan päättyminen antaa meille luvan päästä kotiin Inkeriin.

Siinä vaiheessa emme tietäneet, että me, Suomesta palanneet inkeriläiset, olimme Neuvostoliiton asetuksen mukaan maan pettureita, ja rangaistukseksi meiltä oli riistetty kansalaisoikeudet.

Vangitsemiset alkavat

Toukokuun puolessavälissä yksikään miehistä, joka oli metsätöissä, ei tullut käymään kotona. Arvailtiin, että on kevät ja miesten viimeiset päivät metsätöissä. Kai heidät päästetään kevätkylvöihin kolhoosiin. Yhdessä on aina helpompi tulla toimeen sekä henkisesti että aineellisesti.

Valvontakomissio oli Suomessa luvannut kaikille inkeriläisille, jotka palaavat kotimaahansa, pääsyn koti-Inkeriin. Samoin oli luvattu täysi amnestia kaikille, jotka olivat sotineet Saksan ja Suomen puolella Neuvostoliittoa vastaan. Ensimmäinen lupaus jäi täyttämättä. Entä toinen?

Antti-setä asui naapurissamme. Hän oli ollut metsätöissä, sairastunut niin pahasti, ettei jaksanut tehdä työtä ja hänet päästettiin perheensä luo toipumaan. Hän oli kovassa kuumeessa ja vietti kaikki päivät petissä. Eräänä yönä hänet vangittiin.

Tieto vangitsemisesta levisi heti kaikkiin inkeriläisperheisiin. Antti oli joutunut puna-armeijalaisena vangiksi Suomeen. Siellä hän oli liittynyt Heimopataljoonaan. Monet hänen kohtalotovereistaan pääsivät karkaamaan Ruotsiin, Antti puolestaan

luotti amnestialupaukseen ja palasi perheensä kanssa Neuvostoliittoon.

Toistakaan lupausta ei täytetty.

Yksi inkeriläisnainen meni ottamaan selvää, miksi hänen miehensä ei tullut luvattuna sunnuntaina käymään perheensä luona. Nainen palasi samana päivänä tehden jalkaisin kuudenkymmenen kilometrin matkan. Hän poikkesi meilläkin kertomassa uutisen.

- Yhtäkää mein miestä en siel näht enkä löytänt. Venäläiset kertoivat, jot tshuhnat karkasivat. Kysyin miehelt, mihin, hiä arvel jot Virroo. Männiit viel ko jä Peipsjärvel kest. Piäsivätkö Virroo vai hukkuivat, siit mies ei osant mittää sannoo.

Kerrottuaan uutisen nainen lähti viemään viestiä toisiin inkeriläisperheisiin, joista mies oli ollut metsätöissä.

Ilta-askareitten lomassa äiti itki hillittömästi. Missä on nyt Pauli-poika: Peipsijärven pohjassa vai pääsiko Viroon? Ja jos pääsi, mikä häntä siellä odottaa. Äiti oli käynyt Virossa kolme kertaa vaihtamassa vaatteita ruokatarpeisiin ja tiesi, minkälainen elämä siellä oli. Metsämiehiä vilisi joka puolella Viroa. Miten he suhtautuvat tulokkaisiin? Otetaanko heidät vastaan venäläisinä ja surmataan vai inkeriläispakolaisina? Liittyvätkö inkeriläiset metsämiehiin?

Seuraavana päivänä työssä ollessaan inkeriläisnaiset eivät keskenään mistään muusta puhuneetkaan, kuin tästä asiasta. Heräsi erilaisia ajatuksia. Jotkut olivat sitä mieltä, että Virossa miehet olisivat turvassa: virolaiset eivät heitä koskisi kun saavat tietää, missä inkeriläismiehet sotavuosina olivat. Neuvostovaltaa virolaiset eivät suosineet ja auttoivat kaikilla tavoilla metsämiehiä, joiden joukossa olivat pääasiassa Saksan ja Suomen armeijoissa sotineet. Miksipä he tekisivät pahaa niille, jotka olivat jakaneet virolaisten kanssa saman kohtalon?

Muutaman päivän kuluttua kylässä liikkuvat NKVD:n (Neuvostoliiton Sisäasiainministeriön) miehet. Jokaista naista, jonka perheestä mies oli karannut metsätöistä, kuulusteltiin. Mitä äiti oli miehille kertonut, siitä emme Shurin kanssa saaneet koskaan tietää. Asia oli niin arkaluontoinen, ettei lapsille siitä koskaan kerrottu.

Mitä milloinkin saimme kuulla vain aikuisten keskinäisistä puheista.

Sudet lahjoittivat lihaa

Me asuimme Hvorostovan kylässä, mutta puutarhan saimme naapurikylästä, Gorkasta. Se oli palanut sota-aikana. Yhtäkään taloa ei ollut jäänyt. Palosta selviytyneet lähtivät eri kyliin tai muuttivat muualle sukulaistensa luo.

Tarhassamme oli kaksi isoa omenapuuta, useita marjapensaita, luumu- ja kirsikkapuita. Istutimme perunan, ja elimme toivossa, että seuraavasta talvi tulee meille paljon helpompi kuin edellisestä.

Kesän alussa löysimme talon, missä asui yksinäinen vanha ja sairas nainen. Hänen tyttärellään oli oma kotinsa, ja perheeseen kuului kaksi alaikäistä tyttölasta. Yksi lapsi oli sota-aikana kuollut nälkään. Nainen oli tullut lapsensa kuoleman jälkeen niin saidaksi, ettei antanut äidilleen ruokaa, ja meidän piti syöttää sairasta. Se tuotti meille vaikeuksia. Mutta vaikeinta oli se, ettei nainen päässyt ollenkaan liikkumaan, vaan oli koko ajan petissä. Ja kun äiti oli yrittänyt ottaa tuulettavaksi hänen vuodevaatteensa, hän ällistyi kauhusta – peti oli täynnä täitä. Se oli kuin muurahaispesä. Vaikka oli jo täysi kesä, me siirryimme nukkumaan leivinuunin päälle, etteivät täit tarttuisi myös meihin. Taistelimme sen kesän täitä vastaan. Äiti oli saanut jostakin petrolia ja valeli sitä mummon sängyn ympärille. Se auttoi vähäksi aikaa, mutta täitä ilmestyi vain aina uusia ja uusia.

Inkeriläinen ei tule toimeen ellei hanki itselleen lehmää. Monen muun naisen kanssa äiti kävi Virossa ja hankki sieltä lehmän. Suomesta tuodut vaatteet menivät vaihtokaupassa. Mikä pelastus se meille oli – saimme maitoa ja osan jopa myimme venäläisille, niille kun lehmä ei ollut niin tärkeä eivätkä kaikki sitä hankkineet.

Palattuaan Virosta äiti kertoi, että Pauli oli päässyt virolaiselle maanviljelijälle kesätöihin. Lähellä ei ollut ainuttakaan suurempaa asutusta eikä kaupunkia, niin että Pauli oli kutakuinkin turvassa. Kolhooseja ei vielä Virossa alettu perustaa, ja renkimiehiä kaivattiin.

Kylän karjalla oli paimen, aikuinen mies. Lehmän omistavan talon piti vuoron

perään käydä päivä kerrallaan paimentamassa karjaa. Paimenen apulaiseksi kelpasivat myös lapset, ja niinpä minä opin paimentamaan karjaa.

Kolhoosin lampaat pantiin yöksi keskellä peltoa olevaan vanhaan riiheen. Paimen käski päästämään lampaat ja ajamaan yhteiseen karjaan. Menin riihelle, aukaisin oven, mutta yksikään lammas ei tullut ulos. Ihmettelin ja menin sisään.

Seisoin pitkään tyrmistyneenä. Kaikki lampaat, ja niitä oli parikymmentä, olivat maassa ja kurkut auki. Verta oli joka paikassa, jopa seinillä. Huusin paimenelle, että tulisi katsomaan. Mies juoksi paikalle ja ällistyi näkemästään. Paimen kiersi riihen ja minä pysyin hänen kannoillaan.

- Tuosta luukusta ne pääsivät sisään, mies arvioi. Lyhtyjen/Lyhteitten ahtausluukku oli ollut auki.

- Ketkä?

- Sudet. Niitä on ollut enemmän kuin yksi. Koko lammaskatras meni... Ja kenen syyksi se nyt pannaan? Tästä voi joutua vielä tyrmään...

Mies päivitteli aikansa, mutta täytyi mennä paimentamaan karjaa. Minut hän komensi kääntämään meidän lehmän, joka ei millään oppinut pysymään yhdessä muun karjan kanssa. Se oli tottunut liikkumaan Virossa vapaasti laitumella. Kolhoosi ei sille sopinut.

Susien tappamista lampaista oli iloa koko kylälle: lampaat nyljettiin, ja lihat jaettiin kyläläisten kesken. Pitkästä aikaa mekin saimme lihaa. Ja kylläpä se maistui! Se oli ensimmäinen kerta, kun Suomen jälkeen saimme maistaa lihaa.

Kielivaikeuksia

Kesäaikana me inkeriläislapset pysyimme omissa porukoissa. Meitä yhdistivät omat tavat ja kielivaikeudet. Ei monikaan vielä oppinut käyttämään venäjää vapaasti. Väärin sanottu sana herätti venäläislapsissa hilpeyttä ja naurua. Se taas meitä suututti. Ja toinen asia, joka meille ei kelvannut, oli varastaminen ja ainainen näpistys. Kylän pojat sopivat porukoissa, milloin kenenkin tarhaan mennään varastamaan omenoita. Vaikka joka talolla oli omia omena- ja päärynäpuita, mutta vieraasta omenapuusta omenat maistuivat paremmilta. Ja niinpä kun tuli vuoro mennä vieraaseen tarhaan, poika saattoi varastaa omasta omenapuusta. Eikä se

ollut heidän mielestään mitenkään tuomittua. Se oli kuin jokin joukkuepeli.

Asuintaloamme äiti kutsui täitarhaksi. Pian hän löysi vapaan ja puoleksi sodassa hajotetun talon. Siinä oli ehjänä vain keittiö isoine venäläisine leivinuunineen. Porstuassa ei ollut lattiaa. Saimme luvan hankkia metsästä muutaman paksun riu'un, joita pitkin pääsimme tupaan. Kaikissa ikkunoissa ei ollut laseja. Shurin kanssa kokosimme eri palasista keittiön ikkunan, muihin ikkuna-aukkoihin panimme heinäsäkit. Pöytänä alussa oli pölkyn päällä oleva matkalaukku.

- Elämmö tiäl ko mustalaiset, a oma koti Inkeris seisoo tyhjän, äiti puheli kun joku inkeriläisnaisista sattui tulemaan meille kylään.

Jotkut olivat uskaltaneet käydä Inkerinmaalla katsomassa, miten siellä eletään ja onko inkeriläisiä päästetty omaan kotiinsa. Yksikään Suomesta palannut ei ollut saanut lupaa siirtyä asumaan omaan kylään.

Kirjo-lehmämme tuotti paimenelle harmia: se ei millään tottunut olemaan muun karjan joukossa. Paimen uhkaili jopa kieltäytyä ottamasta Kirjoa karjaansa, ellemme paranna sen tapoja. Äiti neuvotteli miehen kanssa ja sai hänet luopumaan aikeestaan sillä ehdolla, että me käymme apupaimenena tiheämmin kuin muut. Ja niinpä minun tehtäväni lisääntyivät, jotkut kavereistani alkoivat jopa nimittää minua paimenpojaksi. Se ei minua loukannut. Eniten minua ärsytti venäjän kielen käyttäminen. Venäläiset nauroivat ja pilkkasivatkin, kun en osannut kieltä. Päätös tuli kuin itsestään: opin sen niin hyvin, ettei minua erottaisi kanta-asukkaista. Ja karjassa ollessani minun kieliopettajanani oli paimen.

Vasja-paimen oli paikallisia. Pihkovan alueella oli oma murteensa, joka erottui suuresti Leningradin venäjämästä. Siinä oli sellaisia sanoja, joita ei tavannut missään muualla Venäjällä. Sitä paitsi mies opetti tekemään monia puhdetöitä. Hänen neuvostaan minun piti ensi alkuun löytää nahkaa, vaikkapa vanhat saapasvarret, ja niistä tehdä virsuntapaiset, tanokkaat. Se olikin oivallinen ehdotus, koska paljaat jalat paimenessa olisivat ennemmin tai myöhemmin kipeytyneet. Miehellä itsellään olivat virsut, sukkien asemesta rätit polveen asti, joita pitivät koossa pellavanauhat. Aamukasteessa jalat kastuivat, mutta aurinko kuivatti kasteen ja saman tien kuivuivat myös jalat. Minun paljaita jalkojani paleli koko kasteen ajan.

Saappaan varret kotona löytyivät – Pauli-veljellä metsätoissa jalkineet kuuluivat nopeasti. Niistä me Vasjan kanssa mestaroimme minulle tanokkaat.

- Katso, näin me saamme sinulle jalkineet, mies puheli ja selitti kaikki vaiheet, että vastedes osaisin tehdä itsekin.

- Ei tässä suurta taitoa tarvita.

Hän opetti myös punomaan pellavasta narua. Kun olin saanut lisää pellavaa, hän opetti tekemään paimenen pitkän ruoskan. Sen punomiseen minulta menikin monta paimenvuoroa. Ja kun se valmistui, olin mielessäni oikea paimen. Ruoskan läimäys palautti jopa meidän kurittoman Kirjon takaisin karjan pariin.

Ruoskasta tuli monen metrin pituinen. Oikein käytettynä sillä sai aikaan pistoolin tapaisen pamauksen, ja se taas tehoi lemmiin. Suutuksissaan paimen ruoski joskus lehmää niin, että sen takamuksiin jäivät selvät jäljet. Jotkut emännät toruivat siitä paimenta, mutta tämä ei ottanut kuullakseenkaan moitteita. Tosin ruoskaa paimen ei koskaan käyttänyt ajaessaan karjaa kylän raitilla. Tällöin ruoska oli huolellisesti rinkeliksi käärittynä olan ja vartalon ympärillä. Minä matkin paimenta.

Kielitaitoni parani huomattavasti kesän aikana. Toisella luokalla ymmärsin opettajaa ja uskalsin tehdä kysymyksiäkin, eikä tällöin kukaan luokassa enää nauranut kielikukkasilleni. Ja kun oppivuoden ensimmäinen vuosineljännes oli päättynyt lokakuun vallankumouksen kynnyksellä (Neuvostoliiton itsenäisyyspäivä oli marraskuun 7. päivä, mutta kun bolshevikkien vallankaappaus tapahtui juliaanisen eli vanhan ajanlaskun ollessa Venäjällä vielä käytössä, nimikin oli sen mukainen), opettaja antoi minulle kielen edistymisen ansiosta paperilapun, jossa oli jopa leima. Lapun kyläkaupassa esitettyäni sain ostaa 200 grammaa karamelleja. Kaupassa karamellit käärittiin sanomalehteen. Juoksujalkaa tulini kotiin, ja sinä iltana joimme mansikkavarsiteetä karamellien kera.

Toinen luokka venäläisessä koulussa meni paljon helpommin kuin ensimmäinen. Inkeriläislapset sulautuivat pikkuhiljaa paikallisiin, pelattiin samoja leikkejä, harvoin sattui yhteenottoja.

Viimeinen talvi Venäjällä

Äiti kävi töissä kolhoosissa. Palkkaa kolhoosissa ei maksettu, syysadosta annettiin vuoden työpäivien mukaan. Äidille annettiin säkki ruisjyviä ja puolisen säkkiä vehnää. Perunaa, porkkanaa, lanttua ja kaalia saimme omasta tarhasta. Ja vaikka meidänkin omenapuista omenoita varastettiin, kuivatimme kuitenkin melkein säkillisen. Sunnuntaisin äiti keitti kompottia, sekahedelmäkeittoa. Vilja meidän piti itse jauhaa, sillä myllyä ei lähellä ollut. Miltei jokaisessa talossa olivat jauhinkivet, ja naapurit antoivat meidänkin niitä käyttä. Harvoin äidillä oli aikaa jauhaa, se työ kuului meille Shurin kanssa. Niinpä opin vääntämään jauhinkiviä.

Inkeriläinen tapa käydä myymässä Linnassa maitotuotteita oli äidissä niin syvällä, että hän kävi kerran kuussa Leningradissa. Separaattoria kylässä ei kenelläkään ollut, mutta äiti keksi miten kerman saisi erotettua maidosta. Peltikannun sivuun lähelle pohjaa tehtiin reikä, siihen pantiin puutappi. Kun maito oli porstuassa jäähtynyt, se ”separoitiin” sillä tavalla, että tappi otettiin pois ja seurattiin kun maito juoksi kannusta. Kun alkoi tulla kellertävää maitoa, siis kermaa, tappi pantiin takaisin paikoilleen. Näin saatiin kermaa, josta äiti teki sekä smetanaa että voita. Ja kurrusta (kuoritusta maidosta) äiti sai rahkaa.

Vanhaan tapaan kaksi - kolme inkeriläisnaista lähti sitten Linnaan säkeissään voita, rahkaa ja smetanaa. Matkalla naiset viipyivät muutaman päivän. Palattuuan he kertoivat, miten pahasti suurkaupunki oli raunioina. Ruoasta oli kova pula, ja inkeriläisten tuotteet olivat vanhastaan pietarilaisille tuttuja ja kysytyjä.

Toisella Leningradin matkallaan äiti kävi kotikylässä Suuressa Kikkerissä. Kylässä asuivat venäläiset, inkeriläisiä oli vain muutama perhe. Millä oikeudella nämä perheet olivat kotiinsa päässeet? Pääsivät vain ne, jotka olivat jollakin tavalla säilyneet hengissä sodan yli ollessaan piiritetyssä Leningradissa. He olivat niitä, jotka sodan alussa kolhoosi lähetti kaupungin linnoitustöihin.

Kun inkeriläisiä ei päästetty Suomen jälkeen kotikonnuilleen, sinne värvättiin väkeä muualta Venäjältä, pääasiassa niiltä seuduilta, missä sota oli pannut kylät ja kaupungit maan tasalle. Suuren Kikkerin talot olivat säilyneet sodalta. Asuttuja

taloja oli toistaiseksi vielä vähän, tyhjillään olevia taloja purettiin polttopuiksi.

- Meinki talo on jo puoleks poltettu, äiti kertoi kyynelet silmissä. - Aittaa ja saunaa ei enää ole, naapurin väk kerkis jo panna haloiks...

Isäni 1920-luvun puolivälissä rakentamaa taloa purettiin ja hirsi hirreltä sahattiin polttopuiksi.

Kuultuani äidiltä tällaisia uutisia mieleeni palasivat jokapäiväiset retkeni kotona lähimetsiin: kaikki uuniin kelpaavat oksat kannettiin pinoon. Miksi venäläiset eivät voisi samalla tavalla käydä hakemassa puita metsästä?

Äitikin ihmetteli – miksi? Vastausta etsiessään hän esitti ajatuksiaan ääneen:

- Jos itse olisiit talon rakentaneet, eivät purkais. Mut kaikk ko heil tul ilmaiseksi...

Monen inkeriläisen oma koti purettiin polttopuiksi, ja he itse joutuivat koluamaan eri puolilla Venäjää ja näkemään nälkää. Huolimatta siitä, että sota oli päättynyt, elämä jatkui entisellään.

Tosin ei kaikilla. Minunkin luokassani eräs poika pukeutui miltei joka viikko upouusiin vaatteisiin. Hänen vanhempi veljensä ei ollut palannut sodasta, vaan palveli Saksassa ja lähetteli perheelleen jatkuvasti paketteja.

Talven tullen muutama inkeriläisperhe pakeni Viroon. Heitä ei palautettu, mutta kylässä liikkui huhuja, että NKVD:n miehet ovat taas liikkeellä. Äiti oli sopinut naapureiden kanssa lähdöstä niin kuin ei mitään olisi tapahtumassa/kunnes ei mitään ollut tapaht...

Niinpä me pakkasimme omaisuutemme säkkeihin ja yhteen isoon vanerimatkalaukkuun. Seuraavana aamuna heräsimme tavallista aikaisemmin. Äiti pani tulen leivinuuniin niin kuin muinakin päivinä, nosti jopa valurautapadat vedellä täytettyinä aivan kuin kiehumaan. Jos joku naapureista olisi sattunut poikkeamaan talossa, tämä ei saisi selvää mitä tapahtuu – uuni lämpiää, mutta talonväkeä ei näy missään.

Kelkka meillä oli jo tavaroineen valmiina lähtöön. Yhteisvoimin nostimme sen pihalle. Äiti kävi kelkan eteen vetämään narusta, me Shurin kanssa työnsimme kuormaa. Oli vielä aamuhämärä, kun tiemme kulki erään kylän läpi. Meihin ei kiinnitetty huomiota, koska tällaiset siirtolaisten kulkueet olivat vielä tavanomaisia. Muita kyliä matkallamme ei sitten ollutkaan.

Keskellä päivää olimme Peipsijärven rannalla. Väsymys alkoi tuntua. Pidettiin levähdystauko, syötiin välipala. Edessä oli vielä pitkä matka, ennen kuin pääsisimme Viroon, meidän luvattuun maahan.

Siellä yöpyisimme ja keräisimme voimia seuraavan päivän varalle.

VIROSSA

Tere, Viro!

Maaliskuun aurinko helotti sinikirkkaalta taivaalta, ympärillä kiiltävä lumi ja edessä pitkä taival. Kaikki naiset olivat käyneet jo monet kerrat Virossa ruokaa hakemassa, ja heille reitti oli tuttu. Järven toista rantaa ei näkynyt, mutta he osasivat auringon mukaan ottaa oikean suunnan – länteen. Mitään polkua ei ollut. Ensimmäinen kelkka avasi tien, toiset kulkivat samaa uraa. Aika ajoin vaihdettiin paikkaa: ensimmäinen jäi viimeiseksi, toisena ollut kelkka meni kärkeen – aivan kuin kurjet muuttoaikana.

Voimat alkoivat ehtyä sekä vanhemmilla että meillä lapsilla. Tuon tuostakin piti levähtää. Aurinko laski, oli nälkä, mutta toista rantaa ei vaan näkynyt. ”Syömme ko tulemmo Viron puolel”, oli äidin vastaus kysymykseemme, koska käymme syömään. Hän oli varmasti oikeassa: voimat alkoivat olla lopussa, ja saatuaamme ruokaa, tuskinpa olisimme jaksaneet jatkaa matkaa, ellemmme samassa olisi saaneet nukkuakin.

Päivä jo hämärsi, kun huomasimme edessäpäin selvästi erottuvan tumman viivan.

Kaikki riemastuivat:

- Tuol se Viro on!

Mielipiteitä vaihtaessa muodostui pikku tauko. Ja sitten jatkettiin matkaa, aivan kuin olisimme saaneet uusia voimia.

Pian näkyi jo valoja – kylä siellä varmasti oli. Valjastettiin viimeiset voimat ja entistä nopeammin liikuttiin eteenpäin. Kaikille oli selvää, että pimeys voi yllättää meidät järven selällä.

Saavuttuamme kylään meidän ympärille kokoontui väkeä. Heille inkeriläiset olivat ennestään tuttuja: he olivat aikaisemminkin saaneet majoittaa ruokamatkoilla olevia inkeriläisnaisia. Äiti huomasi jopa tutun: - Valve, siehähän se olet?

Nainenkin tunsi äidin: - Amalia.

Nainen vilkaisi kelkkaan ja sen päällä istuvaan kahteen poikaan, ja hän sanoi lyhyesti: - Minema.

Me lähdimme Valven mukana, muut jäivät sopimaan yösjastaan. Matkaa talolle oli muutama sata metriä. Valve käveli edessä, me tulimme kelkkoinemme perässä. Äiti pysyi naisen kintereillä, ja me Shurin kanssa ponnistelimme viimeisillä voimilla, mutta olimme iloisia, että pääsemme lopultakin syömään ja lepäämään.

Ison talon yhdestä ikkunasta pihan puolelle näkyi himmeä valo. Kelkan me saimme jättää taloa vastapäätä olevaan rakennukseen, lieneekö ollut heinä- tai puulato.

Nainen ohjasi meidät taloon. Pöydällä oleva petrolilamppu antoi niin paljon valoa, että näkyi missä ollaan. Iso keittiö, ikkunan edessä pitkä pöytä. Hellassa oli tuli, ja hellaraudalla kattilasta kuului pörinää.

- Riisuma, nainen sanoi.

Kotikylässämme asui yksi virolaisperhe, heillä oli minun ikäisiä lapsia. Olin käynyt heillä kotona monet kerrat. Siellä ei puhuttu kuin viroa, ja me opimme ymmärtämään sitä kieltä. Vuosien varrella viro oli unohtunut, mutta nyt saimme kuulla sitä uudestaan.

- Tere!

Keski-ikäinen mies sanoi astuttuaan sisään. Hän oli ollut varmasti iltapuuhissa, koska hänestä tuoksui tutusti navetalta. Hänkin tunsi äidin, ja heidän kesken syntyi keskustelu. Mies uteli, kuinka pitkälle me olemme menossa. Äidillä oli varmasti jo ollut muiden naisten kanssa puhetta, ja hän vastasi, että Kohtla-Järven tienoille. Mies hyväksyi äidin aikomuksen ja lisäsi, että inkeriläisiä on viime aikoina Viroon siirtynyt jatkuvasti. Ja Kohtla-Järven puolella on helppo löytää työpaikka, koska siellä on useimpia toimivia liuskekivikaivoksia. Sinne inkeriläisiä onkin mennyt paljon.

Mies lisäsi hellaan puita, emäntä kaatoi kattilasta veden pois ja asetti sen pöydälle.
- Sööma kartul, nainen sanoi. Perunan lisäksi pöydälle ilmestyi leipää, maitoa, kastiketta ja läskiviipaleita. – Palun sööma.

Toista kertaa meitä ei tarvinnut pyytää syömään. Yks kaks kun me Shurin kanssa istuimme jo pöydän takana. Äiti tuli hitaan arvokkaasti ja istui meidän rinnallemme. Perunat olivat kuumia ja sormia poltti kun niitä kuorimme. Äiti pani meille lautaselle kastiketta ja viipaleen läskiä. Nälkäisille ruoka maistui. Kuorimme tottuneesti peukalon kynnellä perunoita toinen toisensa perään. Kastikkeen ja läskin kera peruna oli meille suurta herkkua.

Isäntäväki uteli inkeriläisten elinoloista Suomessa ja ihmetteli, ettei meitä päästetty kotiin Inkerinmaalle, missä venäläiset panivat taloja ja muita rakennuksia polttopuiksi.

- Kurat, mies kiroili. Tämä kirosana oli meille tuttu vielä kotikylämme virolaisilta. Syntyi tauko. Mies oli hermostunut niin pahasti, että keskeytti syömisen, meni hellan eteen, istuutui jakkaralle ja pani tupakaksi.

Äiti ja emäntä jatkoivat keskustelua, ja samassa he sopivat majoitusmaksusta. Aikaisemmin samassa talossa yövyttyään äiti oli maksanut vaatteilla. Tällä kertaa äidillä oli rahaa, koska sitä hän oli säästänyt kun oli käynyt myymässä Leningradissa maitotuotteita.

Saatuamme ruokaa uni alkoi painaa. Silmät menivät väkisin kiinni. Äiti huomasi tämän ja pyysi luvan panna meidät Shurin kanssa nukkumaan. Emäntä toi kaksi

vilttiä, toinen niistä levitettiin lattialle ja toisella meidät veljen kanssa peitettiin. Äiti taisi tulla nukkumaan paljon myöhemmin, sitä emme kuulleet.

Seuraavana aamuna äiti herätti meidät varhain, mutta keittiössä lampussa oli jo valo. Isäntäväki oli varmasti ruokkimassa karjaa. Kun he tulivat sisään, me kaikki olimme lähtövalmiina, mutta meille tarjottiin vielä ruokaa. Se oli samaa mitä olimme illallakin syöneet.

- Jääge Jumalaga! hyvästeli isäntäväki.

Päivä alkoi valjeta, ja meitä jo odotettiin kylän raitilla. Naiset asettuivat kelkkansa eteen kuin hevoset, ja lapset kuormaa työntämään. Se ei käynytkään yhtä helposti kuin edellisenä aamuna matkaan lähtiessä. Jalat olivat puutuneet, ja kädetkin kipeät. Mutta eteenpäin piti päästä. Liikkuessa ei keskusteltu, ja siksi kylän ulkopuolelle päästyämme tehtiin levähdystauko. Naiset kertoivat, miten heidät otettiin vastaan yöpymispaikassa. Joka talossa siirtolaisiin suhtauduttiin suopeasti. Viro itsekkin oli siinä vaiheessa, ettei ollut selvää huomisesta. Jokaisella aikuisella oli nyt selvempi näkemys, mihin paikkaan pitäisi asettua asumaan. Kaikki olivat sitä mieltä, että Kohtla-Järven tienoille.

Matka edistyi, ja jäsenet tulivat vetreämmäksi. Talosta saatu ruoka piti nälän kurissa. Nyt oli helpompi kulkeakin, koska mentiin hyvin tallattua tietä eikä umpihangessa. Silloin tällöin äiti sai levähtää, kun Shuri astui kelkan eteen. Niin tekivät muutkin vanhemmat lapset. Joskus Shuri veti niin lujaa, että me äidin kanssa emme kerinneet kelkan perässä.

Vaikka ensimmäinen päivä olikin vaikea, toisena päivänä oli rattoisampi liikkuu: olimme Virossa, missä tunsimme olomme turvallisemmalta eikä ollut enää pelkoa, että meidät pidätetään ja palautetaan takaisin lähtöpaikkaan. Ensimmäisen päivän aikana me vilkuilimme taaksepäin, eikö sieltä tulisi taka-ajajia. Nyt kuljettiin reilusti ja pelkäämättä.

Matkalla vastaan sattui kulkijoita, ajettiin hevosilla, mutta meidän ei tarvinnut mennä hankeen. Ajaja käänsi hevosensa syrjään niin, että me pääsimme kulkemaan vapaasti tiellä. Alussa aikuiset vähän tätä kohteliaisuutta ihmettelivät, mutta löytyi sille selityskin: monelle virolaiselle kävi selväksi inkeriläisten kova kohtalo

ja parempi haalia kielisukulaisia kuin ottaa vastaan Viroon värvättyjä venäläisiä.

Toisena päivänä matkamme edistyi parillakymmenellä kilometrillä, ja äidit olivat tyytyväisiä.

Äänen naiset puhuivat siitä, että pitää kulkea eteenpäin mitä nopeammin, koska joka majoituspaikasta pitää maksaa, riittääkö omaisuutta tai rahaa maksamiseen.

Matkan kolmas päivä oli raskain. Kevät teki tuloaan, alkoi puhaltaa etelätuuli, ja sitä mukaa välillä satoi lunta. Sää muuttui nuoskaksi, ja märkä lumi tien päällä teki kulkemisen raskaaksi. Sinä päivänä pääsimme etenemään puolta vähemmän kuin edellisenä päivänä. Majapaikan löydyttyämme voimamme olivat aivan lopussa.

Taas kerran äiti osasi tulla virolaisten kanssa toimeen niin, että me saimme talon puolelta ruokaa. Ruoka nälkäisille maistui, ja uni sen jälkeen tuli pyytämättä: me Shurin kanssa torkahdimme jo pöydän takana.

Elämää saunassa

Kuudentena päivänä pääsimme Illukan kylään. Äidillä oli kotikylämme erään perheen osoite, ja sitä taloa rupesimmekin kyselemään vastaantulijoilta. Talo löytyi, ja löytyi inkeriläisperhekin, Taatiset. Mies ja vaimo asuivat talon saunassa, sen pukuhuoneessa.

Äiti kävi tämän naisen kanssa isäntäväen puheilla. Naiset saivat sekä isännän että emännän suostumaan, että me voisimme väliaikaisesti majoittua myös saunaan. Äiti oli vakuuttanut, että hän löytää vakituisen paikan aivan lähipäivinä.

Ja niin purimme vähäisen omaisuutemme kelkasta saunaan. Onneksi se ei ollut savusauna. Pienestä ikkunasta tuli niin paljon päivänvaloa, että sisällä näkyi mitä siinä on. Seinät olivat kutakuinkin puhtaat. Lauteet olivat leveät. Äiti pani vanerimatkalaukun pienelle pesupenkille ikkunan alle, ja siitä saimme pöydän. Ompelukoneen äiti nosti lauteille, olihan se meidän ainoa rikkautemme.

Ensimmäisen yön nukuimme Shurin kanssa lauteilla, äiti sai luvan nukkua inkeriläisperheen puolella pukuhuoneessa. Kun aamulla heräsin, kuului oven takaa keskustelua. Aikuisilla oli paljon puhumista, tuskin paljon nukkuivatkaan. Siitä, mistä he puhelivat yön aikana, saimme Shurin kanssa kuulla myöhemmin.

Viimeisestä yöpymispaikasta äiti sai ostaa palasen sianlihaa ja leivän. Inkeriläiset antoivat meille keitettyjä perunoita. Ja siinä meidän aamiainen olikin.

Äiti lähti heti aamusta etsimään majoituspaikkaa. Hän palasi myöhään illalla väsyneenä ja tuskastuneena. Mitään ei löytynyt. Äiti kertoi Taatisille, missä päin oli liikkunut. Nämä neuvoivat, minne seuraavana päivänä kannattaisi mennä.

Taatiset olivat päivän aikana saaneet isäntäväeltä muutaman laudan, ja niistä tehtiin jonkinlainen sänky äidille. Me Shurin kanssa saimme nukkua taas lauteilla.

Tuli lauantai, ja isäntäväen käskystä Taatiset rupesivat lämmittämään saunaa. Meidän piti kantaa omaisuutemme ulos. Laitoimme matkalaukkumme, ompelukoneen ja muut pussit katon alle saunan seinää vasten. Kun isäntäväki tuli saunaan, täytyi Taatistenkin lähteä ulos. Ja niin me kaksi inkeriläisperhettä kävelimme kylätietä umpipimeään asti. Palasimme takaisin saunalle niin myöhään, ettemme olleet enää kiusaksi isäntäväelle. Sauna oli vielä sikäli lämmin, että mekin saimme vuoron perään saunoa. Kuumaa vettä riitti kaikille, mutta löylyä emme enää saaneet.

Saunomisen jälkeen kannoimme tavaramme takaisin sisälle. Sauna oli vielä sikäli kuuma, ettei peitettä tarvinnut ollenkaan, ja uni maistui.

Kului päiviä, kului viikkoja, eikä äiti onnistunut löytämään minkäänlaista asuinpaikkaa. Tässä ajassa saimme yhteyden Pauli-veljeen. Hän oli renkinä syrjäisellä paikalla pientilallisella. Kerran hän kävi hevosella luonamme. Hän kertoi, että monia hänen kohtalotovereitaan oli jo pidätetty. Hänen isäntänsä oli tietoinen renkinsä sota-ajan asioista, ei paljastanut häntä, vaan päinvastoin piti hänestä huolta, ettei tämä vahingossa paljastaisi itseään.

Pauli puhui jo melko hyvin viroa. Ja niinpä hän otti tehtäväkseen auttaa meitä. Hän lähti kiertämään kylää. Pian hän palasi iloisena takaisin – meille löytyi samasta

kylästä saunatupa. Paulin kielitaito ja hänen miehinen olemuksensa taisivat tehdä virolaisiin suuren vaikutuksen. Ja niin me panimme kamppeemme rekeen, ja Pauli vei meidät uuteen asuinpaikkaan.

Virossa venäläiseen kouluun

Me saimme käyttöömmme samanlaisen saunan, kuin oli Taatisillakin. Saunan pukuhuone oli aika väljä, siinä oli hella, puusänky, ikkunan alla pöytä ja penkki.

Olimme kaikki riemuissamme. Mikä onni! Äiti kertoi, että hän oli käynyt talossa, muuta silloin talon emäntä oli ottanut äidin ynseästi vastaan. Kielitaitoisena Pauli osasi hoitaa asian.

Saatuamme omaisuutemme sisälle äiti ja Pauli menivät sopimaan emännän kanssa maksusta. Äidin pitäisi yksi päivä viikossa tehdä talon töitä, minun ja Shurin pitäisi kesällä olla talon karjan paimenina. Meille kuului myös lauantaisin saunan lämmittäminen ja saunan vesihuolto. Ehtona oli myös se, ettei ketään sukulaisia eikä tuttaviamme saanut tuoda tilalle, muuten lähtö tulee äkkiä.

Saatuamme vakituiseen asuinpaikan minun täytyi mennä kouluun. Parin kilometrin päässä oli virolainen koulu. En osannut viroa, ja sitä paitsi äiti oli kaukaa viisas. Hän ehdotti, että menisin venäläiseen kouluun. Lähin koulu olisi Ahtmessä (nykyään se on osa Kohtla-Järven kaupunkia), ja sinne olisi matkaa noin viisi kilometriä.

Huhtikuun alussa 1946 aloitin koulunkäynnin Virossa. Ensimmäisen kerran menimme kouluun äidin kanssa. Asuntoa etsiessään hän oli kierrellyt paikkakuntaa ja tunsu tiet. Täytyi mennä monen tilan ohitse, mutta pääasiassa metsätietä.

Koulu sijaitsi Ahtmen keskustassa. Se oli parakkimuotoinen matala rakennus. Äiti jätti minut koulun käytävälle ja lähti opettajainhuoneeseen. Pian hän avasi oven ja kutsui minut huoneeseen.

- No, terve, Petja Mutanen, sanoi nuori nainen. - Minä olen Marija Ivanovna ja tästä päivästä lähtien sinun opettajasi. Kohta alkaa oppitunti ja menemme yhdessä luokkaan.

Äiti kiitti opettajaa ja lähti paluumatkalle.

Luokka oli iso ja pulpetit kolmessa rivissä. Keskimmäisen rivin toisessa pulpetissa oli yksi poika, ja Marija Ivanovna istutti minut siihen pulpettiin.

- Tässä sinulle, Sasha Puikkonen, kaveri, opettaja sanoi. Muille hän ilmoitti, että luokassa on nyt neljäkymmentä oppilasta, ja uusi oppilas on Petja Mutanen.

Väliajalla tutustuin naapuriini. Hän oli inkeriläinen ja puhui huonosti venäjää. Keskenämme käytimme inkeriä. Kotiin palasimme Sasha Puikkosen kanssa. Hän pyysi, että kutsuisin häntä inkeriläisittäin Shuriksi. Puikkosen perhe asui Ahtmen laidalla parakkirakennuksessa, minun koulutieni varrella. Poikkesimme heillä kotona.

Heillä oli käytössään vain yksi hellahuone, vaikka heitä oli iso perhe: isä, äiti ja viisi lasta. Lapset olivat kaikki kouluikäisiä, työssä kävivät sekä isä että äiti. Palasin kotiin samaa tietä, mitä kuljimme äidin kanssa. Kevät teki tuloaan, ja aurinko paistoi kirkkaasti. Lumi alkoi sulaa, ja huopikkaani pian kastuivat. Vastään sattui hevosilla ajavia, ja minun piti astua tieltä syrjään.

Koulu oli kaksivuoroinen, ensimmäinen vuoro alkoi puoli kahdeksalta. Mietin, miten minun pitäisi seuraavana aamuna kävellä yksin tätä samaa tietä eikä eksyä pimeässä taloille johtaville haarateille.

Palattuani kotiin äiti uteli, miten meni ensimmäinen koulupäivä. Kerroin hänelle, ja äiti sanoi, että Ahtmessa hän kävi etsimässä Shurille työpaikkaa. Eräässä virastossa oli luvattu ottaa hänet vossikaksi. Muutaman päivän päästä pitäisi mennä ottamaan selvää. Shuri oli juuri täyttänyt kuusitoista vuotta, ja hänen ikäiset pääsivät jo töihin, kun työvoimasta oli pula.

Lumisota ja sen seuraukset

Naapuritalossa asui minun ikäinen poika ja häntä hiukan nuorempi tyttö. Aika helposti tutustuin heihin ja opin viroa. He ihmettelivät, miksi en mennyt virolaiseen kouluun, kun tulin heidänkin kanssaan vironkielellä toimeen. ”Mutta kun äiti niin tahtoi”, oli minun vastaukseni. Tämä asia ei jäänyt hieromaan välejämme. Laskimme heidän kanssaan kelkalla mäkeä, teimme nuoskailmalla lumilinnuja.

Koulussa ei ollut vaikeuksia. Koko luokkamme oli samanlaisia kuin mekin Shuri Puikkosen kanssa, kaikki siirtolaisia, inkeriläisiä oli vähän, virolaisia ei yhtäkään. Ei ollut kaunaa, ei kielipilkkäämistä eikä tappeluita.

Minulle vaikeinta koulunkäynnissä olivat aamumatkat kylän paikalla/kohdalla. ????? Koko matka, kaikki viisi kilometriä, piti kävellä pimeään aikaan. Viro eli vaikeata aikaa. Venäläisiä saapui Ahtmen jatkuvasti. Ruokatarpeista oli puutetta, kaupat olivat tyhjiä. Tulokkaat kävivät ostoksilla maalaistaloissa. Perunaa, jauhoja, lihaa ja maitoa sai vain isänniltä. Kauppaa tehdessä venäläiset usein huijasivat virolaisia, ja siksi isännät olivat aina hiukan varuillaan. Kävikö varkaita tiloilla, emme koskaan kuulleet, mutta joka talossa oli saksanpaimenkoira. Yöksi ne päästettiin vapaiksi. Jos tie kulki lähellä taloa, hyppäsi koira kimppuun. Monet kerrat koirat repivät vanhan takkini niin pahasti, että kouluun tultuani otin sen päältäni pois jo ulkona, ettei kukaan sattuisi näkemään. Äidillä oli silloin töitä saada takkini kuntoon.

Varhain aamulla isännät veivät maataloustuotteita Ahtmen kauppatorille. Kun hevosella ajavat kulkivat ohitseni, juoksin reen perässä. Tällöin koira joutui haukkumaan ohiaijaa eikä repinyt minua. Mutta hyvin usein sain piiskaa, kun ajaja luuli että yritän hypätä rekeen tai varastaa jotain kuormasta. Pimeässä ei näkynyt, kuka perässä juoksi, aikuinen vai koululainen.

Eräänä päivänä väliajalla leikimme koulun pihalla lumisotaa. Heittelimme lumipalloja ja ryntäsimme vastustajan puolelle. Kello soi, ja sota loppui. Innostuneina emme siinä huomanneet, että pääoven vieressä olevaan Stalinin isoon rintakuvaan oli osunut lumipallo, suoraan kasvoihin. Kun kello väliajalle taas soi, luokkaan astui koulun rehtori.

- Kuka luokastanne viime väliajalla heitteli lumipalloja, nouskoon seisomaan.

Kaikki luokan pojat nousivat seisomaan.

- Ja kuka teistä heitti lumipallon suuren johtajamme toveri Stalinin kasvoihin?

Muodostui hiirenhiljaisuus.

- Vielä kerran kysyn – kuka heitti?

Seisoimme myykinä. Rehtori, keski-ikäinen mies, lävisti tiukalla katseellaan jokaisen pojan. Kun hänen katseensa osui minuun, olin sillä hetkellä valmis vajoamaan

maan alle. Pelko oli niin suuri, että polvet tuisivat. ”Nyt minua ruvetaan syyttämään”, ajattelin. ”Vangitaanko minut, vai koko perhe?”

- Väliaika, rehtori sanoi viimeksi. - Ja te, Marija Ivanovna, lähdette minun kanssani.

Rehtori ja opettajamme poistuivat luokasta. Hiljaisina me kaikki, sekä tytöt että pojat, hajaannuimme pieninä ryhminä. Pojat supattelivat, eikä kukaan uskaltanut puhua ääneen. Jokaiselle oli selvää, että joku saa tästä kovan rangaistuksen. Mutta kuka? Se oli siinä vaiheessa suuri arvoitus. Kuka tietää, kenen lumipallo osui öljyvärimuotokuvaan. Koulun jälkeen kävelimme Shuri Puikkosen kanssa myrtyneinä. Puoliääneen vaihtelimme ajatuksiamme tapahtuneesta. Mistä koulun rehtori ja opettajamme saavat tietää, kenen pallo osui muotokuvaan? Näkikö joku sivustakatsoja ja kanteleeko rehtorille?

Tapahtuneesta en kertonut kotona mitään. Elimme päivä toisensa perään jännittyneinä, vangitaanko Pauli. Useita inkeriläismiehiä, jotka olivat olleet Saksan ja Suomen armeijassa, oli pidätetty. Tieto tapahtuneesta levisi meillemkin asti. Ja nyt vielä tämä lumipallo Stalinin kuvaan. Kenen osalle lankea syyte?

Viikon kuluttua Shuri Puikkonen kertoi, että luokkamme oppilaan Viktor Suden isä eräänä yönä vangittiin. Oliko Viktorin isällä mitään syytteitä, vai miksi hänet vangittiin? Sitä me Shurin kanssa ihmettelimme ja päätimme kysyä Viktorilta.

Viktor kertoi lähimmille kavereilleen, joihin minä ja Shuri Puikkonenkin kuuluimme, miten isä vietiin. Yöllä hakattiin oveen, ja kun isä meni avaamaan, oven takana seisoivat kolme sotilaspukuista miestä. Isän käskettiin pukeutua, ei annettu mitään ottaa mukaan, saatettiin pihalla seisovaan autoon, lyötiin miesten perässä ovet kiinni, ja auto lähti. Minne isä vietiin, Suden perheellä ei ollut tietoa, he eivät myöskään tietäneet, miksi isä vangittiin. Mies kävi töissä kaivoksella, siellä hän oli ollut ahkeran työntekijän kirjoilla. Ehkä syynä oli se, että hän oli ollut niin kuin monet muutkin inkeriläiset sota-aikana Suomessa. Mutta ei ketään muita Suomessa olleita miehiä pidätetty. Miksi sitten Viktor Suden isä vangittiin?

Asia selvisi myöhemmin. Kohtla-Järvessä Väinö Sudelle langetettiin kymmenen vuoden tuomio neuvostovastaisesta toiminnasta, johon kuului mm. myös toveri

Stalinin muotokuvan häpäiseminen. Koulussa ja luokassamme ei tapahtuneesta ollut puhetta, eikä opettajamme Marija Ivanovnakaan maininnut asiasta kertakaan. Viktor ei saanut edes muistutusta, eikä ketään meistä pojistakaan, jotka pelasimme silloin lumisotaa, rangaistu.

Ahtmea rakennetaan

Saapui kevät, ensimmäinen kevät Virossa. Päivät pitenivät, ja minun matkani kouluun tapahtuivat valoisaan aikaan. Joko koirat tottuivat minuun, tai sitten isännät panivat ne valoisan ajan tullen kahleisiin, mutta minua ne eivät enää repineet. Oli mukava kävellä rauhassa ja pelkäämättä. Asutukseen tultuani poikkesin Puikkosille, ja me yhdessä Shurin kanssa jatkoimme matkaa. Poika tiesi kertoa paljon Viron tapahtumista. Metsissä liikkui tuhansia virolaisia metsämiehiä, jotka eivät tunnustaneet neuvostovaltaa ja vastustivat venäläisväestön jatkuvaa lisääntymistä. Ahtmessa kaivokset toimivat, taloja rakennettiin, ja monilla aloilla töitä tekivät saksalaiset sotavangit. Niitä oli Shurin mielestä Ahtmessa tuhansia.

Sotavangit olivat monessa paikkaa työssä koulutieni varrella. He liikkuivat vapaasti, eikä koskaan näkynyt vartiota. Yhdessä paikkaa saksalainen kaivoi lapiollaajaa, varmasti sokkeliä varten. Pysähdyin hänen kohdallaan ja tervehdin häntä: ”Guten Tag, Kamerad”. Mies suoristautui kuopassaan ja vastasi reippaalla äänellä: ”Guten Tag, Bube!” Hän pani lapion syrjään ja kysyi: ”Minne matka?” Vastasin saksaksi, että kouluun. Mies uteli, missä olen saksankielen oppinut. Vastasin, että olen inkeriläinen ja että meillä kotikylässä sota-aikana oli saksalaisia, silloin opinkin. ”Schon gut”, mies sanoi. Hän oli silminnähden iloinen ja rupesi kaivelemaan taskujaan. Hän ojensi minulle linkkuveitsen: ”Bitte schön!” ”Danke!” vastasin.

Mies puristi kättäni ja hymyili, kun huomasi miten hämmästynyt olin.

Lähdin jatkamaan matkaa. Vilkuilin taaksepäin ja huomasin, että hän seuraa katseellaan minua. En silloin osannut arvata hänen ajatuksiaan. Ehkä hänellä oli Saksassa samanikäinen poika kuin minä, ja hän varmasti ikävöi tätä. Ehkä hän oli ollut sotimassa Leningradin rintamalla ja tuntenut jonkinlaista sympatia inkeriläisiä kohtaan, kun lahjoitti minulle linkkuveitsen. Olin iloinen – ei jokaisella koulupojalla omaa linkkuveistä ole. Ja sitten tämä saksalainen oli joutunut vangiksi. Ja

nyt hänen kohtalonaan on rakentaa saksalaismallisia yksikerroksisia taloja, joita Ahtmessä oli useita katuja.

Tavalla tai toisella tuli mieleen Pauli-veli. Jos hänet pidätettäisiin niin kuin monia hänen kaltaisia inkeriläismiehiä oli Virossa pidätetty ja viety ties mihin, olisi Paulinkin kohtalona tuollainen raskas työ vankileirillä.

Vanhemmat veljet olivat usein mielessäni. Shuri oli Ahtmessä työssä ja asui työpäivät erään kotikylämme perheen asunnossa. Vain vapaapäivinä hän pääsi käymään meidän luonamme. Työhön lähtiessään äiti pani hänelle viikoksi eväitä. Riittikö niitä koko viikoksi, emme tietäneet, mutta mitään muutakaan äiti ei olisi voinut hänelle antaa.

Paimenena

Yhden päivän viikossa äiti teki talon töitä. Talolla oli laajat pellot, niitä kävi kyntämässä naapuritalon isäntä. Hän oli leikkikavereitteni isä ja suhtautui suopeasti meidän koko perheeseemme. Kun minä olin usein heidän pihallaan talon lasten kanssa ja joskus kotonakin, hän piti minusta kuin omista lapsistaan. Korjasi virheet, jos satuin sanomaan viroksi väärin. Ja silloin, kun talon väki istui pöytään, minullekin tarjottiin ruokaa. Se teki minulle hyvää, koska omat ruokamme olivat erittäin vaatimattomat.

Talomme lehmät päästettiin navetasta ulos. Siihen mennessä meillä oli jo myös lehmä. Äiti oli myynyt viimeisetkin Suomesta tuodut vaatteet ja ottanut Shurin pienestä palkasta osan. Näin hän oli saanut ostaa jostakin naapurikylästä aika laihan lehmän. Talon lehmien rinnalla päivänvalossa meidän lehmä vaikutti luurangolta, hyvä että jaloillaan pysyi. Äiti silitti sitä kun se ei pystynyt häntä pystyssä juoksentelemaan toisten lehmien tapaan.

Minun olisi pitänyt jättää koulu ja ryhtyä paimeneksi. Mutta äiti päätti toisin – hän on paimenena koulun päättymiseen asti. Minä olisin vain yhden päivän viikossa, silloin kun äidin piti olla talon töissä, ja sen päivän määräisivät isännät. Minulle kertyi opintokauden lopussa poissaoloja. Opettajalle piti joka kerta keksiä poissaolon syy. Tavallisena syynä oli sairaus.

Toisen luokan todistuksen saatuani olin valmis paimeneksi. Herätys tapahtui aikaisemmin kuin koulun aikana. Äiti meni lypsämään lehmää ja samassa herätti minut. Kun hän palasi, sain tuopin vasta lypsettyä maitoa ja palasen ruisleipää. Syötyäni aamupalan oli juostava lehmien perään, koska lypsämisen jälkeen ne päästettiin heti ulos. Äiti muisti joka kerta kääriä kankaaseen kaksi palaa voileipää ja hän pani eväspussiini pullon maitoa.

Talon lehmiä oli kymmenen, kaksi vasikkaa ja muutama lammas, oma lehmämme sai käydä samassa karjassa. Laitumelle päästyään meidän Kirjon (jostakin syystä äiti piti tästä nimestä) ulkonäkö alkoi parantua. Iltaisin äiti hautoi nokkosia, laittoi sekaan voikukkia juurineen ja syötti tämän sekoituksen Kirjolle. Maitoa saatiin paljon enemmän, ja äiti vei sitä myytäväksi Ahtmeeseen. Näin saimme rahaa. Mitään muita tuloja meillä äidin kanssa ei ollut.

Saatuani lehmät laitumelle otin saksalaisen lahjoittaman veitsen ja rupesin tekemään puhdetöitä. Pajupillejä osasin tehdä paljon pienempänäkin. Koristeellisia keppejä olin tehnyt useimpia, niitä jakelin naapuripojille. Mielessä oli tehdä tuohitorvi. Kotikylässä paimenella oli tuohitorvi, ja hän toittoteli sillä aamuisin muistuttaen emäntiä ajamaan lehmänsä karjaan. Miten se oli tehty, en tietänyt, kun en ollut koskaan pitänyt sitä edes käsissäni. Venäjällä paimen ei käyttänyt minkäänlaista ääntä antavaa instrumenttia. Hän paukutteli piiskallaan, ja siihen kylässä emännät olivat tottuneet.

Kyselin naapuripojalta torvesta, torusta, mutta sellaista ei talossa ollut, eikä poika saanut oikein selvääkään, mitä tarkoitin. Niin tämä tuohitorven tekeminen minulta sai jäädä.

Sotavuosina meidänkin kylän paikalla olivat olleet saksalaiset. Metsissä varmasti harjoiteltiin, kun laitumellakin sattui milloin mitäkin sotakalustoa. Kiväärihylsyjä oli joka paikassa, sattui ehjiäkin panoksia ja sytytysnalleja. Nalleja en koskaan käsitellyt, koska muistin, miten kotikylässä eräs poika oli sitä yrittänyt purkaa ja jäänyt ilman sormia. Tällaiset asiat pysyvät aina mielessä. Äitikin muistutteli tuon tuosta, ettei mihinkään sota-ajan esineisiin saa koskea.

Minulla ei ollut mitään suojaksi, kun satoi. Tällöin seisoin tuuhean puun alla. Sateen lakattua ruoho oli pitkään kostea, ja silloin kastuin. Tulitikkuja minulla ei koskaan ollut, mutta olin oppinut Venäjällä paimenessa ollessani saamaan tulta. Sen taidon opetti sikäläinen paimen. Kun teräsesineellä, oli se vanha viila tai rautasahan terä, iski kiveen, lensi kipinöitä. Parhaiten kipinöitä sai valkoisesta kivistä. Kivipalasta iskiessä kipinät sinkosivat alas. Tällöin sormien välissä oleva pumpuli syttyi palamaan. Pumpulia puhaltamalla tulen sai siirtymään paperipalaan ja siitä oli helppo laittaa tuli nuotioon.

Nuotiolla istuminen oli rattoisinta ajanviettoa. Vaatteet kuivuivat, ja samalla pitelin kuorittua pajukeppiä tulesa. Se sai mustan värin, myöhemmin tein siitä kävelykepin leikaten veitsellä eri kuvioita. Mieleen tällöin palasivat ajat kotikylässä. Isommat pojat pyydystivät käärmeitä, tappoivat ne ja kiskoivat nahkan pois. Sitten se sama nahka vedettiin sopivan paksuisen kepin päälle. Kun keppi oli valmis, se vaihdettiin joko ruokaan, tupakkaan tai myytiin rahasta saksalaissotilaille. Vaskikäärmekeppi oli arvokkain. Tavallisesti tällaiset tarjottiin upseereille. He olivat mielissään saatuaan tällaisen kepin. Kävelyn aikana mies löi kepillä saappaanvarteen, ja isku kuului kauas.

Lehmät liikkuvat paikasta toiseen, ja minä niiden perässä. Tärkeintä oli, ettei yksikään karjasta erkaantuisi kauas. Tällöin piti juosta lehmän perässä ja palauttaa se toisten seuraan. Saatuaani nuotion pidin lehmii sen ympärillä. Mutta usein piti siirtyä toiseen paikkaan. Tällöin keksin nuotion siirron uuteen paikkaan. Se kävi helposti, kun tuli oli tehty isoon peltiseen säilyketölkkiin, jossa oli reikiä. Tölkki ja siinä oleva tuli siirtyivät mukanani. Kun tölkipä oli rautalankapanka, pyörittelin tölkkiä, ja tällöin tuli paloi entistä paremmin.

Kellon ajan sain tietää varjoni pituudesta. Asetuin selkä aurinkoa vasten ja jalkaterällä mittasin varjoni pituuden. Kun jalkateriä sai varjoni yhdeksän, oli aika ajaa karja kotiin. Lehmät olivat syöneet itsensä niin täyteen, että ne itsekin tahtoivat jo navettaan. Sitä paitsi utareet olivat täynnä maitoa, että sitä alkoi nännistä tippua. Karja tuli aina omalla ajallaan kotiin, en saanut kertaakaan moitteita ennen aikaisesta karjan paluusta tilalle.

Ensimmäiset viikot paimenena olin kengät jalassa. Mutta ne menivät pian rikki ja sitten oli pakko olla paljain jaloin. Syksyn tullen aamuisin jalkoja paleli. Tällöin laskin mielessäni, koska alkaa talvi että pääsisin kouluun. Isäntäväki ei vain suostunut lopettamaan laidunkautta. Ja tällöin mestaroin itselleni tanokkaat, joita opin tekemään Venäjällä asuessamme.

Marraskuun alussa alkoivat ensimmäiset pakkaset. Luulin, että silloin otetaan lehmät navettaan. Mutta isäntäväki päätti toisin – ensimmäiseen lumeen asti karjaa paimennetaan. Odottelin ensimmäistä lunta kuin taivaan mannaa. Se päivä loppujen lopuksi koitti. Eräänä aamuna heräsin siihen, kun kuulin äidin liikkuvan. Jostain syystä hän ei minua herättänyt. Avasin silmät ja ihmettelin, miksi. Äiti vastasi kysymykseeni, että lumi on maassa, karja pidetään sisällä. Tämä merkitsi sitä, että minun koulunkäyntini voisi alkaa. Sinä päivänä en kuitenkaan kouluun lähtenyt. Piti valmistaa kouluvaatteet ja katsoa, mitä panisin jalkaani, eihän toki tanokkaissa saanut kouluun mennä. ”Harakatki nauraisiit”, äiti sanoi.

Mitään uusia vaatteita minulla ei ollut. Päivän aikana äiti paikkasi housut, pani kuntoon entisen päällystakin. Kun sitä mittasimme, huomasimme, että olin kesän aikana kasvanut, ja takki oli selvästi ahdas. Äiti neuvoi panemaan villapuseron asemesta tavallisen paidan, takki sopisi silloin paremmin. Jalkineiksi sopivat Shurin vanhat kengät, jotka olivat veljelle jääneet pieniksi.

Viron kielen oppitunnit

Koulumatkalla poikkesin entiseen tapaan Puikkosille. Perhe asui samassa parakkirakennuksessa. He eivät olleet saaneet isompaa asuntoa, vaikka isä oli kaivoksilla töissä. Shuri oli käynyt koulua oppivuoden alusta alkaen. Marija Ivanovna oli pojalta kysellyt, miksi en käy koulua. Shuri oli vastannut, että olen paimenena. Minun pitäisi opettajalle vahvistaa, että niin asianlaita olikin.

Koulutien varrelle oli kesän aikana noussut useita taloja. Sotavangit olivat saaneet lisää työvoimaa, koska rakennustyömaalla liikkui myös siviilejä. Shuri kertoi,

että inkeriläisiä on koko ajan tullut Viroon. Tulee venäläisiäkin, ja Shurin mukaan he saavat paljon helpommin asuntoja kuin inkeriläiset. Heidänkin perheelle kuuluisi paljon isompi asunto, mutta sitä ei vaan heille ole annettu.

Koulussa menin suoraan opettajain huoneeseen. Marija Ivanovna huomasi minut ovelta seisomassa ja tuli luokseni. Tervehdin häntä ja kerroin, miksi en käynyt koulua. Vaikutti siltä, että hän ymmärsi perheemme tilanteen ja sanoi hyväntahtoisesti: - Nyt sinun, Petja, pitää tehdä kaksi kertaa enemmän töitä, jotta voisit tavoittaa muun luokan. Kahdessa kuukaudessa me olemme oppineet paljon uutta, sitä paitsi venäjän kielesi ei ole kesäloman aikana kehittynyt ollenkaan, vaan käynyt vielä huonommaksi. Jokapäiväisten läksyjen lisäksi minä annan sinulle lisää tehtäviä. Mutta nyt mene luokkaan, kohta kello soi.

Tultuani luokkaan en tiennyt, missä minun paikkani nyt olisi. Mutta Shuri Puikkonen oli jo pitänyt siitä huolen. Hän oli saanut pulpettitoverinsa suostumaan toiseen paikkaan, ja minä saisin istua taas Shuri Puikkosen kanssa niin kuin edellisenäkin vuotena.

Kolmannella luokalla meille lisääntyi yksi uusi oppiaine. Se oli viron kieli. Ja ensimmäisenä oppituntina sinä päivänä olikin viron kieli. Kolmannesta luokasta alkaen kaikissa liittotasavaltojen venäjänkielisissä kouluissa oli paikallinen kieli ja vastaavasti äidinkielellään opiskelevat saivat opetella venäjää. Venäläiset eivät olleet kovinkaan innokkaita opettelemaan viroa, koska katsoivat, että se on tarpeeton.

Luokkaan astui tukevarakenteinen tanakka mies, hyvin hoidettu puku päällään ja solmio kaulassa. Tuo solmio pani minut ihmettelemään: koulun rehtorikaan ei sitä käyttänyt. Hän tervehti lyhyesti: - Tere!
- Tere! vastasivat oppilaat.

Hän aukaisi luokan päiväkirjan. Sitten seurasi nimenhuuto. Jokaisen oli noustava seisomaan ja vastata: ”Mina”. Tuli minunkin vuoroni. Vastasin samalla tavalla kuin muutkin. Opettaja nosti päänsä kirjasta ja katsoi pitkään minuun. Oli varmasti tottunut, että minun sukunimeni paikalla yli kaksi kuukautta oli vain poissaolomerkkejä. Opettaja puhui aika kankeasti venäjää. Vielä kankeammin lausuivat

venäläislapset virolaisia sanoja. Vain inkeriläisiltä viro kävi helposti ja jopa täysin virheettömästäkin. Kun minun vuoroni tuli lukea taululle kirjoitettuja sanoja, lausuin ne niin aidosti, että opettaja kiitti: ”Hea!” Tämän jälkeen hän loi minuun pitkän katseen. Samalla tunnilla hän pyysi minua lukemaan sanoja vielä toisenkin kerran. Tahtoi varmasti vakuuttua, etten aivan sattumalta ensimmäisellä kerralla lukenut hyvin viroksi.

Viron kielen tunteja oli kaksi kertaa viikossa. Sama opettaja oli meillä laulunopettajanakin. Nuottivihkoa minulla ei ollut, ja Shuri Puikkonen repäisi minulle omasta vihkostaan sivun. Olin jäänyt jälkeen enkä tuntenut nuottimerkkejä ollenkaan. Olin aivan avuton. Täytyi koko ajan kurkistella Shurin vihkoon, miten hän teki merkintöjä. Siinä oli ensimmäinen tapaus, mitä merkitsi olla koulusta poissa yli kaksi kuukautta. Muissa aineissa jälkeenjääneisyys ei ollut niin tuntuva. Tosin venäjänkieli oli jatkuva ongelmani: en sitä kunnolla osannut.

Venäläiset eivät tykänneet tästä opettajasta. Selän takana häntä kutsuttiin virolaisella kirosanalla ”Kurat”. Kun kello väliajalla soi ja oppitunti oli alkamassa, joku seisoi oven takana ja kurkisti käytävälle. Huomattuaan opettajan hän antoi merkin: ”Ja nyt hiljaa – Kurat tulee!”

Opettaja tunsu tavalla tai toisella venäläisten vihamielisen suhtautumisen itseensä. Mutta näin oli elämän kaikilla aloilla. Oli vain tyytyminen oloihin. Jo tästäkin syystä virolaiset suhtautuivat inkeriläisiin suopeasti. Minäkin sain sen tuntea. Kun seuraavalla viikolla oli laulutunti, toi opettaja minulle nuottivihkon, kun oli nähnyt miten tein merkintöjä irralliselle sivulle.

Vaikka viron kielen opetus oli kolmannella luokalla vasta alkamassa, laulutunneilla opettelimme laulamaan virolaisia lauluja. Ne olivat tavallisia kansanlauluja.

Ja näin opettaja sai joka viikko kahden viron kielen oppitunnin lisäksi vielä yhden. Usein ihmettelin, miksi minun pitää käydä venäläistä koulua. Virolaiseen kouluun olisi matkaa vain kaksi kilometriä, ja virokin minulta kävi aika sujuvasti. Ja miksi äiti oli aikoinaan tahtonut, että Virossakin jatkaisin venäjänkielistä koulua? Eikö Viro ole nyt meille se paikka, jonne jäisimme asumaan pysyvästi? Äiti kävi talon töissä koko sadonkorjuunajan mistä sai palkkioksi viljaa ja perunaa sekä lehmälle

heinää. Äiti kävi myymässä Ahtnessa maitoa, alkoi olla myös rahaa. Kaikki viittasi siihen, että toimeentulo parani huomattavasti. Ei mitään hätää. Pitkän koulumatkan aikana pohdiskelin näitä kysymyksiä. Oli jopa ajatus siirtyä ilman äidin lupaa virolaiseen kouluun. Kai hän hyväksyisi myöhemmin tekoni.

Karkotus Virosta

Talviloman jälkeen kerkisin käydä koulua muutaman viikon, kun elämäämme tuli täysmuutos. Pauli-veli saapui eräänä iltana ja kertoi, että kaikki inkeriläiset karkotetaan Virosta Siperiaan. Ei ole mitään pelastusta. Ja me menemme ensimmäisten joukossa. Äiti ja Pauli katsoivat merkittävästi toisiinsa, ja minä ymmärsin, että heillä on jokin salaisuus, josta he eivät tahtoisi minun tietävän. Mutta kyllä se salaisuus tuli muutaman ajan kuluttua ilmi.

Eräänä aamuna helmikuun alussa kouluun lähtiessä äiti pyysi ottamaan koulusta todistuksen. ”Sanot opettajal, jot myö muutammo Virost pois.” Karkotus-sanaa äiti ei käyttänyt, koska se olisi viitannut rikoksen tekoon. Mutta minkä rikoksen me olisimme tehneet, että meitä karkotetaan Siperiaan? Tuo Siperia-sana oli minulle jo monista aikuisten keskusteluista tuttu. Siperiaa inkeriläiset pelkäsivät kuin kammottavaa vankeustuomiota. Ja nyt Siperiaan!

Koulutie oli käynyt tutuksi. Äidin pyyntö oli mielessä, ja koko matkan aikana ajattelin tulevia muutoksia. Mitä sanoo opettaja, kun esitän hänelle lähteväni koulusta pois? Hän oli ollut koko ajan huolissaan minun venäjän kieleni tilasta. Se ei millään ottanut parantuakseen. Ehkä se johtui siitä, että venäjää jouduin käyttämään vain koulussa, kotona kun oli inkeri ja naapureitten kesken viro. Saneluissa en vielä kertaakaan saanut kuin huonoja arvosanoja. Miltei joka sanassa oli virheitä. Se oli ainainen riesani. Opinko koskaan venäjää oikein käyttämään ja oikein kirjoittamaan?

Mutta tuo poismuutto Virosta! Kun elintaso oli juuri ja juuri päässyt parantumaan, täytyy taas lähteä uuteen paikkaan. Minulla oli uudet huopikkaat, vanha takkikin oli vaihtunut uuteen, oli vihkoja ja kyniä. Äiti sai maidosta rahaa, ja isäntä⁷⁶ väen kanssa meni aika hyvin. Tosin joka viikko saunaa lämmitettiin, ja saunomisen ajaksi meidän piti mennä ”kodistamme” pois. Minä lähdin tavallisesti naapuriin ja

olin siellä iltamyöhään asti. Naapurilasten kanssa tulin toimeen, eikä kielenikään eronnut heidän käyttämästään kielestä. Puikkosen perhettä ei toistaiseksi karkotus koskenut. Johtuiko se siitä, että Shurin isä oli töissä kaivoksella, vai oliko muita syitä, siitä en saanut pojan kanssa keskustellessani selvää.

Ennen viimeisen oppitunnin loppumista opettaja Marija Ivanovna ilmoitti luokalle, että Petja Mutanen oli viimeistä kertaa koulussa, koska perhe muuttaa uuteen paikkaan. Minua hän pyysi hetkeksi jäämään. Kaikki ryntäsivät tavalliseen mukaan luokasta pois, ja me jäimme opettajan kanssa kahdestaan.

- Tiedän, että teidät inkeriläiset karkotetaan Viroota, sellainen on päätös. Tässä on todistuksesi. Siinä ei ole huonoja arvolauseita, jopa venäjänkielestä panin ”välttävä”, se ei tietenkään vastaa sitä. Pidä huolta, että opit venäjän kunnolla.

Shuri Puikkonen odotti minua koulun pihalla. Kävelimme viimeistä kertaa yhdessä kotiin ja keskustelimme monista asioista, mutta emme kertakaan inkeriläisten karkotuksesta. Shuria se ei koskenut, tai sitten hänellä oli syytä olla asiasta vaihi, kun heidän perheensä sai jäädä Viroota.

Jatkoin edelleen matkaa yksin ja mielessäni oli koko ajan karkotus. Miksi äiti ja Pauli eivät yrittäneetkään mitään tehdä, että saisimme jäädä Viroota? Mutta vastaus tuli kuin itsestään. Pauli oli toistaiseksi välttänyt pidätyksestä, ja Siperiaan muutettuaan häntä ei siellä enää vangittaisikaan. Kun on jo Siperiassa, pitäisikö sielläkin vielä vangita.

Äiti ja Shuri olivat kotona. Veli kertoi, että hän voisi jäädä, niin oli hänelle esimieskin sanonut, kun oli vielä alaikäinen. Mutta äidin pyynnöstä Shuri otti lopputilin.

”Siperii männää kaik yhes”, äiti oli päättänyt. Hänen mielestään perhettä ei saa hajottaa. Päinvastoin, nyt perheemme yhdistyisi Siperian karkotuksen ansiosta, koska Paulin ei tarvitsisi enää piileskellä ja asua meistä erikseen.

Iltamyöhään luoksemme saapui Pauli. Hänellä oli mukanaan matkalaukku, siis hän oli valmis lähtemään. Pauli kertoi, että seuraavana päivänä meitä tulee hakemaan kuorma-auto, ja meidät viedään Kohtla-Järvelle, sieltä sitten Siperiaan. Pauli

oli kaikista asioista sopinut.

- Meil alkaa olla kiire piästä Siperii, kunnes olen vapaal jalal, Pauli puheli.

Vaikutti siltä, että hän oli ottanut karkotusasian omiin käsiinsä. Perheen vanhimpana miehenä hänellä oli siihen oikeus. Ja hänellä oli varmasti tietoa, montako hänen kohtalotoveriaan on jo vangittu. Siis – nopeammin Siperiaan!

Pakkasimme tavaramme. Omaisuutemme sopi muutamaan säkkiin ja perheemme isoon vanerimatkalaukkuun. Äiti oli jo päivän aikana sopinut isäntäväen kanssa lähdöstämme. Talo osti meidän lehmämme, osan maksoivat rahana ja osan ruoka tarpeina. Me saimme läskiä, jauhoja, juuri paistettua leipää ja voita. Vaikka meillä oli oma lehmä, voita ei koskaan omasta takaa ollut, kun äiti vei maidon myytäväksi. Loppupalven heinät ja äidin työstä saamat perunat saivat jäädä isännille.

Seuraavana aamuna isäntäväki kävi meitä hyvästelemässä. He ihmettelivät, mitä pahaa inkeriläiset ovat tehneet neuvostovallalle, kun heidät ajetaan Virosta pois. Virolaisia on myös karkotettu Siperiaan, Viron metsäveljiä on saatu kiinni, ja heille on langetettu pitkät tuomiot. ”Mene ja tiedä, miten meidänkin vielä käy...” talon vanha emäntä huokaili. Poistuessaan saunasta hän lisäsi: ”Pääsette Siperiasta pois, tulkaa takaisin meille...”

Päivällä tuli kuorma-auto. Kuljettaja pääsi hädin tuskin ohjaamosta pois – hän oli aivan humalassa. Hän pyysi Paulilta ryyppyä, mutta kun ei sitä saanut kiroili väkevästi ja käski nopeammin kuormaamaan tavarat. Kuormaamiseen ei paljon aikaa mennytkään. Pauli istui kuljettajan rinnalle, me kiipesimme auton lavalle. Kääntäessään autoa talon pihalla kuljettaja ei katsonut taakseen, ja auto törmäsi talon kuistiin. Tuliko suurikin vahinko, sitä emme nähneet – auton perässä leijaili lumipöly.

- Hyvä Jumala, mihin täs viel jouvvutaa, äiti huokaisi..

СИБИРЬ НАУЧИТ ВЫДЕРЖИВАТЬ

ПЕККА МУТАНЕН

Содержание

стр.	К читателю
	Родной дом в Ингерманландии
8	Первые воспоминания и первая фотография
9	Сведения об отце
11	Жизнь в родной деревне до войны
13	Жизнь в родной деревне между войнами
14	Детские радости и заботы
17	Братья школьники
18	Война!
21	Жёсткая немецкая дисциплина
24	Голодная зима
25	Второй год войны
30	Прощай родной дом, прощай Ингерманландия
33	В Финляндии
	Долгий путь в Финляндию
35	Новый дом и новые обычаи
39	Школа
40	Обычаи и работа в новом доме
42	Первые слёзы матери в Финляндии
44	Переезд на новое место
45	Жизнь во Вредебю
47	Оставляя Финляндию
47	Мать объявила себя в добровольный переезд

49	В Советском Союзе
	Тяжёлое положение на Родине
51	Второй раз в первый класс
53	Начались аресты
54	Подарок от волков
56	Языковые трудности
58	Последняя зима в Советском Союзе
60	В Эстонии
	Здравствуй, Эстония!
64	Жизнь в бане
65	В Эстонии в русскую школу
67	Война в снежки и её последствия
69	Ахтме строится
70	Пастух
73	Уроки эстонского языка
75	Побег из Эстонии

К читателю

Самолёт поднялся в небо с аэропорта Хельсинки-Вантаа. Мы сидим с женой оба в своих раздумьях. Моя жена Армида Мутанен, по девичьей фамилии Саарелайнен, до этого летала на самолёте всего несколько раз, для меня же перелёты дело обычное, и интерес к самолётам появился ещё в школьном возрасте. Набрав высоту звук двигателей самолёта стал ровным, напряжение пассажиров спало и они зашевелились, кто-то стал читать, кто-то достал из сумки какие-то мелкие предметы.

Две стюардессы разговаривали в передней части самолёта. Пассажиры пока к ним ещё не обращались с прозьями, и я счёл возможным обратиться к ним с интересующими меня вопросами.

- Ещё ли члены экипажей, летающих в Малагу, помнят Юсси Лайсаари? – спросил я. Молодая стюардесса ответила сразу, что не слышала даже такого имени, а постарше стюардесса сразу с интересом заговорила: - Юсси Лайсаари? Кто же из стюардесс и пилотов, летавших в то время с ним, не помнит его? Нашего Юсси.

Обрадовался так, что был готов обнять женщину, но разум сказал – держи себя в руках. Рассказал, что я младший брат Юсси Лайсаари, и что мы с женой впервые летим в Испанию, чтобы навестить в г.Малаге детей Юсси.

- Когда Юсси летал с нами, то у него для нас всегда была какая-нибудь интересная история, вспоминала стюардесса. – По характеру он был испанцем – разговорчивым и шустрим.

В Торремолиносе есть дом Торре, это место где финны (живущие в Испании или приехавшие отдыхать, прим. перев.) встречаются, там всегда есть посетители – пьют кофе, читают финские газеты, обмениваются книгами или обсуждают последние новости.

Однажды мы с женой зашли попить кофе в дом Торре. За соседним столиком двое мужчин разговаривали о каком-то Юсси. Сначала не обратил на это внимания, но после того как один из мужчин упомянул фамилию Юсси, Лайсаари, прислушался, что он говорил о Юсси Лайсаари.

- Невероятной была его судьба, сказал мужчина.

- Родом он был с Карельского перешейка и после того как началась война он много повидал.

Я подошёл к столику за которым сидели мужчины и попросил у них разрешения присоединиться к ним. – Пожалуйста, и послушай тоже эту историю, сказал мужчина и с ещё большим интересом стал продолжать, потому что слушателей прибавилось. В рассказе появилось всё больше неправдоподобных фактов.

- Нет, это было не совсем так, перебил я рассказчика.

- Откуда ты знаешь?

- Я младший брат Юсси Лайсаари.

- Тогда ты должен всё рассказать.

Я рассказал кратко историю брата.

- Слушай, брат Лайсаари, тебе нужно написать книгу о своём брата. Его жизнь была настолько необыкновенной, по сравнению с многими из нас, что она достойна книги. Вернувшись к племяннице Флоре, у которой мы остановились, рассказал о беседе в доме Торро.

- Про папеньку тут часто рассказывают. В Малаге не так давно открыли музей авиации и там есть про него материал. В Испании издаётся журнал «Оле» на финском языке, в нём тоже была статья про папеньку.

Мы много беседовали на эту тему и о том, какой была жизнь нашей семьи после того как Юсси нашёлся и его официально признали Иваном Мутаненым.

- Но, мы ничего не знаем об этом. О семье Мутаненых надо написать книгу, сказала Флора.

Эта мысль засела в моей голове. И то правда, что по всему миру разбросанные родственники не знают судьбы своей семьи. Не многие знают о судьбах ингерманландцев. Написаны десятки книг об ингерманландцах, в которых правда и легенда переплетаются. Но ностальгия по Ингерманландии настолько велика, что действительность отходит на второй план. Так случается, например, когда в Швеции живущие родственники или люди не имеющие никакого дела к Ингерманландии, знают о её действительности намного больше, чем те о ком написаны книги. Как говорится в финской пословице «Тот не знает тяжести ноши, кто её не таскал».

Окончательное решение после беседы с Флорой было принято намного позже.

В начале апреля 2005 года, в субботу, мою грудь пронзила такая боль, что думал умру, и как назло дома никого не было. Когда боль немного отпусти, думал что всё прошло. Но состояние было очень плохое и в понедельник надо было идти к врачу. После того как врач посмотрел электрокардиограмму, его действия были быстрыми: поставили сразу капельницу и отправили на обследование в центральную больницу г.Йоенсу. На следующий день в г.Куопио мне сделали операцию на сердце.

Проснувшись после наркоза, около пяти часов вечера, голова была ясная, как-будто я и не спал целый день. И первой мыслью была написать книгу о судьбе семьи Мутанен. Смерть подкрадётся незаметно и раньше или позже жизнь закончится, не лучше ли рассказать вовремя. Мы же знаем, что после весны наступает лето, а потом приходит осень и зима, это неизбежно.

Из шестерых детей я самый младший и только один в живых. Две сестры умерли в младенческом возрасте, у каждого из четырёх братьев была своя судьба. Когда одному поколению пришлось пережить так много, то решил написать книгу основанную на фактах: жизнь надо описывать как факт, а не как фикцию. Но книга должна быть не просто перечислением фактов, а текстом, который интересно будет читать до конца.

Здесь нет клеветы, только прада, которая в литературе намного важнее, чем выдуманные истории. Конечно, в жизни случаются разные горестные события, и в этом нет ни чьей вины. Кто старое помянит, тому глаз вон. Это поговорка знакома многим. Мне не хочется чтобы мой рассказ был мрачным, но всё что произошло с нашей семьёй, это действительные события. Опосля легко приводить свои доводы и высказывать мнение о прошедшем, но будет ли оно выданным или основаным на действительности. Можно подумать, что о нечеловеческих событиях во времена Советского Союза известно уже всё и ничего нового не скажешь, но это не правда.

Пишу не для того, чтобы вызвать жалость, а потому что об этих событиях мало что известно. События теряются в зигзагах истории. Страдания надо видеть в фактах. Из маленьких осколков и на основе разных фактов рождается картина о прожитом врмени. Ещё несколько лет назад эта задача была бы не осуществимой: как бы правду не пытался говорить, правда и то, что опубликовано это не было бы.

Возможно молодые читатели захотят сделать поправки и покритиковать мои взгляды, но в описание времени мне можно только позавидовать.

История не учит нечему, но она наказывает за то, что уроки не пошли впрок. Шагая вперед, надо с вниманием смотреть назад.

В книге достаточно материала для подростяющего поколения. Это не воспоминания, а в основном описание времени и как раньше жили.

Жили и выдержали, и это наша история. За что её упрекать?

Иванов день 2006, Кууксенваара, Иломантси.

Первая фотография братьев Мутанен: Юхана т.е. Юнни, Пётр т.е. Пекка и Александер т.е. Шури

Родной дом в Ингенрманландии

Первые воспоминания и первая фотография

Первые воспоминания детства, время когда мне было четыре года. Это был конец зимы 1939 года. В нашу деревню, Большое Кикерино, приехал фотограф. Весть о нём разнеслась быстро, это же было необычайное событие. В каждом доме началась суета: надо найти лучшую одежду, привести её в порядок, и когда фотограф зайдёт в дом, семья должна быть готова для фотографирования. Хотя жили скромно, но ни одного дома не было, в том числе и наш, где бы не приняли фотографа.

Мать позвала нас трёх сыновей в дом и началась подготовка. Старшего брата Паули и отца не было дома. Отец был на смене, он работал пожарником на железнодорожном фарфоровом заводе в Кикерино, а брат Паули был где-то по своим делам, ему было уже 15 лет и он подрабатывал разнорабочим.

Мать дала нам чистые рубашка, а вот со штанами была проблема. Так как я был младшим, то всегда донашивал штаны старших братьев и они были заштопаны на коленях, в таких нельзя было фотографироваться. Для брата Шури был куплен летний костюм моряка, ему дали рубашку от костюма, а мне мать дала шорты. Ноги обратно в валенки и мы были готовы фотографироваться.

Фотограф с камерой и трёхногим штативом зашёл в дом, он разговаривал с матерью на русском языке, которого в то время я не понимал совсем. Мать достала из сундука простынь и в вместе с фотографом они повесили её на стену. Нас поставили в ряд, меня по середине, фотограф выставил камеру перед нами, наклонился к аппарату, накрыл его и голову чёрной материей и что-то сказал, мать приказала: «Не двигаться!» Из ящика послышался хлопок. Фотограф поговор с матерью, взял плату и пошёл в следующий дом. Через несколько дней тот же мужчина ходил из дома в дом и выдавал фотографии. И мы получили фотографию, которой все любовались. Мать сожалела, что не все попали в фотографию, потому что не были дома.

Разве тогда могло придти кому-то в голову, что в счастливое время снятая фотография в будущем будет скитаться по странам и докажет важное: все мальчики на фотографии между собой братья и дети одних родителей.

Теперь эта фотография в нашем семейном альбоме. В тоже время это моё первое воспоминание и первая фотография братьев. У фотографии большое значение в последующих годах, но об этом попозже.

У меня нет ни одной фотографии отца, и воспоминаний о нём не много. Он наверное не часто был дома, потому что работал по сменам. У меня нет ни какого представления каким он был человеком и отцом четырёх сыновей. Его судьба была трагичной и поэтому мать не много о нём рассказывала. Родственники описывали его высоким и худощавым мужчиной с узким лицом, у которого были тёмные волосы, «как у цыгана». В памяти об отце осталось то, что мы ходили в баню и он мыл нас горячей водой. Наш крик был наверное слышен до дому и отец успокаивал нас говоря, что холодной водой грязь не отмыть. Когда речь заходит об отце или я думаю о нём, то вспоминаю баню с ним и горячую воду.

Других воспоминаний об отце у меня нет, потому что остался без отца когда мне было пять лет.

Сведения об отце

Мой отец Абрам Адамович Мутанен родился в 1887 году в д.Большое Кикерино, которая входила в приходе Губаница. Корни отца уходит в Финляндию. Арми Пенттинен, исследовательница генеалогического общества Мутанен и по девичьей фамилии Мутанен, выяснила из церковных книг, что в 1710 году два мужчины по фамилии Мутанен отправились из д.Мутала, прихода Йоенсу, в Ингерманландию. Меньшие налоги и другие соблазны заманили мужчин на чужую землю. В тоже время и с других мест Финляндии переезжали люди в Ингерманландию. Один из мужчин остался в приходе Шпаньково, а других в приходе Губанитца. В дальнейшем о Мутанен в приходе Шпаньково сведений не нашлось, а в двух деревнях прихода Губаница – Большое Кикерино и Малое Кикерино, жителей с фамилией Мутанен было довольно много. Между Малым и Большим Кикерино расстояние всего с километр, так что Мутанены по Ингерманландии не далеко раскинулись.

Мой отец Абрам Мутанен был первый раз женат на Анне Вирунен, детей у них не было. Моя мать Амалия, по девичьей фамилии Сутелайнен, была родом из западной части прихода Губаница из деревни Глумицы и первый раз была замужем за Антти Вяряненным, и мой старший брат Павел родился в этом браке. В молодости, ещё до женитьбы, будущий отец Павла воевал в гражданской войне на стороне белых. Армия отходила на Петроградском

фронте и часть её, где был и будущий отец Павла, попали в Финляндию. По окончании гражданской войны большевики объявили всем против них воевавшим войскам амнистию, и так молодой мужчина вернулся домой. Он заключил брак с Амалией, родился ребёнок Паули. Казалось, что всё успокоилось. Но когда власть большевиков окрепла, об обещаниях забыли, и во всех кто вернулся обратно в страну стали подозревать в шпионаже. «Какое задание ты получил?»

Общая фотография после конфирмации (мать четвёртая с права, второй ряд). Губаница, 1915г.

Допрашивали средневековыми методами, отец Паули не выдержал, потерял рассудок и вскоре умер.

Об отце у меня только отдельные воспоминания, они личные, но в них переплелись и чьи-то другие рассказы. Он был худощавым и высоким, воспитывал детей по старым ингерманландским обычаям, но никогда не наказывал. С младенческого возраста он брал нас в баню, парил и мыл в горячей воде. Больше воспоминаний, как о паренье в бане, у меня об отце нет.

Потеря отца не простое дело, когда начинаешь об этом задумываешься, то с этим связано много горя.

Жизнь в родной деревне до войны

Оставшись без мужа Амалия всё чаще навещала старшую сестру Анна-Марию в Большом Кикерино. Там она встретила Абрама, который овдовел после смерти жены. Они поженились и Абрам усыновил Паули, который потом носил фамилию и отчество нового отца. Амалия позаботилась о том, чтобы дети не знали об этом, и только став взрослыми им стал известно об отце Паули, и по-моему это правильно. В семье об этом практически не говорили.

Брату Паули два года. 1926г.

В нашей семье было две девочки, но они умерли ещё в младенческом возрасте. Первым ребёнком Абрама и Амалии была девочка Хелена, которая умерла в двух месячном возрасте.

В марте 1930 года родился сын, которого крестили Александром, но здесь оказал влияние русский язык, и его по ингерманландски звали Шури (Александр – Шура – Шури, прим. переводчика). Через два года 8 августа 1932 года родились двойняшки – девочка и мальчик. Эльза умерла в четырёхмесячном возрасте, а мальчик Юхана, на ингерманландском языке

Юнни, с детства был шустрым и здоровым. Мировые события изменили жизнь мальчика не пердсказуемо, она было полна трагических оборотов и поворотов. Я, младший ребёнок, родился в 1935 году, когда жизнь в Ингерманландии, при единовластии Сталина, стала превращаться в ад.

В 1934 году был убит Сергей Киров, который входил в близкий круг Сталина, но и одновременно был опасным политическим соперником. Он был первым секретарём коммунистической партии г.Ленинграда и области, и по законам того времени первым человеком большого города и всей Ленинградской области. Говорили, что убийство было совершено по поручению оппозиции. После убийства Кирова началась масштабная чистка. Политические гонения терзали интеллегенцию, а в провинции убивал голод. Политическое преследование и задержания приняла такие масштабы, что их не с чем сравнить, по времени они продолжались до смерти Сталина в 1953году. Причины и последствия разбираются до нашего времени, и будут продолжаться ещё долго.

Мать работала в основном на овощных полях колхоза д.Большое Кикерино. Отец был пожарником на Кикеринском железнодорожном фарфоровом заводе. Время было такое, что в продовольственных продуктах была большая нехватка, кроме тех что выращивали на своём огороде или изготавливали из молока своей коровы. В магазинах всегда были длинные очереди.

В марте 1941 года отец ушёл ранним утром за хлебом в магазин Кикеренского железнодорожного вокзала. Стояли сильные морозы, на улице стоявшие в очереди, ходили греться кто куда. Когда магазин открыли, отца там не было. Куда он пропал? Мать заявила в милицию. Начался поиск. Шли дни, шли недели и месяцы, но никакого результата от должностных лиц не было. Пропал человек, ищи его как ветра в поле. Здесь надо упомянуть, что в 1985 году в Советском Союзе при Горбачёве началась перестройка, которая дала ответы многим людям потерявшим родственников, но многие до сих пор не знают куда они пропали или какая участь была у них.

В 1980 году я тоже стал искать каких-либо сведений об отце. (Мать умерла в июне 1980 года, она бы не позволила этого, боясь последствий.) Писал прошения в архивы внутренних дел, КГБ и других учреждений. Ответ был «Нет сведений». Советовали обратиться в другое и ещё раз в другое учреждение. И когда получил ответ, где советовали обратиться в архив внутренних дел, куда уже ранее писал, пришёл к выводу, что время ещё не настало, что не на все больные вопросы можно получить ответ.

Дом построенный отцом вначале 1900-х годов, которой после войны был распилен на дрова. В 1960-х годах на том же самом месте был построен почти такой же дом.

Жизнь в родной деревне между войнами (Зимней и Второй мировой войной)

До середины 1930-х годов, до убийства Кирова, жизнь на юго-западе Ингерманландии была довольно спокойной. В конце 1920-х годов в Советском Союзе стали осуществлять земельную реформу (В начале 1900-го года при царе начатая 50-годовая земельная реформа Петра Столыпина была отвергнута пришедшими к власти большевиками.) На ряду с уже образованными совхозами, всем на добровольной основе нужно было присоединиться к коллективным хозяйствам, то есть к колхозам.

Добровольность была только на словах, тех кто не хотел присоединяться к колхозам объявляли кулаками или противниками колхозов, и их отправляли в Сибирь или в среднюю Азию, для ингерманландцев, в очень тяжёлые условия.

В середине 1930-х годов ингермаландские крестьяне практически все работали в колхозах. Советский Союз, который раньше продавал пшеницу и сельскохозяйственную продукцию, в условиях колхозов стал голодать. По мнению исследователей в Советском Союзе в 1930-1933 годах от голода умерло шесть миллионов человек.

Ингермаландцев от голода спас Питер, который после смерти Ленина в 1924 году переименовали в Ленинград. Возможно было держать только не большое хозяйство. Не большое картофельное поле вокруг дома и корова были спасением ингерманландцев. Те кто жили подальше, везли в город масло, творог сметану. Председатель колхоза Большое Кикерино дал разрешение на отсутствие одного дня в неделю, но который потом нужно было отработать в воскресенье. Мать раз в неделю ездила в Питер, у неё были свои покупатели, и молочные продукты ингерманландцев высоко ценились. Мать возвращалась вечером из Питера. Какая радость! Бублики, халва, леденцы, пшеничный хлеб. Эти вечера были праздником для всей семьи. На деньги, полученные от продажи молочных продуктов, мать покупала одежду и обувь.

Летом мы дети обувь и не носили, это было слишком большой роскошью. Весной после того как таял снег, и до осени, и нового снега бегали босиком. Поэтому ноги всегда болели, но маленькие ушибы и царапины не значили ничего.

Детские радости и заботы

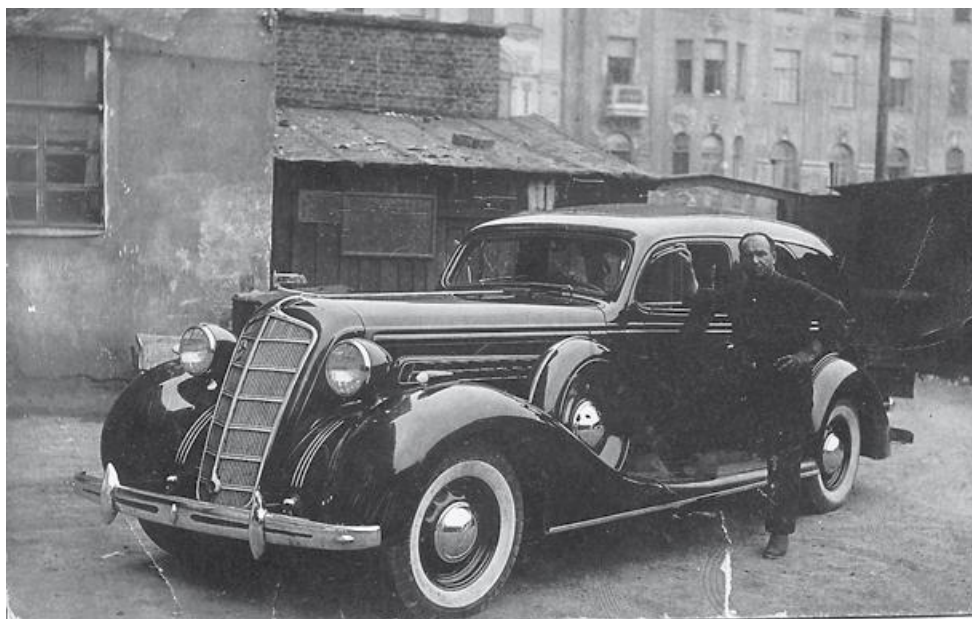
С детских лет ингерманландские дети работали по мере своих возможностей. Сколько я себя помню, у меня никогда не было игрушек. И было бы ли время для игр! Но на улице играли и того больше. Зимой строили снежные крепости и в оттепель проходили беспощадные войны снежками. Помню, как не однократно и у меня был синяк под глазом, после попадания в него снежком, из-за чего мать руга и иногда попадало от неё и хворостиной. «Кто жалеет розги своей, тот нелюбит сына», говорила мать убирая хворостину за косяк двери, там она лежала спокойно и ждала следующего раза. Ремнём мать наказывала только старших братьев. Не помню ни одного случая, чтобы мать трепала нас за ухо или волосы.

Летом играли во многие игры. Нашу сторону деревни называли «старой деревней», а дальше до железнодорожного вокзала Кикерино была «новая деревня», которая была построена в основном в 1920-годах, когда стали сворачивать Столыпинскую реформу и дома крестьян с земельных участков переносили обратно в деревни. В центре старой деревни был луг и пруд.

Луг был большой и он служил игровым полем. Мальчишки в основном играли в лапту, крепость, в попа и в ножички, а девочки прыгали в классики или играли с мячиком. Общими играми были погонялка и городки. Мальчики постарше играли на деньги в стенку и плитку. Монеты меняли владельцев, и если кто-то пытался обмануть, то тогда обычно игра заканчивалась дракой. В драках были свои правила: лежащего не трогали, драка продолжалась когда противник вставал на ноги, и победа была в почёте, если из носа текла кровь.

В жаркие дни купались в пруду. Пруд образовался, когда для строительства домов нужна была глина, то её брали из одного места, так глубоко как могли достать. Весной снег таял и летом дождевая вода наполняла углубление. Плавать учились рано, старшие братья или соседские мальчишки учили, как держаться на воде. В деревне не было случая, чтобы из детей кто-то утонул. Одна часть пруда была для купания, а другая для скота. Вечером, когда коровы, телята и овцы возвращались с паздбища в деревню, то сначала они шли к пруду пить и только потом расходились по своим дворам. «Сталинских коров», то есть козлов, в нашей деревне не было, не знаю почему. Парни постарше поили лошадей в пруду.

Лошадей, которые были только в колхозе, а у частных людей не было разрешения на них, пасли после тяжёлого рабочего дня в ночном табуне. Передние копыта лошади связывали между собой, и они передвигались прыгая, звук от этого был слышен далеко. С табунщиком в ночное ходили и подростки, это было для них желанным делом. Всю ночь жгли костёр, пекли в нём картошку, которая была для них лакомством. Парней всегда было несколько, иногда шесть или семь. По очереди они ходили за заблудившимися лошадьми и подгоняли их ближе к костру. Картошки всегда съедали много, не было такого чтобы её принесли обратно домой. И что может быть вкуснее в ночном на костре испечёной, на своём огороде выращенной картошки! Это я узнал, когда в ещё младшем возрасте получил у матери разрешение идти со старшими братьями в ночное.

Мой дядя Абрам Сутелайнен. Ленинград, 1935г.

После бессонной ночи у каждого были свои обязанности по дому. Днём мать работала в колхозе и домашние работы выполняли дети. Уход за картофельным полем и огородом было за нами. И так как у нас не было отца, то и дабыча дров была на наших плечах. За колхозным скотным двором был лес, от туда мы приносили дрова, на корню высохшие деревья или на землю упавшие, рубить деревья нельзя было, это было бы преступлением. Дрова кололи под размеры печки и ношей за спиной несли домой. Печку топили в каждый день, а те дрова которые остались, откладывали в поленницу на зиму.

Вечером если корова сама не приходила во двор, то кому-то из нас сыновей приходилось идти её искать и приводить в хлев. Если осенью случалось так, что корова никем не заметно съедала в ведре оставленную картошку, то нам нужно было гонять её вокруг дома, чтобы она не лопнула от переедания.

В наши обязанности входило подметание полов, а так же нужно было принести для повседневных нужд воду из «маленького» колодца, который находился на соседском дворе. За водой для еды ходили только мать и старший брат Паули, больше ни у кого из нас не было разрешения ходить к «большому» колодцу. Он находился рядом с ламбушкой и был таким глубоким, что детям было запрещено поднимать из него воду.

Братья школьники

В нашей деревне школы не было. Старшие братья ходили в школу не далеко от железнодорожного вокзала Кикерино. Во время между Зимней и Второй мировой войной Юнни ходил в первый класс, а Шури во второй. Старший брат Паули закончил четыре класса начальной школы и больше не хотел продолжать учёбу. «Пойду в табунщики, но в школу не пойду», было его решение. В табунщики он не пошёл, работал в колхозе на разных работах. Позже он пошёл учиться на каменщика в профессиональное училище в Ленинграде. Во время учёбы он почти на каждые выходные приезжал домой, хотя расстояние было в 75км. Железнодорожное движение работало безукоризненно, да и цена билета была не высокая. У брата был чёрный костюм учащегося заводского профессионального училища и широкий ремень с красивой пряжкой. На пряжке было три буквы ФЗУ.

Паули отличался от нас, он был как взрослый, у него интересы были другие, чем у нас. Городская жизнь влияла на него многим и он старался всеми способами это показать. Его было трудно заставить что-то делать по дому, его стали интересовать девушки, и танцы в нашей и соседской деревне, и другие искушения.

Школа в Кикерино, в которой до и во время войны учились мои братья.

В нашей деревне русских не было, и по-этому все разговаривали на ингерманландском языке. Взрослые знали русский язык, а дети учили его только в школе. Но в деревне было много семей с русской фамилией. Это было потому, что носители фамилий были «детьми Питера»: в старые времена сирот отдавали в ингерманландские семьи за не большое вознаграждение. В ингерманландских семьях они забывали родной язык, русский, и усваивали в совершенстве ингерманландский. Только фамилии напоминала об их корнях.

Обучение в школе на не родном языке доставляло большие трудности. Помню, как трудно было брату Юнни идти на учёбу в школу. Начиналось с того, что его всё время нужно было подгонять. Сначала нужно было найти его портфель. Приходя из школы он брасал его куда придётся. Обычно я должен был найти его портфель, но частенько вся семья искала его. Не припомню ни одного раз чтобы он делал уроки. Шури шёл в школу без особых трудностей, может потому, что он знал русский язык лучше брата.

Проводив братьев в школу мать шла на работу в колхоз и меня отводила в садик при колхозе. Когда школьники возвращались домой, то обычно забирала и меня.

Война!

Зимнюю войну называли финской войной. Она была далеко от родной деревни, и её последствия не влияли на повседневную жизнь. Мужчины были на войне, но в деревне не было ни одного случая, чтобы кого-то убили и были похороны.

21 июня 1941 года мне исполнилось шесть лет. В то время дни рождения не праздновали. На следующий день, 22 июня, в четыре часа утра Германия начала войну против Советского Союза. Нападение было стремительным, и целью немцев было как можно быстрее захватить Ленинград, и в день Октябрьской революции, 7 ноября, организовать парад в Москве на Красной площади.

С первых дней войны немецкие самолёты бомбили нашу местность. Дома горели, люди гибли, когда бомбы взрывались и из самолётов стреляли автоматами. Иногда самолёты летали так низко, что боялись, что они врежутся в крыши домов. Взрослые учили, что надо делать когда будет слышен звук самолёта – бежать из дома на улицу и бросаться на землю, и никуда попало, а в борозду картофельного поля около дома. Из самолёта человек не был бы виден, и считали что тогда находились бы в безопасности.

Жизнь в деревне шла своим чередом, мать ходила на работу в колхоз. Мужчины уходили на фронт и общее мнение было, что фашистов скоро побьют и осенью война закончиться: народ делал всё для фронта, и была же Красная армия самая мощная в мире.

Через несколько недель по дороге отходили красноармейские колонны, от их шагов по дороге поднималась пыль. У солдат был изнурительный и уставший вид. Мы, мальчишки, стояли по многу часов, наблюдая за этим шествием.

Из нашей деревни никого не эвакуировали. До районного центра Волосово было восемь километров, и по слухам от туда местное партийное и районное правление было вывезено, куда – это никому не было известно.

Однажды никто из взрослых не пошёл на работу. Разлетелась молва, что немцы уже совсем близко. Как будут развиваться события, никто не мог предугадать. Все жители деревни с необходимыми повседневными товарами ушли в ближайший лес. Взяли с собой коров и другой скот, только курицы и кошки остались, собаки же бежали вслед за хозяевами. Двери на замок не заперли, чтобы их не ломали. В лесу обосновались под густыми ветвями деревьев. Дети стали готовить свои места, где спрятаться. Взрослые рассказывали друг другу кто что успел в суматохе спрятать. Обычным потойным местом было вырытая яма в огороде, которую потом засыпали обратно землёй. Мать закопала швейную машинку «Зингер» на краю картофельного поля, и потом она сетовало, что вот пойдут немцы копать картошку и найдут швейную машину. Картошку уже можно было копать, был же уже конец августа.

Прошло несколько дней. Огонь не разводили, ели всё холодным. Коров держали при себе, не отпускали на пастбище, молока хватало всем, даже тем у кого не было коровы, а таких семей в деревне было несколько – для ингерманландцев корова всегда была кормилицей. Что будет завтра никто не знал. Председатель колхоза, муж матери сестры, Юхо Костиянен рискнул сходить в деревню. Там уже были немцы и его арестовали. В тот же день он вернулся в лес в сопровождении двух немецких солдат. Мальчишки сразу окружили их. Они были высокими и худощавыми, с автоматами в руках. Потихоньку из укрытия осмелились и взрослые.

- Wer sprechen deutse? спросил один из солдат громким голосом.

Никто не знал что это значит. Потом женщины стали подталкивать вперёд к немецким солдатам Анну Кяллин. Она была учительницей, и все знали, что учителя знают немецкий язык.

- Ich... etwas... смогла вымолвить Анни.

- Gut.

Немец направил дуло автомата на Юхо Костияненна:

- Kommunist?

Все испугались – застрелит ли немец его. Юхо Костиянен был известен в деревне, как справедливый человек и хороший председатель колхоза. В ближайших колхозах работники не получали одного свободного дня в неделю, что бы ездить в Питер продовать молочные продукты.

Анни тоже испугалась и громко сказала:

- Nicht Kommunist.

Немец не опустил оружия.

- Partisan? неотступал немец

- Nicht Partisan.

После этого немец говорил громким голосом. Народ вокруг него стоял тихо. Анни слушала внимательно, и когда немец закончил, она сказала самое основное: - Все обратно в деревню.

Народ стоял не шелохнувшись.

- Schnell! рявкнул немец.

Что значило это слово, ни кто не знал, и испугавшаяся Анни не перевела. Сообразили, что надо действовать и быстро. Все разбежались по своим укрытиям. Немец оставил около себя Юхо Костияненна и Анни, и они пошли в деревню.

Народ собрал свои вещи и скот, и к вечеру все вернулись в деревню.

Немецкие солдаты оккупировали всю деревню. Все большие и в хорошем состоянии дома были переполнены солдатами. Владельцы домов возвращались боязливо, как не жданные гости. Их не выгоняли, они смогли остаться в своих углах, и они были довольны – всё-таки дома.

В нашем доме немцев не было, наверное он был слишком скромным: изба и кухня, по ингерманландски «большая половина», где были спальные места и камод, большой стол, несколько стульев, на стене зеркало. В центре была большая печь, на которой зимой мы все братья спали. В доме было три окна, которые выходили на деревню. Нашу сторону деревни называли центром Большого Кикерино, и первые дома были построены именно здесь. Наш дом построенный отцом был из крепких брёвен. Средства наверное закончились у строителей, потому что дом был необшитый и брёвна со временем потемнели.

В центре деревни был большой луг, а вокруг пруда близко друг к другу стояли дома. Огороды были за домами. За домами были и другие постройки: сеной сарай, баня, во многих дворах сохранился овин. Мать хлопотала по дому, а мы братья смотрели в окно, что там в деревне происходит.

Солдаты были почти у каждого дома. Было много лошадей с телегами и несколько мотоциклов с калясками. Через некоторое время появилась и детвора. Когда матери не было дома, мы три брата тоже выбежали смотреть, что происходит на улице. Солдаты не обращали на нас никакого внимания. Они разгружали товар с телег и говорили громким голосом. Телеги всё прибывали. Повозки были прочными, колёса большими и рядом со скамейкой извозчика стоял кнут. Такого, никто из деревенских мальчишек, никогда не видел. Соседский парень Коля решил потрогать кнут. Немец заметил, шагнул к повозке, взял кнут и ударил по парню, так что рубашка на спине разорвалась.

- Fort kleine Partisan! рявкнул немец.

Коля согнулся от боли и побежал домой. Мы отступили в страхе, но немец нас не тронул, а положил кнут обратно на место. Слово «партизан» мы поняли, а что значили другие слова осталось для нас неизвестным. Ребята постарше реши, что лучше идти по домам, и мы младшие пошли вслед за ними.

Жёсткая немецкая дисциплина

На следующий день немцы отдали приказ всем жителям деревни собраться у дома Миккола. Это был самый большой дом в деревне, обшит и покрашен, правда краска со временем поблекла. Ребята постарше уже знали, что в нём находился штаб немцев. Это было особенным местом, потому что в нём поселились военные, у которых были фуражки и на

поясе у каждого пистолет. Их сапоги блестели, как зеркало, если на них попадал солнечный луч. Другие военные отдавали им честь, поднося резко руку к веску. И если военный в фуражке останавливал солдата, то тот стоял по стойке смирно, как оловянный солдатик и слушал внимательно. Получив разрешение идти дальше он ударял пятками с такой силой, что звук был слышен очень далеко.

Военный в фуражке позвал на крыльцо Анни Кялли и Юхо Костиянен. Первым был вопросом, что хороший ли человек Костиянен. Анни перевела, и из толпы послышался ответ в один голос: «Хороший». «И не коммунист?» - «Нет!» Военный в фуражке что-то сказал Анни.

- Юхо Костиянен будет старостой, перевела Анни, односельчане с облепчением вздохнули.
- И его надо слушаться, добавила Анни.

Народ ждал в напряжении, что же дальше. Военный в фуражке долго что-то говорил Анни, потом было время переводчика довести весть до односельчан.

- Колхоз перестаёт существовать, но работать надо как и раньше, урожай надо собрать. Староста потом даст указания.

После этого жители могли разойтись. Анни Кялли и Юхо Костиянен пошли вместе с военным в фуражке в дом.

Так началась жизнь при немцах. Староста смотрел, что бы урожай был собран, как и во времена колхоза. Мать утром уходила на работу, а мы занимались своими делами. Мать предупредила, что в деревню нечего ходить, скоро зима и надо заготовить дрова.

Часть немцев разместились в ближайшем лесу. Они поставили палатки, провели между ними телефонные провода, телеги были размещены в одном месте и в ровный ряд. Во всём был порядок.

Через несколько дней в деревне поднялся шум. Разнёсся слух, что в лесу есть партизаны. Немцы были в боевой готовности. Они делали обыски, искали партизан, но их не нашлось. Но в нескольких домах нашлись телефонные провода, которые дети принесли из лесу. Хозяйки уже придумали им применение – они служили верёвками для сушки белья.

Из тех домов, где были найдены телефонные провода, мальчиков и их родителей приказали явиться к дому Миккола. Мы три брата тоже ходили в лес за дровами, но не в той стороне

где немцы разместили палатки, а то мы тоже были бы зачарованы разноцветными телефонными проводами.

Солдат принёс из избы длинную скамейку и первый ряд мальчиков был положен на неё животом, без рубашек. Офицер дал кожаный кнут одному отцу и при помощи переводчика отдал приказание – двадцать пять ударов, и если действие покажется не эффективным, то отца расстреляют или он получит столько же ударов кнутом, но тогда бить будет немецкий солдат.

Весть о наказании разнеслась быстро, и посмотреть на это собралась почти весь деревенский народ. Первым был Уатила Шурка. Его отец сделал первый удар, кнут оставил след на спине, но офицеру это не понравилось.

- Stärken! он крикнул

Следующий удар был сильнее, и следующий ещё сильнее. Спина мальчика была в красных полосках. Кровь расплылась по спине и стала капать на скамейку. Женщины плакали и вытирали слёзы кончиком платка. Офицер считал удары:

- Ein, zwei, drei, vier...

После десятого удара офицер приказал:

- Genug!

- Достаточно, слышался сразу перевод.

Отец поднял сына и отнёс в сторону. Мать сорвала платок с головы и громко рыдая стала вытереть со спины кровь. Настала очередь следующего. Его отцу отдали тот же приказ. Сильные удары следовали без перерыва, как будто мужчина молотил зерно. Офицер не делал замечаний, только считал до двадцати пяти.

Наказание получило пять мальчиков. Ошеламлённые односельчане разошлись тихо. В тот день больше на деревне ни о чём и не говорили, как об этом событии. Всем стало ясно, что немцам не надо делать ничего плохого, за это они строго наказывают.

Голодная зима

Оставшись без отца мы всё чаще стали чувствовать тяжёлую руку матери, особенно после случая наказания кнутом. Даже за маленькие провинности она нас наказывала. Стали считать это правильным. Мы стали взрослеть. После случая порки кнутом она не упрекала нас. Она говорила свои мысли в слух и мы её слушали тихо. Стало понятно, что с немцами надо как-то ладить, и что война есть война.

Урожай собрали и разделили его между жителями деревни, а не как при колхозе. Во время колхоза государству отдавали налог, оставляли семена для следующего посева, а остатки делили за год по отработанным дням. Часто бывало так, что остатков было так мало, что один человек мог унести мешок с колхозного хранилища. Своё хозяйство и продажа молочной продукции в Питер позволяло жителям колхоза как-то выжить. Независимо от того, что работали круглый год, а летом и по воскресеньям.

В первые, за долгое время, в сарае было много сена и зерна. Деревня жила своей жизнью, а немцы своей. Бои шли где-то недалеко от Ленинграда. Нашу местность больше не бомбили, и казалось, что никакой опасности нет, хотя линия фронта проходила меньше чем в шестидесяти километрах. С востока в деревню прибывали то немецкие войска, то венгерские. Всё чаще слышалось «Leningrad kaputt». Но прошла осень, Ленинград не был захвачен, началась зима, и оккупанты столкнулись с проблемой – они не были готовы к войне в зимних условиях. Тёплой одежды не было, снабжение было плохое. И тогда у жителей деревни забрали из сараев сено и из амбаров зерно. В лучшем положении оказались те у кого была соломенная крыша, соломой кормили коров, они всегда спасали ингерманландцев. Потерять корову значит бестствовать.

Мать, как и многие другие односельчане, ходила в десяти километрах от деревни на болото за мхом. Мать пекла из остатков муки и мха блины. Вечером ложились спать голодными, утром просыпались рано. Всегда было чувство голода. Рано утром мать топила печь, на которой зимой мы спали. Проснувшись мы шли к печи ждать, когда будут готовы блины из мха. Но ни крошки не получали, прежде чем не произнесли скрестив руки Отче наш и молитву Господню, только после этого каждый получал свой блин. Каким же вкусным он был! Другой блин получали немного позже с картошкой и молоком. Корова у нас была, и мы бережно давали ей с крыши сарая солому, которой хватило на всю зиму.

Во время сильных январских морозов убили первого односельчанина. Антти Туаветти, подросток с травмированной ногой, постоянно общался с немцами. Одним из первых среди деревенских ребят научился говорить по-немецки и легко общался с ними. Покорный и услужливый он пользовался доверием у немцев. Они его подкармливали, иногда он приносил остатки еды домой. Потом разнёсся слух, что из склада пропало курево. Солдаты получали его регулярно, а деревенские мужчины страдали без курева. Правда, мы пацаны помогали им. Нашей задачей было собирать окурки. В карманах всегда были крошки табака. Иногда родители наказывали, некоторые сами начинали курить. Брат Юнни начал именно тогда курить, хотя неоднократно получил взбучку от матери. Обвинение в пропаже табака пало на Антти. Его вызвали в штаб, о чём там говорили, осталось неизвестным. Был ли подросток виновным, это тоже никогда не стало известным. Антти отпустили. Он успел сделать несколько шагов, как с крыльца раздался выстрел – офицер выстрелил ему в затылок. Мальчик упал лицом в землю. На место позвали Антти отца и мать. Им велели встать на колени во круг убитого. Односельчанам было велено сходить посмотреть труп. Вечером, когда стало темнеть, родителям было разрешено забрать тело и похоронить.

Деревенские мужчины и женщины были вынуждены работать по приказанию немцев. Деревянными лопатами чистили дороги. Молодых и старых мужчин возили на работу по укреплению линии фронта. Старший брат Паули не попал на эти работы, потому что волил деревья в лесу. В январе 1942 года подростков и молодых мужчин стали забирать в армию. Был создан 664-й Восточный Батальён, в обязанности которого входило охрана железных дорог и мостов Ленинградской и Новгородской области, а так же бои с партизанами. Немцы боялись партизан и не могли воювать против них. Семьям, из которых мужчины были в армии, было обещана продовольственная помощь. Но помощь запаздывала, и первые пойки, невероятно маленькие, получили только весной.

Брат Паули был призван в армию, хотя ему было только семнадцать лет. Через несколько месяцев он получил увольнение и возможность побывать дома. Он рассказал, что в их отряде были даже пятнадцатилетние, которые подделали документы – голод вынуждал на хитрости.

Второй год войны

Времена года сменяли друг друга, какой бы суровой зима бы не была и как бы люди не голодали, весна подовала новую надежду. Из Германии получили семена для посева,

семенной картофель был в своих закормах. Бывшие колхозные лошади были выданы на общие нужды, и ими вспахали поля. Зерно и картофель были посажены. У каждого дома был свой огород. Война войной, но каждый ингермаландец надеялся на свой картофель и огород, а так же на корову. Картофель, огород и корова всегда были главными опорами ингермаландцев.

В конце апреля коров выпустили из хлева на пастбище. Многих нужно было поддерживать, чтобы они не упали, такими ослабевшими они были после зимы. Радость скотины была невероятной, когда их выпустили на пастбище после долгого стояния в хлеву. Коровы и телята бегали с поднятыми хвостами на свободе.

Лето принесло облегчение и в питании. Собирали щавель и крапиву, и из них варили суп. Часто ели без хлеба, потому что его не было. В духовной пище тоже произошли изменения: картины с изображением Христа и ангелов, так же как и фразы из Библии стали появляться на видных местах комнатных стен. Первые финские военные пасторы посетили деревню. Церковь нашего прихода, которая во времена колхоза была складом зерна и позже конюшней, была приведена на субботах в порядок. Какова же была радость, когда её открыли первым богослужением! Осенью начала действовать воскресная школа. После длительного перерыва была проведена конфирмация.

Наровне со своими работами жители деревни были обязаны ходить на работу указанную немцами. Дороги между деревнями ремонтировали, железные дороги и мосты нуждались в ремонте, лес валили для укреплений, добывали каменную плиту для вывоза в Германию. В добавок ко всему, каждый дом должен был собрать и высушить различных лекарственных растений. Взрослые показали какие цветы и растения нужно собирать, но сами в этом не участвовали, эта работа была для детей.

Немцы жили своей жизнью. Они проводили ученья в ближнем лесу, построили мостик через пруд. Купались в пруду. Деревенские женщины смущались и удивлялись, что солдаты нисколько не стеснялись обнажённости. Частенько мы купались вместе с ними, и они играли и бегали голышом на берегу, как мальчишки.

Немецкие солдаты стали заводить отношения с деревенскими женщинами. В основном это были одинокие женщины или вдовы, в деревне их стали называть «немецкими проститутками», общения с ними избегали, и за спиной над ними посмеивались. Мы, мальчишки понимали эти дела, и дразнили их, хотя нам и попадало от них. Мы умели

материться и знали хорошо бранные слова, которые означали половые органы мужчины и женщины. Но немецким солдатам мы этих слов не говорили, потому что тогда, тот мальчишка ничего не получил бы от немца. В общем-то они были щедрыми: давали то конфетку, то какую-нибудь мелочь. Отношения не были длительными, поскольку одни и те же солдаты не задерживались в деревне, их отправляли на линию фронта.

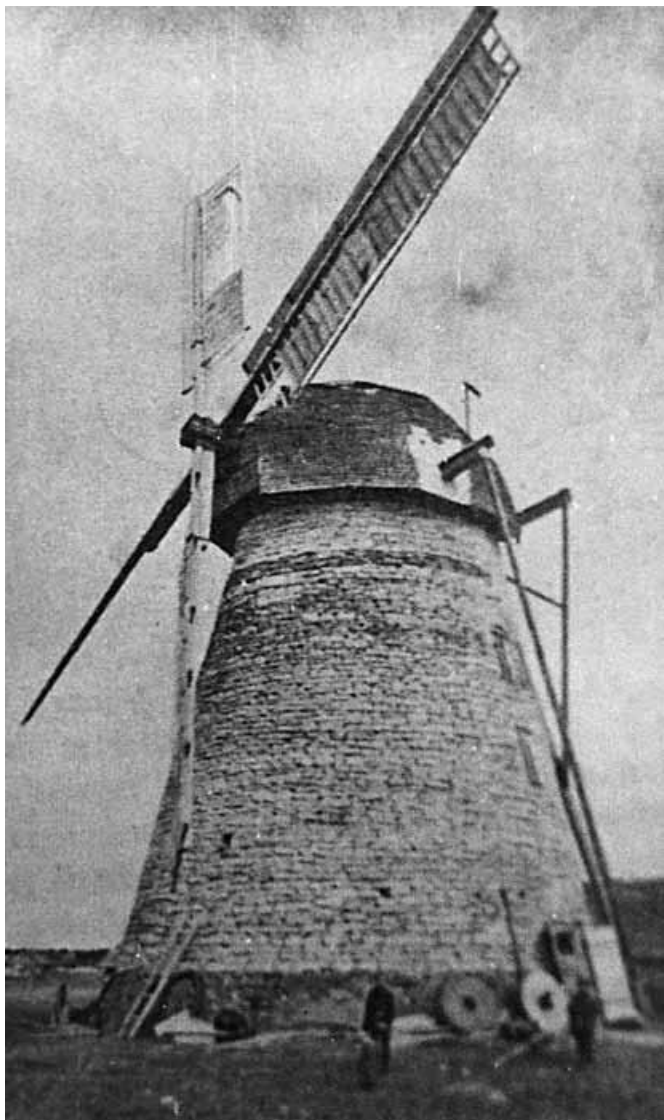
Осенью 1942 года при железнодорожном вокзале Кикерино открыли финскую школу. Учителя нашлись среди местных – многие преподавали в финских школах в 1930 годах до того как их закрыли. Братья Юнни и Шури продолжили обучение в школе после годового перерыва, но теперь на финском языке. Учебники получили из Финляндии, они были сделаны специально для ингермаландских школ. Я с удовольствием листал учебники братьев и потихоньку выучил буквы. Не прошло и много времени, как я научился читать. Когда впервые предстал перед учительницей воскресной школы, то умел уже читать, чем удивил её.

Зима 1942-43 года была предыдущей спокойнее и в отношении продуктов лучше. Не голодали, урожай был собран вовремя, в закормах был зерно и в погребках, которые были в доме и в них спускались через оверстие в полу открыв крышку, была картошка, морковка и брюква. На поле между Большим Кикерино и Малым Кикерино была из каменной плиты построенная мельница, которая молола из зерна муку. Мельница действовала после долгого перерыва, и на ней работала единственная в деревне эстонская семья. Для скота было достаточно заготовлена сена. И давняя мечта ингермаландцев - частное хозяйство - получило хорошее начало. Действовала церковь, детей крестили открыто и покойников отпевали по лютеранским обычаям. Из тайников нашлись Библии и псалмы, вдобавок ещё финские военные пасторы привезли. Запрета и боязни на вероисповедание не было. Церковь и свободное вероисповедание укрепило ингермаландцев душевно.

За долгое время могли опять праздновать церковные праздники. Ждали рождества и к нему готовились. Мы три брата сходили в ближайший лес за ёлкой. Мать нашла откуда-то подставку для ёлки. Поставили ёлку в избе и украсили её из бумаги сделанными украшениями. Клея не было, клеяли отварной картошкой, и хорошо держались герлянды. Из цветной бумаги сделали украшения в виде конфет и повесили их на ёлку. Свечек тоже не было, сделали их из завернутой бумаги.

- Красивая ёлка, хвалила мать поправляя украшения.

Немецкие солдаты получили из дома посылки, в них было и спиртное. Об этом узнали, когда из многих домов стало слышно пение. Взрослые говорили, что у них уже началось празднование рождества.

Мельница. Большое Кикерино.

Из дома, где находился штаб, по снежной тропинке шёл парнишка шатаясь и горланил песню. Мы подошли к окну, чтобы посмотреть, кто это. Это был Юнни.

Цыган тёмноокий

нассал на полено,

полено зажглось

цыган бегом прочь...

Немцы для развлечения напоили парнишку. До дома он смог дойти, где его уже ждала мать с ремнём в руке. Юнни получил порядочную порку. Он не кричал и не плакал, ныл как в полудрёме. Освободившись от взбучки он быстро забрался на печь, где мы уже с Шури были. Скоро он заснул и спал крепко, как убитый.

На следующий день о произошедшем не вспомнили ни словом. Напоили ли немцы ещё кого из мальчишек, об этом на деревне не говорили. Дома мы поняли, что немцы способны на что угодно.

В рождественское утро мать разбудили нас спозаранку в церковь. Из нашей деревни до церкви Губанитца было четыре километра, и на дорогу уже вышло много наших соседей. Мы присоединились к ним и дорога до церкви прошла быстро. Снег хрустел под валенками, так мелодично, словно музыка. Взрослые разговаривали в полголоса, а мы дети, шли за ними тихо, не привыкли просыпаться так рано. Церковь была полна народу. Освещением служили керосиновые лампы, только у алтаря горели свечи. Сначала было холодно, но современем попев псалмы и сидя близко друг другу, а так же ощущение чего-то одного целого, стало согревать.

В начале весны 1943 года в деревне стали поговаривать об эмиграции ингермаландцев в Финляндию. Эмиграция была бы добровольной. Добровольцев в нашей деревне не нашлось. Наши корни были здесь. Но главной причиной было то, что оставить свой дом на все времена не легко, ни для какой нации, какими тяжёлыми условия жизни не были бы. Не раз повзрослев, и когда был вынужден переезжать с места на место, то вспоминал, что тогда ребёнком слышал: добровольно оставлять свой дом, всё-равно что затягивать петлю на шее.

Ингермаландцы шли через нашу деревню голодными и в лохмотьях. По близости с линеей фронта народ стал уходить в Эстонию. Говорили, что в городе ингермаландцы умирают с голода, и от бомбёжек гибнут целые деревни. Так приближались все ужасы войны. Беженцев пускали отдохнуть и переночевать, кормили их и довали еды в дорогу. У некоторых беженцев были какие-то вещи, которые они меняли на еду. Немного отдохнув беженцы продолжали свой путь. И в нашей деревне стали поговаривать: «Скоро и нам придётся уходить».

Прощай родной дом, прощай Ингерманландия

Был август 1943 года. Взрослые трудились на полях, было же время уборки урожая. Мы три брата собирали последнюю клубнику лета. Однажды утром, до того как мать ушла на работу, староста обошёл все дома и предупредил, что скоро начнётся переселение в Финляндию. Не добровольное, а принудительное, которое касается всех. В полдень все должны быть на железнодорожном вокзале, с собой можно взять товара весом два пуда (32кг, прим. автора) на человека, не больше. А как же остальное имущество? А скот? Всё надо оставить. Сказали, что немцы позаботятся обо всём.

Брат Юнни из нас был самым шустрым, и продавал клубнику солдатам. В нашей деревне были немецкие солдаты, а соседней Малые Губаницы были испанские. Малые Губаницы были для немцев, как ладан для черта. Во второй год войны в той деревне один мужчина убил семерых немцев живших в его доме, после чего он отправился на велосипеде на линию фронта, не далеко от которой его задержали. Убийство немцев разоблачилось. Мужчину привели обратно в деревню и повесили. Труп весел целую неделю, и всем жителям, даже из ближайших селений нужно было сходить посмотреть и сделать выводы из произошедшего. После этого случая немцев в той деревне не было видно, но там поселились испанцы. Это были добровольцы Синеи дивизии, поскольку Испания официально не воевала на стороне Германии. Испанцы не были такими жёсткими как немцы и относились к местным жителям намного доброжелательнее, можно сказать даже дружелюбно. С ними легко было общаться, и они частенько давали нам что-нибудь из еды, и детям конфет и какой-нибудь мелочи. Для нас мальчишек особенно желанным был перочинный ножик. Юнни очень часто ходил в Малые Губаницы, из нашей деревни через лес туда было километра два. К тому времени он знал не только некоторые слова и фразы по-немецки, но и по-испански.

В то утро Юнни успел уйти в Малые Губаницы, до того как в наш дом пришёл староста. На тот момент мать ещё не беспокоилась, было же до «полудни» ещё много времени. Но это указание! Мать остолбенела— оставить всё, оставить всё имущество, оставить к вечеру вурнувшуюся скотину, свою спасительницу ??? Корову, и уйти. Мы с братом Шури не очень понимали, какие последствия будут после всего этого. Мать стала в первую очередь собирать еду в дорогу. Точных сведений не было, но было понятно, что путь будет долгим. Нам мать дала задание, взять четыре не рваных мешка и верёвки, и сделать рюкзаки. Что взять с собой, сразу не могли решить. Когда первый рюкзак был сделан, мать положила в него ручную

швейную машинку «Зингер». Она была таким ценным предметом, что её мать не хотела оставлять.

- Боже мой, и куда же мы теперь,- причитала мать. Временами садилась на скамейку и думала, что ещё взять с собой.

В каждый наш мешок положила нижнюю и верхнюю одежду. А вот с обувью было посложнее. В свой мешок мать положила высокие ботинки на шнурках, в них она всегда ходила в церковь. На ногах у неё были обыкновенные ботинки, которые она оставила отправляясь в путь. А у нас, мальчиков, приличной обуви не было. С ранней весны до первых морозов мы бегали босиком. Что делать? Мать велела достать всю обувь. Нашлось же, правда, изношенной и драной.

- Был бы отец, из этих можно было бы сделать ещё приличную обувь, - причитала мать разглядывая кучу обуви.

В первые за долгое время мать произнесла слово отец. О чём она думала, мы не могли представить. В который раз она присела на скамейку и вытерла слезу кончиком платка.

- Где же Юнни так долго пропадает? беспокоилась мать. – Нам скоро отправляться, а его всё нет...

Нам с Шури было не легко выбрать из кучи обуви приличные для себя и Юнни. Мать пришла на помощь и выбрала, кто что обует. Мне достались ботинки Юнни, Юнни ботинки Шури и Шури сапоги Паули, которые он носил до армии. Так решили эту проблему. Через окно увидели, что соседи с вещами уже на улице. Мать ещё больше забеспокоилась об Юнни. Она подумала в слух, что он наверное придёт на вокзал, потому что наверное все жители ближайших населений отправятся на одном поезде.

Мать помогла мне поднять мешок на спину, сам я не смог его поднять. Шури сделал это легко, всё-таки он был меня на пять лет старше. Мешок Юнни мать привезала к своему и подняла на плечё: мешок матери со швейной машинкой был за спиной, а мешок Юнни впереди. Мы с Шури поспешили на улицу, мать за нами следом. Мы заметили как у двери она повернулась лицом к избе и сказала: «Бог тебя сохрани... Прощай...»

Мешок был тяжёлым. Я не успевал за матерью и братом. Время от времени мать останавливалась подождать меня, она не могла помочь мне, её ноша была тоже тяжёлой. На

деревенской улице выстроилась длинная очередь, потихоньку она продвигалась к железнодорожному вокзалу, до которого с нашей стороны деревни было около километра.

Поезд стоял на вокзале и вокруг него было много людей, как в муравейнике. Нам указали в какой вагон нам надо забраться. Товарный вагон был высоким, перед дверью была поставлена деревянная леснитца. Деревенские мужчины помогли поднять наши мешки, вслед забрались и мы. Мать положила наши вещи в угол, велела нам сидеть на них, а сама пошла искать Юнни.

Вагон был полон. Детей не пускали на улицу. Стало душно. Плач и крик доносился со всех сторон. Поезд дёрнулся. Кто-то сказал, что прицепили паровоз. Заплаканная мать забралась в вагон, и скоро поезд тронулся.

- Нашла ли ты Амалия сына? интересовались соседи.

-Нет, слышался ответ. Немного успокоившись мать рассказала, что пошла к немецкому офицеру и с помощью переводчика объяснила, что одного её сына нет, и куда он пропал не известно. На что немец ответил, что из-за одного мальчика поезд стоять не будет и дал знак машинисту отправляться.

- А где твой сын Паули? спрашивали у матери.

- Не знаю... отвечала мать. – Где-то тут воюет.

Позади остался дом, позади остались брат Юнни и Паули, позади осталась родная деревня и железнодорожный вокзал Кикерино.

Страдальческие вскрики, плачь и молитвы были слышны в вагоне ещё долго. Прощай родной дом, бывшая жизнь, Ингерманландия.

Поезд шёл в сторону Эстонии. От туда потом на корабле в Финляндию. Это было местом назначения, но туда ещё долог путь.

Поезд остановился на станции, мужчины ходили за водой, больше никого из вагона не выпускали. Иногда поезд стоял долго, потому что советские самолёты бомбили. В поезд не попало ни одного снаряда, и путь продолжался. Продовольствия не было организовано, и многие вспоминали, что дома остался скот, на полях урожай, который по уходу ингерманландцев никто не собирает. Кто бы его собрал? Об этом и многом другом беседовали взрослые.

Но что бы мог сделать маленький человек в этом большом мире, в котором шла беспощадная война.

Поезд прибыл в Эстонию, в посёлок Клоога. В сосновом бору были длинные бараки, в которые нас поселили. В первый день нам дали еды, правда не много. У многих ещё были запасы из дома. Мать стала искать Юнни. Она ходила к многим должностным лицам, ходила по баракам. Мы с Шури тоже искали, но без результата. Юнни не могли найти нигде.

В лагере провели медицинский осмотр, сделали необходимые прививки, постоянно проверяли вшей. Когда такой осмотр начинался, мать давала чистую рубашку. Если находили вшей, то всю одежду забирали в стирку, этого ни кто не хотел. И если вшей у одного и того же человека находили неоднократно, это значило что карантин будет ещё продлён.

Наконец настал тот день, когда нам объявили, что можем отправиться в Финляндию. До этого каждому кому исполнилось четырнадцать лет и взрослым нужно было подписать бумагу о добровольном перемещении в Финляндию.

В ФИНЛЯНДИИ

Долгий путь в Финляндию

На корабль нас посадили когда стало уже темнеть. Помещения заполнялись быстро, и народ всё прибывал. Было так же тесно как в вагоне, в котором нас увезли из дома. Нам с Шури очень хотелось пойти на палубу, но мать не отпустила нас. Скоро женщины достали библии и в полумраке пели один псалм за другим. Персонал корабля и в такой же одежде женщины, со странным названием – лотта (женская военизированная организация в Финляндии существовавшая с 1919 по 1944 год. Прим. перев.), ходили из одного трюма в другой, проверяя всё ли в порядке. Скоро они принесли катрюли и приготовили нам кашу. На тарелке был кусок масла, оно таяло в горячей каше быстро, и с молоком это было таким лакомством. В добавок ещё дали кусок твёрдого хлеба, его называли галетой. Мы в первые ели такой. Еда была вкусной, её было не много, но добавки не давали.

Шум моторов корабля усилился и скоро заметили, что мы отплываем. Скоро корабль стал качаться на волнах и взрослых один за другим стало тошнить. Нам, мальчишкам, качание корабля на волнах нравилось и нас, в отличие от взрослых, морская болезнь не беспокоила.

Путешествие на корабле было для нас очень интересным - всё-таки мы были в первые на корабле. Между собой мы разговаривали, какая же она Финляндия, если нас с такими удобствами туда везут. Скоро стало клонить ко сну и мы засыпали там, где только можно было прилечь.

Утром корабль прибыл к берегу. Место называлось город Ханко. Значит мы уже в Финляндии. Скоро нам дали поесть, еда была той же, что и вечером. Потом дали приказ сойти с корабля. Опять мешок за спину. Заметил, что мать всё время оглядывалась по сторонам – может где-нибудь был Юнни. Поскольку разница в возрасте между мной и Юнни была не большая, всё время казалось, что мне чего-то не хватает. К тому же Юнни был очень шустрым и смелым, и я был с ним всегда рядом и под его защитой. Он ни когда не давал другим мальчишкам меня обижать, всегда защищал меня.

Ноша была тяжёлой. До поезда надо было дотерпеть. Мать подгоняла, но быстрее идти не мог. Я был весь в поту и плечи очень болели. Как же стало легко, когда у вагона опустил мешок на землю. Забрались опять в товарный вагон. Он казался красивым, всё-таки он был финским.

Нас привезли на станцию Нуммела и разместили в помещении театра, где были двухярусные кровати. Мы с Шури забрались на верхнюю кровать, а мать на нижнюю. Опять начался медицинский осмотр, прививки, а так же проверка вшей. Сказали, что карантин продлится три недели. Разрешили свободно передвигаться. В помещении было очень тесно и по-этому, мы дети, много времени проводили на улице и даже ходили в ближайший населённый пункт, который оказался городом. Нам было интересно, потому что многие из нас дальше своей и соседней деревни нигде не были. Красивые и покрашенные дома, никакие-нибудь хибары. Люди хорошо одетые, как буд-то все в церковь собрались. Когда с нами были взрослые, то прохожие здоровались «Добрый день», ни один не сказал «Здрасте», как у нас обычно говорили. Жизнь казалась мирной, ни бомбёжек, ни пожаров. С первых дней Финляндия казалась красивой и многообещающей. Хорошо, что мы попали в Финляндию!

Взрослые по очереди ходили в какую-то контору. Возвратясь от туда они говорили, что скоро сможем покинуть лагерь, но куда потом, никто не знал. Настал тот день, когда первые семьи отправились. Это были рабочие люди, у которых не было много детей.

Шли дни и недели. Мать досадовала, что мы были никому не нужны. Настало рождество. Мать одела нам лучшую одежду. Нас ходили приветствовали «большие начальники», так

взрослые говорили. Священник провёл службу, детям раздали подарки. Впервые попробовали лакрицу. «Леденцы намного вкуснее», говорили дети постарше, которые ещё помнили вкус карамели. В тот день и еда была получше, дали даже булочки.

Мы были в лагере долго. Привозили новых переселенцев, и мать интересовалась, нет ли среди них Юнни Мутанена, мальчика из д. Большое Кикерино. Никто не слышал такого имени. Мать вздыхала и вытерала слёзы кончиком платка.

Новый дом и новые обычаи

Наконец-то настала наша очередь покинуть лагерь. Нас с мешками, в которых было всё наше имущество, отвезли на лошади на железнодорожный вокзал. Мы сели в вагон, в настоящий пассажирский вагон. Матери были даны точные указания, куда нам надо следовать, и что нас встретят. В вагоне было много военных и это напомнило о том, что война продолжается. Мы с Шури сели у окна. Мы смотрели, как мелькали дома и постройки, леса и поля. Скоро я заснул. Спал наверное долго, так что меня пришлось будить.

- Скоро Инкеройнен, сказала мать. – Нам надо там выходить.

Перенесли вещи поближе к выходу. Когда поезд остановился, мать вышла первая и приняла у нас вещи. К нам подошёл мужчина и спросил у матери:

- Тебя зовут Амалия Мутанен?

- Да, это я.

- А это твои сыновья?

- Да.

Мужчина отнёс наши мешки в сани и усадил нас на мягкую солому. Она пахла так знакомо, по-домашнему, даже волнение пропало.

- Накроем ноги пледом, чтобы незамёрзнуть. Нам километров десять ехать, да и морозу градусов двадцать.

Всю дорогу мужчина спрашивал, и мать отвечала на его вопросы. Сначала надо было рассказать наши имена.

- Младший Петя, а постарше Шури...

- Это ласкательные имена?

- Ну, так мы их дома зовём. А полные имена Пётр и Александр.

- Мы будем звать их по другому, не умеем мы произносить их правильно. Годится ли – Пекка и Сантери?

- Годится, согласилась мать.

Вот так добираясь до нового места получили мы и новые, финские имена. Повторял про себя «Пекка, Пекка». По началу имя казалось странным. Шури принял новое имя сразу.

- Амалия - имя для нас знакомо, продолжал мужчина. – Даже такая песня есть: «Милая Амалия, дитя села родного...» Слышала?

- Нет, у нас в Ингерманландии такой песни не пели, ответила мать.

- У вас наверное пели русские и коммунистические песни?

- Ну, да, и такие пели. Но есть у нас и свои ингерманландские песни.

- А ты умеешь их петь?

- Да, но не теперь. В молодости пела, на праздниках, были у нас и хороводные, вспоминала мать. – Но в последнее время больше всё псалмы пою, ведь и вероисповедание стало свободным.

Под пледом было не холодно. Иногда мужчина подгонял лошадь и она бежала, тогда в беседе была пауза. Скоро с большой дороги свернули на лево, в низ под горку и у дома остановились. Уже стемнело, и всего дома, и что вокруг него не было видно. Нас провели в дом. Яркий свет электрических ламп ослепил глаза. Большая кухня с длинным столом, за ним женщина средних лет, ближе к печи на маленькой табуретке сидела или стояла маленькая женщина, у которой руки были как у ребёнка. Увиденное смутило нас.

- Это Амалия и два её сына, сказал мужчина. – Этот поменьше Пекка, а постарше Сантери. Так я окрестил этих мальчиков.

- Добро пожаловать, сказала женщина за столом. Она сидела на месте и не встала чтобы поздороваться с нами. Женщина маленького роста шустро спустилась с табуретки, и

поскольку я был к ней ближе, она подошла ко мне. Она была меньше меня ростом и передвигалась как-то странно на коленях. Она протянула руку и сказала: - Элина.

Я пожалал руку, которая была не совсем нормальной, а как бы культя. Пальцы были маленькие и согнутые. Я смутился. Элина заметила это, и пошла здороваться с матерью, и с Шури. Она передвигалась на коленях, как бы скользя. Казалось, что у неё только голова нормального размера. Короткие густые волосы были аккуратно причёсаны, она производила впечатление взрослой женщины, а не маленькой девочки.

Чтобы снять напряжение мужчина представил себя и жену.

- Меня зовут Манне, а это моя жена Лююли. Элина моя сестра, а фамилия у нас всех Лейнонен.

- Покажи им, где они будут спать, сказала женщина за столом.

Мужчина открыл дверь соседней комнаты и включил свет. В углу просторной комнаты стояла кровать, и немного подальше такая же вторая кровать.

- Тут вы будете спать и вся комната в вашем распоряжении.

Мужчина принёс наши вещи в комнату. Позже узнали, что у Элины есть своя комната, а так же у хозяина и хозяйки дома. Из всей мебели в комнате меня больше всего удивило кресло-качалка, раньше я того не видел. Я подошёл поближе к нему что бы рассмотреть и даже решился сесть на него. Оно качнулось и я был в удивлении, как приятно на нём было сидеть и качаться.

Нас позвали кушать. Лююли-хозяйка сидела на том же месте, Элина носила еду с плиты. Хозяин сел во главе стола, протянул руку к чёрному ящику стоящему на меленьком столе рядом и повернул кнопку. Из ящика послышался мужской голос. Это было радио, которое я видел в первые.

- Тут вот пюре, мясо и соус. Кушайте. Вы же наверное голодные, сказала Элина.

Послушав какое-то время чёрный ящик, хозяин выключил звук.

- Мы кушаем три раза в день, в то время когда по радио идут новости: утром в половине седьмого, днём в половине первого и вечером в семь часов, хозяин говорил медленно, чтобы слова запомнились. – И вы будете есть с нами за одним столом. И ни каких перекусов между

едой. Если опоздаешь, получишь еду только в следующий раз, когда все сядут за стол. Мальчики пойдут в школу, а Амалия будет ухаживать за скотом, доить коров, стирать и убираться в доме. У Лююли ревматизм, она не может ничего делать. Два раза в неделю её ходит массажировать школьный учитель, и с ним уже договорено, что мальчики пойдут в школу.

Хозяин стал первым из-за стола. Каким-то предметом скрутил самокрутку и закурил. Он курил практически без перерыва. Меня удивляло, откуда у него столько табаку. Я вспомнил мужчин из нашей деревни, у которых всегда была не хватка табака.

После еды Элина стала убирать посуду на другой стол. С трудом она это делала. Мать стала ей помогать, но хозяйка её остановила: - Амалия смотрит, как у нас делают, учится, и только потом будет приниматься за работу. Вообще-то, что ты умеешь делать?

- Ну, умею я... Всю жизнь работала ...

- Сколько тебе лет?

- В прошлом декабре исполнилось сорок три.

- Сорок три, да, да, было же в документах. Умеешь ли печь?

- Ну, да, умею...

- В субботу покажешь. По субботам мы печём хлеб.

Мать и хозяйка разговаривали ещё долго, нам с Шури было интереснее в своей комнате. Я сел опять в кресло-качалку, Шури ходил по комнате рассматривая, что в ней было. Зашла Элина и протянула нам тетради и карандаши.

- Вот вам письменные принадлежности, книги дадут в школе, сказала Элина. – В школу пойдёте в следующий понедельник, а до этого познакомитесь с новым местом прибывания. Ты, Сантери, ходил ведь в школу в Ингерманландии?

- Да. Два года в русской школе , и потом в финской.

- И знаешь оба языка? Элина удивлялась.

- Ну, да, знаю...

- А Пекка?

- В школу я ещё не ходил, но читать умею.

- Правда?

Элина взяла со стола финскую газету и протянула её мне.

- Прочитай заголовок, вот этот который большими буквами написан, указала она крючковатым пальцем.

- «Ингерманландцы прибывают в Финляндию», прочитал я, и отдал газету обратно Элине, чтобы она не попросила ещё почитать.

- Хорошо. Ты готовый первокласник.

Школа

В субботу пришла учительница массажировать хозяйку, и у меня была возможность познакомиться с ней. Она преподавала в первом и во втором классах, и звали её Алли Мериниemi. У Шури будет другая учительница, потому что он пойдёт в третий класс.

В понедельник мать проводила нас до школы, до которой было два километра. Первый и второй классы были на первом этаже, а третий и четвёртый на втором, куда и пошёл Шури. Учительница показала куда мне сесть. За одной партой со мной сидела девочка Лиза. Учительница дала мне две книги. Классу она сказала: - У нас теперь новый ученик. Его зовут Пекка Мутанен, он ингерманландец. Вы же знаете, что ингерманландцев перевозят Финляндию с мест военных действий. Семью Мутанен поселили у Манне Лейнонен.

Так началась наша жизнь в Финляндии, в деревне Мухниemi волость Аньяла. И я пошёл в школу – в Финляндии и в настоящую. Школа для нас с Шури не была сложной. Быстро подружился с другими детьми. Их интересовали многие вопросы: знаю ли язык русси, сколько русси было в нашей деревне, почему нас увезли с родной Ингерманландии. В первые я услышал слово русся, и с начала не понимал, что это слово значит, у нас в деревне такого слова не употребляли. А в основном к нам с Шури в школе относились доброжелательно. На переменах мы играли с детьми в финские игры, и со школы возвращались всегда вместе. Иногда бежали на перегонки, и тогда путь казался короче.

Мать познакомилась с учительницей и попросила её помочь в поисках Юнни. Учительница взяла у матери нужные сведенья, куда-то написала, и стали с надеждой ждать ответа. Со временем ответ пришёл, но он нас не утешил. После этого мать как-то смирилась с мыслью, что война есть война, и в ней потери есть у всех.

Учительница Алли Мериниеми часто приглашала меня к себе домой, она жила в здании школы. У неё был приёмный сын, которой погиб на войне, об этом мы все знали. Учительница искала наверное во мне утешения, и обращалась со мной как с родным сыном. По субботам с кофе у неё были булочки. И сахару можно было положить в чашку больше, чем один кусок. Её интересовало какой была наша жизнь в родной деревне, в Ингерманландии. В тоже время она меня поправляла, если я произносил ингерманландское слово. Она всегда напоминала мне , что родной язык нельзя забывать, но литературный язык, финский надо знать.

Начались летние каникулы, нам выставили оценки за год. За поведение мне было поставлено отлично, внимательность и опрятность отлично, по другим предметам удовлетворительно, и только по географии и трудам посредственно. Во второй класс меня всё-таки перевели. Каждому дали чистую тетрадь, в которую нужно было по часам записывать, что мы за лето делали.

Обычаи и работа в новом доме

Где-то шла война, а здесь было спокойно. Ни бомбёжек, ни смерти, ни голода и не было постоянного страха.

Хозяин держал дом в строгой дисциплине. Кушали три раза в день. Какую работу бы хозяин не делал, но во время новостей он всегда сидел за столом. Он внимательно слушал все новости, которые касались военных действий. На это у него была причина: его единственный сын Лееви был на фронте. Хозяин редко комментировал или обсуждал новости, даже с женой.

В наши обязанности с Шури входило приносить дрова, так же Шури должен был носить воду из колодца. Если случалось, что хозяин или хозяйка замечали, что воды мало, Шури сразу отправляли за водой. И не было значения, чем мальчик был занят, делал ли уроки или был занят чем-нибудь другим.

В свободное время мы могли быть в своей комнате. Она была просторная. За большим столом нам обоим хватало места для домашних заданий. Но скоро такая свобода закончилась. Из г. Котка, подальше от военных действий, в доме поселилась городская мадам Тююне. Её муж был на фронте и двое детей младшего возраста были отправлены в Швецию. В комнате поставили ещё одну кровать. Для нас горожанка Тююне была необычной. Повседневно она одевалась в элегантную одежду, как-будто собиралась идти в церковь. По комнате от неё витал сильный аромат, к которому мы деревенские люди не привыкли. В доме она ничего не делала, только готовила себе еду.

Ранней весной 1944 года сын хозяина Лееви пришёл в увольнение. Он был красивым молодым человеком, в военной форме он произвёл на нас большое впечатление: мы же никогда раньше не видели финского военного так близко. Мы заметили, что горожанка тоже восхищалась им, спрашивала у него то одно, то другое, но Лееви отвечал кратко и избегал её. Неоднократно Тююне пыталась приблизиться к Лееви, но он отвергал все её попытки, из-за чего городская мадам разозлилась и даже не скрывала этого. Уволнение было не долгим, несколько дней, и скоро Лееви простившись с отцом и матерью отправился обратно на фронт.

Единственная фотография с военных лет в Финляндии. Пекка, второй с лева, в зади в белой рубашке Шури, женщина из г.Котка и соседские мальчики во дворе дома Манне Лейнонен. 1944г.

Весной того же года мы получили письмо от брата Паули. Он писал, что их из немецкой армии перевели в финскую армию, и что он на Карельском перешейке. Новость для нас всех, а особенно для матери была очень радостной. «Один сын нашёлся, ещё бы второго найти»,

сказала мать радуясь. Через несколько недель Паули пришёл в увольнение. На нём была такая же финская военная форма, как и у Лееви, настоящий финский солдат. Хозяин много спрашивал Паули, тот рассказывал, как их перевели с немецкого западного фронта через Эстонию в Ханко, где им выдали финскую военную форму. У них ещё не было присяги, это будет попозже. Все ингерманландские мужчины были довольны попав в Финляндию, куда были вывезены почти все ингерманландцы с оккупированной территории. Их военная часть называлась Особым батальоном №6.

Паули был в увольнение целую неделю, и мы с Шури восхищались им. Он был меня на одиннадцать лет и Шури на шесть лет старше. Для меня он был взрослым мужчиной, высоким и широкоплечим, который в какой-то мере заменял мне отца. Младшие братья смотрят на старших братьев, особенно когда разница в возрасте заметная, с уважением. В тоже время Паули интересовала наша учёба в школе, и он видел тяжёлый труд матери.

Паули уехал, и у нас появилась надежда, может быть и Юнни найдётся. Мать опять попросила помощи у учительницы, та написала куда-то. Но утешения не было: в ответе было – никаких известий.

Первые слёзы матери в Финляндии

С пяти часов утра до позднего вечера руки матери были заняты работой. Хозяйка придумывала ей всё новую и новую работу, особенно когда началась весенняя посевная работа. Огород был большой и его нужно было привести в порядок и посадить овощи. Нам с Шури дали по грядке, и мы посадили марковку и репу для себя. Так же нам дали по кусту смородины, ягоды нам разрешили есть только со своих кустов, и ни с каких других, сливы и яблоки нам нельзя было брать. Мы уже привыкли к строгой дисциплине в доме. Несколько раз мы остались без еды и никаких перекусов, как бы мы не просили.

Летом работы хватало с раннего утра до позднего вечера. Летом работы было помимо ежедневных обязанностей. Хозяин взял на всё лето на работум из соседнего многодетного дома старшего сына. Лассе был немного постарше Шури и они часто работали вместе. В мои обязанности входило собирать дрова из леса вокруг дома, прополка всех грядок, Лассе и Шури кололи дрова и складывали в поленницу. Но когда начался сенокос у меня было очень ответственная работа. С поля сено в сарай возили на телеге, на которой был ящик, и мне нужно было утаптывать сено чтобы влезло больше. Мать тоже трудилась на сенокосе, её

отпускали только на дойку коров. Каждое второе утро хозяин ходил на озеро, где у него стояло штук десять ловушек для рыбы. Мать чистила рыбу, больше эту работу никто не делал.

Писем, от сына хозяев Лееви, не было несколько недель. Хозяева беспокоились. Но так как и извещения о смерти не было, то они думали, что он попал в плен. Хозяин стал слушать передачи, в которых рассказывали о финских солдатах попавших в плен. Имя Лееви не упоминали ни разу. Хозяин очень беспокоился о сыне и поэтому часто был раздражительным, тогда было лучше не попадаться ему на глаза.

Однажды Шури не пришёл на обед. Мы уже встали из-за стола, а Шури всё не было. Мать спросила у хозяина не послал ли он мальчика что-нибудь делать. На что хозяин злобно крикнул: «От куда я знаю, где он!» Мы думали, что Шури где-то по своим делам ходит, и ещё не особо беспокоились. Но когда Шури не пришёл и на ужин, а потом и ночевать, беспокойство охватило мать. Она спрашивала у хозяев, было ли им что-нибудь известно о мальчике, ответ был злобным, и она больше не решалась ничего спрашивать.

Прошло два дня, а брата всё не было. Мать беспокоилась. Под вечер, когда после дневных работ я пропалывал грядку, мать подошла ко мне.

- Отец пропал, о Юнни ни чего не известно, и теперь Шури.. Она вытерла платком слёзы. – О боже, какая жизнь у нас...

Успокаивал мать, как только умел ребёнок в этом возрасте, но мать всё плакала и плакала.

- Пойдёмка спать, поздно уже.

В ту ночь я спал вместе с матерью, обычно-то мы спали с Шури.

На третий день Шури появился на кухне. Хозяйка сидела на своём месте у окна. Было понятно, что мальчик голодный, но хозяйка ругалась как обычно:

- Тебе же было сказано, что яблоки нельзя брать. У вас с Пеккой есть свои ягодные кусты, только с них можете есть ягоды, и ни откуда больше.

До обеда было ещё много времени, Шури хотелось есть, но хозяйка ничего не дала.

- Если опоздал на завтрак, то до обеда ни каких перекусов. Ты знаешь об этом.

Позже стало известно, что Шури взял яблоко с яблони, хозяин заметил и когда пошёл запрягать лошадь, то побил его кнутом. После взбучки Шури убежал в лес, а потом спрятался на сеновале, где и был все три дня. Хозяин о случившемся не говорил ничего, но мать приняла решение.

Переезд на новое место

Летом 1944 года в ходе войны произошёл новый поворот – началось наступление. Хозяин всё внимательнее слушал новости с фронта. Его поведение становилось всё беспокойнее, и это стало отражаться на всём. Хозяин нанял ещё рабочих, чтобы сбор урожая прошёл хорошо. Домашним тоже работы прибавилось. Воскресенье стало обычным рабочим днём. Мать это огарчало: она не могла даже по радио слушать богослужение. Сенокос закончился, и сразу приступили к уборке зерновых, погода способствовала этому, да и рабочей силы хватало.

С приходом осени началась и школа, но сначала пошли в школу только младшие классы. У Шури школа началась бы только в начале октября. Помощь учащихся старших классов нужна была на уборке урожая. Для нас учеников младших классов это значило, что в школьной столовой не готовили еды, а у каждого должны быть своя еда. Бутылка молока и бутерброт были у каждого в рюкзаке. К тому же часто ходили на поля, где уже урожай был собран, и собирали оставшиеся колосья. Колосья молотили и потом перемалывали. Так собирали муку для рождественских булочек.

В школу я ходил с удовольствием. Результаты летних работ подсчитали и раздали награждения. Наградой был значёк - тапорик, разных цветов. За свой результат я получил серебрянный топорик (его выдавали тем, кто заготовил четыре кубометра дров). Несколько одноклассников получили даже золотые топорики, а в основном они были бронзовыми. Никто не остался без награды. Об всём этом разговаривали на перемене, кто чем занимался в летнее время. Каждый гордился своим значком.

Для Финляндии война закончилась в сентябре 1944 года, был заключён договор о перемирии. В деревню стали возвращаться мужчины с фронта. Только о Лееви Лейнонен не было никаких известий. Хозяин и хозяйка, а так же все остальные жители дома, были в печальном настроении. Это касалось всех. Брат Паули тоже был демобилизован. Он навестил нас, а потом отправился в Хельсинки, где ему была обеспечена работа на пивоварне. Визит

брата огорчил хозяев ещё больше: кто-то пришёл с войны, а о их сыне не было никаких известий.

В один из осенних дней к дому подехала повозка. Мать уже раньше сообщила хозяинам о нашем переезде на другое место. Как прошёл этот разговор между ними, и чем мать объяснила переезд, мы с Шури никогда не узнали – мать нам об этом не рассказывала. И не знали, когда мать нашла нам новое место. Иногда по воскресеньям матери разрешали ходить в соседнюю деревню навестить ингерманландскую семью, наверное тогда она и договорилась о новом месте работы.

Наше небольшое имущество погрузили на телегу, хозяин и хозяйка не вышли с нами попрощаться, только Элина вышла попрощаться с нами. Элина была к нам очень доброжелательной. Она помнила наши дни рождения, и проснувшись в день рождения на стуле, стоящем у кровати, был подарок. Нам с Шури она помогала по домашним хлопотам. Она была для нас, как наставница. Когда повозка тронулась, только Элина махала нам рукой, хозяин курил, а хозяйка смотрела на наш отъезд из окна.

Жизнь во Вредебю

Поместье Вредебю находилось в одноимённом населении. В большом деревянном доме нам дали комнату, в которой была и печка. Мать взяли на работу дояркой. Работа была не легче, чем на прежнем месте, но мать была довольна. Наверняка летнее происшествие с Шури было причиной нашего переезда – мать не хотела, чтобы у нас были конфликты с хозяином: кто мог знать, когда он рассердится и будет нас наказывать.

В обязанности матери входило уход за коровами и дойка. Она вставала в пять утра и шла в хлев. Накормив и подоив двадцатьодну корову, мать спешила разбудить нас. Быстро позавтракав мать провожала нас в школу. Школа была таже, только теперь до неё был пять километров. Все школьники собирались на главной дороге и потом все вместе шли. По дороге рассказывали разные истории, или бежали на перегонки до определённого места, или кидали палку и опять бежали на перегонки. Тот кто быстрее добегал до палки кидал её дальше. Так пять километров проходили играючи. Ни помню ни одного раза, чтобы мы опоздали. Переезд никак не сказался на нашей учёбе.

Соперничество на перегонки продолжалось и после школы. Приближаясь к Вредебю, кто быстрее, бежали до почтового ящика хозяина. Тот, кто быстрее, брал почту и относил её хозяину в поместье. «Почтальёну» в награду всегда давали что-нибудь: лакрицу, кусок булочки или какую-нибудь мелочь. Редко в награду говорили только «спасибо».

Первый раз принести почту я пошёл с одним мальчиком, мы с ним в одно время добежали до почтового ящика. «Пойдём вместе», сказал мальчик. Это было для меня лучше, так я узнал, куда почту относили. Зайдя в парадную дверь, нас никто не встретил. Мальчик постучал в одну из дверей, и от туда послышалось «Входите». Мы вошли, и я был изумлён: просторная комната, стены полны картин, с лева на стене большой ковёр и на нём перекрещены сабли, кинжалы и ружья. За большим столом сидел мужчина среднего возраста. Когда мы вошли, он повернулся к нам и снял очки.

- Ага, почта пришла. В этот раз вас двое. Кто же этот мальчик?

Приятель представил меня:

- Это у нас новый, Пекка Мутанен.

- Ах, Мутанен. И мать твоя Амалия Мутанен, наша новая доярка?

Я смутился, но смог ответить:

- Да...

- И брат твой был на фронте?

- Да...

- А где он теперь?

- В Хельсинки...

- Значит демобилизовался. Ну да, ну да ... говорил мужчина и достал из ящика стола два пакетика лакрицы и протянул нам обоим.

Мы поблагодарили покланившись, как нас в школе учили, и вышли из комнаты.

- Нам с тобой повезло – обоим по пакету лакрицы. Такое случается редко.

Приходя из школы почта не всегда была в почтовом ящике. Но я всегда помнил о почтовом ящике, и когда видел его, бросался бежать – и бежал изо всех сил.

Оставляя Финляндию

Наша жизнь шла своим чередом. В мире проходили изменения, о которых мы узнавали из новостей. В Финляндию прибыла Союзная контрольная комиссия, военная компенсация была необычайно большой, к тому же началась Лапландская война. Требованиями Союзной контрольной комиссии, по отношению к нам ингермаландцам, было однозначным – все должны вернуться обратно на родину, в Советский союз. Мать ходила в соседнюю деревню к знакомой ингерманландской семье, чтобы узнать, как быть, но и там не знали, что у нас впереди. В конце концов мать решила спросить у полиции, она пошла в окружной полицейский участок.

- Если поедете теперь добровольно, то сможете вернуться обратно домой, если он сохранился. Позже будет принудительное переселение, и тогда вас повезут прямо в Сибирь, - сказал полицейский матери. Тогда мать спросила, что будет с её сыном, который сначала был в немецкой, а потом в финской армии. Полицейский успокаивал её – Всеобщая амнистия, то есть полная амнистия. Бояться нечего.

У слова Сибирь было особое влияние. В предвоенные годы тысячи ингерманландцев были отправлены в Сибирь, как кулаки, или как принудительно вывезенные с приграничных районов. Такой судьбы никто не хотел. Родной дом и любимая родина-Ингерманландия – эти слова и понятия имели, во всяком случае у старшего поколения, большое значение. Не смотря на все трудности, с которыми им пришлось столкнуться в Ингерманландии, туда хотелось вернуться. Финляндия не для многих была матерью, скорее мачехой.

Мать объявила себя в добровольный переезд.

Во втором классе у меня учёба шла намного лучше, чем в первом. На ингерманландском языке мы говорили с матерью и братом, а в остальных случаях мой язык не отличался от местного. Рюссями нас с братом не называли, наверное потому, что старший брат воевал на войне, как все другие молодые финские мужчины.

Осенний семестр закончился и теперь оценки были только удовлетворительные, и не одной посредственной. На школьном рождественском празднике, который был в актовом зале, я как и все остальные был гномом. Читал стихи, пел в хоре и танцевал вокруг ёлки. Рождественские булочки были необычайно вкусными – они же были испечены из пшеничных колосьев собранных своими руками и из них перемолотой муки.

Учительница знала о нашем возвращении в Советский Союз. Она никак не могла повлиять на это дело, ни сетовала на принятое матерью решение и не советовала остаться и подождать, что же будет если мы не поедем. Она позвала меня и Шури домой, угостила нас кофе и булочкой. На прощание она поцеловала меня в щёку и протянула пакет: - Пекка, тут твои учебники первого и второго класса, там есть тетрадки и другие школьные принадлежности.

Шури тоже получил такой же пакет от своей учительницы Каисы Олениус, которая была заведующим учителем. Она не относилась к Шури с такой теплотой, как Алли Мериниemi ко мне.

Настал тот день, когда нам пришлось попрощаться и отправиться в путь – 6 января 1945 года. Местом отправления был г.Коуволла. Поезд стоял на запасном пути, отправляющиеся поднимали имущество в товарный вагон. У многих его было достаточно - чемоданы, коробку, сумки и мешки. Один вагон был для коров, их владельцы следили чтобы сена было взято достаточно в дорогу. Сено паковали в тот же вагон.

«Все по вагонам!» - послышался приказ. Паровоз просвистел. Провожающим махали руками и платками. Когда паровоз набрал скорость дверь вагона закрыли. Посередине вагона топили буржуйку и скоро стало тепло. Многим вспомнился отъезд из Ингерманландии, тогда настроение было печальным. На глазах у взрослых были слёзы, их вытерали не стеснясь, некоторые плакали в голос. Мать тогда была печальной. Теперь нас было четверо, мать и три сына, брат Юнни пропал в войне, как в воду канул.

Брат Паули после войны. Хельсинки, 1944г.

В Финляндии ингерманландские семья жили врозь. Родственники, знакомые и односельчане жили по всей Финляндии. Встретившись теперь после долгой разлуки, каждому было что рассказать о своей жизни. Многие с ностальгией говорили о жизни в Финляндии, другие радовались – возвращаемся домой, как хорошо. Война между Советским Союзом и Германией продолжалась, но знали, что из родного края немцы изгнаны, война шла за пределами границ. Скоро война закончится.

В Советском Союзе

Тяжёлое положение на Родине

Пересекли границу. След оставленный войной был ужасающим – дома пострадавшие от бомбардировок и сгоревшие, везде руины, людей можно было увидеть только на железнодорожных вокзалах.

- Это бывшая территория Финляндии, кто-то прокомментировал увиденное.

Брат Паули смотрел на этот вид со своей точки зрения: летом 1944 года он воевал именно в этих местах. Дверь вагона была немного приоткрыта, и некоторые мужчины, в том числе и

Паули, смотрели вокруг. Проезжая мимо какого-то населённого пункта Паули сказал в слух: «Мы тут тоже были...»

Прибыли в Выборг. Поезд отогнали на запасной путь. Дверь открыли. Военный в овечьем тулупе отдал приказ: все вещи для проверки надо вынести из вагона. Хотя стояли сильные январские морозы, но в этой суматохе пот лился в три ручья. Военный заглянул в вагон, увидев, что он пустой, можно было начинать проверку вещей. Каждому нужно было показать проверяющему свои сумки и мешки. Военный проверяли их. Если был мешок с мукой, то военный протыкал его острым штыком. Книги, фотографии и все бумаги положили в отдельную кучу, и владельцам их обратно не отдали.

Пришла очередь проверки наших вещей. В одной коробке были мои и Шури учебники. Военный вытряхнул из коробки всё на снег. На морозе книги скользили далеко в разные стороны. Я стоял рядом, схватил одну книгу и сунул её за пазуху. Военный наверное не заметил, и я проскользнул в толпу, только потом решил посмотреть какую книгу я взял. Как же я обрадовался – это была «Весёлая азбука» написанная Мартти Хаавио. Больше я не пошёл к нашим вещам, чтобы книгу у меня не забрали. Получив разрешение, мать и старшие братья, подняли наши вещи в вагон. Книги Шури, как и книги и фотографии многих других, остались в куче книг и бумаг на снегу. Ни одной книги и фотографии не отдали обратно владельцу. Когда все вещи были подняты обратно в вагон, дверь закрыли и предупредили, что её больше нельзя открывать. К поезду присоединили вагон для охраны.

Свою Азбуку я берёг весь оставшийся путь. (Тут надо сказать, что Азбука была со мною всю жизнь и выдержала все испытания. По ней я учил читать своих трёх детей.)

После проверки настроение у всех было печальным – вот как нас встречает родимая земля. Улыбка пропала с лица даже у тех, кто с восторгом возвращался: радость вновь увидеть родной край и дом была стёрта с лица. Но ещё печальнее стало на душе, когда поезд промчался мимо Гатчина, где мы думали нас встретят от лица местной власти. Не остановился поезд и в Кикерино. Когда-нибудь он остановиться, думали, уголь закончиться, и водой надо паровозу заправиться.

Когда поезд первый раз остановился, стало понятно, что едем мимо Ингерманландии. Но куда? Никто не знал, никому не было сказано, куда нас везут. Охрана следила, чтобы никто не спрыгнул с поезда, и никто не остался, когда поезд останавливался.

Нас привезли в г. Гдов в Псковской области, он был полностью разрушен во время войны. Нас поселили в холодной и на половину разрушенной церкви. В течении нескольких дней нас развезли на обозах по близ лежащим деревням. Нас отвезли в д.Хворостово, которая была в тридцати километрах от г.Гдов и в десяти километрах от Чудского озера. Война прошла по этим местам дважды: сначала Германия напала, а потом отступила. Целые деревни были стёрты с лица земли. Часть жителей жила в землянках. Нас поселили в дом, где жила семья из четырёх человек, там была кухня и комната. Спали все на холодном полу. Продовольствия нам никакого не дали. Из Финляндии привезённые продукты иссекали быстро, и через какое-то время у нас не было ничего. Обходились тем, чем могли, меняя одежду на продукты. У местных был картофель, у некоторых корова и зерно.

Взрослым пришлось сразу же идти на работу в колхоз. Мужчин покрепче взяли на лесоповал, туда попал и старший брат, и там их кормили. Когда они смогли навестить семью, то в глазах родственников они казались очень похудевшими. Работа была тяжёлой и жизнь в холодном бараке была невыносимой. Но выбора не было, если не хотел оказаться в тюрьме.

Голод заставит выкручиваться. Женщин десять собрали семейной одежды в сани и пошли через Чудское озеро в Эстонию её менять. В следующий раз, когда группа женщин опять собралась в Эстонию, пошла и мать. Через неделю мать вернулась с полными санями еды. Там была мука, крупа и даже масло. Какая радость. Опять ингерманландские женщины нашли выход, как прокормить семью.

Второй раз в первый класс

Ингерманландских детей занесли в список, дали один месяц выучить язык и потом пойти в школу. Дети постарше знали русский язык, для меня же он был совсем неизвестным. К тому же по началу мы не общались с местными детьми, и использование русского языка было минимальным. Но не смотря ни на что в марте надо идти в школу.

Школа находилась в соседней деревне, куда было два километра. Она располагалась в здании, которое раньше было колхозным управлением. На скорую руку из досок сколоченные столы и скамейки, четыре ученика за одним столом. Карандашей, тетрадей, чернил и всех других школьных принадлежностей была нехватка. Некоторым ингерманландским детям повезло при проверке в Выборге – у них что-то осалось. Финскими тетрадками и карандашами восхищались, но нужно было быть внимательным, чтобы их не

украли. Местным школьникам редко выдавали тетради, в продаже их не было, и многие использовали книги вместо тетрадей. Особым спросом пользовались сборники стихов, в них были широкие поля.

Война между Советским Союзом и Германией продолжалась. В школе преподавателями работали только женщины. Я пошёл опять в первый класс, Шури продолжил в третьем, он кое как знал русский язык. В начале я немного понимал, всё больше сидел молча. Учительница относилась к нам с терпением, нас мало просили выходить к доске или отвечать на вопросы. Но когда настало время и нам отвечать, вот тогда русским детям было над чем посмеяться. Но драк у нас с ними не было: и местные, и ингерманландцы достаточно насмотрелись на ужасные стороны войны. Всем хватило этого ужасного опыта. Как взрослые, так и дети рассказывали какой была жизнь при немецкой оккупации. Здесь было намного труднее, чем у нас в Ингерманландии: к нам немцы относились намного доброжелательнее, так как считали нас с финами родственными нациями, а тут все местные жители были русскими, к тому же партизанское движение было сильным. Мстя за партизанские нападения немцы жгли целые деревни и их жителей.

В каждой деревне были увеченные и искалеченные войной люди. В нашем классе был мальчик, у которого не было левой руки: при сильной бомбардировке дом мальчика разрушило, и в живых осталось только два члена семьи. Он с удовольствием помогал мне с заданиями по-русскому языку.

В один из дней в начале мая мы пришли в школу, как обычно. Прозвенел звонок, все расселись по своим местам за столами. Учительница зашла в класс широко улыбаясь.

- Дети! сказала она громким голосом. – Сегодня у нас радостный день! Война закончилась! Она вытерла слёзы радости и продолжила. – Запомните этот день – девятое мая.

Учительница взяла мел и написала на доске: «9-е мая – День Победы!»

- Сегодня у нас свободный день. Идите домой и расскажите всем: война закончилась!

Радостный шум и гам поглатил последние слова учительницы. Схватили сумки и бросились на улицу. В тот момент было трудно сказать, чему мы больше радовались: то, что война закончилась, или то что у нас был свободный день. Но все кричали ура. Мы не могли спокойно идти домой, а бежали. Многие подкидывали кепки в воздух и кричали: «День Победы! День Победы!»

В повседневной жизни изменений не произошло. Упорно трудились, чтобы заработать хлеб насущий. Наша жизнь продолжалась в скверных условиях. Думали, что закончившаяся война даст нам возможность вернуться домой в Ингерманландию.

Тогда мы ещё не знали, что мы, из Финляндии вернувшиеся ингерманландцы, по советским законам были предателями родины, и в наказание мы были лишены гражданских прав.

Начались аресты

До середины мая никто из мужчин, которые были на лесозаготовках, не пришёл невестить семьи. Думали, что весна и мужчин последние дни на лесозаготовках. Должны же их отпустить на весенние посевные работы в колхоз. Вместе всегда легче и духовно, и материально.

Союзная контрольная комиссия обещала всем ингерманландцам в Финляндии, что все смогут вернуться в родную Ингерманландию. Так же была обещана полная амнистия всем, кто воевал на стороне Германии и Финляндии против Советского Союза. Первое обещание осталось не выполненным. А второе?

Дядя Антти жил по соседству. Он работал в лесу, заболел так, что его отправили поправляться домой к семье. У него была высокая температура и он всё время лежал в постели. Однажды ночью его арестовали.

Известие об аресте сразу разнеслось среди семей ингерманландцев. Антти воевал в рядах Красной армии и был пленным в Финляндии. Там он присоединился к ингерманландскому добровольческому батальону. Многие его товарищи смогли бежать в Швецию, но Антти поверил в амнистию и вернулся в Советский Союз.

Второе обещание осталось тоже не выполненным.

Одна ингерманландка пошла узнавать, почему её муж не пришёл в воскресенье навестить семью. Женщина вернулась в тот же день пройдя шестьдесят километров. Она зашла и к нам рассказать новость.

- Ни одного нашего мужчины я там не нашла и не видела. Русские рассказали, что чухонцы сбежали. Спросила у мужчины, куда, он думает в Эстонию. Пошли пока ещё лёд на Чудском озере держит. Дошли до Эстонии или утонули, этого мужчина не знал.

Рассказав нам новость женщина пошла в другие ингерманландские семьи, из которых мужчины работали на лесоповале.

Весь вечер, занимаясь хлопотами по дому, мать плакала. Где теперь сын Паули: на дне Чудского озера или в Эстонии? Если и добрался до Эстонии то, что его там ждёт. Мать ходила трижды в Эстонию менять одежду на продовольствие, и знала какая там жизнь. «Лесные братья» (эстонские партизаны, прим. перев.) были везде по Эстонии. Как они отнесутся к пришельцам? Встретятли их как русских и убьют, или как ингерманландцев-беженцев? Присоединятся ли ингерманландцы к «лесным братьям»?

На следующий день ингерманландки больше ни о чём не говорили, как о последних событиях. Высказывались разные мнения. Некоторые говорили, что в Эстонии мужчины были бы в безопасности: эстонцы не тронули бы их, узнав где они были во время войны. Эстонцы не одобряли власть Советского Союза, и чем только могли помогали «лесным братьям», которые в основном были из числа воевавших на стороне немецкой и финской армии. Почему же они сделали бы что-то плохое, тем кто разделил их же судьбу?

Через несколько дней в деревне появились сотрудники НКВД. Каждую женщину, из семьи которой мужчина бежал с лесных работ, допрашивали. Что мать рассказала сотрудникам, об этом мы с Шури никогда не узнали. Дело было настолько щекотливым, что с детьми о нём не разговаривали, иногда мы только что-то слышали из разговоров взрослых.

Подарок от волков

Мы жили в деревне Хворостово, а приусадебный участок получили в соседней деревне Горка, которая сгорела во время войны, и в которой не осталось ни одного дома. Те кто спаслись от пожара, ушли в другие деревни или переехали к родственникам.

На нашем огороде было две большие яблони, несколько ягодных кустов, сливы и вишни. Посадили картофель, и жили в надежде, что следующая зима будет намного легче, чем предыдущая.

В начале лета мы нашли дом, в котором жила одна пожилая и больная женщина. У её дочери был свой дом и в семье было две дочери, один ребёнок умер с голоду во время войны. После смерти ребёнка женщина так заболела, что даже не кормила мать, и нам пришлось кормить пожилую женщину. Это было не легко для нас. Но ещё труднее было то, что она совсем не

могла ходить, и всё время была в постели. Однажды мать собралась проветрить постельное бельё, она ужаснулась – постель была полна вшей, как муравейник. Хотя было лето, но мы перебрались спать на печь, чтобы не получить вшей. Всё то лето мы боролись со вшами. Мать где-то достала керосин и полили им вокруг кровати. Это помогло на какое-то время, но вши появлялись всё снова и снова.

Ингерманландцу трудно прожить, если у него нет коровы. Как и многие другие женщины мать ходила в Эстонию и смогла там приобрести корову. Из Финляндии привезённая одежда шла хорошо в обмен. Это было спасением – теперь у нас было молоко, и даже какую-то часть мы продавали русским, для них корова не была так важна и не у всех она и была.

Вернувшись из Эстонии мать рассказала, что на летний сезон Паули устроился на работу к эстонскому фермеру. По близости не было ни населённого пункта, ни города, так что Паули был вроде в безопасности. Колхозов в Эстонии пока ещё не начали создавать и рабочая сила была нужна.

Деревенский скот пас пастух, взрослый мужчина. По очереди, из тех домов где был скот, ходили пасти скот. В помощники пастуху годились и дети, так и я научился пасти скот. Колхозные овцы были ночью в овине, который был по середине поля. Пастух велел выпустить овец и пригнать в общее стадо. Я подошёл к овину, открыл дверь, но ни одна овца не вышла. Удивился и зашёл во внутрь и долго стоял остолбеневши. Все овцы, их было около двадцати, были на земле и со вскрытыми горлами. Кровь была везде, даже на стенах. Я крикнул пастуху, чтобы пришёл посмотреть. Мужчина прибежал на место и оторопел от увиденного. Пастух обошёл овин и я за ним.

- Через эту заслонку они пробрались во внутрь, мужчина предполагал. Заслонка для снопов была открыта.

- Кто?

- Волки. И не один, их было несколько. Всё стадо потеряли... И чья вина? За это могут и посадить...

Пастух сетовал какое-то время, но нужно было идти пасти скот. Меня он отправил за нашей коровой, которая никак не могла научиться ходить в стаде. Она привыкла в Эстонии пастись свободно на пастбище, колхоз не годился для неё.

Для всей деревни была радость от овец, которых волки загрызли: овец разделали и мясо поделили между жителями деревни. За долгое время и у нас было мясо. Каким же вкусным оно было! Это был первый раз, когда после выезда из Финляндии мы ели мясо.

Языковые трудности

В летнее время мы ингерманландские дети общались среди своих, нас объединяли обычаи и языковые трудности. Не многие из нас говорили свободно по-русски. Не правильно сказанное слово вызывало у русских детей веселье и смех, нас же это раздражало. И ещё нам не нравилось постоянное воровство. Деревенские мальчишки договаривались в своих компаниях, когда и в чей огород пойдут воровать яблоки. Хотя у каждого дома были свои яблони и груши, но с чужого огорода яблоки были вкуснее. И когда приходило время идти в чужой огород, то бывало, что мальчишка воровал яблоки со своей яблони. По их мнению это не было осуждаемым, а как какая-то игра.

Дом в котором мы жили, мать называла рассадником вшей. Скоро она нашла пустой и на половину во время войны разрушенный дом, в котором не повреждённой было только кухня с большой русской печью. В прихожей не было пола. Мы получили разрешение взять в лесу несколько толстых жердей, по которым мы проходили в избу. В окнах не было всех стёкол. Мы с Шури собрали окно на кухне из осколков, а другие оконные проёмы вставили мешки с сеном. По началу столом у нас была чурка, на которую был поставлен чемодан.

- Живём-то тут, как цыгане, а родной дом в Ингерманландии стоит пустой, говорила мать когда кто-нибудь из ингерманландских женщин заходил к нам в гости.

Некоторые решились сходить в Ингерманландию, чтобы посмотреть как там живут и вернулся ли кто-нибудь из ингерманландцев в свои дома. Не один из вернувшихся из Финляндии не получил разрешения вернуться в свою родную деревню.

Наша корова Кирьё доставляла пастуху неприятности, она никак не могла привукнуть к стаду. Пастух даже угрожал, что не возмёт её больше пастись, если не исправиться. Мать поговорила с пастухом и уговорила забыть его угрозы на том основании, что мы будем ходить помогать пастуху чаще чем другие. Так у меня прибавилось работы, некоторые друзья стали меня называть пастухом. Это меня не обижало. Больше всего меня раздражало не знание русского языка. Русские смеялись и надсмехались надо мной, потому что я не знал

языка. Решение было однозначным: выучу его так хорошо, что не буду отличаться от местных. И пося скот моим учителем был пастух.

Пастух Вася был из местных. В Псковской области был свой диалект, который многим отличался от языка на котором говорили в Ленинграде. В нём были такие слова, которые не встречались больше нигде. К тому же пастух умел делать различные самоделки. По его совету мне в первую очередь нужно было найти кусок кожи, хотя бы голенище от старых сапог, и из них сделать что-то вроде уледи. Это было хорошим наставлением, потому что пастуха стадо босиком, ноги раньше или позже стали бы болеть. У пастуха были уледи, вместо насков портянки обмотанные до колена, которые держались при помощи льняных верёвок. При утренней росе ного промокали, но на солнце роса высыхала и в тоже время и ноги. От росы мои ноги замерзали.

Дома голенища от сапог нашлись – на лесозаготовках у Паули обувь изнашивалась быстро, из них мы с Васей смастерили мне уледи.

- Смотри, так мы сделаем тебе обувку, говорил мужчина и объяснял всё по порядку, чтобы потом я сам умел их сделать.

- Никакого особого мастерства тут не требуется.

Он научил меня как плести льняные верёвки. Когда раздобыл немного побольше льна, то он научил меня плести кнут, на это ушло несколько дней. И когда он был готов, я почувствовал себя настоящим пастухом. Звук от удара кнутом возвращал в стадо даже нашу не послушную корову Кирьё.

Кнут был несколько метров длиной. Умеючи его используя от него получался звук, как от выстрела пистолета, и это действовало на коров. Иногда пастух рассердившись так стегал коров, что на них оставались следы. Некоторые хозяйки ругали пастуха, а он как-будто и не слышал их. Но кнутом пастух никогда не пользовался когда гнал стадо по деревне, тогда он был скручен как калач и висел на плече. Я повторял за пастухом.

Знание языка за лето намного улучшилось. Во втором классе я понимал учительницу и решался задавать вопросы и никто не смеялся над моими ошибками. И когда закончилась первая четверть на кануне 7 ноября, то учительница выдала мне за улучшение знания языка лист бумаги, на котором была даже печать. Показав бумагу в магазине я смог купить 200

грамм конфет. В магазине конфеты завернули в газету. Прибежал домой, и в тот вечер мы пили чай из листьев земляники и с конфетами.

Второй класс в русской школе прошёл намного легче, чем первый. Ингерманландские дети практически не отличались от местных, играли вместе и редко когда дрались.

Последняя зима в Советском Союзе

Мать работала в колхозе. Зарплату в колхозе не платили, из собранного урожая давали по рабочим дням. Матери дали мешок ржаного зерна и пшеницы. На своём огороде выращивали картофель, морковь, брюкву и капусту. Хотя и снашей яблони воровали яблоки, но всё-таки мы смогли засушить почти мешок. По воскресеньям мать варила компот. Зерно нам приходилось самим молотить, поблизости не было мельницы. Почти в каждом доме были жерновые камни, и соседи и нам давали ими пользоваться. Редко когда у матери было время для молотыбы, поэтому это было нашей с Шури работой. Так я научился крутить жерновые камни.

Ингермаландский обычай ходить продовать молоко в Питер был у матери так глубоко, что она ходила раз в месяц в Ленинград. Сепаратора в деревне не было ни у кого, но мать придумала как отделить молоко и сливки. С боку бидона почти около дна сделали дырку и вставили деревянную пробку. Когда молоко в прихожей остыло, его сепарировали таким образом, что снимали пробку и так молоко вытекало из бидона. Когда начинало литься немного жёлтое молоко, т.е. сливки, то пробку вставляли на место. Так получали сливки, из которых потом мать делал сметану и масло. А из молока, с которого были сняты сливки, мать делала творог.

По старому обычаю две – три женщины отправлялись в Питер взяв с собой масло, творого и сметану. На путь у них уходила несколько дней. Вернувшись они рассказали, как ужасно большой город был разрушен. Продовольствия не хватало, и со старых времён ингерманландские продукты были знакомы и пользовались спросом.

В следующий раз, когда мать ходила в Ленинград, она так же посетила родную деревню Большле Кикерино. В деревне жили русские, ингерманландцев было всего несколько семей. На каком основании они смогли вернуться в домой? Обратно смогли вернуться только те,

кто выжил в Ленинграде во время блокады. Это были люди, которых из колхоза направили на оборонные работы.

Вернувшись из Финляндии ингерманландцы не могли вернуться в родные края, туда вербовали людей с других краёв Советского Союза, в основном из тех местностей, где города и селения были разрушены войной полностью. В Большом Кикерино дома сохранились со времён войны. Заселённых домов было не много, а пустующие разбирали на дрова.

- Наш дом на половину разобран, рассказывала мать со слезами на глазах. – Амбара и бани уже нет, соседи успели уже распилить на дрова...

В середине 1920-х годов отцом построенный дом разобрали, и бревно за бревном распилили на дрова.

Услышав от матери эти новости, вспомнились времена, когда мы ежедневно ходили в лес: все пригодные для печки ветки приносили в поленницу. Почему же русские не могли так же ходить в лес за дровами.

Мать тоже удивлялась – почему? В поисках ответа она высказала мысли в слух:

- Если бы сами построили бы, то не разбирали бы. Но всё же им досталось бесплатно...

Дома многих ингерманландцев разобрали на дрова, а они сами были вынуждены слоняться в разных краях Советского Союза и голодать, не смотря на то, что война уже закончилась, жизнь продолжалась по прежнему.

Но не у всех. В моём классе у одного мальчика почти в каждый день была новая одежда. Его старший брат не вернулся с войны, и служил в Германии и постоянно посылал семье посылки.

С наступлением зимы несколько семей бежали в Эстонию. Их не вернули, но в деревне ходили слухи, что опять появились работники НКВД. Мать договорилась с соседями об отправлении, что бы не было ни каких неприятностей.

И вот опять мы собрали своё имущество в мешки и один большой чемодан. На следующее утро мы проснулись раньше обычного. Мать, как обычно зажгла огонь в печи, поставила даже чугунную кастрюлю наполненную водой как-будто для кипечения. Если вдруг кто-то

из соседей заглянул бы в дом, то ни о чём не догадался бы – печка тёплая, просто хозяев дома не видно.

Наши сани с вещами были готовы к отправлению. В троём подняли их во двор. Мать пошла впереди тащя сани за верёвку, а мы с Шури толкали воз. Начинало уже светлеть, когда наш путь проходил через одну из деревень. На нас никто не обратил внимания, такие переселенцы были делом обычным. Других деревень на нашем пути больше не было.

В полдень мы были на берегу Чудского озера. Усталость начинала чувствоваться. Передохнули, перекусили. Впереди ещё был длинный путь, прежде чем мы будем в Эстонии, на разрешённой для нас территории.

Там мы переночуем и наберёмся сил для следующего дня.

В ЭСТОНИИ

Здравствуй, Эстония!

Мартовское солнце светило с голубого неба, кругом блестел снег и впереди длинный путь. Все женщины уже много раз ходили в Эстонию за продуктами, и им дорога была уже знакома. Другого берега озера не было видно, но они знали направление по солнцу – на запад. Никакой тропы не было. Первые сани прокладывали путь, остальные шли по той же колее. Время от времени менялись местами: первые шли последними, вторые сани становились во главе колонны – прямо как журавли во время отлёта.

Силы начинали иссекать, как у взрослых, так и у нас детей. Всё чаще останавливались передохнуть. Солнце уже село, хотелось есть, а другого берега не было видно. «Покушаем, когда будем в Эстонии», был ответ матери на вопрос, когда мы будем кушать. Она была права: силы иссякали, и перекусив мы бы навряд ли уже смогли бы продолжить путь не поспав.

Наступили сумерки, когда впереди заметили еле заметную тёмную полосу. Все обрадовались:

- Вон она Эстония!

Пока обменивались мнениями, немного передохнули. Потом продолжили путь, как-будто новых сил набрались.

Скоро были видны огни – там наверняка деревня. Собрав последние силы всё быстрее двигались вперёд. Всем было ясно, что ночь может застать на озере.

Добравшись до деревни вокруг нас собрался народ. Им ингерманландцы были уже знакомы: они уже не раз пускали к себе переночевать ингерманландцев, когда те ходили покупать продукты. Мать заметила знакомую: - Валве, это же ты?

Женщина узнала мать: - Амалия.

Женщина посмотрела на сани и сидящих на них двух мальчиков, и сказала кратко: - Пошли.

Мы пошли за Валве, остальные остались договариваться о ночлеге. До дому было несколько сот метров. Валве шла впереди, а мы позади тащили сани. Мать старалась не отставать, и мы с Шури старались из последних сил, но были радостными, что наконец-то сможем покушать и отдохнуть.

В одном окне большого дома со стороны двора горел блеклый свет. Сани мы оставили в постройке напротив дома, и не понятно было, то ли дом был из соломы, то ли деревянный.

Женщина провела нас в дом. Керасиновая лампа на столе освещала хорошо так, что было видно всё. Большая кухня, около окна длинный стол. В плите горел огонь и на ней кипела кастрюля.

- Раздевайтесь, сказала женщина.

В нашей деревне жила одна эстонская семья, у которой были дети моего возраста. Я не однократно ходил к ним. Они говорили только на эстонском языке и я научился понимать его. За годы эстонский язык забылся, но теперь мы слышали его снова.

- Здравствуйте!

Приветствовал мужчину средних лет войдя в дом. Он наверное был на вечерней дойке, потому что от него по знакомому пахло хлебом. Он тоже знал мать и между ними завязался разговор. Мужчина спрашивал, как далеко мы собирались идти. Мать уже наверняка беседовала об этом с другими женщинами, и ответила, что куда-нибудь поближе к г.Кохтла-Ярве. Мужчина одобрил намерения и добавил, что в последнее время в Эстонию много

ингерманландцев переселилось. И в Кохтла-Ярве было легко найти работу, потому что там было несколько мест добычи горючего сланца. Туда ингерманландцев переехало много.

Хозяин добавил дров в плиту, хозяйка вылила воду из кастрюли и поставила её на стол.

- Картошка готова, сказала женщина. Кроме картошки на столе был хлеб, молоко, соус и сало. – Кушайте, пожалуйста.

Второй раз нас не надо было приглашать к столу. Скоро мы уже с Шури сидели за столом. Мать подошла не спеша и с достоинством, и села рядом с нами. Картофель был горячим и обжигал пальцы, когда мы его чистили. Мать положила нам на тарелку соус и по куску сала. Голодным еда была по вкусу. Мы чистили ногтем большого пальца одну картофелену за другой. С соусом и салом картошка была для нас большим лакомством.

Хозяева спрашивали нас о жизни в Финляндии и удивлялись, что нас не пускали домой в Ингерманландию, где русские разбирали дома на дрова.

- Чёрт возьми, ругался хозяин. Это ругательство было нам знакомо со времён в родной деревне. Стало тихо. Мужчина так распереживался, что даже перестал есть, подошёл к плите, сел на табуретку и закурил.

Мать и хозяйка продолжали разговаривать, за одно договорились об оплате ночлега. Раньше ночуя в этом доме мать платила одеждой, а теперь у неё были деньги, которые она сэкономила от продажи молочных продуктов в Ленинграде.

Покушав стало клонить ко сну. Глаза закрывались сами по себе. Мать заметила это и попросила разрешения уложить нас спать. Хозяйка принесла два пледа, один постелили на полу, а другим нас накрыли. Мать легла наверное намного позже, но мы этого уже не слышали.

На следующее утро мать разбудила нас с позаранку, но на кухне в лампе уже горел огонь. Хозяева наверное кормили скот. И когда они зашли в дом, то мы уже были готовы продолжать путь, но нам ещё предложили поесть. Кушали тоже, что и вчера вечером.

- Ну, с богом! Попрощались с нами хозяева.

Начинало уже светать и нас уже ждали на улице. Женщины пошли впереди саней, как лошади, а мы дети толкали взади. Было намного труднее, чем вчера утром, руки и ноги болели, но надо было двигаться вперёд. Когда шли не разговаривали, поэтому когда вышли

за деревню остановились передохнуть. Женщины рассказывали, как их приняли в домах, где они ночевали. В каждом доме к переселенцам относились с пониманием. Эстония сама была в таком положении, что не знали, что будет завтра. Все взрослые теперь знали, где начать новую жизнь, и мнение было одно, где-нибудь в районе Кохтла-Ярви.

Путь продолжался и ноги уже не так болели. Кушать ещё не хотелось, нас же накормили в доме. Идти было намного легче, шли по хорошо натоптанной дороге, а не по сугробам. Иногда Шури давал матери передохнуть и сам шёл впереди саней, иногда так быстро, что мы с матерью ели поспевали за ним.

Первый день был трудным, на второй день было намного веселее двигаться: мы были в Эстонии, где чувствовали себя в безопасности, и не было страха, что нас бы задержали и отправили обратно. В первый день мы постоянно оборачивались назад, вдруг нас преследуют. Теперь же шли бодро и без страха.

Иногда по дороге попадались встречные, на лошадях, но нам не надо было отходить в сугроб. Извозчик направлял лошадь в сторону так, что мы свободно могли идти по дороге. По началу взрослые удивлялись такой вежливости, но нашлось этому и объяснение: многие эстонцы поняли тяжёлую участь ингерманландцев и лучше принимать языковых родственников, чем набирать в Эстонию русских.

Во второй день мы прошли двадцать километров, и матери были довольны.

Женщины говорили, что надо идти вперёд как можно быстрее, так как за каждый ночлег нужно платить, и хватит ли денег чем платить.

Третий день пути был самый трудный. Наступала весна, дул южный ветер, и по-этому временами шёл снег. Наступала оттепель, из-за мокрого снега на дороге было трудно идти. В этот день мы прошли в два раз короче путь, чем в предыдущий день. Найдя ночлег, наши силы были на исходе.

В очередной раз мать нашла общий язык с эстонцами и нас накормили в доме, где мы ночевали. Еда голодным пришлась по вкусу, и скоро стало клонить ко сну: мы с Шури задремали уже за столом.

Жизнь в бане

На шестой день мы дошли до д.Иллука. У матери был адрес односельчан, и мы стали искать дом, спрашивали у прохожих. Дом нашёлся, нашлась и ингермаландская семья, Таатинен. Муж и жена жили в бане, в раздевалке.

Мать пошла с этой женщиной к хозяевам дома. Женщины уговорили хозяина и хозяйку, чтобы мы тоже могли бы временно поселиться в бане. Мать убедила хозяев, что в ближайшее время найдёт жильё.

И вот мы принесли свои малые пожитки в баню. Хорошо, что это не была баня по-чёрному. Свет проникал через маленькое окно, но было видно что внутри. Стены были достаточно чистыми, полки широкие. Мать положила чемодан на маленькую табуретку, и получился стол. Швейную машинку мать подняла на полку, это же было единственным нашим богатством.

Первую ночь мы с Шури спали на полке, мать спала в предбаннике вместе с ингерманландской семьёй. Утром проснувшись я услышал за дверью разговор. Взрослым было о чём поговорить, немного наверное и спали. О чём взрослые разговаривали ночью, мы с Шури узнали позже.

В доме, где мы последний раз останавливались на ночлег, мать купила не много свинины и хлеба. Ингерманландская семья дала нам варёной картошки, и это был наш завтрак.

Сразу утром мать пошла искать нам жильё. Она вернулась позно вечером уставшей и измученной. Ничего не нашлось. Мать рассказала Таатиненым, где она ходила, и они посоветовали куда пойти на следующий день.

Хозяины дали днём Таатиненым несколько досок, и из них сделали для матери что-то на подобии кровати. Мы с Шури опять спали на полке в бане.

Наступила суббота, и по указанию хозяев Таатинены стали топить баню. Все свои вещи нам пришлось вынести на улицу. Мы поставили чемодан, швейную машинку и остальные катомки около стены под крышей. Когда хозяева пришли в баню, то и Таатинены ушли на улицу. И вот мы две ингерманландские семьи ходили по деревенской улице до темна. Вернулись мы в баню на столько поздно, чтобы наверняка больше не беспокоить хозяев.

Баня было на столько ещё тёплой, что и мы смогли помыться. Горячей воды хватило всем, а вот пара уже не было.

Вещи занесли обратно в баню после того как все помылись. Баня была на столько тёплой, что и одеяла не понадобилось, и так сладко спалось.

Шли дни, недели, а мать всё не могла найти никакого жилья. В это время мы получили известия от брата Паули. Он был чернорабочим на небольшой ферме в отдалённой деревне. Однажды он даже навестил нас, на лошади. Он рассказал, что многих его товарищей арестовали. Его хозяин знал о его военном прошлом, но не выдал его, а наоборот заботился о нём, чтобы он случайно не выдал себя.

Павел говорил по-эстонски уже достаточно хорошо и взялся помочь нам. Он пошёл по деревне, и вскоре вернулся радостным – для нас нашлась отдельная баня. Знание эстонского языка Паули и его мужской образ, наверное, оказало влияние на эстонцев. И так мы собрали свои пожитки на сани и Паули отвёл нас на новое место жительства.

В Эстонии в русскую школу

Нам досталась такая же баня, в которой жили и Таатинены. Предбанник был достаточно просторным, там была плита, деревянная кровать, под окном стол и скамейка. Мы были в восторге. Какое счастье! Мать рассказала, что она была в доме, но тогда хозяйка приняла её не приветливо. Знание языка помогло Паули в этом деле.

После того как мы занесли вещи мать с Паули пошли к хозяйке договариваться об оплате. Один день в неделю мать должна работать в хозяйском доме, я и Шури должны летом пасти скот. По субботам мы должны топить баню и конечно позаботиться о воде. Условием было так же, что никаких родственников и знакомых нельзя было приводить, а то придётся уйти.

Получив жильё мне нужно было идти в школу. В нескольких километрах была эстонская школа. Я не знал эстонского языка, и к тому же мать была дальнзоркой. Она предложила чтобы я пошёл в русскую школу. Ближайшая школа была в п.Ахтме (теперь это район Кохтла-Ярви) и туда будет пять километров.

В начале апреля 1946 года я пошёл в школу в Эстонии. В первый день мать пошла в школу со мной. Во время поиска жилья она много ходила по местности и знала дороги. Дорога проходила около многих хозяйств, но в основном по лесу.

Школа находилась в центре Ахтме. Низкое здание в виде барака. Мать оставила меня в коридоре, а сама пошла в учительскую комнату. Скоро она открыла дверь и позвала меня.

- Ну, здравствуй, Петя Мутанен, сказала молодая женщина. – Меня зовут Мария Ивановна и с этого дня я твоя учительница. Скоро начнётся урок и мы вместе пойдём в класс.

Мать поблагодарила учительницу и отправилась в обранный путь.

Класс был большой и парты в три ряда. В среднем ряду, за второй партой сидел один мальчик, и Мария Ивановна посадила меня с ним.

- Вот тебе, Саша Пуйкконен, сосед по парте, сказала учительница. Другим она объявила, что в классе теперь сорок учеников, и новый ученик Петя Мутанен.

На перемене я познакомился с соседом по парте. Он был ингермаландцем и плохо говорил по-русски. Мы с ним разговаривали по-ингерманландски. Домой мы шли с Сашей Пуйкконенным. Он попросил, чтобы я называл его по-ингерманландски Шури. Семья Пуйкконен жила в бараке на окраине Ахтме, рядом с моей дорогой в школу. Мы зашли к ним домой. Они жили в маленьком комнате, где была плита, хотя их была большая семья: отец, мать и пятеро детей. Все дети были школьного возраста, отец и мать работали.

Домой я шёл по той же дороге, что и с матерью в школу. Наступала весна и солнце светило ярко. Снег уже таял и скоро мои валенки промокли. На встречу попадались телеги с лошадьми и мне приходилось отступать с дороги в сторону.

В школе учились в две смены, первая смена начиналась в половине восьмого. Думал, как же я на следующее утро пойду по этой дороге в темноте так, чтобы не заблудиться в этих к отдельным домам ведущих дорогах.

По возвращению домой мать интересовалась, как прошёл первый день в школе. Я рассказал ей и мать сказала, что она в Ахтме искала работу для Шури. В одном учреждении его обещали взять извозчиком, через несколько дней надо сходить узнать подробности. Шури только что исполнилось шестнадцать лет, и в этом возрасте уже брали на работу, так как рабочей силы не хватало.

Война в снежки и её последствия

В соседнем доме жили мальчик моего возраста и девочка немного помоложе. Мы быстро познакомилась и я выучил эстонский язык. Они удивлялись, почему я не пошёл в эстонскую школу, хотя с ними общался на эстонском. « Так захотела мать», был мой ответ. Это не послужило разногласием между нами. Мы катались с горки на санках, в оттепель строили снежные крепости.

Трудностей в школе не было. Весь класс был такими же как и мы с Шури Пуйкконен, переселенцами, ингерманландцев было мало, а эстонцев ни одного. Вражды не было, никто не смеялся над языковыми ошибками, и никто не дрался.

Самым трудным для меня в школьное время была утренняя дорога в школу. Всю дорогу, пять километров, приходилось идти в темнота. В Эстонии были тяжёлые времена. В Ахтме русских прибывало всё больше и больше. Продовольствия не хватало, в магазинах было пусто. Переселенцы покупали всё у фермеров. Картофель, муку, мясо и молоко можно было купить только у фермеров. Покупая продукты русские частенько обманывали фермеров, поэтому они всегда были немного на стороже. Ходили ли воровать у фермеров, мы ни когда о таком не слышали, но в каждом хозяйстве была немецкая овчарка. На ночь их выпускали, и если дорога проходила рядом, то обычно сабаки нападали на прохожих. Много раз собаки так разрывали мою куртку, что я снимал её перед школой уже на улице, чтобы никто не заметил. У матери тогда было много работы, чтобы заштопать куртку.

Рано утром фермеры отвозили продукты на рынок в Ахтме. Когда телега проезжала около меня, то я обычно потом бежал за ней, тогда собаки лаяли на мимо проезжающего и не кидались на меня. Но тогда частенько мне переподало розгами, извозчик думал, что я хочу запрыгнуть на телегу или украсть что-то с воза. В темноте же не видно было, кто там бежал взрослый или школьник.

Однажды на перемене мы играли в снежки на школьном дворе. Кидали снежки и атаквали противника. Прозвенел звонок, война закончилась. Тогда в возбуждении мы не заметили, что над входной дверью в висевший портрет Сталина кто-то попал снежком. Когда на следующую перемену прозвенил звонок, то в класс вошёл директор.

- Кто на предыдущей перемене кидал снежки, встаньте.

Все мальчики в классе встали.

- И кто из вас кинул снежок в велико вождя, товарища Сталина?

Наступила гробовая тишина.

- Ещё раз спрашиваю – кто кинул?

Мы стояли остолбенев. Директор школы, мужчина средних лет, пронзил каждого стоящего мальчика взглядом. Когда его взгляд остановился на мне, то я был готов провалиться сквозь землю. Страх был таким большим, что коленки дрожали. «Теперь меня будут обвинять», думал я. «Арестуют меня или всю семью?»

- Перемена, наконец-то сказал директор. – А вы, Мария Ивановна, пойдёте со мной.

Директор и учительница вышли из класса. Мы же все молча, и девочки и мальчики, разошлись по маленьким группам. Мальчики шептались, и никто не смел говорить в слух. Каждому было понятно, что кого-то за это накажут. Но кого? В тот момент это было большой тайной. Кто знал, чей снежок попал в портрет сделанный масляными красками. Со школы мы возвращались домой с Шури Пуйкконен огорчёнными. Разговаривали в пол голоса. Откуда директор школы и учительница узнают, чей снежок попал в портрет? Видели ли кто-нибудь со стороны и доложит ли директору?

О случившемся я не рассказал дома ничего. Мы жили день за днём в напряжении, арестуют ли Паули. Многие ингерманландские мужчины, служившие в немецкой и финской армии, были арестованы. Весть о случившемся дошла и до нас. И теперь ещё этот снежок в портрет Сталина. Кого обвинят?

Через неделю Шури Пуйкконен рассказал, что отца нашего одноклассника Виктора Суси арестовали. В чём обвиняли отца Виктора, или почему его арестовали? Об этом, мы с Шури, решили спросить у Виктора.

Виктор рассказал близким друзьям, в том числе и нам с Шури, как отца забрали. Ночью раздался сильный стук в дверь, и когда отец пошёл открывать дверь, то за дверью стояло трое мужчин в военной форме. Отцу велели одеться, ничего не разрешили взять с собой, проводили в стоящую во дворе машину, закрыли за ним дверь и машина уехала. Куда отца увезли, семья Суси не знала, так же они не знали, почему его арестовали. Мужчина работал в

шахте, там его знали как трудолюбивого работника. Может его виной было то, что он как и многие другие ингерманландцы во время войны был в Финляндии. Но никого из других мужчин, бывших в Финляндии, не арестовывали. Почему отца Виктора Суси арестовали?

Позже стало ясно. В Кохтла-Ярви Вяйно Суси приговорили к десяти годам за антисоветскую деятельность, которая включала в себя в том числе осквернение портрета товарища Сталина. В школе и в классе о прошедшем не говорили, и Мария Ивановна ни разу не упоминула о прошедшем. Виктору не сделали замечания, и никого из мальчиков, которые тогда играли в снежки, не наказали.

Ахтме строится

Наступила весна, первая весна в Эстонии. Дни стали длиннее, и в школу не надо было ходить в темноте. То ли собаки привыкли ко мне, то ли хозяева с наступлением светлого времени суток призывали собак, но на меня они больше не набрасывались. Было приятно идти спокойно и не боясь. Подходя к окраине я заходил к Пуйкконен и мы вместе с Шури продолжали путь. Он знал много о происходящем в Эстонии. В лесах было много партизан, которые не признавали Советскую власть и были против русских переселенцев. В Ахтме работала шахта, дома строили и на многих работах трудились немецкие военнопленные, и их по мнению Шури были тысячи.

Военнопленные работали и на моём пути в школу. Они передвигались свободно и никогда не было видно охранников. В одном месте немец копал лопатой ров, наверняка под фундамент. Я остановился около него и поздоровался «Guten Tag, Kamerad». Мужчина выпрямился и бодрым голосом ответил: «Guten Tag, Bube!» Он отложил лопату в сторону и спросил: «Куда идёшь?» Я ответил ему по-немецки, что иду в школу. Мужчина поинтересовался, откуда я знаю немецкий язык. Ответил ему, что я ингерманландец и что во время войны в нашей деревне были немцы, тогда и научился говорить по-немецки.

«Schole gut», сказал мужчина. По нему было видно, что он рад, и он начал что-то искать в карманах. Он протянул мне складной нож: «Bitte schön!» «Danke!» - ответил я. Мужчина пожал мне руку, заметив моё удивление.

Я продолжил свой путь. Оглядываясь назад заметил, что мужчина смотрит мне в след. Я не знал, о чём он думает. Может быть у него в Германии сын моего возраста, и он наверняка

скучает по нему. Может быть он воевал на Ленинградском фронте и чувствовал симпатию к ингерманландцам, и по этому подарил мне раскладной ножик. Я был рад – не у каждого школьника есть раскладной нож. И этот немец был в военнопленным, и теперь его судьба строить немецкие одноэтажные дома, таких в Ахтме было несколько улиц.

Так или иначе я задумался о брате Паули. А если его арестуют, как и многих других ингерманландцев в Эстонии, и увезённых в неизвестном направлении, его судьбой тоже была бы такая же тяжёлая работа военнопленного.

Я часто думал о старших братьях. Шури работал в Ахтме и в рабочие дни жил в квартире у наших односельчан, только на выходные он посещал нас. Уходя на работу мать давала ему еды на неделю. Хватало ли её на неделю, не знали, но ничего больше мать не могла ему дать.

Пастух

Один день в неделю мать работала по хозяйству дома. У хозяев дома, в котором мы жили, были большие поля, их вспахивал соседский хозяин. Он был отцом моего друга и относился к нашей семье доброжелательно. Когда я играл с его детьми у них во дворе или дома, то он относился ко мне как к родному. Он исправлял ошибки, если я не правильно говорил по-эстонски. Если семья садилась за стол, то и меня приглашали. Для меня это было хорошо, поскольку наша еда была очень скромной.

Хозяева выпустили коров из сева на улицу. К тому времени у нас была своя корова. Мать продала последнюю из Финляндии привезённую одежду и взяла часть из зарплаты Шури. Так она смогла купить в соседней деревне очень худую корову. По сравнению с хозяйскими коровами наша корова казалась скелетом, хорошо что на ногах держалась. Мать гладила её, потому что она не могла, как и другие коровы подняв хвосты бегать.

Мне нужно было бросить школу и стать пастухом, но мать решила иначе – она была пастухом до тех пор пока закончился учебный год. Один день в неделю, когда мать работала по хозяйству в доме, и этот день назначали хозяева, тогда я был пастухом. В конце учебного года у меня набралось много пропущенных уроков. Учителю приходилось придумывать объяснения об отсуствии. Обычно причиной была болезнь.

Получив аттестат после второго класса я был готовым пастухом. Вставать приходилось раньше, чем в учебные дни. Мать шла доить коров и будила меня. По возвращению она

довала кружку парного молока и кусок ржаного хлеба. Позавтракав нужно было бежать за коровами, потому что их выпускали сразу после дойки. Мать всегда заваривала в ткань два куска хлеба и давала бутылку молока с собой.

Хозяйских коров было десять, два телёнка и несколько овец, и наша корова паслась вместе с их скотом. Попав на пасдбище и наша Кирьё (почему-то матери нравилось эта кличка) стала поправляться. По вечерам мать замачивала крапиву, добовляла одуванчики с корнями и этой смесью кормила Кирьё. Молока стало больше и мать относила его на продажу в Ахтме. Так у нас появились деньги, ни каких других доходов у нас с матерью не было.

Выгнав коров на луг я доставал ножик подаренный немцем и делал всякие самоделки. Свистки из ивы я умел делать уже давно. Палок со всякими вырезанными узорами сделал много, их раздавал потом соседским мальчикам. Очень хотелось сделать берестяной рог. В родной деревне у пастуха был берестяной рог, и он трубил в него по утрам напоминая хозяйкам, что надо выпустить скот на пасдбище. Но как он был сделан, не знал, я даже не держал его в руках никогда. Русские пастухи не пользовались берестяными рогами, они хлопали розгами, и к этому в деревне хозяйки привыкли.

Спрашивал у соседского мальчика про рог, но у них в доме такого не было, да он и не понимал, что я имел в виду. На этом моё изготовлени рога и закончилось.

В время войны в нашей деревне были немцы. В лесах наверняка проводили учения, и на лугах время от времени находились различные военные трофеи. Винтовочные гилзи были везде, иногда попадались неиспользованные патроны, а иногда капсуль-детонаторы, но их я не трогал, потому что помнил, как один мальчик в нашей деревне пытался его разобрать и остался без пальцев. Такое запоминалось на долго, да и мать время от времени напоминала, что военные предметы нельзя трогать.

От дождя я обычно прятался под дерево. После дождя трава ещё долго была сырая и тогда я промокал. Спичек у меня никогда не было, но ещё живя в своей родной деревне я научился разжигать огонь, местный пастух научил. Когда железным предметом, будь-то напильник или лезвие ножовки, ударить по камню, то полетят искры. Лучше искры получались от белого камня. При ударе об камень искры обычно летели в низ, и между пальцами зажатая вата загоралась, потом надо было дуть так, чтобы вата зажглась, а потом можно было поджигать и бумагу.

Сидеть у костра было приятно. Одежда высыхала и за одно обжигал ивовую палку. Палка чернела и позже я делал из неё трость, и вырезал на ней разные узоры. Тогда я вспоминал родную деревню. Мальчишки постарше ловили змей, сдерали с них кожу, потом эту кожу натягивали на палку. Когда трость была готова, её обменивали на еду, на курицу или продовольствие за деньги немецким солдатам. Трость обтянутая кожей ужа ценилась больше. Обычно их предлагали офицерам. Они были рады приобрести такую трость. При ходьбе они били тростью по сапогам и звук разносился далеко.

Коровы передвигались с одного места на другое, а я за ними. Важно было чтобы ни одна не отходила от стада далеко. Тогда надо было бежать за коровой и возвращать её в стадо. Я старался держать коров не далеко от костра, но иногда нужно было переходить на другое место. Тогда я придумал, как переносить огонь с собой. Это было легко, если костёр разжигать в большой жестяной банке, в которой были дырки. Банка и огонь передвигались с места на место со мной, к банке была приделана проволока, и я крутил банку и тогда огонь горел ещё лучше.

Время я научился определять по длине своей тени. Поворачивался спиной к солнцу и носком ноги измерял тень. Когда в тень вмещалось девять, тогда было пора гнать стадо в деревню. Да и коровы были уже настолько сытыми, что уже сами хотели в хлев, вымя было настолько полным молоком, что оно капало. Я приводил стадо всегда во время, ни разу меня не упрекнули за то, что слишком рано пригнал коров в хлев.

Первые недели работая пастухом у меня на ногах были ботинки, но они износились и порвались быстро, потом пришлось бегать босиком. С наступлением осени по утрам ноги замерзали, тогда я считал в мыслях, когда наступит зима и я смогу опять пойти в школу. Хозяева всё хотели чтобы скот был на пастбище, тогда я смастерил себе луледи, которые научился делать живя в русской деревне.

В начале ноября наступили первые морозы. Думал, что теперь-то коровы останутся в хлеве, но хозяева решили иначе – скот будет пастись на пастбище до первого снега. Я ждал первого снега, как манны небесной. Наконец-то настал этот день. Однажды утром я проснулся и услышал, что мать хлопчет по дому, но меня она почему-то не разбудила. Я открыл глаза и удивился, почему меня не разбудили. Мать ответила мне, что выпал снег и скот останется в хлеву. Это значило, что я опять пойду в школу. Но в тот день я ещё не пошёл в школу. Надо подготовить одежду и посмотреть, какую обувь мне одеть. Не в уледях же идти. «Курам на смех», сказала мать.

Никакой новой одежды у меня не было. В течени дня мать заштопал штаны, привела в порядок куртку, померив которую мы заметили, что за лето я подрос, и куртка была маловата, тогда мать посоветовала, что вместо свитера лучше одеть простую рубашку, тогда куртка будет по свободнее. Ботинки Шури, которые ему были малы,годились теперь мне.

Уроки эстонского языка

По дороге в школу я как и раньше заходил к Пуйкконен. Семья жила всё в том же бараке. Они так и не получили больше квартиры, хотя отец работал на шахте. Шури ходил в школу с начала учебного года. Мария Ивановна интересовалась у него, почему я не приходил в школу. Шури ответил ей, что я работал пастухом. Мне нужно было подтвердить, что так и было на самом деле.

Около дороги, по которой мы шли в школу, за лето было построено много домов. Вместе с военнопленными теперь работали и гражданские люди. Шури рассказал, что ингерманландцы всё время прибывали в Эстонию. Русские тоже переезжали и им, по мнению Шури, жильё предоставляли быстрее, чем ингерманландцам. Их семье положено больше жилплощадь, но им её не давали.

В школе я сразу пошёл в учительскую комнату. Мария Ивановна заметила меня в дверях и подошла ко мне. Я поздоровался с ней и рассказал почему не ходил в школу. Я думаю, она поняла наши семейные обстоятельства и сказала доброжелательно:

- Теперь тебе, Петя, надо в два раза больше делать заданий, чтобы догнать моих учеников. За два месяца мы изучили много нового, к тому же за лето твой русский язык не улучшился, а на оборот, стал ещё хуже. В добавок к ежедневным домашним работам, я буду давать тебе дополнительные задания. А теперь иди в класс, скоро прозвенит звонок.

Зайдя в класс, я не знал, где теперь моё место, но Шури Пуйкконен позаботился об этом. Он уговорил соседа по парте пересесть, чтобы я мог сидеть опять с Шури Пуйкконен, как и в прошлом году.

В третьем классе у нас появился новый предмет, эстонский язык. И первым уроком в тот день был эстонский язык. С третьего класс во всех союзных русскоязычных школах изучали

местный язык, а в школах, где преподавали на местном языке, изучали русский язык. Русские не были заинтересованы изучать эстонский язык, считая его не нужным.

В класс вошёл мужчина крепкого телосложения, на нём был опрятный костюм и галстук на шее. Я очень удивился галстуку: даже директор школы не носил такого. Он поздаровался с нами: - Тере!

- Тере! ответили ученики.

Он открыл классный журнал, и провёл переключку. Каждому нужно было встать и сказать: «Я». Пришла моя очередь. Я ответил, как и все. Учитель поднял глаза и долго смотрел на меня. Он наверное уже привык, что возле моего имени в течении двух месяцев были только прочерки. Учитель с трудом говорил по-русски, ещё труднее было русским ученикам произносить слова по-эстонски. Только ингерманландцы легко говорили по-эстонски и почти без ошибок. Когда пришла моя очередь читать слова написанные на доске, произнёс их так подлинно, что учитель похвалил: «Хорошо!» После чего долго смотрел на меня. На этом же уроке он попросил меня ещё раз прочитать слова написанные на доске. Хотел наверное убедиться, что не случайно в первый раз я так хорошо прочитал по-эстонски.

Уроки эстонского языка были два раза в неделю. Тот же учитель преподавал нам и пение. Нотной тетради у меня не было, и Шури Пуйкконен оторвал страницу из своей тетрадки. Я отстал от класс так, что совсем не знал нот. Я был совсем беспомощным. Мне приходилось всё время подглядывать в тетрадку Шури, как правильно записывал. Вот что значит отсутствовать два месяца. В других предметах моё отставание было не так заметно. Правда русский язык был для меня проблемой: толком я его не знал.

Русские не любили этого учителя. За спиной его называли эстонским ругательским словом «Курат». После звонка на урок, кто-нибудь стоял у дверей и подглядывал в коридор. Заметив учителя он давал знак: «Тихо – Курат идёт!»

Учитель чувствовал неприязнь русских к нему, но это было заметно и во многом другом. Надо было просто смириться с этим. Уже и по этому эстонцы относились к ингерманландцам благосклонно. И я почувствовал это. На следующей неделе перед уроком пения учитель принёс мне нотную тетрадку, заметив как я писал на листке вырванном из тетрадки.

Преподавание эстонского языка началось только в третьем классе, но на уроках пения мы учили эстонские песни. Это были обыкновенные народные песни. И так в добавок к двум урокам эстонского языка в неделю получался ещё и третий урок.

Частенько я задумывался, почему мне нужно ходить в русскую школу. До эстонской школы было всего два километра, да и эстонский язык был у меня достаточно хорошим. И почему мать тогда захотела, чтобы я пошёл и в Эстонии в русскую школу? Разве Эстония для нас не то место, где бы мы могли бы остаться жить? Мать работала во время сбора урожая у хозяев и ей платили за работу пшеницей и картофелем, и для коровы сеном. Мать ходила продовать молоко в Ахтме, у нас появились деньги. Все признаки были, что наша жизнь стала налаживаться, не о чём беспокоиться.

Во время долгой дороги в школу думал я над этими вопросами. Иногда даже подумывал перейти в эстонскую школу без разрешения матери, она бы наверное смирилась бы потом с моим решением.

Побег из Эстонии

После зимних каникул я успел отучиться в школе несколько недель, как всё в нашей жизни перевернулось. Однажды вечером пришёл брат Паули и сказал нам, что всех ингерманландцев вывезут из Эстонии в Сибирь. Нет ни какой возможности спастись. И мы будем среди первых. Мать и Паули посмотрели друг на друга, и я понял, что они что-то скрывают, и не хотят об этом мне говорить. Но через некоторое время мне стало всё понятно.

Однажды утром в начале февраля перед моим уходом в школу, мать попросила чтобы я взял школьное свидетельство. «Скажи учительнице, что мы переезжаем из Эстонии». Слово побег мать не использовала, это вызвало бы подозрение о преступлении. Но какое преступление мы совершили, что нас изгоняют в Сибирь? Слово Сибирь было мне знакомо из разговоров взрослых. Сибири боялись, как страшного наказания. И теперь в Сибирь!

Идя в школу по знакомой дороге, всё время думал о просьбе матери, и всю дорогу думал о предстоящих изменениях. Что скажет учительница, когда расскажу, что ухожу из школы? Она всё время переживала за мои знания русского языка. Мой русский язык всё так же был плохим, может потому, что я говорил по -русски только в школе, а дома по-ингерманландски

и с соседями по-эстонски. За диктанты у меня были только плохие оценки, почти в каждом слове были ошибки. Научусь ли я когда-нибудь говорить и писать по-русски без ошибок?

И этот переезд из Эстонии! Наша жизнь только начала налаживаться, и опять надо переезжать на новое место. У меня были новые валенки, изношенная старая куртка поменялась на новую, были тетрадки и карандаши. Мать получала за продажу молока деньги, и с хозяевами у нас были хорошие отношения. Правда, баню топили раз в неделю, и на это время нам приходилось уходить из «дома». Я обычно уходил к соседям и был там до позна. С соседями у меня были хорошие отношения, да и мой эстонский язык почти не отличался от их.

Семья Пуйконен пока никуда не собиралась. Может потому, что отец Шури работал на шахте, а может были другие причины, об этом я из разговоров с другом не понял.

По окончанию последнего урока Мария Ивановна сообщила классу, что Петя Мутанен сегодня последний день в школе, потому что семья переезжает на новое место жительства. Меня она попросила остаться. Все остальные выбежали из класса, и мы остались в двоём.

- Знаю, что вас ингерландцев выселяют из Эстонии, такое было принято решение. Вот твоё свидетельство. В нём нет плохих оценок, даже по русскому языку поставила «удовлетворительно», хотя это не так. Постарайся выучить русский язык хорошо.

Шури Пуйкконен ждал меня во дворе школы. Мы шли с ним домой вместе в последний раз и разговаривали о многом, но не об выселение ингерманландцев. Это не касалось Шури, или у него была причина не говорить об этом, так как их семья оставалась в Эстонии.

Продолжая путь в одиночку, в мыслях всё время было наше выселение. Почему мать и Паули даже не пытались что-нибудь сделать, что бы мы могли остаться в Эстонии? Ответ нашёлся, как бы сам по себе. Просто случайно Паули избежал ареста и уехав в Сибирь его уже там не арестуют. Если ты уже в Сибири, кто же тебя там будет арестовывать.

Мать и Шури были дома. Брат сказал, что он мог бы остаться, так ему и начальник посоветовал, ведь он ещё не совершеннолетний. Но по прозьбе матери Шури уволился. «В Сибирь поедем все вместе», решила мать. По её мнению семью нельзя разрушать, наоборот, теперь наша семья объединилась бы благодаря выселению, и Паули не надо будет прятаться и жить от нас отдельно.

Поздно вечером к нам пришёл Паули. У него был чемодан, значит он был готов к отъезду. Паули сказал, что затра за нами приедет грузовик и отвезёт в Кохтла-Ярве, от туда потом в Сибирь. Паули уже о всём позаботился.

- Нам надо торопиться в Сибирь, пока мы ещё на свободе, сказал Паули.

Он взял в свои руки все хлопоты по нашему выселению. У него как у старшего мужчины в семье было на это право. И он, наверное, знал сколько его собратьев уже было арестовано. Значит – быстрее в Сибирь!

Собрали все вещи. Всё наше имущество поместилось в нескольких мешках и семейном фанерном чемодане. Мать уже днём договорилась с хозяевами о нашем отъезде. Они купили нашу корову, часть заплатили деньгами и остальное продуктами. Нам дали сало, муки, только что испечённого хлеба и масла. Хотя у нас была своя корова, но своего масла у нас ни когда не было, мать всегда его продовала. Оставшееся сено и заработанный картофель оставили хозяевам.

На следующее утро хозяева пришли с нами попрощаться. Они удивлялись, что плохого ингерманландцы сделали Советскому правительству, что их надо выселить из Эстонии. Эстонцев тоже отправляли в Сибирь. Эстонских «лесных братьев» отлавливали и приговаривали к длительным заключениям. «Поди знай, что с нами будет...» вздыхала пожелая хозяйка. Уходя из бани она добавила: «Когда сможете выехать из Сибири, приезжайте к нам обратно...»

Днём приехал грузовик. Водитель был настолько пьян, что с трудом вышел из кабины. Он попросил у Паули выпивки, получив отказ выругался матом и велел побыстрее загружаться. На это долго времени не понадобилось. Паули сел в кабину рядом с водителем, а мы в кузов.

Выезжая со двора водитель не посмотрел назад и машина задела крыльцо. На сколько много он разбил, этого мы не видели – за машиной поднялась снежная пыль.

- О боже мой, куда нас ещё занесёт, вздыхала мать.

